

АБУЛІ МУҲСИН МУҲАММАД БОҶИР ИБН МУҲАММАД АЛИ

БАҲОУДДИН БАЛОГАРДОН

Тошкент
«Езувчи» нашриёти

www.ziyouz.com kutubxonasi

Таҳрир ҳайъати: Алибек Рустам, Асомиддин Уринбоев, Асрор Самад (масъул муҳаррир); Муҳаммад Амин Муҳаммад Юсуф, Неъмат Иброҳим, Ориф Усмонов, Наримон Ҳотамов, Эркин Юсупов.

Форсийдан таржима, сўзбоши ва луғат муаллифи — Маҳмудхон Махдум Ҳасанхон Махдум ўғли

Китоб «Ҳазина» ижодий-илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси буюртмасига мувофиқ чоп этилди. Китобнинг гоёвий ва бадиий савиясига нашриёт масъул эмас.

Абул Муҳсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али
Баҳоуддин Балогардон /Таҳрир ҳайъати: А. Рустам ва бошқ; Форсийдан тарж. сўзбоши ва луғат муаллифи Маҳмудхон Махдум Ҳасанхон Махдум ўғли. — Т.: Ёзувчи, 1993—208 б.

Биз ушбу китобни «Баҳоуддин Балогардон» деб атадик. Китобнинг муаллифи эса уни «Мақомоти Ҳожа Баҳоуддин Нақшбанд» деб номлаган.

Муҳаммад Боқирнинг бу китоби Шарқ халқлари тафаккури тараққиётига катта ҳисса қўшган Баҳоуддин Нақшбанднинг ҳаёти ва босиб ўтган йўлини мукамал баён қилувчи ягона манбадир. Асарда нақшбандия сулукининг асослари ва унинг ривожланишига ҳисса қўшган кишиларнинг фаолияти ҳикоялар орқали баён қилиб берилган. Мазкур асар Баҳоуддин Нақшбанднинг 1993 йилда нишонланадиган 675 йиллик тўйи муносабати билан биринчи марта ўзбек тилида нашр қилинмоқда.

Абул Муҳсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али
Баҳоуддин Балогардон.

ББК 86.38я1

4702040100—27
Б $\frac{4702040100-27}{M362/04/-93}$ қатъий буюртма — 93

ISBN 5—8255—0059—6

© Микоил ибн Исмоил /мусаввир/ 1993 й.
© Маҳмудхон Махдум Ҳасанхон Махдум ўғли /форсийдан таржима, сўзбоши ва луғат муаллифи/ 1993 й.

ТАҚДИМА

Не хуш замонлар бўлдики, озодлик шабадалари ғир-ғир эсиб, тафаккур гулшани яшнамоққа бошлади: бинобарин, даставвал дини ислом қоидалари чоп этилди, сўнгра Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи ва-саллам ҳаётлари, амаллари ҳақида қатор рисоалар нашр қилинди. Шундан кейин Ислом оламининг муборак дарвозалари очилиб, бу олам саҳнидаги қатор алломалар, авлиё-анбиёлар ҳақида рисоалар, уларнинг асарлари кетма-кет кенг омма эътиборига ҳавола этила бошланди. Ажабки, қадимий тафаккур гулшанидан биринчи бўлиб «НУР» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси гул терди. Китобхонларнинг эсидадир, 1989 йилда «Ислом асослари» отлиқ китобча чоп этилган, расмана китоб эмас, машинкада кўчирилиб, кўпайтирилган рисола эди. Бу рисола ҳозирда ҳар бир мусулмонпарвар хонадонда бор, десам янглишмайман. Биз ўшанда ҳануз коммунистик зулмдан қутула олмай юрган эдик, шунинг учун ҳам ўша рисолада «Нур»нинг номини яширган ва яширин ҳолатда тарқатгандик. Бизнинг бу рисоламиздан кейин, худога шукр, ислом ақидаларига бағишланган рисоалар кўпайиб кетди. Бу рисоаларнинг ҳар бири қай даражада, қандай салмоққа эга — буни донишманд исломшунос уламоларимиз ҳал этарлар, аммо «Арбаъийн», «Ал-адаб ал-муфрад», «Жаноби Расулуллоҳ васиятлари», «Тасхилул баён фи тафсири Қуръон» (икки жилдлик) «Сирож ул-муслимийн», «Ҳавойиж-и диниййа ойиж-и», «Дуолар хосияти» — бу тафаккур гулшанининг барҳаёт обидаларини биринчи ва ягона бўлиб халққа тақдим этганимиздан бошимиз осмонга етган.

Ҳали Хожа Баҳоуддин Нақшбанд таваллудининг 675 йиллигини ўтказиш ҳақида ҳукумат қарори чиқмаган ва ҳатто ҳукуматга Моварауннаҳр мусулмонлар идраси таклиф киритмасданоқ биз Насафий (Е. Березиков)нинг «Ҳазрати Баҳоуддин Нақшбанд» рисоласини чоп этиб тарқатдик. Мана, иншоолло, 1992 йил 4 ноябрда Президентимизнинг Хожа Эшоннинг 675 йиллик тўйини ўтказиш

хақидаги муборак фармонлари юртга эълон қилинди ва бу фармони муборакка ушбу нашримиз билан «лаббай» жавобимиздир.

Халқимизнинг тафаккур гулшанини қайта кашф қилиш саъй-ҳаракатимизда бизга яқиндан кўмак бераётган Республика Матбуот қўмитаси (раиси Рустам Шоғуломов), «Ёзувчи» нашриёти (унинг раҳбари Шоир Усмонхўжаев), «Фан» нашриёти (унинг раҳбари Наримон Ҳотамов), «Мерос» нашриёти (унинг раҳбари Дилбар Икромова, ёрдамчиси Азимжон Рихсиев), «Шарқ» матбаа-нашриёт концерни (раҳбари Ислон Шоғуломов), «Меҳнат» нашриёти (унинг раҳбари Эркин Бойсинов), Тошкент матбаа корхонаси (раҳбари Марат Ғаюбов), 3- босмахона (раҳбари Воғим Жўраев), олиму фозиллардан Ёлқин Тўрақулов, Бўрибой Аҳмедов, Алибек Рустам, Ҳайдар Пўлатов, Озод Шарафиддинов, Бегали Қосимов, Шавкат Каримов, Анвар Абдусамедов, Сарвар Азимов, Шамсуддинхон ибн Зиёвуддинхон ибн Бобоҳон, Ҳожи Абдулазиз Мансур, Ҳожи Исматуллоҳ Абдуллоҳ, Абдукарим Усмонхўжаев, Маҳкам Маҳмудов, Анраф Аҳмад, Ҳайдарбек Бобобеков, Маҳмудхон Маҳдум Ҳасанхон Маҳдум ўғли, Исмоил Охунов, Карим Маҳмудов — ул зотни Аллоҳ раҳмат қилсин, шоиру адиблардан Шукрулло, Эркин Воҳид, Жамол Камол, Ҳожи Абдуллоҳ Ориф, Шукур Холмирзаев, Ўткир Ҳошимов, Аҳмаджон Мелибоевларга беҳад миннатдорчилигимизни билдирамиз ва уларни Баҳоуддин Балогардон руҳи мубораклари қўллаб-қувватлашини тилаб қоламиз.

А. САМАД

Боқий сўз: ушбу китобнинг сўнгига луғат илова қилинди. Луғат ишнинг осон кўчишини кўзлаб, азиз китобхонларга алифбо тартибида тақдим этилди. Муҳтарам китобхонларимизда истаклар, мулоҳазалар, танқидий фикрлар туғилса қуйидаги манзилга ёзиб юборсалар бениҳоя миннатдор бўлур эдик: 700 097, Тошкент, Халқлар дўстлиги кўчаси, 28. «НУР» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси.

ХОЖА БАҲОУДДИН НАҚШБАНДНИНГ ҲАЁТ ЙУЛЛАРИ ҲАЗРАТ ҲАҚИДАГИ РИСОЛАЛАР БАЕНИ

Баъзи тарих ва тазкира асарларида сўз бирор улуг зот ҳақида борар экан: «У халқ ичида қуёш каби равшанки, таъриф ва тавсифга эҳтиёж йўқ», деган жумлаларни ўқиймиз.

Хожа Баҳоуддин Муҳаммад Нақшбанд ҳам ана шундай улуг зотлардан бири эдиларки, ул зот ҳақида ҳам таъриф ва тавсифга ҳожат бўлмас. Аммо неча йиллар мобайнида авлиё ва анбиёлар сохта гоёпарастлик туфайли қатағон қилиниб, улар ҳақида омма орасида юрган бир қанча ривоятлардан ўзга манбалар билан таниш эмас эдик. Қуёш юзидан парда кўтарилиб, ҳаммаёқ нурафшон бўлгач, манбалар эшиги ҳам очилди. Ва биз мана эндигина авлиё-анбиёлар ҳақида бор ҳақиқатни айта оламиз. Шунинг учун ҳам муҳтарам китобхонларимизга Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд ҳақида бир қадар маълумот бериб ўтиш эҳтиёжи тугилди. Бу зот эл орасида «Баҳоуддин Балогардон», «Баҳоуддин пирим», «Девонаи Баҳоуддин» каби номлар билан машҳур бўлса, уламолар ва авлиёлар орасида «Баҳоуддин Муҳаммад Нақшбанд», «Шайх Баҳоуддин», «Ҳазрати Эшон», «Хожаи Бузург» исмлари билан тилдан, зикрдан тушмас эдилар. Ул зотнинг шогирдлари ва у кишининг замондошлари бўлмиш ҳамфикрлари ва бутун халқ эса пирнинг асл номини тилга олишни беадаблик ҳисоблаб, «Ҳазрати Хожа» ёки «Ҳазрати Хоҷамиз», деб улуғлардилар.

Ўрта Осиёдаги мусулмончилик дини тарихидан аёнки, Мовароуннаҳр ва Хуросонда яшаган аҳли илмлар «улуми мутадовала» дунёвий илмларни эгаллаб бўлганларидан сўнг, одатда, илми ҳол (авлиёлик илми)ни эгаллашга қўл уришар, бирорта муршид (пир)га қўл бериб, мурид бўлар ва сулукка кирар эдилар.

XIV асрдан кейин Ўрта Осиёда машҳур бўлган сулук Хожа Баҳоуддин Муҳаммад асос солган нақшбандия сулуки (йўли) эди. Бизнинг давримизда ҳам номлари машҳур бўлган Хожа Аҳрори Валий, Абдурахмон Жомий,

Алишер Навоийлар ҳам нақшбандия сулукига мансуб бўлганлар.

Тарих, тазкира, тасаввуф (сўфийлик) ҳақида ёзилган асарларда, шоирларнинг девонларида Ҳазрати Хожага бағишланган боб, фасл ҳамда кўплаб шеърларни учрата-миз. Жомийнинг «Нафаҳот ул-унс», Навоийнинг «Насойим ул-муҳаббат» асарларида Ҳазрати Хожага махсус боб бағишлаганларидан ташқари, дoston ва газалларида ҳам ул зоти бобаракотнинг таърифларида ажойиб мисралар битганлар.

Ҳазрати Хожа ҳақида алоҳида ёзилган «Мақомот» китоби ва бошқа рисолалар ҳам бизгача етиб келган. Ана шундай рисолалардан бири Хожа Муҳаммад Порсонинг «Рисолаи қудсия» («Қудсий калималар ҳақидаги рисола») асаридир. Рисола Хожа Алоуддин Аттор илтимоси билан ёзилган. Хўш, Хожа Алоуддин Атторнинг ўзи ким эди? Фахруддин Али Сафий ўзининг «Рашаҳоту айн ул-ҳаёт» («Оби ҳаёт томчилари») китобида ёзишича, унинг тўлиқ исми Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Бухорий бўлиб, асли Хоразмдан эди. У ҳали мадрасани тугатмасданоқ Ҳазрати Хожани ўзига пир тутиб, унинг сулукига киради. Ҳазрати Хожа уни эъзозлаб, домодликка қабул қиладилар. Аттор бир умр Ҳазрати Хожа билан бирга бўлиб, у кишининг ишорати билан кўп кишиларни ўз тарбиясига олади. У Ҳазрати Хожа вафотидан 11 йил ўтгач, 802 ҳижрий (1399 мелодий) йилда вафот этади. Қўлингиздаги «Мақомот»да бу зот ҳақида кўплаб нақллар ўқишингиз мумкин.

Хожа Муҳаммад Порсо, «Рашаҳот» муаллифининг ёзишича, Ҳазрати Хожанинг иккинчи халфаси (шогирди) эди. Муҳаммад Порсо риёзат чекиб юрган пайтида, бир куни Ҳазрати Хожа ҳузурига келиб, эшик олдида туради. Тасодифан кўчага чиқиб, уни кўриб қолган каниздан: «Кўчадаги ким?» деб сўрайдилар Ҳазрати Хожа. Каниз: «Бир порсо йигит турибди», дейди. Ҳазрати Хожа уни шу кундан Порсо деб атай бошладилар. Порсо пирнинг меҳрларини қозонади. Вафоти яқинлашгач, ўрнига кимни қолдирар экан, деб кутиб турганларга қарата: «Бизни кўришга кимда орзу пайдо бўлса, Хожа Муҳаммад Порсога қарасин», дейдилар.

Қўлингиздаги «Мақомот»да келтирилган бир ҳикоя ҳам бунга далил бўла олади: кун роса қизиган пайтда масжид қураётганлар бирпас нафас ростлаш учун ўзларини сояга оладилар. Хожа Муҳаммад Порсо ҳам лой оёқлари билан сояга ўтириб ухлаб қолади. Бу ерга келган Ҳазрати Хожа:

«Илоҳим, мана шу оёқлар ҳурматидан Баҳоуддинга раҳматингни соч», деб юзларини унинг оёғига суртадилар.

Муҳаммад Порсо етук олим эди. Унинг бир қанча асарлар ёзгани маълум. Унинг шахсий кутубхонасида сақланган ва ўз мухри урилган қўлёзмалари Ўзбекистон ФА Шарқшунослик илмгоҳининг қўлёзмалар хазинасида сақланмоқда. Муҳаммад Порсо ҳаж сафарига жўнаб, 822/1419/ йили Мадинада вафот этади.

Муҳаммад Порсо Ҳазрати Хожа ҳақидаги «Рисолаи қудсия»ни Алоуддин Аттор илтимоси билан ёзаркан, ўз олдига Ҳазрати Хожа айтган ва ўз қулоғи билан эшитган қудсий калималарни шарҳлаб беришни мақсад қилиб қўяди.

Ҳазрати Хожа ҳақида ёзилган рисолалардан яна бири «Рисолаи унсия» («Дўстлик рисоласи») бўлиб, бу рисола Мавлоно Яъқуб Чархий қаламига мансуб. У ўз рисоласида исмини Яъқуб ибн Усмон ибн Маҳмуд ал-Ғазнавий сумма-л-Чархий деб кўрсатади.

«Рашаҳот»да уни Ҳазрати Хожанинг улуғ дўстларидан эканлиги айtilган. Яъқуб Чархий йирик олимлардан бўлиб, бир қанча асарлари, жумладан, Қуръони Каримга қилган тафсирилари маълум. Унинг қабри Душанба яқинида бўлиб, улуғ зиёратгоҳлардан биридир.

Мавлоно Яъқуб Чархий ўз рисоласида Ҳазрати Хожа билан биринчи учрашуви, ундан эшитган сўзлари, топган тарбиялари ҳақида баён қилади.

Ҳазрати Хожанинг ҳаётини, сулуқини, қилган ишлари, айтган сўзлари ва кўрсатган кароматларини ўз ичига олган йирик асар қўлингиздаги «Мақомоти Хожа Нақшбанд» («Хожа Нақшбанднинг ҳаёт йўллари») китобидир. Унинг муаллифи Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али Ҳазрати Хожанинг мухлисларидан бўлиб, Ҳазрати Хожанинг барча ҳамсуҳбатлари билан учрашган эди. Муқаддимада ёзилишича, муаллиф бу асарни бундан анча аввал бошлаган бўлиб, бироқ ҳар хил сабаблар билан орқага сурилган ва оқибатда 804 (1401) йилдагина ёзиб тугатилган. Демак, у Ҳазрати Хожа вафотидан 13 йил, Хожа Алоуддин Аттор вафотидан икки йил кейин ёзилган.

Бў «Мақомот» ҳақидаги биринчи хабарни биз юқорида номи тилга олинган Хожа Муҳаммад Порсонинг «Рисолаи қудсия» асарида ўқиймиз. Унда, жумладан, шундай дейилади: «Бу туш баёнининг қиссаси ва бошқа ажойиб ҳодлар ҳамда ғаройиб кароматлар Ҳазрати Эшон «Мақомот»ларига киритилди, азиз дўстлардан ва холис аҳбоблардан баъзиси... уларни тўплаш ва ёзишга қасд қилмиш,

иншооллох, у мукамал ҳолда итмомига етгай ва бу «Мақомот»нинг зикри билан дўстлар ва аҳбобларнинг қулоғи ва тиллари мунаввар ва муаттар бўлгай».

Демак, «Рисолаи қудсия» ёзилаётган вақтда «Мақомот» ҳали ёзиб тугатилмаган экан. Муҳаммад Боқир эса Хожа Муҳаммад Порсо асаридан фойдалангани ҳақида шундай ёзади: «Бу зикр (хотира)лар Ҳазрати Эшоннинг ишончли кишилари, чунончи, Хожа Алоуддин Аттор ва қутб ул-авлиё, яъни жаноби ҳазрати Хожа Муҳаммад Порсо... тилларидан билвосита ёки бевосита эшитилган ёки чақл қилган мўътабар китобларидан олиниб, бу «Мақомот»га киритилди».

«Мақомот» мазмуни ҳақида гапиришдан аввал мақомот сўзининг ўзи нима эканини билиб олайлик. «Ғиёс ул-луғот» китобида:

«Мақомот — мартабалар, қоидалар ва ҳикояларни билдирувчи китоб», дейилади. Мақомот арабча мақомнинг кўплиги бўлиб, ўрин, жой, мартаба, даражани билдиради. Демак, бирор киши ҳақидаги мақомот деганимизда, ўша кишининг ҳаётда тутган ўрни, олиб борган ишлари, мартаба ва даражаларини тушунамиз.

Ҳақиқатан ҳам мазкур «Мақомот» бир муқаддима, уч боб ва бир хотимадан иборат бўлиб, Ҳазрати Хожа туғилгандан то вафотларигача бўлган воқеаларни ўз ичига олади.

* * *

Хожа Муҳаммад Порсо «Рисолаи қудсия»сида: «Ҳазрати Хожанинг қудсий сўзлари андак шарҳга муҳтож», деб уни ўқувчи учун шарҳлаб берган эди. Қўлингизда турган «Мақомот» ҳам ўзбек тилида бўлса-да, бироқ уни маълум тайёргарликсиз бирданига тушуниб олиш қийин. Ана шу мақсадда Ҳазрати Хожанинг тариқат йўлига кириши, сулуқининг ассий қонун-қоидалари ҳақида бироз тўхталиб ўтамиз.

Ҳазрати Хожа 718/1318/ йили Бухородан бир фарсах узоқликда жойлашган Қўшки Ҳиндувон қишлоғида таваллуд топдилар. «Мақомот»да кўрсатилишича, Хожанинг оталари кўпинча подшолар билан яқин алоқада бўлган ва савдо билан ҳам шуғулланган. Ҳазрати Хожанинг бобоси эса уламо ва авлиёларни дўст тутган ва уларнинг хизматини ёқтирган киши эканлар.

«Мақомот»да ёзилишича, Хожа Али Ромитаний (Ҳазрати Азизон)нинг халфаси Хожа Муҳаммад Бобо Саммо-

сий ҳар гал Кўшки Ҳиндувон (Ҳиндлар кўшки) қишлоғидан ўтаётганда: «Бу ердан бир марди Ҳудонинг ҳиди келмоқда, тез орада Кўшки Ҳиндувон Қасри Орифон (Орифлар қасри) га айланади», дер эканлар. Ҳазрати Хожанинг туғилганига уч кун бўлганда бу қишлоққа Бобо Саммосий келиб қолади. Ҳазрати Хожанинг бобоси уни Бобо Саммосийнинг этагига солади. Бобо Саммосий уни «фарзандим» деб атади. «Сен туфайли осмондан тушаётган балолар қайтади», дейди у. Шунинг учун ҳам Ҳазрати Хожани Баҳоуддин Балогардон (балони қайтарувчи) деб атаганлар. Балоғатга етганида эса ул зотнинг тарбиясини ўз даврининг йирик шайхи Амир Саййид Кулолга топширадилар. Ҳазрати Хожа Амир Саййид Кулолдан кўп нарсани ўрганган эсалар-да, бироқ унинг тутган йўлини эмас, балки Хожа Абдулҳолиқ Гиждувоний йўлини қабул қиладилар. Абдулҳолиқ Гиждувоний вафот этганда Ҳазрати Хожа уч ёшларда эканлар. Ҳазрати Хожани Хожа Абдулҳолиқ Гиждувоний ўз руҳи орқали тарбия қилади, унга ўз йўлини тушунтиради.

Хожагонлар тариқати деб аталувчи бу йўлнинг бошловчиси Хожа Абдулҳолиқнинг саккизта қудсий сўзлари бўлиб, бу сўзлар Ҳазрати Хожа томонидан тўлиқ қабул қилинган. Али Сафий «Рашаҳот» китобида Абдулҳолиқ Гиждувоний бобида бу сўзларни тўлиқ келтирган бўлиб, унинг таржимаси қуйидагича:

«Хожагонлар тариқати биносининг асоси ҳисобланган қуйидаги саккиз сўз Хожа Абдулҳолиқнинг калимоти қудсияларидан ҳисобланади; ҳуш дар дам, назар бар қадам, сафар дар ватан, хилват дар анжуман, ёдкард, бозгапшт, нигоҳдошт, ёддошт. Булардан ўзга нарсаларнинг барчаси шиндошт, яъни манманлик ва гурур ҳисобланади...»

Ҳазрати Хожа Абдулҳолиқ хожагонлар шажарасининг бошловчиси бўлганлари учун юқоридаги истилоҳий калималарни бу ерда тушунтириш зарурдир, чунки бу азизларнинг тариқаларини билиш бу истилоҳларни тушунишга боғлиқдир. Улар қуйидаги рашҳа (фасл)ларда қисқа ё тўлиқ ҳолда ўз баёнини топган.

БИРИНЧИ РАШҲА. «Ҳуш дар дам», яъни ичкаридан чиқаётган ҳар бир нафас огоҳлик ва ҳузур юзасидан бўлиши, гафлат унга ҳеч йўл топмаслиги керак.

Ҳазрати мавлоно Саъдуддин Кошғарий — Аллоҳ унинг руҳини муқаддас қилсин — айтган эди: «Ҳуш дар дам, яъни бир нафасдан иккинчи нафасга ўтиш гофиллик юзидан бўлмай, ҳузур юзидан бўлсин ва олинаётган ҳар

бир нафас Ҳақ субҳонахудан холий ва гофил бўлма-
син».

Ҳазрати Эшон (Убайдуллоҳ Аҳрор) нинг айтишларича,
бу тариқ — (йўл) да нафасни асраш муҳимдир ва барча
нафасни ҳузур ва огоҳликка сарф этмоқ керак. Кимки
нафасни асрамаса, у нафасни йўқотди, дейдилар, яъни
бу — йўл ва усулни йўқотибди, демакдир.

Ҳазрати Хожа Баҳоуддин — унинг сирлари муқаддас
бўлсин — айтадиларки, бу йўлда ишнинг асосини нафас
устига қурмоқ керакки, замоннинг муҳим вазифасига
машғул бўлишда хаёлни ўтмишдан ва фикрни келажакдан
озод этсин ва ҳар бир нафасни зое этмасликка урин-
син. Нафаснинг кириши, чиқиши ва икки нафас ўртаси-
ни эҳтиёт қилсинки, нафас гафлат билан кириб чиқма-
син.

Рубоий:

Эй монда зи баҳри илм бар соҳили айн,
Дар баҳр фароғат асту бар соҳил шайн.
Бардор сафойи назар зи мавжи кавнайн,
Огоҳ ба баҳр бош байн ун-нафасайн.

Яъни:

Илм баҳрига кирмай соҳилда қолган инсон!
Денгиз ичи фароғат, соҳил бахтсизлик, инон!
Денгизнинг мавжларига маҳлиё бўлма мутлоқ,
Бир нафас гофил бўлмай, денгиздан олгил
баҳрон *.

ИККИНЧИ РАШҲА. «Назар бар қадам» дегани шуки,
назари доим оёқ панжаларининг устида бўлсин, унинг
назари сочилмасин ва кераксиз жойга тушмасин... Ва
ҳазрати маҳдуми мавлоно Абдурахмон Жомий «Таҳфат
ул-Аҳрор» китобида Хожа Баҳоуддин ҳақида ёзганларида
бу маънони назмда қуйидагича баён этади.

Маснавий:

Кам зада беҳамдамии ҳуш дар дам,
Дар нагзашта назараш аз қадам.
Баски, зи худ карда ба суръат сафар,
Боз намонда қадамаш аз назар.

* Шеъринг парчалар таржимаси Асрор Самадники.

Таржимаси:

Бирор нафас ҳушёрликни йўқотмади у,
Ўз қадамин ўлчамоқдан тинмади ёҳу.
Ўзалигидан узоклашди қадам-бақадам,
Ҳар қадами пойдоғбўлди заминда мангу.

УЧИНЧИ РАШҲА. «Сафар дар ватан»нинг маъноси шуки, солиқ (тариқат йўлида юрувчи) одамийликнинг табиатида сафар қила-қила алҳол фаришта сифатига ўтади, ёмонлик сифатидан яхшилик сифати томон кўчади. Ҳазрати мавлоно Саъдуддин Кошғарий — унинг сири муқаддас бўлсин — айтадиларки, ярамас одам ярамасликдан қутулмагунча қаерга борса ҳам ярамаслиги зойил бўлмайди.

Махфий эмаски, тариқат шайхларининг фикр ва аҳволлари сафар ёки муқимлик борасида ҳар хил бўлган. Улардан баъзилари ибтидо (аввалбош)да сафар қилишади ва ниҳоят (охири)да муқим бўлишади. Баъзилари эса, ибтидода муқим бўлиб, ниҳоятда сафар қиладилар. Яна баъзилари борки, ибтидода ҳам, ниҳоятда ҳам сафар қилмайдилар. Яна баъзилари борки, ибтидода ҳам, ниҳоятда ҳам сафар қилаверадилар ва муқим турмайдилар. Бу тўрт тоифага сафар қилмоқ ва муқим турмоқда ўзларига хос содиқ ният ва тўғри мақсад бўлиб, бу ҳол «Авориф» китобининг таржимасида тўлиқ тушунтирилган.

Аммо хожагонларнинг йўллари — уларнинг сирларини Аллоҳ муқаддас қилсин — сафар ва муқимликда шундай-ки, ибтидода улар сафар қилиб, бирорта азиз хизматида ва унинг ҳузурини муқим турадилар. Бироқ ўз юртларида шундай азизни топсалар тарки сафар қилиб, унинг мулозаматида бўлишади ва огоҳлик малакасини ошириш учун қаттиқ ҳаракат этадилар. Малака ҳосил қилганларида эса уларга сафару муқимлик баробар бўлиб қолади.

Ҳазрати Эшон (Убайдуллоҳ Аҳрор) айтадиларки, ибтидода сафар қилувчига паришонликдан ўзга фойда йўқ. Солиқ бир азизнинг суҳбатига етишдими, демак, унда ҳамини иштирок этиш, чидам хислатини ҳосил қилмоқ лозим, хожагонларнинг нисбат малакасини қўлга киритиш, шундан сўнг истаган ерга бориши мумкин.

Рубой:

Ё раб, чи хуш аст бе даҳан хандидан,
Бевоситайи чашм жаҳонро дидан.
Бинишин, сафар кун, ки бағоят хўб аст,
Беаҳмати по гирди жаҳон гардидан.

Таржимаси:

Огиз бўлса-ю ичдан қаҳ-қаҳ урса киши нақадар
создир, ё раб,
Кўз бўлса-ю жаҳонни кўзсиз кўрса киши, нақадар
создир, ё раб.
Оёқ бўлса-ю оёқсиз жаҳонда юрса киши нақадар
создир, ё раб,
Оёқ заҳмат чекмаса, заҳмат жонга урса киши
нақадар создир, ё раб.

Ҳазрати маҳдуми мавлоно Абдурраҳмон Жомий «Шиқ-
қат ул-ламъаот» рисоласида қуйидаги:

Ойинаи суврат аз сафар дур аст,
К-он пазиройи суврат аз нур аст.

Яъни:

Эй кўнгил, гафлатда қолма сувратинг кўзгудадир,
Не учунким, жисми-жонинг, сийратинг кўзгудадир.

деган байт шарҳида шуларни ёзибди: «Ойинаи суварий» (ташқи олам шаклини қабул қилувчи ойна) — сайқал берилган темирдан иборат бўлиб, бу ойна боқувчининг аксини ўзида акслантириш учун шу боқувчи киши томон сафар ва ҳаракат қилишига ҳожат йўқ, негаки сувратни қабул этиш ундаги нурият сабабидан бўлиб, ҳар қандай нарса унинг рўпарасида кўринса, суврати унда акс этади ва суврат сари ойна ҳаракат этмайди. Шунга ўхшаб, юракнинг маънавий ойнаси оламнинг забт этувчи заҳматларидан халос бўлса, софлик ва нуронийлик билан безанса, табиий хоҳишлар зулмати ундан кўтарилса, яратувчи тажаллиёти ва илоҳий сифатларни қабул этиш учун сафар ва сулукка ҳожат қолмайди, чунки сафар, сайр ва сулукдан мақсад юракка сайқал бериш ва уни тозалашдир. Юрак сайқал ва сафога етишса, сафар ва сайру сулукдан озод бўлади.

ТЎРТИНЧИ РАШҲА. «Хилват дар анжуман» ҳақида. Ҳазрати Хожа Баҳоуддиндан — Аллоҳ уларнинг руҳини муқаддас қилсин — сўрадилар: «Сизнинг тариқат йўлингизнинг асоси нима?» Жавоб бўлди: «Хилват дар анжуман, яъни ташқи томондан халқ билан, ички томондан Ҳақ билан».

Ҳақ субҳонаҳу ва таъолонинг (Қуръонда): Шундай одамлар борки, уларни на савдо ва на сотиқ Худони

ёдлашдан чалғита олмайди», деган сўзлари худди шу ҳолатга ишорадир...

Ҳожа Авлиёи Кабир — унинг сири муқаддас бўлсин — айтадиларки, зикр (Аллоҳ сўзини такрорлаш) да машғулик шу даражага етиб борадики, юракдаги зикр ғалабасидан бозорга кирса, ҳеч қандай сўз ва овозни эшитмайди.

Ҳазрати Эшон (Убайдуллоҳ Аҳрор) айтадилар: «Зикрга қаттиқ саъю-ҳаракат қилиш билан беш-олти кун ичида шундай мартабага етишиш мумкинки, одамларнинг сўзлари ва хикоялари қулоққа зикр бўлиб эшитилади, ҳатто, ўзи гапирётган сўз ҳам зикрдек туюлади, бироқ кучли ҳаракат қилмай бунга етишиб бўлмайди!»

БЕШИНЧИ РАШҲА. «Ёдқард», бу — зикри лисоний (тил зикри) ёки зикри қалбий (дил зикри) дир.

Мавлоно Саъдуддин Қошғарий — унинг сири муқаддас бўлсин — айтадиларки, зикр таълим беришнинг йўли шуки, шайх аввал дили билан «ло илоҳа иллаллоҳу Муҳаммадур расулуллоҳ», дейди. Мурид эса диққатини жамлаб, кўнглини шайхнинг кўнгли рўпарасида тутати, кўзини очиб, оғзини маҳкам юмади, нафас олмай, эҳтиром ва эҳтирос билан юқоридаги зикрни айтишга бошлайди. Бу зикрни тили билан эмас, балки кўнгли билан айтади. Ҳибси нафас (нафас олмаслик) да чидасин ва бир нафасда нафас олмасдан уч марта айтсин, токи зикр ҳаловати кўнглига етсин...

ОЛТИНЧИ РАШҲА. «Бозгашт» шундайки, зикр айтувчи тили ёки дилида калимаи таййиба (ло илоҳа) ни айтганда бу калима орқасидан «Худовандо, менинг мақсудим сенсан» сўзини айтади. Бу бозгашт калимаси яхши ёки ёмон фикрларни одамдан ҳайдовчидир, у зикрни холис қилади, зикрни ўзга нарсалардан озод этади. Зикрни бошловчи бу бозгашт сўзларини айтаётган пайтда чин дилдан бўлмаётганини сезса ҳам, бироқ уни айтишни тарк этмасин, бора-бора у ҳақиқатга айланиб, таъсир зоҳир бўлади...

ЕТТИНЧИ РАШҲА. «Нигоҳдошт» — ҳар хил фикрлардан халос бўлиш, ташқи оламдан ажралиш учун интилиш бўлиб, калимаи таййибани бир нафасда неча марта айтса ҳам, шу давр ичида хаёлни бошқа нарсаларга юбормаслик керак.

Ҳазрати мавлоно Саъдуддин Қошғарий — унинг сири муқаддас бўлсин — бу калиманинг маъносида айтадики, бир соат, икки соат ёки ундан ҳам кўп вақт, имкони борича, ўзини хаёлу фикрлардан асрасин, шундан сўнггина бошқа нарса ҳақида фикрласин.

Хожа Убайдуллоҳ Аҳрорнинг энг яқин дўстларидан бири мавлоно Қосим ҳақида айтишларича, улар нигоҳдошда шунда малака ҳосил қилибдиларки, кун чиқишдан аввал то чошгоҳгача кўнглини ўзга нарсаларнинг фикридан сақлай олар эканлар, шунча вақт ичида ҳаёл қуввати ўз амалидан қолар экан...

САҚКЗИНЧИ РАШҲА. «Ёддошт» шундайки, ундан мақсад Ҳақ субҳонаҳу ва таолони доимо завқу шавқ билан ёдда тутиб, огоҳ бўлишдир. Баъзилар уни «гойиб бўлмайдиган хузур» деган ибора билан ҳам атайдилар. Баъзи ҳақиқат аҳлининг назарида у шундай бир мушоҳада-дурки, Ҳақ субҳонаҳу муҳаббати кўнглини тамоман ўзига қамраб олади, бу эса ёддошнинг ҳосил бўлишидан даракдир.

Ҳазрати Эшон (Убайдуллоҳ Аҳрор) охириги тўрт калиманинг шарҳида қуйидагиларни айтади: ёдкард — зикрда қаттиқ ҳаракат қилиш, бозгашт — Ҳақ субҳонаҳу ва таъолога юзланиб, ҳар гал калимаи таййиба (ло илоҳа)ни айтганда орқасидан «Худовандо, мақсудим сен турурсан» дейишдир, нигоҳдошт — тил билан айтмай, дил орқали айтиш, ёддошт — нигоҳдошда мустаҳкам туришдир... (Иқтибос тугади).

* * *

Тасаввуф (суфийлик)да бир қанча сулуклар мавжуд. Масалан, Сухравардия, Кубравия, Қодирия, Чаштия, Қаландария ва бошқалар. Ҳазрати Хожа асос солган сулук Нақшбандия деб аталади. Нақшбанд сўзи Ҳазрати Хожанинг лақаблари бўлиб, матога нақш (гул) солишни билдиради. «Мақомот»нинг бир ерида Ҳазрати Хожа мато тўқийдиган дўконлари борлигига ишора қиладилар. Бу сўзнинг рамзий маъноси ҳам бўлиб, муриднинг қалбига Аллоҳ муҳаббатининг нақшланганлигини билдиради.

Нақшбандия сулукининг юқоридаги сулуклардан бир қанча фарқли томонлари мавжуд:

Биринчидан — нақшбандия сулуки қўл меҳнати билан, ҳалол тер тўкиб ҳаёт кечирришга тарғиб қилади. Ҳазрати Хожанинг машҳур «дил ба ёру даст ба кор» (дил ёрда, қўл ишда) деган сўзлари ана шуни ифодалайди. Ҳазрати Хожа ўз овқатларини зироат орқали топар, ерларига дон, сабзи, турп, пиёз экар, ҳўкизларни эҳтиётлаб асрар, қўй ва сигирларидан доимо бохабар бўлиб турардилар. Бу эса Расулulloҳнинг суннатларига мувофиқ эди. Зотан Расул-

оллоҳнинг ўзи: «Ҳақиқий мусулмон бу дунёни деб, у дунёсини ташламайди, у дунё деб, бу дунёсини қўлдан бермайди», деган эдилар. Нақшбандия сулукига кирган кишилар оиласини обод қилиш, мамлакатга қараш, савдо-сотиқ билан шуғулланиш ва бошқа ҳуқуқларга эга бўлганлар. Шунинг учун ҳам бу сулук тез ривожланиб, кенг ёйилган.

Иккинчидан — нақшбандия сулукидагилар бошқа сулукдагилар каби «зикри алония» билан эмас, балки «зикри хуфия» билан шуғулланганлар. Зикри алонияда муридлар пир олдига йиғиладилар, рақсу симоъ қиладилар, яъни кимдир тасаввуфона ғазалларни оҳанг билан ўқийди, бошқалар эса рақс билан зикрга тушадилар. Улар Аллоҳ исминини ёки «ло илоҳа иллаллоҳ» сўзини овозлари борича бақариб айтадилар. Хожа Аҳмад Яссавий сулукидагилар мана шу зикрга амал қилиб, уларнинг зикрини «зикри арра» дейдилар. Бунда зикр қилаётган одамнинг оғзидан арранинг ёғоч кесаётгандаги овози келади. Жалолиддин Румий асос солган мавлавия сулукидагилар ҳам ана шундай йўлни танлаганлар. Зикри алония шуғулланишга анча қийинчилик туғдиради. Шунинг учун Ҳазрати Хожа уламо ва дарвишларни тўплаб, ўз пири Амир Саййид Қуллол олдига юборади ва зикри алониядан воз кечишни сўрайди, бироқ рад жавобини олади.

Зикри хуфияда эса муридларнинг бир ерга тўпланиши шарт эмас, ҳар ким ўз уйида шуғулланаверади, шовқин-сурон, рақсу симоъ бўлмайди. Мурид исми зот (Аллоҳ), нафйу исбот (ло илоҳа иллоллоҳ) ни дилида айтади. Зикри хуфия билан шуғулланиш, нафйу исботни тоқ сонда тугатишни Абдулҳолиқ Гиждувонийга Ҳизр алайҳис салом таълим берган, улардан эса Ҳазрати Хожага ўтган эди. Зикрни хуфия айтиш кўпчиликка қўл келар, оддий ҳунарманддан тортиб, то давлат арбобларигача қундузи ишлаб, кечаси бу зикр билан шуғулланиш имкониятига эга эдилар. Кўпгина подшолар, жумладан, шайбонийлардан Убайдулла Султон (Убайдий) нинг пирга қўл берганликлари ва бу зикр билан шуғулланганликлари ҳақида маълумотлар бор.

Учинчидан — нақшбандия сулукига мансуб валийларда бемордан касалликни ўзларига тортиб олиб, сўнг бу иллатни ўзларидан чиқариб ташлаш қуввати мавжуд эди. «Мақомот»да Ҳазрати Хожанинг беморларга ва ҳожатманд кишиларга кўрсатган ёрдамлари ҳақидаги ҳикоятларни ўқишингиз мумкин. Бошқа сулукларда эса касалликни тортиб олиб, уни қайта ҳайдаб юбориш қуввати бўлмаган.

Тўртинчидан — нақшбандия сулукидаги авлиёлар кароматфурушликка кескин қарши бўлганлар. Муриднинг асосий мақсади маънавий ва руҳий покланиш, Аллоҳга етишиш ва ваҳдат ҳосил қилишдан иборат. Ҳазрати Хожа мусулмонлар огир ҳолатга тушиб қолганларидагина каромат кўрсатганлар. Бошқа ҳолларда эса соликларни қизиқтириш ёки уларга адаб бериш мақсадидагина бу ишга қўл урганлар. Ҳазрати Хожа ҳузурига қуш каби учиб келган авлиёга маҳлиё бўлиб қолган муридларга қарата: «Пашша ҳам уча олади», деган эдилар.

Ҳазрати Хожа ўзларининг кучлари ҳамда авлиёлик қувватлари билан одамларни маънавий ва руҳий покланишга, халққа жафо етказаетган золимларнинг пайини қирқишга, халқ оммасини илму маърифат билан қуроллантиришга, Расулulloҳ суннатларига тўлиқ амал қилиб, динни бидъатлардан тозалашга ҳаракат қилдилар. Халқ ичида бу зотнинг шу қадар обрў-эътибор топишининг сабаби ҳам ана шундадир.

* * *

Энди мазкур асарнинг таржимаси ҳақида бир-икки оғиз сўз. Мен биринчи марта Ҳазрати Хожа ҳақларида қиблагохим Ҳасанхон Махдум Муҳаммад Иброҳим ўғли (Махсум Восилий) дан эшитган эдим. У кишида бошқа кўпгина китоблар қатори Ҳазрати Хожа ҳақидаги «Мақомот», Муҳаммад Порсонинг «Рисолаи қудсия»си, Яъқуб Чархийнинг «Рисолаи унсия»си бор эди. Дадам айтиб берган икки ҳикоя ҳеч қачон эсимдан чиқмайди.

— Бухорода Мирараб мадрасасида таҳсил кўраётганимизда, — деган эдилар дадам, — бир туркман дўстим билан Ҳазрати Хожа мазорларига эътикоф¹ ўтиргани бордик. Негадир дарсларимиз яхши бўлмади, ҳеч ким биздан хабар ҳам олмади. Амир Саййид Кулол мазорига бордик. Эртасига эрталаб бир киши семиз қўй етаклаб келди ва бизга инъом қилди. Ҳайрон бўлдик. «Бу сизларга», деди у. Қўйни сўйиб, ёғини доғладик, гўштини қовуриб, идишдаги ёққа солдик ва қиш ичи уни еб чиқдик. Мазордан қайтгач, устозимиз Мулла Бақохўжа Эшонга Ҳазрати Хожадан илтифот бўлмагани, Амир Кулолдан эса иноятлар етгани ҳақида гапирдик. Устоз: «Мен саксон йилдан буён

¹ Эътикоф — бирор мақсад, масалан, дарс учун масжидда ёки бирор чекка ерда ўн кун давомида ўтириш.

Ҳазрати Хожадан илтифот кўрганим йўқ, сизлар бир гал бориб, улардан илтифот тама қиялпсизларми? Ҳазрати Хожа авлиёлар подшоси, ҳар қандай одамга илтифот қилавермайдилар, борди-ю, илтифот қилсалар, подшолик даражасига етказиб қўядилар», деган эди.

Дадамнинг иккинчи ҳикоятлари ҳам диққатга сазовор эди.

— Етук устозим ва кучли авлиёлардан бири Мулла Асвад Махсум билан Бухоро атрофидаги бир қишлоққа жўнадик. Ҳаво роса қизиган эди. Қишлоққа келиб, чорраҳа бурчагида жойлашган мачитнинг айвонига ўтирдик. Домла муроқаблага берилиб, бошларини қуйи солганларича, ўтириб қолдилар. Шу пайт узоқдан бир одам кўринди. У ҳал-лослаб чопиб келар, орқасидан чанг кўтарилиб, осмонга ўрлар эди. У кела солиб, тиззасини менинг тиззамга тўғрилаб ўтириб ва муроқаблага берилди. Бир лаҳзадан сўнг домла томонга ўгирилди. Кўп ўтмай унда изтироб аломатлари пайдо бўла бошлади ва беҳуш бўлиб, йиқилишга оз қолганда домла тиловат қилиб юбордилар. Ҳалиги киши ўрнидан туриб чопиб кетди ва тезда бир кўза қатиқ билан иккита юмшоқ нон олиб келди. У кетгач, домладан бунинг сирини сўрадим. «Муроқабала қилиб қарасам,— дедилар домла,— шу қишлоқда мана шу кишидан бошқа авлиё йўқ экан, уни чақириб, кучини синаб кўрдим». Ишимиз битгач, Бухорога қайтмоқчи бўлдик. Домла яқин йўл қолиб, узоқ йўлни танладилар. Мен эркалик қилиб яқин йўлдан юришга кўндирдим. Бу йўл Ҳазрати Хожа мазорлари олтидан ўтар эди. Мазорга етганда фотиҳа қилиш учун тўхтадик. Қуръон ўқилгач, домла муроқабалага кетдилар. Бироздан сўнг: «Ўғлим, сиз кетаверинг, бизни Ҳазрати Хожа эътикоф ўтиришга буюрдилар, мендан хабар олмай қўйдингиз деб, кўп хафа бўлдилар», деди. Мен домланинг нима учун буёққа юргилари келмаганини шундагина билдим», деб ҳикоя қилган эдилар дадам.

Мен «Мақомот»ни бундан аввал бир неча марта ўқиб чиқишга ҳаракат қилган, бироқ кўп жойини тушунмаган эдим. 1975 йилда Шредер номли боғдорчилик институтида ишлаб юрганимда яна бу китобни қўлга олдим. Негаки унда Бухоро зироатчилигига оид гаплар ҳам бор эди. Анча жойини таржима ҳам қилиб олдим.

Кейинчалик бу машғулот мен учун одатга айланди. Аста-секинлик билан бўлса-да, айнан нашр қилиш мақсадида эмас, суфийлик тариқатини чуқурроқ ўрганиш учун таржима қила, охири тугатдим.

Мен «Мақомот»ни аввало нақшбандия сулукини ўрганиш

мақсадида таржима қила бошлаган, ammo озгина камчиликлари бор эди. Ҳали Ҳазрати Хожанинг тўйлари ҳақида ҳеч қандай хабар бўлмаган бир пайтда «Нур» ижодий бирлашмасининг бош директори Асрор Самад: «Маҳмудхон, Баҳоуддин пиримиз ҳақида бир китоб тайёрлаб берсангиз-чи», деб қолдилар. Мен шундай китоб тайёрлигини айтдим. Шундай қилиб, қўлингиздаги китоб рўёбга чиқди.

«Ўзбекистон овози» рўзномасининг 1992 йил 4 ноябрь сонида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг «Баҳоуддин Нақшбанд таваллудининг 675 йиллигига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш ҳақида» қарори босилиб чиқди. Унда жумладан шундай дейилган:

«Кўплаб фуқаролар, уламолар ва Мовароуннаҳр мусулмонлари идорасининг 1993 йилда Шарқ халқлари тафаккури тараққиётига катта ҳисса қўшган аллома Баҳоуддин Нақшбанд таваллудининг 675 йиллигини нишонлаш ҳақидаги таклифлари қабул қилинсин».

Бундан ташқари, қарорда шу сана муносабати билан Баҳоуддин Нақшбанд ҳақида китоблар ёзиш зарурлиги кўрсатилган. «Мақомот»нинг нашр этилиши ана шу сана учун муносиб тухфа бўлади, деган умиддамиз.

Азиз китобхон! Тасаввуф илмига оид асарлар юрти-мизда эндигина ўрганилмоқда. Ҳали тасаввуф тарихи, тасаввуф асослари ва бу соҳадаги истилоҳлар тўлиқ тадқиқ қилинган эмас. Мен «Мақомот»ни баҳоли қудрат таржима қилдим, агар унда бирор хато бўлса афв қалами билан ўчириб ўқирсиз, деган умиддаман.

БИ-СМИЛ-Л-АҲИР РОҲМАНИ-Р-РОҲИЙМ

Оламларнинг парвардигори Аллоҳга ҳамдлар бўлсинки, у шариат байроғини дин уламолари кўмаги билан юксакка кўтарди ва тажаллий нурлари билан орифлар қалбининг чироғини нурлантирди. Очиқ ва равон йўлга йўлловчи саййидимиз Муҳаммадга, унинг покдоман аҳли оиласига, покиза дўстларига, уларга эргашганларга ва авлиёлардан, сўфийлардан, мўъминлардан ҳамда барча каромат аҳлидан бўлиб, уларга тобелик қилганларнинг ҳаммасига саловот ва саломлар бўлсин!

Шундан сўнг, бу фақиру ҳақир Абу-л-Муҳсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али, Аллоҳ уларнинг гуноҳларини кечирсин ва айбларини яширсин, шундай дейди: «Бу шикаста хотирнинг кўнглида Хожани Бузург, яъни (Баҳоуддин) Муҳаммад ибн Муҳаммад (Нақшбанд ал-Бухорий) номи билан машҳур бўлган шайхимиз, пешвомиз ва мавлонойимизнинг мақомотлари, маърифатлари, кашфу кароматлари ҳақида бир рисола ёзиш нияти бор эди. Ҳақиқатан бу варақларни жамлашдан кўзланган улуг мақсад ва олий матлаб ул Ҳазратнинг зикрини, аҳволларини, таъсиротларини, феълу атворларини, кашфу кароматларини баён қилишдир, Аллоҳу таоло уларнинг файзларини бизларнинг ва барча мухлис мўъминларнинг бошларига сочилиб турувчи қилсин!

Бу зикрлар эса Ҳазрати Эшоннинг ишончли кишилари, чунончи, Хожа Аллоуддин Аттор ва қутбу-л-авлиё, яъни жаноби ҳазрати Хожа Муҳаммад Порсо, Аллоҳ уларнинг сирларини муқаддас қилсин, тилларидан бевосита ёки билвосита эшитилган ва ёки нақл қилган мўътабар китобларидан олиниб, бу рисолага киритилди, токи улуҳийят ваҳдатининг боғидан мутолаа қилувчиларнинг димоғига етишиб, агар ухлаётган бўлсалар бедор бўлсинлар, бедор бўлсалар, Ҳақ ишига киришсинлар. Бироқ банданинг бу мақсади замон фитналари ва даврон офатларининг кўплиги сабабли орқага тортди. Ҳижрий

сана 804 (мелодий 1401) бўлгандагина тавфиқ рафиқ бўлиб, ёзишга киришилди ва охирига етказилди.

Умидим шулки, бу рисола ҳақиқат аҳлига ёқғусидир ва тилагим шулки, кўркам хулқ соҳиблари ва шафқат русумининг хожалари ҳамда мазкур тоифадан бўлиб, покиза нафаслиларнинг кўмаги орқали каромат кучига эга бўлганлар, бу олий силсила аҳлининг руҳларидан файзу баракка тонганлар мазкур рисоланинг бунёдига боис бўлган фақирни ўз назарларидан узоқ тутмагайлар ва дуойи хайр бирла ёдга олгайлар.

Ва бу рисола бир муқаддима, уч мақсад (боб) ва бир хотимадан иборатдир.

МУҚАДДИМА — Хожаи Бузург таваллудлари ва шажараларининг то жаноби Расули акрам саллаллоҳу алайҳи васалламга етиб боришлари баёнида.

БИРИНЧИ МАҚСАД — Ҳазрати Хожаи Бузургнинг, Аллоҳ сирларини муқаддас қилсин, ҳолларининг бошланиши баёнида.

ИККИНЧИ МАҚСАД — Ҳазрати Эшоннинг сулуклари, ҳолларининг тариқаси ва зикрлари баёнидаким, бу сўзлар уларнинг муборак оғизларидан чиққан эди.

УЧИНЧИ МАҚСАД — уларнинг кашфу кароматлари ҳақида.

ХОТИМА — Ҳазрати Эшоннинг вафотлари баёнида.

ТАВАЛЛУД ТОПИШЛАРИ ВА ҲАЗРАТИ ХОЖАИ БУЗУРГ ҚУДДИСА СИРРУҲУНИНГ СИЛСИЛАЛАРИ НИСБАТИ ҲАҚИДА

Билгинки, Ҳазрати Хожаи Бузург, яъни Хожа Баҳоуддиннинг таваллудлари етти юз ўн саккизинчи йилнинг муҳаррам ойида юз берган. Бу Азизон яшаган асрдир. Ва (баъзиларнинг) айтишларича, етти юз йигирма бирда эди. Уларнинг туғилган ва дафн қилинган ерлари Қасри Орифондир.

Махфий қолмасинким, Хожамиз қаддасаллоху руҳаху-л-азизнинг тариқа нисбатлари ва зикр таълимлари Ҳазрати Саййид Амири Кулол қуддиси сирруҳудан, уларники Хожа Муҳаммад Бобойи Саммосийдан, уларники Хожа Маҳмуд Анжир Фағанавийдан, уларники Хожа Ориф Ревгарийдан, уларники Хожа Абулҳолиқ Гиждувонийдан, уларники Хожа Юсуф Ҳамадонийдан, уларники Шайх Абу Али Формийдийдан, уларники Шайх Абул Қосим Гургонийдан. Шайх Абул Қосимнинг ботин илмида насаби икки зотга боради: биринчиси — Шайх Абул Ҳасан Хароқонийга, уларники Шайх Абу Язид Бастомийга. Шайх Абул Ҳасаннинг вафоти Шайх Абу Язиддан кейиндир. Шайх Абу Язиднинг тарбияти унинг учун ботин ва руҳоният орқалидир, зоҳир юзма-юз учрашув орқали эмас. Ва Шайх Абу Язиднинг иродати Имоми Жаъфари Содиқ разиаллоху анхугадир. Тўғри нақл билан исбот топишга қараганда, Шайх Абул Язиднинг таваллуди Ҳазрати Имомдан сўнг юз берган ва Имомнинг тарбияти руҳоният орқали бўлган.

Ҳазрати Имоми Жаъфари Содиқ ботин илмида икки томондан нисбатга эга: биринчиси ўзининг бузургвор отаси Имоми Муҳаммад Боқир, уларга ўз оталари Имоми Зайнул Обидандан, уларга ўз оталари Имоми Ҳусайндан, уларга ўз оталари амирул-муъминин Алидан, — уларнинг барчасига Аллоҳнинг розилиги бўлсин! — уларга Ҳазрати Рисолатпаноҳ (Муҳаммад) саллаллоху алайҳи васалламдандир. Тариқат машойихлари, — Аллох уларнинг сирларини муқаддас қилсин! — аҳли байтнинг шариф силсиласини «силсилату-з-заҳаб» (олтин силсиласи) деб атайдилар.

Имоми Жаъфар Содиқнинг иккинчи томондан нисбати

Қосим ибн Муҳаммад ибн Абу Бакр Сиддиққа боради, уларнинг барчасидан Аллоҳ рози бўлсин! Ва Ҳазрати Қосим — Имоми Жаъфари Содиқнинг отаси бўлиб, етти фақиҳлардан биридир, уларнинг барчасидан Аллоҳ рози бўлсин! Ва унинг нисбати Салмони Форсий разиаллоҳу анҳугадир. У Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг шарафли суҳбатини топганига қарамай, нисбати амирул-мўъминин Абу Бакр Сиддиққадир, Аллоҳ ундан рози бўлсин!

Шайх Абул Қосим Гургонийнинг ботиний иродат нисбати Шайх Абу Усмон Мағрибийгадир, уники эса Абу Али Котибга, уники эса Абу Али Рудборийга, уники эса Жунайд Бағдодийга, уники эса Сари Сақтийга, уники эса Маъруф Каррухийга, уники эса Довуд Тойига, уники эса Ҳабиби Ажамийга, уники эса Ҳасан Басрийга, уники эса амирул-мўъминин Али каррамаллоҳу ваҷҳаҳуга, уларники эса Ҳазрат Расулуллоҳга саллаллоҳу алайҳи васаллам ва ало олиҳи ва асҳобиҳи ажмаъин.

БИРИНЧИ МАҚСАД

ҲАЗРАТИ ХОЖАМИЗ ҚУДДИСА СИРРУХУНИНГ БОШЛАНГИЧ ҲОЛЛАРИ БАЁНИДА

Би-сми-л-а-ҳир Роҳмани-р-роҳийм

Ҳазрати Хожа Алоуддин Аттор — ул зотнинг қабри муаттар бўлсин! — Ҳазрати Хожамизнинг, ул зотнинг сирни муқаддас бўлсин, муборак тилларидан нақл қилиб дедилар:

«Ҳазрати Ҳақ субҳонаҳу ва таъолонинг бу фақирга нисбатан қилган меҳрибонликларидан бири шу эдики, болалик чоғларимда бузургвор шайх Хожа Муҳаммад Бобойи Саммосий қуддиси сиррухунинг назари муборакларига мушарраф бўлдим ва улар мени фарзандликка қабул қилдилар. Туғилишимдан бир неча вақтлар илгари Қасри Ҳиндувондан кўп марта ўтган эканлар ва ҳар гал: «Бу ердан бир эрнинг ҳиди келмоқда, тез фурсатда Қасри Ҳиндувон Қасри Орифонга айланади», — дер эканлар. Бир куни ўз халифаларидан бўлган Ҳазрати Саййид Амири Кулолнинг манзилларидан Қасри Орифонга кетаётиб айтибдиларки: «Уша ҳид зиёда бўлибди, ўшал эр туғилганга ўхшайди».

Шундан сўнг Қасри Орифонга тушибдилар. Шу куни Ҳазрати Хожамизнинг туғилганига уч кун бўлган экан. Хожамизнинг бобоси Хожа Муҳаммад Бобойи Саммосийнинг мухлисларидан эканлар. Уларнинг кўнгилларидан, бу фарзандни уларнинг муборак назарларига олиб бораёй, деган хаёл ўтибди. Бу хаёл билан қаттиқ ниёзмандлик кўрсатиб, уларнинг олдларига олиб борибдилар. Ҳазрати Муҳаммад Бобо: «У бизнинг фарзандимиз ва биз уни қабул қилдик», — дебдилар. Сўнг дўстларга юзланиб: «Биз ҳидини сезган киши шудир, умид қиламанки, у даврнинг пешвоси бўлажак», — дебдилар. Сўнг Саййид Амир Кулолга қараб айтибдиларки: «Фарзандим Баҳоуддинга шафқатингни дариг тутмагайсан, агар нуқсонга йўл қўйсанг, сени кечирмайман!»

Шундан сўнг уларнинг муборак ботинларида нур мавж ура бошлаган ва ёшлигидаёқ улардан ажойиб ва ғаройиб воқеалар мушоҳада қилинди. Биҳамдиллоҳки, бу замонда уларнинг муборак нафаслари зухурга келди.

Хожамизнинг оналаридан — Аллоҳ уларнинг сирларини муқаддас қилсин! — шундай нақл қиладилар: «Фарзан-

дим Баҳоуддин тўрт ёшли пайтида: «Мана бу сигир пешонаси қашқа бола туғади», — деди. Тақдирдан бўлиб, уч-тўрт кундан кейин ўша айтилган сифатдаги бузоқ туғилди. Ҳамма таажжубда қолиб: «Ҳазрати Хожа Муҳаммад Бобонинг муборак нафасларининг асари зоҳир бўлди», — дедилар».

Ҳазрати Хожамиз нақл қилиб дедилар: «Ёшим ўн саккизга етганда уйланмоқчи бўлдим. Бобом мени Саммосийга — Ҳазрати Хожанинг хузурига юбориб, уларнинг муборак қадамлари бизнинг манзилимизга етишини ва бу хайрли иш уларнинг муборак назарлари остида анжом топишини истадилар. Уларнинг юзларини кўрган-нимда сезган биринчи каромат шу бўлдики, уларнинг суҳбатлари шарофатидан менда илтижо ва зору тазарруъ ҳолати пайдо бўлди, ўрнимдан туриб уларнинг масжидларига кирдим ва икки ракаат намоз ўтадим. Сўнг бошимни саждага қўйиб, кучли ҳожатмандлик илтижоси билан тилимдан: «Илоҳо, бало ва кулфатнинг юкини кўтара олиш ва муҳаббатнинг меҳнатини торта олиш қувватини менга арзон тут», деган сўз ўтди.

Тонг отгач, Ҳазрати Хожа хузурларига кирдим. Шундай дедилар: «Эй фарзанд, дуода: «Илоҳо, Сенинг улуғ ризоинг нима ишда бўлса бу бандани ўша ишга мубтало эт», демоқ лозимки, Ҳақ субҳонаҳу ва таоло ўз ҳикмати билан ўз дўстига муҳаббат балосини юборади ва ўз инояти билан ўша юкни тортишни ўз дўстига ато қилади. Бунинг ҳикматини эса унга аён қилади. Ўз ихтиёри билан бало талаб қилмоқ душворким, бу борада густоҳлик қилмаслик керак!»

Шундан сўнг таом келтирилди. Таом еб бўлингач, менга битта нон бериб, сақлаб қўй, дедилар. Кўнглимдан, бу ерда тўйиб едик, тез орада манзилга етамиз, нон нега керак экан, деган фикр ўтди. Хожа менга: «Олавер, яраб қолади», дедилар. Улар йўлга равона бўлдилар, мен эсам уларнинг жиловида зору ниёз билан борардим. Агар менинг кўнглимда паришон хаёллар пайдо бўлса, улар менга назар қилиб: «Дилни тиймоқ лозим», дер эдилар.

Йўлда уларга қарашли бир дарвишнинг уйига етдик. Ул дарвиш ўта ниёзмандлик ва илтижо билан яқин келди. Улар уйга тушгач, мазкур дарвишда изтироб белгилари пайдо бўлди. «Аҳволинг ҳақида гапир», дедилар. Ул ҳожатманд: «Сутнинг бети бор, аммо нон йўқ», деди. Хожа менга боқиб: «Ҳалиги нонни келтир, ишга ярайдиган бўлди», дедилар. Бу ҳолнинг мушоҳадасидан дилда муҳаббатим янада зиёда бўлди.

Қасри Орифонга етиб келиб, бобомнинг уйига тушдилар. Бобом уларнинг ҳузурларида уйланишим қиссасини сўзладилар. Хожа: «Хайр, бу ишни адо қилиш керак», дедилар. Бобом бу иш уларнинг ҳузурда адо бўлишини хоҳладилар. Аммо отам расму одат бўйича бу ишнинг тантанавор ўтишини истар эдилар. Хожа: «Вақт ганимат, тантанага ҳожат йўқ, кечиктириш керакмас», дедилар. Отам ул маҳаллани танимас эдилар, Хожанинг истақларига қарши турдилар. Хожа бориб совчилик қилдилар ва одамлар уларнинг ниятларини қабул қилдилар. Бу ҳолдан отам бир онда ўзгарделар ва тантана қилишга қувватлари қолмади.

Хожа Муҳаммад Бобо қариб қолган пайтларида бобом мени Самарқандга олиб бордилар. Қаердаки бир дарвишни кўрсалар мени уларнинг суҳбатига олиб борардилар ва беҳад ҳожатмандлик изҳор қилардилар. Сўнг мени Бухорога олиб келиб, уйланиш маросимини адо қилдилар.

Мен Қасри Орифонда эканман, шу аснода парвардигорнинг бағоят инояти юз берди, Азизон, яъни Ҳазрати Хожа Али Ромитаний қуддиса сирруҳунинг муборак кулоҳлари менга етишди ва ҳолим ўзгача бўлди. Менда кучли умид пайдо бўлди.

Яна шу аснода Ҳазрати Саййид Амир Кулол ташриф буюрдилар ва: «Менга Хожа Муҳаммад Бобо васият қилиб, фарзандим Баҳоуддиндан шафқатингни аяма, агар бу ишда нуқсонга йўл қўйсанг, сени кечирмайман, дедилар. Агар Ҳазрати Хожа Муҳаммад Бобо васиятида нуқсонга йўл қўйсам эркак эмасман», дедилар».

НАҶЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожа шундай дедилар: «Мен ва отам кимхоббофлик касби билан машғул эдик ва ёшлар расмига мувофиқ алоҳида хонамиз бор эди. Бир кун кечаси турк машойхларининг улуғларидан бўлган Ҳаким Ато қуддиса сирруҳуни тушимда кўрдим. Улар мени бир дарвишга топширар эдилар. Уйгонган пайтимда дарвишнинг афту ангори эсимда қолган эдилар. Солиҳа бувим бор эдилар, бу тушни уларга айтдим. «Турк машойхларидан сенга насиба ҳосил бўлади» дедилар. Мен доимо ўша дарвишни кўриш орзусида юрардим.

Бир куни Дарвозаи Оҳангарондан чиқаётиб, ўша дарвишга дуч келиб қолдим. Сочлари мулоҳ шаклида, бошида минг бахяли кулоҳ, қўлида ўн бадли уд дарахтидан қилинган ҳасса бор эди. Орқасидан равон бўлдим. У менга қайрилиб боқмасди. Мен эса қолмасдан кетавардим. Мурғкўши кўчасига етиб, бир уйга кирди. Мен эса орқага қайтдим.

Тунда танишларимдан бири менинг олдимга келди. «Халил номли бир турк шайхзодаси сени йўқлашти», деди. Хурсанд бўлиб ўрнимдан турдим. Куз фасли эди. Бухоро неъматларидан бироз ҳадя олдим ва бордим. У ерда бир хона бўлиб, дарвиш хонанинг бурчагида ўтирган экан. Олдида бир гуруҳ киши бор эди. Салом қилиб ўтирдим. Сўнг ўша тушни айтиш истаги туғён урди. Шу пайт менга туркийчалаб: «Улким сенинг кўнглингдадур, ўзи бизга аёндур, айтмоқ не ҳожат?» деди. Ҳолим ўзгарди, унга майлим янада зиёда бўлди.

Мен унинг мулозаматида бўлдим. Унинг ҳузурида ажойиб ҳолатларни кўрдим. Олти йилдан сўнг унга Мовароуннаҳр подшолиги муяссар бўлди. Уни Султон Халил дер эдилар. Уша пайтда ҳам ундан улуг ҳолатлар рўй берарди. Олти йиллик унинг салтанати даврида яна унга мулозим бўлдим ва подшолар хизматидаги одобларни ўргандим ва унга хизмат қилиш одобларини жойига қўйдим. Хилватда унинг хос маҳрами мен эдим.

Шундай қилиб мен авлиёуллоҳнинг хизматини қилардим. Баъзан қаттиқ гапириб, баъзан лутфи билан менга кўп шафқатлар қиларди. Шундан сўнг уларга қарши душман пайдо бўлди. У енгилди. Бир онда унинг тамоми салтанати ҳавога совурилди. Шунда дунёнинг барча қору боридан менинг кўнглим совуди. Бухорога қайтиб келдим ва Ревратунда яшай бошладим».

ҲАЗРАТИ ХОЖАМИЗДАН нақл қилишларича, улар айтган эканлар: «Менинг тавба-ю инобатим ва огоҳлигу ўйғонишимнинг сабаби шу эдики, бир куни хилватда кўнглимга ўрнаб қолган бировга илтифот қилар эдим, ногоҳ қулоғимга бир овоз келди. Кимдир менга: «Ҳар нарсадан қайтиб бизга юз ўғирмоқ вақти етмадими?!» дер эди.

Байт:

Умрест, ки то аз они чеши,
Ин вақт кунун аз они мо бош!¹

Бу овоздан ҳолатим ўзгарди, беқарор бўлиб, ташқарига чиқдим. Яқин орада бир анҳор бор эди, куз фасли эди, сувга тушиб ғусл қилдим ва либосларимни ювдим. Шу ҳолатда

¹. Сен бир умр ўзингники бўлдинг,
Энди эса бизники бўл.

шикасталик билан икки ракаат намоз ўқидим. Мана йиллар ўтибдики, худди шундай намоз ўқишни истайман, аммо кўлимдан келмайди».

Ҳазрати Саййид Амир Кулол ҳақидаги рисолада ёзилишича, Ҳазрати Хожамиз Султон Халил мулозаматида юрганларида уларни «Ақрони Султон» дер эдилар ва жаллодлик қилишга буюрилган эдилар. Кунлардан бир кун бир кишини туҳмат билан тутиб келтирдилар. Султон Халил уни ўлдиришга амр қилган эди. Ҳазрати Хожамиз уни ётқизиб, тиғ чиқариб, саловот юборгандан сўнг, бўйнига солдилар. Шамшир ўтмади, иккинчи марта, сўнг учинчи марта урдилар, таъсир қилмади. Ҳазрати Хожамиз ҳар тиғ ураётганларида маҳбуснинг лаби қимирлаётганини кўриб қолдилар. Шунда Хожа унга: «Ҳамманинг жони унинг қудрат қўлида бўлган Худонинг иззати ҳаққи, айт, нимани ўқияпсанки, шамшир таъсир қилмаяпти?» дедилар. Ҳалиги киши: «Мен ҳеч нарса ўқиётганим йўқ, аммо менинг бир пирым бўлиб, ҳозир уни шафиъ келтирмоқдаман!» деди. Ҳазрати Хожамиз: «Пиринг кимдур?» деб сўрадилар. У киши: «Саййид Амир Кулол!» деди.

Ҳазрати Хожамиз Саййид Амир Кулолни бундан аввал билар эдилар. Бунини эшитгач, муридни шамширдан асрай оладиган киши уни дўзах оловидан ҳам сақлай олиши мумкинлигига ишончлари янада ошди.

Байт:

Мардони Худо Худо набошад,
Лекин зи Худо жудо набошад¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Тавбага муваффақ бўлиб, Ревартунда турар эканман, бир жамоатнинг мулозаматини қилар эдим. Ногоҳ бир намозим қазо бўлди. Тақводор донишманд Мавлоно Сайфуддин Ромитаний бу масжидда имом эдилар, менга: «Биз сени тоат майдонининг шери деб тасаввур қилардик, аслида сен сафни бузувчи экансан дедилар. Мен: «Сиз мени тоат майдонининг шери тасаввур қилган экансиз, аслида мен қалбаки ишлов берилган мисман», дедим. Улар дарҳол мана бу байтни ўқидилар:

¹ Худонинг мардлари Худо эмаслар,
Лекин Худодан ҳам жудо эмаслар.

Байт:

Руй андуданд наситонанд дар бозори ишқ,
Холисе бояд ки аз оташ бурун ояд салим¹.

Уларнинг бу сўзидан кўнглимда бир дард пайдо бўлди ва қалбимда бир оташ анча вақт шуъла уриб турди».

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эдилар: «Аҳволнинг аввалида жазаба ғалабаси ва беқарорликда Бухорода тунлари кезиб юрардим. Тунларнинг бирида табаррук мазорлардан бирининг бошига бордим. Қайси мазорга бормаи, ўша мазорда ёниб турган бир чироғни кўрардим. Чироғдонда ёғ ва пилик тайёр ва муҳайё бўларди. Бироқ пиликни бироз ҳаракатга келтириш лозим бўлиб, у ёғдан чиқар ва янғидан ёна бошларди.

Тунда табъа тобиъинлардан бўлган ва уларнинг Мовароуннаҳрга келганликлари ишончли нақл билан исботланган Хожа Муҳаммад Восиъ қуддиса сирруҳунинг мазорлари бошига келдим. Хожа Аҳмад Ажфарнуй (уни ҳозирда Хожа Ажундий дейишади) мазорига боришга ишорат бўлди. Мазкур мазорга етганимда менга икки киши яқинлашди. Белларига иккитадан қилич осиб олган эдилар. Мени бир уловга миндиришди ва уловнинг бошини Муздоҳун мазори томон буришди. Муздоҳун мазорига етганимда чироғдон ва пиликни юқорида айтилган ҳолда кўрдим. Қиблага юзланиб ўтирдим. Шу онда беҳудлик юз берди ва қарасам қибла девори ёрилиб, бир катта тахт пайдо бўлди. Тахт олдига яшил парда тортилган эди. Бу тахт атрофида бир гуруҳ кишилар ўтирар эдилар. Уларнинг орасидан Хожа Муҳаммад Бобони танидим. Бу одамлар дунёдан ўтган одамлар эканини билдим.

Жамоат ичидан бир киши менга: «Тахтдаги Хожа Абдулҳолик Гиждувоний қуддиса сирруҳудир ва бу жамоат эса уларнинг халфаларидир», деди. Сўнг ҳар бирига ишорат қилиб, мана бу Хожа Аҳмад Сиддиқ, Хожа Авлиёи Қалон, Хожа Ориф Ревгарий, Хожа Маҳсуд Анжир Фаганавий, Хожа Али Ромитаний, қаддасаллоҳу арвоҳаҳум, деб таништирди. Хожа Муҳаммад Бобога етгач, деди: «Уларни сен ҳаётлик чоғида топгансан, Шайх сенга бир кулоҳ берган ва сенга каромат қилиб, тушаётган бало сенинг баракатинг туфайли даф бўлади, деган эдилар».

Шунда жамоат: «Қулоқ сол ва яхшилаб эшит, Ҳазрати

¹ Ишқ бозорида қалбаки мисни олмайдилар, оловдан саломат чиқадиган мусаффо тоза мис керак.

Хожан Бузург сенга сўз айтадиларки, Ҳақ йўлида юришда бунга амал қилмай иложинг йўқ!» Шунда жамоатдан Хожан Жаҳонга¹ салом бериш ва уларнинг муборак жомоларига назар солишга рухсат сўрадим. Пардани кўтардилар. Нуроний бир пирни кўрдим ва салом бердим. Саломга жавоб бердилар. Сўнг сулукнинг бошланиши, ўртаси ва охири ҳақида баён қилдилар ва дедилар: «Сенга чироқларнинг юқоридаги кайфиятда кўрсатилиши сенинг бу йўлдаги истеъдод ва қобилиятингга ишорат ва башиоратдур, аммо истеъдод пилигини ҳаракатга келтирмоқ лозим, токи равшан бўлсин ва сирлар зухурга келсин». Сўнг буюрдилар: «Барча ҳолатда ҳам қадамнинг амру наҳий кўчасида бўлсин, суннатни ҳамиша жойига қўйишга интил, бидъатлардан узоқ бўл, Мустафо саллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадисларини ўзингга пешво қилиб ол, Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам ва унинг улуғ саҳобалари, ризвонуллоҳи алайҳим ажмаъин, асарлари ва хабарларини изловчи ва ўрганувчи бўл!»

Бу сўзлардан сўнг мазкур жамоат менга дедилар: «Сен кўраётган бу ҳолатнинг тўғрилигига далил шуки, сен эрталаб Мавлоно Шамсуддин Олбашканавий олдига борсан ва Турк билан Саққо орасида муомала бўлиб, сиз Саққо тарафидасиз, аммо Турк ҳақлидир, деб айтасан. Агар Саққо сенга қўполлик қилса, эй Саққойи ташна, дейсан, у бу сўзнинг сирини билади. Иккинчи далил шуки, у бир аёл билан ҳаром иш қилган ва бундан натижа (бола) ҳам ҳосил бўлган. У аёлга болани туширишни буюрган ва фалон жойдаги токнинг тагига кўмган».

Улар яна буюриб дедилар: «Бу элчиликни Мавлоно Шамсуддинга етқизганингдан сўнг, эртасига уч дона майиз олиб Реги Мурда (Ўлик қум) орқали тезда Насафга Саййид Амир Кулол хизматига равона бўласан. Пуштаи Қарохун (Қарохун тепалиги) га етганингда сенга бир қария ҳамроҳ бўлади. Қария сенга битта иссиқ нон ҳадя қилади ва сен нонни қабул қиласан. У билан асло сўзлашмайсан. Ундан ўтгач, бир карвонга дуч келасан. Карвондан ўтгач, бир отликқа дуч келасан ва унга насиҳат қиласан. У эса сенинг қўлингда тавба қилади. Сўнг Азизоннинг кулоҳини Саййид Амир Кулолга етказасан».

Шундан сўнг бу жамоат мени ҳаракатга солиб ўзимга келтирдилар. Шу куни тонгда зудлик билан Ревартун

¹ Хожан жаҳон — Абдулҳалиқ Гиждувонийнинг лақаби. Ҳозирда ҳам Гиждувонда ул зотни шу ном билан атайдилар.

тарафига равона бўлдим. Алоқаси бор кишилардан кулоҳ ҳақида суриштирдим. Айтдилар: «Бир неча муддатдан буён фалон жойдадир». Азизоннинг кулоҳларини кўриб аҳволим ўзгарди, узоқ йиғладим. Ва дил шикаста йўлга тушдим. Мавлоно Шамсуддин масжидида бомдод намозини ўтадим. Намоздан сўнг туриб: «Элчиликка буюрилганман», дедим ва қиссани Мавлоно Шамсуддинга айтдим. Мавлоно ҳайрон бўлиб қолдилар. Саққо ҳам ҳозир эди. Туркнинг ҳақ эканини инкор қилди. Саққога дедим: «Менинг далилим шуки, сенда илмдан насиба йўқдир». У жим бўлиб қолди. «Менинг яна бошқа далилим шуки, сен бир аёл билан фасод иш қилгансан ва ундан натижа ҳосил бўлган. Уни туширтириб, фалон жойдаги токнинг тагига кўмдиргансан!» Саққо буни ҳам инкор қилди.

Мавлоно халқ билан бирга ўша жойга бориб, текшириб кўрди ва болани топдилар. Саққо уэр айтишга тушди. Мавлоно ҳамда у билан келган жамоат йиғлашга тушдилар.

Бу кун ҳам ўтди. Эртасига қуёш чиққан вақтда буюрилган иш тақозоси бўйича, уч дона майиз олиб Реги Мурда йўли орқали Насафга отландим. Менинг жўнаётганимдан хабар топган Мавлоно ҳузурига йўқлатди ва илтифотлар кўрсатиб деди: «Сенда бир дард пайдо бўлибди, унинг давоси бизнинг қўлимизда, бу ерда тура тур, то сенинг тарбиятингни бажо келтирайлик». Жавобига дедим: «Мен ўзгаларнинг фарзандиман, агар сиз менинг оғзимга кўкрак солсангиз, кўкрак учини тишлаб олишим мумкин». Мавлоно жим бўлиб қолдилар. Сўнг кетишга рухсат бердилар.

Шу куни куннинг аввалида белни маҳкам боғладим ва икки кишига белбоғимдан икки томонидан тортишни буюриб, шиддат билан йўлга тушдим. Пуштаи Қарохунга етганимда бир қарияга дуч келдим, битта иссиқ нон берди. Нонни олиб унга ҳеч нарса демадим. Анча юргач, бир карвонга дуч келдим. Карвондагилар мендан: «Қаердан келяпсан?» деб сўрашди. Мен жой номини айтдим. «У ердан қачон чиққан эдинг?» деб сўрашди. «Қуёш кўтарилган вақтда», дедим. Мен буларнинг олдига келганимда туш пайти эди. Улар: «Бу киши жинними, у қишлоқдан то бу ергача тўрт фарсах-ку, биз туннинг аввалида у ердан чиққан эдик, энди шу ерга етиб келдик», дейишди.

Карвондан ўтдим ва ўша айтилган отликқа дуч келдим. Яқинига бориб, салом қилдим. Отлиқ: «Сен кимсан, мен сендан хавфдаман!» деди. «Мен сени тавбага етказадиган

қишиман», дедим. У сакраб отдан тушди, юкини тушириб, шаробларини тўкди ва тавба қилди.

Бу ердан ҳам ўтиб, Насаф чегарасига етиб келдим. Ҳазрати Саййид Амир Кулол яшайдиган қишлоққа кирдим. Уларни топиб, хизматларига мушарраф бўлдим. Азизоннинг муборак кулоҳларини уларнинг олдиларига қўйдим. Ҳазрати Саййид Амир Кулол бир муддат жим қолдилар. Узоқ жимликдан сўнг дедилар: «Бу кулоҳни икки парда орасида сақлашга сен учун ишора бўлди», дедилар. Мен ўрнимдан туриб қабул қилдим ва кулоҳни олдим.

Шундан сўнг Ҳазрати Амир менга сабоқ бердилар ва овоз чиқармай хуфя айтиладиган нафий ва исботга машгул қилдилар. Бир неча муддат бу усулга амал қилдим. Ўша зикр қилинган беҳудликда хожагонлар, қаддасаллоҳу арвоҳаҳум, томонидан буюрилганига мувофиқ зикри алонияга амал қилмадим ва алонияни бутунлай тарк қилдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Ҳар бир нарса ўз ўрнида таъсир кўрсатади ва унинг натижаси зоҳир бўлиб боради. Расул алайҳи-с-салоту вассалом ҳадисларини ўрганиш ва саҳобаи киром разийаллоҳу анҳум ишларига амал қилишга буюрилганим учун уламоларга мулозамат қилар ва ҳадис ўқир эдим. Саҳобаларнинг йўл-йўриқларини ўрганардим ва ҳар бирига амал қилардим. Буларнинг натижасини Илоҳий иноятлар туфайли ўзимда мушоҳада қилар эдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Жазаба юз беришининг аввалларида бир тунда Мардохун мазоридида эдим. Мен билан Дарвиш Муҳаммад Зоҳид ҳам бирга бўлиб, менга суяниб олган эди. Шу аснода руҳим танамдан чиқиб, айлана-айлана осмон томонга чиқиб кетди. Шу тариқа биринчи осмонни сайр қилди, ундан иккинчи осмонга, учинчи, сўнг тўртинчи осмонга ўтди. Кейин айлана-айлана яна ерга тушди ва танамга кирди. Менинг бу аҳволимдан Муҳаммад Зоҳиднинг асло хабари йўқ эди.

Мисра:

Касро вуқуф нест, ки моро чи ҳолат аст»¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Аввал ҳолда тунларнинг бирида Ревартунда устун орқасида қиблага юз қилиб ўтирар эдим. Ногоҳ беҳудлик ва фано зоҳир бўла бошлади. Оз-оздан мени

¹ Бизнинг қай ҳолатда эканимиздан ҳеч кимнинг хабари йўқ.

истило қилиб, охири бутунлай ўзимдан маҳв қилди. Бу тўлиқ маҳв ва фано ичида менга: «Огоҳ бўл, мақсад ва матлабинг нима бўлса унга етдинг ва уни топдинг», дедилар».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Аввал ҳолда Ревартун воқеасидан сўнг, ўша боғда (ҳозир мозор боғи) эдим ва менга алоқадор бўлган жамоат ҳам мен билан бирга боғда эди. Ногоҳ менда Илоҳий жазаба асарлари ва ниҳоятсиз илтифот ва иноятлар зоҳир бўлишга киришди. Изтироб ва беқарорлик пайдо бўлиб, истироҳатга тоқатим қолмади. Туриб қиблага боқиб ўтирдим. Ногоҳ бир беҳудлик пайдо бўлди ва бу беҳудлик ҳақиқий фано билан якунланди. Бу фанода менинг руҳимни осмон фаришталари олдидан олиб ўтаётганларини аниқ кўра бошладим. Шу даражага етдики, у юлдуз шаклига кирди ва чегарасиз нур дарёси ичра ғарқ бўлиб йўқ бўлиб кетди. Гавдамдан эса ҳаётдан асар ҳам қолмаган эди. Аҳлим ва яқинларим менинг бу ҳолимга йиғлашар, изтироб ҳамда беҳудликда қолган эдилар. Охири руҳимни бўлак-бўлакка бўлиб вужудимга киргиза бошладилар. Бу тўлиқ фано ва беҳудлик ортиғу ками билан ўша онда олти нужумий (астрономик) соатга етган эди».

ҲАЗРАТИ ХОЖАМИЗ ҳақида нақл қилишларича, улар ҳаётларининг охирларида кўпинча сулуклари ҳақида ҳикоят қилиб берардилар. Улар ўз таважжуҳ (диққат)ларини тариқат машойихлари ва улугларига, қадасаллоху арвоҳаҳум, қаратар эдилар. Увайси Қараний разийаллоху анхуга таважжуҳ асари зоҳир бўлар эди. Зоҳир (ташқи) ва ботин (ички) томондан халойиқдан батамом узилиш ва бутунлай ажралиш мавжуд эди. Агар улар Хожа Ҳаким Али Термизий, қуддиса сирруҳунинг руҳониятига таважжуҳ қилсалар, бу таважжуҳнинг асари соф бесифатлик ҳолатида бўлар эди. Бу бесифатликда ҳеч бир иш кўзга ташланмасди. Етти юз саксон тўққизинчи йилда айтган эдилар: «Йигирма икки йилдирки, биз Ҳаким Али Термизий тариқатига эргашамиз ва улар бесифат эдилар. Агар бирор киши билса мен ҳам бу замонда бесифатдурман».

БИР ПОКДОМОН ДАРВИШ шундай нақл қилади: «Аввал ҳолда Ҳазрати Хожа, қуддиса сирруҳу, қаттиқ риёзатга эга эдилар. Гоҳо-гоҳо бу мухлис уларнинг шариф суҳбатларига етишар эдим. Иттифоқо, қиш фасли бўлиб, ҳаво жуда совуқ эди. Ҳазрати Хожа сахарда бу фақирнинг кулбасига кириб келдилар. Юзларидан қаттиқ риёзат асари кўриниб турарди. Улар бутунлай халқдан қўл ювган ва

узоклик йўлини тутган эдилар. Ўша соатда менга: «Саккиз ойдирки, биз таважжухимизни Увайси Қараний разий-аллоху таъоло анхунинг руҳониятига қаратган эдик ва уларнинг сифатига кириб сайр қилардик, бугун уларнинг сифатидан чиқдик», дедилар».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Тунларнинг бирида Ревартунда эдим. Йўлда кетаётиб бир кўприкка етдим. Бир ажаб ҳол мени ўз тасарруфига олди ва дилимга: «Бизнинг ҳузуримиздан нимаики тиласанг мискинлик ва ниёзмандлик юзидан тила», деган бир илҳом етди. Дедим: «Илоҳо, раҳматинг ва иноятинг дарёсидан биттагина томчи нисор эт!» Илҳом етишдики: «Менинг карамим дарёсидан бир томчи сўрайсанми?!» Ҳолим ўзгарди, олийҳимматлик жўш урди, ўша онда юзимга қаттиқ шапалоқ урдим, чунончи унинг таъсири бир неча қунгача кетмай турди. Шундан сўнг дедим: «Поко парвардигоро, раҳматинг ва иноятинг дарёсини мен учун нисор айла ва буни кўтара олиш қувватини ато эт!» Дарҳол иноят асари зуҳурга келди ва унинг баракотидан нимани кўрган бўлсам кўрдим.

Байт:

Ҳиммат туро ба кунгираи Ғибриё кашад,
Он сақафгохро беҳ аз ин нардбон махоҳ¹.

Ва биз ўша кўприкни «ҳиммат кўприги» деб атадик».

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз аввал ҳолларининг бошланиши ҳақида ҳикоя қилганларида айтган эканлар: «Биз бу йўлнинг талабига қадам қўйганимизда икки юз киши эдик. Менинг ҳимматим буларнинг ҳаммасидан ўтиш эди. Илоҳий иноятга ноил бўлиб, бу жамоатнинг ҳаммасидан ўтиб кетдим ва асл мақсадга етдим».

Байт:

Мардони раҳаш расидаанд аз ҳиммат,
З-он дар раҳи ў нишон бенайдо нест².

¹ Сени улуғлик аршига етказар ҳиммат.

Бу ҳиммат нарвондир сенга таппа-тахт.

² Ҳиммат билан етдилар бу йўлга мардлар,

Ҳиммат билан тоғурсан унинг нишонини.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Ҳожамиз айтган эканлар: «Мақсад талаби йўлида ҳимматингиз менинг бошимга қадам қўйиб, мендан ҳам ўтиб кетиш бўлмаса, мен сизни кечирмайман!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Ҳожамиз айтган эканлар: «Жазаба ҳолатининг бошларида Ҳақ жалла жалолухунинг дўстларидан бири билан учрашув юз берди. У менга қараб: «Ошиполардан кўринасан?» деди. Мен унга: «Дўстлар назарининг баракотидан ошно бўлишга умидворман», дедим. Ул азиз мендан: «Муомалада қандай йўл тутасан?» деб сўради. Мен унга: «Агар топсам, шукр қиламан, агар топмасам сабр қиламан», дедим. Ул азиз табассум қилди ва деди: «Сен тутадиган бу йўл жуда енгил, аслида иш бундай: нафсингни бир чангалзорга киритки, нону ош тополмасци ва қайсарликни ташласин!».

Мен ёлвориб ул азиздан мадад талаб қилдим. У менга деди: «Бир биёбонга киргинки, умидинг халқдан бутунлай узилсин, шу тариқа уч кун йўл юр, тўртинчи куни бир тоғ этагига етасан, бир отлиқ олдиндан чиқади, яланғоч отга минган бўлади. Унга салом берасан ва ўтасан. Уч қадам ўтганидан сўнг сенга: «Эй йигит, битта ноним бор, уни ол», дейди. Унга илтифот қилма».

Шундан сўнг мен ул азизнинг ишорати билан биёбонга қадам қўйдим ва айтганича кетдим. Уч кун ўтди ва тўртинчи куни бир тоғ этагига етиб келдим. Айтган отлиқ олдимга келди. Унга салом бердим. Ва узоқдан ўта бошладим. Нонни таклиф қилди, эътибор бермадим.

Яна ул азиз: «Одамлар кўнглини топ, ожиз ва нотавонлар, хусусан, халқ эътибор қилмайдиган кимсалар ҳолига машгул бўл, ҳожатмандлик ва бечоралик билан муомала қил», деб тайинлади. Ул азизнинг ишорати билан узоқ вақт бу йўлга машгул бўлдим ва бир қанча муддат шу сифат билан юрдим.

Яна ул азиз: «Ҳайвонлар тарбиятида барқарор тур ва ниёзмандлик йўлида бўлгинки, улар ҳам Худонинг махлуқларидир ва улар ҳам парвардигорнинг назарида бўлади. Агар уларнинг орқаю ёнларида яра ва жароҳат бўлса, даволаш тadbирига машгул бўл», деди. Бир қанча фурсат бу ишга машгул бўлдим. Агар йўлимда бир ҳайвон учраб қолса, у биринчи бўлиб ўтиб кетиши учун тўхтаб турардим ва ундан олдинлаб кетишга уримас эдим. Юзимни кечалари хаширлар оёғи теккан жойларга суртар эдим. Етти йил шу йўсинда бу йўлдан юрдим.

Яна ул азиз: «Бу даргоҳнинг итларига бечоралик билан хизматда бўл, мақсадингни талаб қил. Бу йўлда бир итга

дуч келасанки, у билан саодатга эришасан», деди. Ул азизнинг ишорати билан хизматни ғанимат деб билдим ва итларнинг мулозаматида бўлдим. Тунларнинг бирида бир итга дуч келдим ва ҳолатим ўзгача бўлди. Унинг олдида илтижо ва ёлбориш йўлини тутдим. Қаттиқ йиғи мени эгаллаб олди. Шу пайт жониворга қарадим, у дарҳол орқасини ерга қўйиб, юзини осмонга қаратди ва тўрт оёғини юқорига кўтарди. Унинг ҳазин нола қилаётгани эшитилар эди. Мен ожизлик ва шикасталик билан қўлимни очиб, то ул жонивор жим бўлиб, ўз ҳолига келгунча «омин» деб турдим.

Яна шу пайтларда бир куни ёзнинг жазирама кунларида Қасри Орифондан бир тарафга кетаётган эдим. Офтобнараст дейиладиган бир жониворни кўриб қолдим. Ёндириб юборай деб турган офтобнинг жамолига қараб ҳайрон ва лол бўлиб қараб турарди. Унинг бу сифатидан менда бир завқ пайдо бўлди. Бу боргоҳда мени шафоат қилсин, деб сўрайман деган ўй хаёлимга келди. Адаб, ҳурмат ва ҳожатмандлик билан турдим ва икки қўлимни дуога кўтардим. Ул жонивор масту ҳайронликдан чиқиб, ўзига келди, орқасини ерга бериб, юзини осмонга қилди ва узоқ туриб қолди. Мен эса «омин» дердим.

Яна ул азиз: «Энди йўл хизматига кириш, йўлларда одамларга ёқмайдиган нимаики бўлса, одамларнинг назаридан пинҳон қил, токи улар зиён топмасинлар», деди. Мен буюрилган иш бўйича анча муддат ишга машғул бўлдим. Шу етти йил ичида снгим ва этагим туپроқдан асло холи бўлмас эди. Бу Ҳақнинг дўсти қандай амални буюрса садоқат билан бажо келтирардим, ҳар бир амалнинг натижасини ўзимда мушоҳада қилардим ва аҳволимда тўлиқ тараққий юз бераётганини сезардим».

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қада-саллоху руҳаҳу, ўз ҳолларининг охирларида аввал ҳоллари ҳақида ҳикоя қилиб айтар эканлар: «Қин фасли эди, ҳаво бағоят совуқ, сувлар музлаган эди. Ревартунда кечаси бир гуруҳ дарвишлар билан бир манзилда эдик, ўша кечаси менда гуслга эҳтиёж тунди. Манзилдан ташқари чиқдим. Яхши синдирай деб қаёққа бормай ҳеч нарса тополмадим. Чўмилай десам, иссиқ сув йўқ. Бу тунда мен туфайли ҳеч ким ташвишга тушишини хоҳламас эдим. Шунинг учун ҳеч кимга айтмадим. Эски пўстин кийиб олган эдим. Ревартундан Қасри Орифонга келдим. Манзилимга келгач, яқинларим менинг ҳолимдан хабар топишларини истамадим. Ён-атрофни қидириб юриб, охири масжиднинг яқинидаги ҳовузнинг ёнидан ҳачирларга сув беришадиган

кўзани топиб олдим. Катта қийинчилик билан музни синдирдим, бироқ кўлим мажруҳ бўлди. Кўза билан сув олиб гусл қилдим. Ҳаво қаттиқ совуқ эди, менга таъсир қилди. Эски пўстинимни кийиб, совуқ тунда Қасри Орифондан яна Ревартун сари келдим. Ҳеч ким менинг ҳолимдан воқиф бўлмади».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз айтган эканлар: «Ёшлик айёмларимда Ҳақ субҳонаҳу ва таъолодан менга тавфиқ беришини, бу йўл юқини кўтара олиш қувватини ато қилишини ва бу йўлда ҳар қандай риёзат ва оғирлик бўлса тарта олиш кучини беришини тилар эдим. Ҳазрати Аҳадият қарам кўрсатиб, қабул қилди. Бу йўлнинг оғир юқларини ёшликда кўтардик ва қариликда озод бўлдик.

Байт:

Шартист, ки моликони таҳрир,
Озод кунанд бандан пир¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз айтган эканлар: «Талаб йўлининг бошида ҳар бир соҳиб давлатга етишганимда: «Кучсизнинг кучликка иши тушибди, нима қилмоқ даркор?» деб сўрадим. Улар эса: «Сабр қилмоқ керак», дердилар. Қушлардан бир кун Ҳақ дўстларидан бирига дуч келиб қолдим. «Аҳвол қалай?» деб сўради. «Иноятга интизоримиз», дедим. У эса: «Эй фарзанд, биз қидирдик — топмадик, сен қидир, албатта топасан!» деди. Бу соҳиб давлат нафасининг баракоти туфайли ғайрат ва ҳаракатим зиёда бўлди».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз айтган эканлар: «Талаб айёмларида йўлим қиморхонага тушиб қолди. Бир кишини кўрдим, нақду насиядан нимаики бўлса, ҳаммасини ютқизган эди. Шунга қарамай, дўстига қараб: «Эй жоним дўстим, бошим кетса ҳам қайтмасман», дер эди. Унинг ҳолатидан менинг вақтим хуш бўлди ва ғайратим янада ошди.

Байт:

То назани ба ҳар чи дори оташ,
Ҳаргиз нашавад ҳақиқат вақти ту
х/у/ваш².

¹ Озодлик шарафин бермоқ истасанг
Озод айлагайсан қари қўлни сен.

² Бор нарсангга ўт қўй, куйдиргил мутлақ,
Йўқса, бўлмагайдир димоғинг хушвақт.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз айтган эканлар: «Аввали ҳолда одатим шундай эдики, агар икки киши ўзаро гаплашаётган бўлсалар қулоқ солардим. Агар Унинг гапини гапираётган бўлсалар шод бўлардим, йўқса ғамгин.

Маснавий:

Ҳар ки на гўё ба ту хомуш бех,
Ҳар чи на ёди ту фаромуш бех¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз айтган эканлар: «Баъзида ҳол менга ғалаба қилиб, бетоқат бўлардим ва мақсадни унга айтиш ҳамда ундан эшитиш учун бирорта ошнони қидириб қолардим.

Байт:

Ғар ҳеч наёбам касе биншомам,
То ў зи ту мегуяду ман мешинавам².

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз айтган эканлар: «Ҳакими ала-л-итлоқ жалла жалолуху ўз инояти билан менга тавба эшигини очгандан сўнг, бир куни йўлда кетаётган эдим. Дўстлардан бир гуруҳи ўтаётиб, менинг олдимга келдилар ва ўз тариқа (йўл)ларига киришга мени даъват қилдилар ва бу борада жидду жаҳд кўрсатдилар. Тангрининг инояти билан тилимга мана бу қалима келди ва дедим: «Ҳазрати Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло бекитиб қўйган эшикни сизлар очолмагайсизларки, «Мо яфтаҳуллоҳу ли-н-носи мин раҳматиҳи, фа-ло мумсика лаҳо ва мо юменку. фа-ло мурсила лаҳу мин баъдиҳи»³.

Фард:

Кас бастаи дари ту боз натвонад кард,
Дар боз бувад фароз натвонад кард⁴.

¹ Сен ҳақингда сўзласин тил, сўзламаса қотсин, тил,
Сенинг ёдинг дилда бўлсин, бўлмаса музласин дил.

² Сени агар тополмасам, бир кимсани топурман,
Сени ул зот шарафласа жон қулогим солурман.

³ Аллоҳ одамлар учун раҳматини юборса, уни тўсиб қолгувчи бўлмас.
Раҳматини тўсиб қўйса, тўсиб қўйганидан сўнг уни очиб юборгувчи бўлмас.

⁴ Сен очган эшикни баданг ёполмас, тангрим,
Сен ёпган эшикни баданг очолмас, тангрим.

Бу сўз мазкур жамоатга таъсир қилди ва ҳаммалари тавба қилдилар».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Талаб айёмларида Мансур Ҳаллож сифати икки марта менда тугён урди. Бир дор бор эди, икки марта ўзимни дор остига етказдим ва дедим: «Жойинг мана шу дордир!» Тангри инояти билан бу мақомдан ўтиб кетолдим.

Ҳазрати Азизон алайҳи-р-рахма ва-р-ризвондан нақлки: «Агар ер юзида Хожа Абдулҳолиқ Ғиждувоний қаддасаллоху сирраҳу-л-азизнинг фарзандларидан бир киши бўлганда эди, Мансур ҳаргиз дорга осилмас эди».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Ҳазаба ва беҳудлик жараёнида қайси тарафга юрсам оёғимни хапак ва тиконлар мажруҳ қилар эди. Эски иўстиним доим эғнимда эди. Иттифоқо киш фасли эди, ҳаво қаттиқ совуқ. Тунда Саййид Амир Кулол қуддиса сирруҳу суҳбатининг жозибаси менда пайдо бўлиб қолди. Уларнинг манзилига етишдим. Амир дарвишлар билан ўтирган эдилар. Уларнинг муборак назарлари менга тушгач: «Бу ким?» деб савол қилдилар. Маълум бўлгандан сўнг дедилар: «Зудлик билан уни бу ердан чиқариб ташланглар!» Чиққач яна қайтиб кирдим. Даргазаб бўлдилар ва ҳайдаб чиқариб, орқасидан дедилар: «Бошқа келмагинки, сенинг ҳожатинг бу эшикдан раво бўлмайди!»

Бу манзилдан ташқари чиққанимда нафсим яна саркашлик қилиб, тизгинни қўлдан беришга оз қолди. Сўнг шаҳарга юзландим. Йўлим қиморхонага тушиб қолди. Икки кишини кўрдим, биттаси бор нарсасини ютқизган эди ва ҳануз дўстига қараб: «Эй жоним дўстим, энди ўз жонимни тикаман!» дер эди.

Рубоий:

Эй дода рўйи ту моҳро зебойи,
Ҳоки қадами ту дийдаро бинойи.
Дар хизмати ту жону дилу дийдаи тан,
Мебозам ман қабул мефармойи¹.

Ўзимга дедим: «Эй Баҳоуддин, бу йўлда қиморбоздан ҳам кам бўлмоққа уял!» Шу пайт Тангри инояти менга ёр бўлди. Ўзимга дедим: «Бу хорлик ҳазрати Иззат ризоси

¹ Эй, чеҳраси ой билан талашган инсон,
Кўзга тўтнә бўлгай оёғинг гарди жонон.
Қабул эт, тикдим сенга бутун жисму жонимни,
Садқа бўлсин йўлингга менам бу савил жон.

учун, сенинг ҳожатинг шу эшикдан ҳосил бўлади, бу эшикдан қочишу қутулиш йўқ!» Шундай деб, яна ҳожатмандлик бошини шул остонага қўйдим ва дедим: «Нима бўлса бўлсин, бошимни бу эшикдан тортмайман!»

Рубоий:

То жон дорам ранги гамат омизам,
То ашк бувад бар сари куят ризам.
Чун субҳи қиёмат бидамад бош ишқат,
Аз хоки дарат наъра занон барҳизам¹.

Тунда бироз қор ёғди, ҳаво қаттиқ совуқ эди. Тонг отишга яқин қолганда Амирнинг хизматига бордим ва бошимни остонасига қўйдим. Улар манзилларидан чиқиб, муборак қадамларини бу заифанинг бошига қўйдилар. Сўнг бошимни остонадан кўтардилар. Уйга кирдилар ва мени ҳам ўзларига ҳамроҳ қилдилар. Сўнг башорат бериб дедилар: «Эй фарзанд бу саодат либоси бу қадду қоматингга мувофиқ ва муносибдур!» Муборак қўллари билан оёғимдан тикон ва хашакларни олдилар ва жароҳатларимни тездаб, узоқ тикилиб турдилар.

Рубоий:

Биқуш, ба каф ори калиди ганжи вужуд,
Ки беталаб натавон ёфт гавҳари мақсуд.
Бар остонаи саодат ки сар ниҳод шабе,
Ки лутфи дўст бар рўиш дарича бикшуд².

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз ўзларининг риёзат ва мужоҳадаларидан хикоят қиладилар ва толибларнинг зикридаги нуқсонларини баён қилиб, охири дедилар: «Ҳар гал субҳда уйдан чиқаётиб, қани бир толиб остонамга бош қўйса дейман. Бироқ, оламнинг ҳаммаси шайхга айланган, мурид эса йўқ!»

¹ Сенинг гаминг жонимда токи жоним бор эса, Йўғингда йиғлаюрман, токи ёшим бор бўлса, Қиёмат бўлса ҳамки, сенинг ишқинг кўнглимда. Остонамда ётурман наъра тортиб, хор бўлсам.

² Вужуд ганжини калтин қўлга киритгил, Мақсад ганҳарини, зеро, талаб қил. Тун аро остонаи саодатга бош ургил. Сўнг дўст меҳридан марҳамат кутгил.

Байт:

Ќи нашояд ба дўст раҳ бўрдан,
Шарти ёрист дар талаб мўрдан¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз айтган эканлар: «Бухорода эдим, Саййид Амир Қуллонинг шариф суҳбатларига кўнглимда майл пайдо бўлди. Насафга йўл олдим. Етиб келганимда улар менга дедилар: «Эй ризожўй фарзанд, айни вақтда келдинг, хумдонни тахт қилиб қўйганман, аммо ўтин йиққани одам йўқ».

Мен бу ишоратга шукр қилдим ва ўтинни орқамга кўтариб, хумдонни олдига олиб келдим.

Байт:

Жамоли Қаъба чунон медавондам ба нишот,
Ќи хорҳойи муғийлон ҳарир меояд²».

Саййид Амир Қуллол рисоласида келтирилишича, Ҳазрати Хожа Бухородан Насафга юзланиб, муборак Хожага етишдилар ва хумдонга олов қалашга машғул бўлдилар. Саййид Амир Қуллол уларнинг қўлларига бир таёқни бериб, ўт ёқишга буюрдилар. Ҳаво ғоят иссиқ эди. Ҳазрати Хоҷамизнинг муборак баданларида эски пўстинлари бор эди. Олов нафаси уларга етгач, ҳароратдан изтиробга тушадилар, пўстинни муборак баданларидан ечиб, оловга ташладилар. Шунда Амир: «Эй фарзанд, нега бундай қилдингиз?» деб сўрадилар. Ҳазрати Хожа унга «Лутфу карам билан афв қилсалар!» деди. Амир уларга: «Эй фарзанд, оловга кириб пўстинингизни олиб чиқинг», дедилар. Шу тартибда бу сўзни уч марта такрорладилар. Хожа узр изҳор қилдилар. Охири айтдилар: «Эй Махдум, агар пўстиним тош ёки темирдан бўлганда ҳам эриб кетарди, бу пўстиндан ўзга нарса эмас!» Амир: «Эй фарзанд Баҳоуддин, Ҳазрати Ҳақ субҳонаҳу ва-таъолонинг шавқида ёнган дарвишларнинг устида йиллаб турган нарсани бу дунё олови қандай куйдира олсин!»

Мисра:

Ќаси сўхтаро ду бора бирён накунад³.

¹ Дўст кўнглига йўл топиб бўлмас,
Йўл топганда жон бермоқ лозим.

² Қаъбанинг жамоли шодлик билан шундай югуртирдикки,
Муғийлон тиконлари ҳатто ипакка ўхшарди.

³ Қуйган кишини иккинчи марта куйдирмайди.

Эй Баҳоуддин, ўз ҳолингча кирсанг куйган бўлардинг.

Ҳозир сени зўрлаб киргизмоқдалар, қўрқма, киравер!»

Ҳазрати Хожа «Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм» деб оловга қадам қўйдилар ва оловнинг юрагига назар солдилар, қарасалар пўстин саломат турибди, ҳатто бир дона юнги ҳам куймабди. Пўстинни олиб, ташқари чиқдилар. Амир уларга буюрдилар: «Эй фарзанд, дарвишлар устида бўлган нарсани дунёни олови куйдиrolмагай. Сен саъйу ҳаракат қилиб, дарвишлар дилидан жой олсанг, дўзах олови сени куйдирмайди».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Ҳазрати Мавлоно Баҳоуддин Деггароний қошида бир неча вақт ҳадис ўқиган эдим. Бир куни йўлда кетаётиб гузарим Насафга тушиб қолди. Иттифоқо том бунёд қилаётган Ҳазрати Эшонга йўлиқдим. Бу мавзеда юлғун ҳамда бошқа эгри дарахтлар кўп эди. Болтага эҳтиёж тушиб қолди. Мавлононинг тилидан: «Бизнинг болтамиз Бухорода Мавлоно Ҳисомуддин Асилий қошида эди», деган сўз ўтди. Мен Мавлононинг хотири наришон бўлганини билиб, ҳеч кимга билдирмасдан, Бухорога жўнадим. Эртаси куни болтани Насафга Мавлононинг хизматига еткиздим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз Қасри Орифонда масжид иморатига машғул бўлган вақтларида муборак бошларида тупроқни масжид томига олиб чиқар эканлар ва мана бу байтни ўқир эканлар, байт:

Ба жон бикунам кори ту, чаро накунам,
Ба сар бикашам бори ту, чаро накашам¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Жазаба ғалаба қилган кунларда бир куни Бухородан Насафга Саййид Амир Кулол қуддиси сирруҳунинг шариф суҳбатларини топмоққа отландим. Работи Чуғаротий (Қатикчилар работи)га етганимда олдимдан бир отлик чиқиб қолди. Подачиларга ўхшаб қўлига қаттиқ таёқ ушлаб олган ва кигиздан кулоҳ кийиб олган эди. Ёнимга келганда таёқ билан мени урди ва туркий тилда: «Отларни кўрдунгми?» деди. Мен унга ҳеч нарса демадим.

¹ Сенинг ишингни жон деб қиламан, нега қилмайин,
Сенинг юкингни бошимда кўтараман, нега кўтармайин.

Бир неча марта йўлимни тўсди ва менга тапшиш етказди. Охири унга: «Мен сенинг кимлигингни биламан!» дедим.

Отлиқ то Работи Қоровулгача ортимдан келди. Менга деди: «Кел, ўзаро суҳбат қурамыз». Мен унга ҳеч илтифот қилмадим. Ҳазрати Амир ҳузурларига етиб келганимда улар: «Ҳазрати Хизр алайҳис саломга нега илтифот қилмадинг?» дедилар. «Мен сизнинг хизматингизга отланган эдим, шунинг учун у билан машғул бўлмадим», дедим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Ҳазрати Саййид Амир Кулол мулозаматларида юрган пайтларимда бир куни Ҳазрати Амир йўлга бир чизиқ чизиб: «Ҳеч ким бу йўлдан ўтмайди», дедилар. Ҳамроҳ бўлган дарвишлар жамоати ҳайрон бўлди. Тангри инояти менга ҳамроҳлик қилди ва мен чизиқдан ўтиб кетдим ва Амирнинг орқасидан равон бўлдим. Яқинларига етганимда менга назар қилиб дедилар: «Эй фарзанд, яхши қилдингки, хатни деб биздан қолмадинг!»

Байт:

Ҳар кужо хатти мушкиле бикашанд,
Жаҳд кун то даруни хат боши¹».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қуддиса сирруҳу, ёронлардан бири билан Ҳазрати Саййид Амир Кулол хизматига келган эканлар. Йўлда сўз муҳаббат ҳақида кетибди. Ҳазрати Хожа: «Сизнинг менга нисбатан дўстлигингиз қай даражада?» деб сўрабдилар. «Агар ўл десанг ўламан», дебди. «Ўл» дебдилар Хожа. Ул азиз ўша онда йиқилиб ўлибди. Хожа бу ҳолни кўриб ҳайронликда қолибдилар. «Саййид Амир Кулолни олдига бор», деган овоз келибди. Амирнинг олдиларига борибдилар. Амир буюрибдилар:

Рубой:

Боз ой, ки туро ба ноз ман ҳоҳам дошт,
Бар ту дари лутф боз ман ҳоҳам дошт.
Ҳар гуссаи гам, ки дар даруни дили туст,
Он бо ман гў, ки роз ман ҳоҳам дошт².

¹ Ҳар ерда қийинчилик чизигини тортадиган бўлсалар, Чизиқ ичида қолишга ҳаракат қил.

² Ноз-неъмат ичра сақлай, сен бу он орқангга қайт, Лутф эшики сенга пешвоз, сенга жон, орқангга қайт. Менга изҳор айлагил сен дилдаги гам-гуссани, То абад сақлай сирингни менки пинҳон, орқангга қайт.

Шундан сўнг дедилар: «Эй фарзанд, энди кутиб туришининг жойи эмас, бор ва унга «тирил» деб айт!»

Хожа қайтиб келиб кўрсалар, ул азиз шишиб кетибди, чунки жазирама ёз эди, иссиқда беш-олти соат ётиб қолган эди. Ҳазрати Хожа, «тирил», дебдилар. Ул азиз тирилибди ва ўрнидан турибди.

Байт:

Чун омузгораш Фаридун бувад,
Аз он пурҳунар беҳунар чун бувад¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз қуддиса сирруху, айтган эканлар: «Ўша жазоба онларида бир гал Бухородан Насафга сари кетар эдим. Иттифоқо, онам ҳам ўша ерда эди. Бомдод пайтида бир жойга етдим, бомдод намозини ўқиётган бир йигитни кўрдим, илтижо қўлини кўтариб, дуо қиларди. Нима дуо қилаётганини сўрадим. Деди: «Ота ва онам бор, Илоҳо, агар улар сени топишимга тўсқинлик қилсалар уларнинг дийдоридан мени бенасиб қил, деб дуо қиляшман!» «Хожа: «Мен шукри омин айтдим», дедилар.

Байт:

Ҳар ки бо зарраи тийнати одами хеш аст,
Гар зи ушшоқ раҳаш нестки бегонаи мост².

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз илк бор ҳаждан қайтаётганларида Насаф орқали Бухорога тушган эканлар. Оналари Бухорода эканлар. Айтишларича, кўнгилларида оналари билан учрашиш истаги кучли бўлган. Такроран айтар эканларки: «Агар у бўлмаса, бу бўлмас эди, яъни агар Худойи таъоло мени уларнинг таъзимига буюрмаганда эди, бу истак бўлмас эди!» Улар шундай деб, эшакка миниб, Бухоро томон равона бўлганлар. Бир қанча масофани ўтганларидан сўнг бир ҳолат юз бериб, йўл давомида уч марта «тавба» сўзини такрорлаганлар. Сўнг: «Менга даъвойи муҳаббат қиласан, аммо биздан ўзга билан мулоқотга интиласан, деб таъна қилди!» деган эканлар.

¹. Зероки, устои ул Фаридун бўлсин,
Хунар ўрганмаса унвои шогирд нечун бўлсин!

². Гарчи бордир одамийлик дўст билан ошиноларда,
Магар ошиқлик йўқ эрса, алар бизга бегонадир билгил!

Байт:

Бар рӯхи ҳар кас нест доғи гуломи дӯст,
Гар падари ман бувад душмани агёрам уст¹.

Қутб ул-авлиё Ҳазрати Хожа Муҳаммад Порсо қаддасаллоҳу сирраҳудан нақл қилинишича, улар айтганлар: «Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу илк бор ҳаждан қайтиб, ўз манзилларида қарор олганларида уларнинг мухлислари битта-биттадан зиёратга келардилар. Бу камина мухлис ҳам кириб, зиёрат қилиб ўтирдим. Менга юзланиб дедилар: «Орамизга кирганда ўз ботинини бизга тўғрилайдиган ва шу ҳолатда кирадиган дўстлардан фақат сени кўряпман. Шунча йўқ бўлган вақтимизда ва шунчалик машаққатга мубтало бўлган пайтимизда ҳам барча ҳолатда ботини бизга тўғриланганлардан сенигина мушоҳада қилиб турибман. Алҳамду лиллаҳи рабби-л-ола-мий».

Сўнг бу камина мухлисга иноят назари билан боқдилар ва яна дедилар: «Бизнинг нимамиз бўлса барчасини пок-покиза супуриб кетдинг!»

Шундан сўнг бу камина мухлисга ўз назарларини кундан-кунга зиёда қилдилар ҳамда ҳамиша илоҳий лутф сифати билан безанишга, амал ажзоларидан қатъий кесилиб, сўзу амал ва феъллардан нимаики бўлса йўқлик дарёсига отишни амр қилдилар. Ҳаётларининг охирларида бу мухлис ҳақида марҳамат қилиб дедилар: «Ундан ҳеч қачон ранжимадим, бошқалардан ранжиш сабаби юз берди, лекин ундан ҳеч қандай нуқсон юз бермади. Агар ундан бир неча кун ботин назарини қайтарган бўлсам ҳам, бу бир вақтинчалик ҳол туфайли эди. Энди эса менинг ботиним яна унга тўғридир. Ҳижозда дўстлар ҳузурида унинг ҳақида нима деган бўлсам ҳозир ҳам шу фикрдаман. Агар у ҳозир бўлганда эди, унинг ҳақида бундан ҳам зиёда гапирган бўлардим!»

Улар менга кўп яхши назар қилган ва ёдга олган эдилар.

Байт:

Бадин умидҳои шох дар шох,
Карамҳои ту моро кард густох².

¹ Дўстга гуломлик тамғаси ҳар кимсанинг юзида йўқ экан, Агар у менинг отам бўлса ҳам, менинг душманамдир.

² Сўнгсиз умид дарёсида сузамиз, аммо Лутфу карамингдан тунду бепарвомиз, худо.

Ҳижоз чўлларида бу фақирни мууроқабага буюрган ва мууроқаба йўлларини таълим берган, ўзларининг суратларини хаёл хазинасида сақлашни ҳам амр қилган эдилар. Ва айтган эдиларки: «Мавлоно Ориф унинг ҳақида нима деса биз ҳам ўша фикрдамиз, аммо айтилган ул нарсанинг юзага чиқиши бизнинг ихтиёр қўлимиздадир». Бошқа ерда айтдилар: «Унинг йўли жазабадир, сифати эса жамол ва жалол ўртасида, кайфиятини эса илмга боғлиқ қилганлар».

Ҳазрати Хожа Ҳижоз йўлида касал бўлиб қолиб васият қилганларида дўстлар ҳузурда Муҳаммад Порсога шундай деганлар: «Тариқат хожаларидан бизга ҳар қандай ҳақ ва омонат етган бўлса ва бу йўлда нимаики топган бўлсак, ўшал омонатни сенга тошқирдик, чунончи Мавлоно Ориф тошқирганда қабул қилганингдек, биздан қабул қил ва Аллоҳ халқига етказ!»

Бу борада қаттиқ таъкид қилдиларки, бундай ҳол ўзга дўстларга асло қилинмаган эди. Ҳаётларининг сўнгги кунларида бу васиятларини яна янгидан такрорладилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз қуддиси сирруху айтган эканлар: «Аввал ҳолда олти ой давомида ботин эшикларим тамом бекилган ва ҳеч қандай файз менга юзланмас эди. Кўп бетоқат ва беором бўлдим. Яна махлуқотлар мулозаматларини аҳд қилдим. Шу аснода гузарим бир масжидга тушди. Масжид эшигига ёзилган эди:

Эй дўст, биё ки мо туройим,
Бегона машав, ки ошинойим¹.

Ёзилган (файз) эшиги қайта очилди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Султон ул-Орифидан² нақл қилишларича, улар шундай деган эканлар: «Сайр мақомига етганимда пайгамбарлар, уларнинг ҳаммасига ҳамда ўз пайгамбаримизга саловоту саломлар бўлсин, сифати билан сайр қилардим. Шунда Мустафо, унга саловоту саломлар бўлсин, бەرгоҳларига етдим ва уларнинг сифатига кириб, сайр қилмоқчи бўлдим. Ул зот қўлларини менинг пешонамга қўйдилар».

¹ Биз сеники, кел буён, эй дўст,
Бегона бўлма, бўлма урён, эй дўст.

² Бу ерда Боязид Бастомий назарда тутилмоқда.

Бизнинг Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, дедилар: «Мен ўша мақомга етганимда Аллоҳ инояти билан густоҳлик қилмадим. Хожатмандлик ва илтижони бошини Онҳазратнинг иззат ва эҳтиром оstonаларига қўйдим».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Насаф йўлида Ҳазрати Хожамиз қуддиса сирруҳунинг ёнларида кетар эдим. Улар эса ўз сулуклари ҳақида сўзлаб борардилар, сўзда жуда кўп машойиҳларни зикр қилдилар ва дедилар: «Султон Абу Язид қуддиса сирруҳунинг мақомларида сайр қилдим, у қаерга етган бўлса, ўша ерга етдим. Шайх Жунайд, Шайх Шиблий ва Шайх Мансур қаерга етган бўлсалар мен ҳам ўша ерга етдим. Охири бир боргоҳга етдимки, бу боргоҳдан муаззамроқ боргоҳ йўқ эди. Билдимки, бу Муҳаммад салоллоҳу алайҳи васалламнинг боргоҳлари эди. Боязид қилган ишни қилмадим, яъни беадабликка йўл қўймадим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Шомда замона қутблари ва замин автодларидан бир жамоати ҳозир бўлдилар ва мени оқ кигизга солиб, атрофидан кўтардилар. Бир улуғ тахтга ўтқаздилар. Демак бундан сўнг менда ҳеч қандай гам бўлмагай».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирруҳу, қаттиқ риёзат чекар эдилар. Ҳозирги мазор боғида бир хужралари бўлиб, Қасри Орифонда турганларида кўпинча шу хужрада турар эканлар. Хужрада бир синиқ кўза, эски бўйра бўлиб, ажаб аҳволда кун ўтказар эканлар. Кучли риёзатга эга бўлишларига қарамай, ҳалол ризқ талабида бошқаларнинг замбилини кўтарар эканлар. Ёзги вақт замбир ўз-ўзидан юриб кетар, бироқ улар бунга асло илтифот қилмас эканлар. Ўз сифатларини билдирмасликка иштилар эканлар. Улар: «Риёзат натижаларига эътиمود қўймаслик керак», дер эканлар. Бошқа бундай ажиб ҳоллар кўн бўлар экан.

Улар луқма бобида кўн эҳтиёт бўлардилар. Гоҳида рўза тутиб олардилар. Агар ўша кўни меҳмон келиб қолса, хоҳ кўннинг биринчи ярмида, хоҳ иккинчи ярмида бўлсин, овқат тайёр бўлса ва олдиларига келтириб қўйилса, меҳмон билан бирга олар эдилар. Рўза бўлмасалар ҳам уларнинг овқатга нисбатан майллари оз бўлар эди. Овқат ҳозирлашга ўз диққатларини кам сарфлар эдилар. Ҳар ким уларнинг шариф суҳбатларида бўлса, уларнинг бу кам таомлик

сифатлари суҳбатдошга ҳам ўтиб қоларди. Етти йилни шундай тариқада ўтказдилар, бироқ риёзату мушоҳадаларидан одамлар беҳабар эдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Хожамизнинг шариф суҳбатларида Султон ул-Орифнинг: «Бу йўлда юрвчи қанчалик юрмасин, унинг сўнгги қадами бизнинг биринчи қадамимиз устида бўлади», деган сўзлари нақл қилинибди. Хожамиз гайрат юзасидан: «Биринчи қадам Боязиднинг охирги қадами устида бўлмаган кишига Ҳақ субҳонаҳунинг суҳбати ҳаром бўлсин!» деган эдилар. Ва улар: «Биз интиҳони ибтидода тугаллаймиз», деган эдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз қуддуса сирруҳудан савол қилган эдиларки: «Батъи машойихларнинг айтишларича, Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи вассалламнинг валояти Султон ул-Орифиде хатм бўлган экан?» Улар дедилар: «У зот ўз замонларига нисбатан хатм қилувчи эдилар».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз аввал ҳолларида пўстинларини тескари кийиб, Бухоронинг Бозори Саррофонидан ўтиб борар эдилар. Бир дарвини уларнинг ёқаларидай олиб: «Худо ҳаққи, рост айт, озгина фурсатда бу даражага қандай етдинг?» деди. Хожамиз: «Ушоқ тершидан» деб жавоб бердилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, аввал ҳолларида Хожа Муборак қишлоғига Мавлоно Баҳоуддин хизматларига бордилар. Мавлоно унга: «Сендек қуш парвози учун дўстинг Ориф Ревгароний ҳам ҳозир бўлмоғи керак!» дедилар. Хожа: «Уларнинг суҳбатлари тезроқ муяссар бўлармикин», дедилар ва Мавлоно Орифнинг суҳбатини топиш завқи аланга олди. Мавлоно Ориф Ревгаронда эдилар. Мавлоно Амир Ашраф, биродарлари мавлоно Амир Ҳусайн Амир Хурд Вобқандийнинг дўстларидан бўлиб, Мавлоно Орифнинг отаси Хожа Аҳмад Мисгарлар билан бирга ерга чигит экаётган эдилар. Мавлоно Баҳоуддин Ҳазрати Хожага: «Агар Орифни кўришни хоҳлаётган бўлсангиз, уни чақирамиз», деб томга чиқиб, уч марта «Ориф» дедилар. Мавлоно Ориф кундуз ўртасида пахта ишидан чиқиб, ёнидагиларга: «Сизлар уйингизга боравeringлар, мени Мавлоно Баҳоуддин чақириб қолдилар», дедилар. Йўлга тушиб, қиём пайтида ҳали қозон оловдан олинмасдан туриб

қишлоққа етиб келдилар. Ҳазрати Хожамизнинг Мавлоно Ориф билан биринчи учрашуви шу суҳбатда эди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз қуддиса сирруху бир куни Хожа Муборак қишлоғида Саййид Амир Кулол, қуддиса сиррухумо, хизматида бўлганларида кўнгилларидан: «Ҳазрати Амирнинг назарларида мендан улуғроқ киши борми?» деган фикр ўтди. Ногоҳ бир киши қўй олиб келиб қолди. Хожамизнинг кўнгилдан: «Қани энди бу қўйни пиширганларида Мавлоно Ориф шу ерда бўлсалар!» деган фикр ўтди. Шунда Амир: «Эй Баҳоуддин, тур, Мавлоно Орифни чақир, келсин!» дедилар.

Хожа ташқарига чиқиб, уйнинг бурчагига ўтиб, уч марта оҳиста «Ё Мавлоно Ориф», дедилар. Қайтиб кириб ҳали ўтирмаган ҳам эдиларки, Мавлоно Ориф эшикдан салом бериб кириб келдилар. Хожамизга: «Эй Баҳоуддин, Ҳазрати Амир сизга уч марта чақир деганмидилар? Бир мартаси ҳам етар эди, нега уч марта чақирдингиз? Мени оламга ошкор қилмоқчи бўлдингизми?» дедилар.

Шунда Ҳазрати Амир Кулол Хожамизга қараб: «Эй Баҳоуддин, кўрдингизми, бизга сиздан ҳам яқинроқ кишилар бор. Зинҳор-базинҳор худбинлик қилмангки, одам учун худбинликдан ёмонроқ нарса йўқ!»

Рубой:

Бардор зи пеш пардаи худбиний,
Бошад, ки бадинсон, ки туни худбиний.
Иблис сазойи худ зи худбиний дид,
Ту низ макун, дигар куни худбиний¹.

МАВЛОНО ЖАЛОЛУДДИН ХОЛИДИЙдан нақл қилинишича, Ҳазрати Хожамиз иккинчи марта Ҳижозга борганларида Мавлоно (Холидий) Насафга қайтаётган эдилар. Хожамиз улардан: «Бухорога ҳам борасизми?» деб сўраганларида улар: «Хожа Баҳоуддин йўқ бўлсалар Бухорога бориб нима қиламиз?» деб эканлар.

Мавлоно (Холидий)дан: «Сўнггилардан бўлган Хожа Баҳоуддиннинг сулук ва тариқининг нисбатини кимнинг тариқига мос кўрасиз?» деб сўрадилар. Мавлоно: «Сиз

¹. Огоҳ бўл, юзингни тўсмагай зинҳор, худбинлик.
Иблисни ахир қилди бадиому хор, худбинлик.
Худбинликини ташла, англа ўзлигинг,
Иблисга менгзама, айла бекор худбинлик.

аввалгилар ҳақида гапиринг. Мана икки юз йилдан зиёд вақт ўтибдики, сўнггилардан бўлган Хожа Баҳоуддиндан юз берган бу хилдаги зуҳур ва валоят асари сўнггилардан бўлган тариқат машойхларидан бирортасида юз берган эмасдир!» дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, аввал ҳолда Саййид Амир Кулол, қуддиси сирраҳумо, суҳбатларида бўлганларида ёронларда унинг нисбатига рашк кўзгалди, чунки Ҳазрати Амир Хожамизга инъом назарларини зиёда қилар эдилар. Ёронлар Ҳазрати Амир Кулол ҳузурларида Хожамизни ёмонладилар ва уларнинг баъзи ҳолатларини нуқсонга йўйдилар. Ҳазрати Амир мажлисда уларга ҳеч нарса демадилар.

Бир куни баланду паст ёронларнинг катта йиғилиши бўлди. Бунинг сабаби жамоатхона иморатини тиклаш эди. Ҳазрати Амир баъзиларни сув ташишга, баъзиларни лой қилишга, баъзиларни гишт ташишга амр қилдилар. Шу мажлисда Ҳазрати Амир ёронларга мурожаат қилиб дедилар: «Сизлар фарзандим Баҳоуддин ҳақида бадгумондасизлар, баъзиларингиз унинг қилган ишларини нуқсонга йўймоқдасиз. Сизлар ҳали уни танимабсизлар! Ҳақ субҳонаҳунинг инояти унинг ҳолига яқиндир. Ҳақ бандаларининг назари Ҳақ субҳонаҳунинг назаридир. Мана бу гишт ташиётган жамоатга боқинг, баъзи одам тўртта гиштни қорнига қўйиб керакли жойга элтмоқда, баъзилар олтита гиштни кўкрагига териб олиб кетмоқда. Уларнинг орасида Баҳоуддин фарзандимга қарангларки, ўн иккита гиштни то бошига етгунча териб, шоду хандон, завқу шавқ билан бемалол кўтариб кетмоқда. Унинг Худо учун қилаётган ҳар бир ишида қаерда бўлмасин тавфиқ унга ҳамиша ёрдир. Унда тавфиқ зиёда бўлиши билан Ҳақ таолонинг инояти ҳам зиёда бўлади. Худойи таъоло бандаларининг назари Худойи таъоло назарига тобеъдир. Назарнинг унинг ҳолига нисбатан зиёда бўлиши борасидаги ихтиёр менинг қўлимда эмас!»

Шундай деб Ҳазрати Амир Хожамизни олдиларига чақирдилар ва шу мажлисда унга юзланиб дедилар: «Фарзандим Баҳоуддин, Ҳазрати Хожа Муҳаммад Бобойи Саммосий қаддасаллоҳу сирраҳунинг сиз ҳақингиздаги гапларини тўлалигича бажо қилдим. Менга айтган эдиларки, мен сенинг тарбиянгни қандай бажо келтирган бўлсам, сен ҳам фарзандим Баҳоуддиннинг тарбиясини шундай жойига қўй, деган эдилар. Мен худди шундай қилдим!»

Амир ўз кўкракларига ишорат қилиб дедилар: «Сизнинг руҳоният қушингиз башариятлик тухумидан чиқди. Сизнинг ҳиммат қушингиз баланд парвоз чиқиб қолди. Энди сизга руҳсат ва ижозатдир, турк ёки тожик (шайх)лардан ҳар кимнинг бўйи димогингизга етса уни талабида бўлинг. Мақсадга етиш борасидаги ҳимматингизга нуқсон еткиза кўрманг!»

Улар айтган эдилар: «Менинг ёронларим орасида мана шу икки киши, яъни Хожа Баҳоуддин ва Мавлоно Ориф Деггаронийга ўхшаган ҳеч ким йўқ, қадрасаллоҳу сирраҳумо. Булар ҳаммадан ўзиб кетдилар».

Ҳазрати Хожамиз шу кундан эътиборан Саййид Амир Кулолнинг нафаслари бўйича янгида талаб йўлига кириб, ҳол тили билан бу мақолни айтган эканлар. Рубоий

Эй, ошиқи шўридаву авбош талаб,
Ин ваъда, ки карда аст, ту ҳар жо-ш талаб.
Дар гам агараш наёби, дар шоди жўй,
Саргардоний гўзин ҳар жо-ш талаб¹.

Хожамиз ўша нафас туфайли етти йил Мавлоно Ориф Деггаронийнинг хизмати ва мулозаматида бўлдилар. Бу мулозаматда хилма-хил риёзат ва жидду жаҳдни ўз бўйни-ларига олдилар. Деггарон ва унинг атрофларида юрдилар. Кўп вақтлар Мавлоно Ориф билан бирга Работи Малик қурилишида мардикорлик қилдилар. Ажиб ва гариб воқеалар бошларидан ўтар эди. Мавлоно Орифнинг иззати учун мулозамат ва хизматни давом эттирар эдилар. Шў етти йил давомида ариқ лабига таҳорат учун борсалар-да, Мавлонодан юқорида таҳорат қилмас эдилар. Йўлда кетаётганларида уларнинг қадамларининг изи устига оёқларини қўймас эдилар.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Мавлоно Ориф Деггаронда бўлган пайтларида ёронлари билан суҳбат барно қилинди. Ҳазрати Хожамизнинг ҳам баъзи дўстлари бу суҳбатда ҳозир эдилар. Суҳбатдаги дўстлардан баъзиларининг кўнгилларига: «Қани энди Ҳазрати Хожамиз ҳам шу суҳбатда бўлсалар, ул зотни кўришга мушарраф бўлар эдик», деган фикр келди. Шунда Мавлоно Ориф бошларини

¹ Ринд талаб шўрлик, бечора, эй ошиқ,
Гаму шодликда ҳам овора, эй ошиқ.
Ваъда қилмиш васлини, изланидан толма уни,
Ҳар жойдан изла уни, сайёра, эй ошиқ.

кўтариб: «Хожа Баҳоуддинни чақирамиз», дедилар. Еронлар хурсанд бўлдилар.

Ҳазрати Хожа бу вақтда Бухорода эдилар. Бу ерда эса тандирда бир неча балиқ пиширилаётган эди. Тандир оғзини очмасларидан аввал Хожамиз кириб келдилар. Баданларида ҳаворанг кўйлақ, орқаларида қуриб қолган жийда шохларидан тайёрланган ўтин бор эди. Кириб салом бердилар, Мавлоно саломга жавоб бериб: «Хуш келибсан, эй Баҳоуддин!» дедилар.

НАҒЛ ҚИЛИНИШИЧА, Мавлоно Орифдан сўнг, Саййид Амир Қуллолнинг нафаслари бўйича. Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу, Хожа *Аҳмад Яссавий* қуддиса сирраҳу, хонадонига мансуб турк шайхларидан Қусам Шайх олдига бордилар.

Биринчи мулоқотларида Қусам Шайх қовун еяётган эканлар. Пўчоғини Хожамизнинг олдиларига ташладилар. Талабда гайратларининг кучлигидан табаррук деб пўчоғни тамом еб юбордилар. Шу мажлиснинг ўзида уч марта шу ҳол такрор бўлди.

Мажлисга Ходим Шайх кириб келди, уч туя ва тўртта от йўқолганини айтди. Қусам Шайх Ҳазрати Хожага ишорат қилиб (турк тилида) деди: «Ани яхши тутингиз!» Шайхнинг муридларидан тўрт киши, гўё ўртада хун бордек, Хожамизга ташландилар. Ҳазрати Хожа тиз чўкканларича муроқабага киришдилар. Шом намозидан сўнг Ходим Шайх кириб келди: «Туялар ва отлар ўзлари қайтиб келишди», деди. Хожамиз икки-уч ойча шу тартибда Қусам Шайх қуддиса сирраҳуга мулозамат ва мутобатта бўлдилар. Охири Қусам Шайх Хожамизга ташриф буюриб дедилар: «Менинг тўққиз ўғлим бор, ўнинчиси сенсан ва уларнинг ҳаммасидан сен муқаддамсан!»

Ҳазрати Хожамиз айтардиларки: «Ҳар кимда турк машойхларининг сифатини таниш бўлмаса, у одам буларнинг тариқидан бутунлай ноумид бўлиши ва юз ўгириши лозим!»

Қусам Шайх йиллаб Наҳшаб туманларидан Бухорога келиб юрди. Ҳазрати Хожамиз уларни иззат-икром қилардилар. Қусам Шайх айтарди: «Сенда мавжуд бўлган бундай сифат ва қатъий талабни толиблардан бирортасида кўрмаганман!»

Қусам Шайх гоят карамли ва ўта оддий бўлганлигидан ҳаётларининг охирида Бухоро шаҳарида Масжиди Саррафоний яқинидаги тимга кириб, ҳар хил харидлар қилди ва тимдан чиқди. Бир дўкончага кирди. Фарзандлари ва

тобеларидан кимки ўзи билан бирга бўлса ҳаммасини олдига чақирди ва деди: «Кетишимиз яқинлашди, калимаи тавҳидни¹ бирга айтайлик». У айтди, бошқалар такрорлади. Бир онда жонини Ҳаққа таслим қилди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз айтган эканлар: «Саййид Амир Қулолдан ўша нафас зоҳир бўлиб: «Сизнинг ҳиммат қушингиз балиқдариёвчи чиқиб қолди, талаб йўлида янгидан қадам қўйинг, бу мубталолик воситаси бўлади», деган эдилар. Агар шу суратда Амирга тобелик қилганимизда мубталоликдан узоқ ва саломатликка яқинроқ бўлардик.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, ҳайит кунлари Ҳазрати Саййид Амир Қулолнинг ҳузурларида кўпчилик йиғилган бўлиб, улар ён-атрофлардан келган эдилар, Ҳазрати Амир ўтирган эдилар, уларнинг орқасида обривга яқин жойда Ҳазрати Хоҷамиз ўтирган эдилар. Одамлардан бири бош кўтариб, Ҳазрати Амирга деди: «Қамол аҳли бўлган кишиларнинг сифати ҳақида эшитиб юрамиз, сизнинг ёронларингиз орасида душанба ва жума кунларининг оқшомида «зикри алония»га машғул кишиларни кўраман, қамол аҳли сифатларидан бўлган бошқа сифатни кўрмайман. Қамол аҳлидан бўлган бирор киши борми ёки йўқми?»

Амир Саййид бошларини кўтариб дедилар: «Бор, улар биз билан тизама-тиза ўтиришибди, бироқ сиз уларни кўра оловчилардан эмассиз!» Шу онда уларнинг олдида бир товоқ майиз турган эди, майиздан олти дона олдилар ва Хоҷамизнинг номларини тутиб, олдиларига чақирдилар. Хоҷамиз орқадан туриб келдилар ва уларнинг рўбарўларига келиб турдилар. Ҳазрати Амир салларини бошларидан олдилар ва тўрт букладилар. Сўнг тўрт кишига саллани Хоҷамизнинг белларига қаттиқ тортиб боғлашни буюрдилар. Сўнг Хоҷамизга Нахшаб томонга Хожа Муборак қишлоғига Мавлоно (Ориф) Деггароний олдига боришни буюрдилар: «Биз билан уларнинг ораларида бир нишон бор, уни олиб келиш керак, бир кун боришга кетади, бир кун у ерда туришга кетади ва бир кун қайтишга кетади. мана бу олтига майиз уч кунлик йўл озиғи» дедилар.

Ҳазрати Хоҷамиз майизларни олиб, чошгоҳда Сухордан йўлга равона бўлдилар. Намози асрда — икки намоз оралигида Хожа Муборак қишлоғига етиб келдилар. Ҳазрати Хоҷамиз ҳикоя қилардилар: «Йўлга чиқиним

¹ Калимаи тавҳид — до илоҳа иллаллоҳ ибораси.

билан мени бир ажиб сифат ва улуг ҳолат чулғаб олди. Ўзимдан бутунлай беҳабар эдим. Худди қадамим беш газ, ўн газ бўлаётгандек ҳис қилардим. Мавлононинг манзилига етиб келиб, сўзламасимдан аввал Мавлоно менга: «Сизни Ҳазрати Амир юборганлар, улар билан менинг орамизда бир нишон бор, уни сўрамоқдалар. Бугун ва эрта бу ерда бўлинг, учинчи кун бўлганда сизни жўнатиб юборамиз», дедилар.

Учинчи куни бўлганда Мавлоно дедилар: «Нишон шуки, Хожа Али Ромитаний қуддиси сирруҳунинг муборақ кулоҳлари бизга етиб келган эди. Мен ва уларнинг орасидаги нишон шудир. Ҳазрати Амир менга: «Сиз бу кулоҳни сақлашга сазоворроқдурсиз», дедилар. Мен уларга дедим: «Сақлашга сиз лойиқроқдурсиз». Шундай сўзлар мен ва уларнинг орасида бир неча марта такрорланади. Охири Амир дедилар: «Бу кулоҳ сизда омонат турсин, пайти келса, сўраб оламиз». Энди ўша пайт келибди ва талаб қилибдилар.

Учинчи куни кулоҳни Ҳазрати Хожамизга топширдилар. Улар бу кулоҳни ўша саллага ўраб, чоштгоҳ пайтида Мавлоно олдидан жўнадилар. Икки намоз орасида Сухорга, Ҳазрати Амир ҳузурига етиб келдилар. Ўша олти майиш ҳамон уларнинг қўлларида эди. Ҳалиги савол берган киши ҳам мажлисда ҳозир эди. Бу ҳолини кўриб, узр сўради. Камол аҳли борлигини тан олиб: «Иллат бизнинг кўзимизда экан!» деб эътироф этди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Саййид Амир Кулол, қуддиси сирруҳу, Ҳазрати Хожамизга дедилар: «Устоз шогирдни тарбия қилиб, тарбиясининг асарини ўз шогирдида кўришни хоҳлайди ва қилган тарбияси ўз ўрнида бўлган-бўлмаганига ишонч ҳосил қилишни истади. Агар шогирдида бирор нуқсон кўрса тарбия билан ўша нуқсонни тузатади». Сўнг дедилар: «Фарзандим Амир Бурҳонуддин шу ерда ўтирибди, унга ҳеч ким қўл урган эмас ва маънавий тарбиясига киришган эмас. Сиз бизнинг олдимизда унинг тарбиясига машғул бўлинг, то биз бунинг натижасини кўрайлик ва менда эса сизнинг сифатингизга ишонч ҳосил бўлсин!»

Ҳазрати Хожамиз мувоқабатада ўтирган эдилар. Ҳазрати Амирга юзланиб, адабнинг кучидан бу амрни ижро этишга журъат қилолмай турдилар. Шунда Ҳазрати Амир: «Жим туришнинг ҳожати йўқ!» дедилар.

Ҳазрати Хожа амрга бўйсуниб, Амир Бурҳонуддиннинг қалбига таважжуҳ беришга ва ботинларини тасарруф

этишга киришдилар. Бу тасарруфнинг таъсири дарҳол Амир Бурҳонуддиннинг зоҳир ва ботинида пайдо бўлди, юзида улуг бир ҳол кўринди, унда ҳақиқий мастлик ҳолати юз берди.

ҲАЗРАТИ ХОЖА Ало ул-ҳақ ва-д-Дин (Алоуддин А-тор) аттароллоҳу марқадахунинг нақлича, Ҳазрати Хожамизнинг йўллари фақир йўли эди. Тарки дунё тарки тааллуқот (кўнгил боғланадиган нарсаларнинг тарки), тажарруди куллий (ҳамма нарсадан қўл ювиш), нафий Мосуво (Аллоҳдан бошқанинг инкори) уларда мавжуд эди. Уларнинг муборақ нафас (анфоси қудсия)лари фақирлик ихтиёри ва фуқаро муҳаббати ҳақида бўлиб, эҳсонлари жуда юқори эди. Улар: «Биз нимаики топсак, шундан топдик», деб айтар эдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Амир Қуллол охириги касал бўлганларида барча ёронларни Ҳазрати Хожамизга тобе бўлишга ишорат қилган эдилар. Ёронлар Саййид Амир Қуллолдан: «Улар «зикри жаҳр» (ошкоро зикр айтиш) да сизга эргашмадилар-ку?» деб савол қилдилар. Улар илтифот қилдиларки: «Хожа қилаётган ҳар бир амал бошқаларининг амалидан яхшироқ. Хожада юз бераётган ҳар қандай амал илоҳий ҳикматга бивоандир, бу Хожанинг ўз ихтиёридаги иш эмас. Хожагонлар хонадони халифаларининг сўзики: «Агар сени чиқариб юборсалар кўрқ, агар ўзинг чиқсанг кўрқма!»

Қитъа:

Якнет ишқ, лекин ҳар сурате намояд,
Вин чашми аҳвалотро ду чор меномояд.
Сиддик бо Муҳаммад дар ҳафтум осмон аст,
Ҳар чанд ў ба зоҳир дар гор меномояд¹.

Мана бу: «Қул фавтув би-китобин мин индиллоҳи, ҳува аҳдо минҳумо, аттабиъҳу ин кунтум содиқийн²» ояти каримасининг маъноси садоқатли толиблар ва талаб аҳалларининг суҳбатига ишорадур. Валлоҳу субҳонаҳу яқулу-л-ҳаққа ва ҳува яҳди-с-сабил! Валлоҳу аълам³.

1. Гилай одамларга ҳар нарса қўш кўринур,
Аслида ишқ бир хил, кимгадир хуш, кимгадир нохуш кўринур.
Аслида жаннатдадир Сиддик Расул бирла,
Гарчи ул зот горда кимгадир хомуш кўринур.

2. Айтинг, «У ҳолда агар роетгўй бўлсанглар сизлар Аллоҳ хузуридан у икки (китобдан) кўра тўғрироқ бўлган бирон китоб келтиринглар, мен унга эргашурман».

3. Аллоҳ таъоло покдир, у ҳақни гапиреди ва тўғри йўлга ҳидоят қилади. Аллоҳ билгувчи зотдир.

ИККИНЧИ МАҚСАД

ХАЗРАТИ ХОЖАМИЗНИНГ СУЛУК ЙЎЛИ, ДАРВИШЛИК СИФАТИ, АҲВОЛ ВА АХЛОҚ- ЛАРИ БАЁНИДА ҲАМДА ШАРИФ МАЖЛИСДА УЛАРНИНГ МУБОРАК ОФИЗЛАРИДАН ЧИҚҚАН НОЗИК СЎЗЛАР ВА МЎЪЖАЗ КАЛОМЛАР ЗИКРИДА

АЛОУДДИН АТТОР аттараллоҳу марқадахунинг нақл қилишларича, Ҳожамизнинг тариқа (йўл)лари фақир, тарки дунё, алойиқдан кечиш, тўлиқ ёлғизлик, мосивонинг инкоридан иборат эди. Уларнинг муқаддас сўзлари фақирнинг исботи ва фуқаронинг муҳаббати ҳақида эди. Уларнинг эҳсонлари олий даражада эди. Азиз суҳбатларининг таъсири барчада маълум ва ҳаммада ошкор эди. Ҳазрати Эшоннинг қадамлари суннатга тобе бўлишликда мустаҳкам эди. Ҳалолга интилиш ва шубҳали нарсалардан қочишни, айниқса, ҳалол луқмани таъкидлаб гапирардилар. Суҳбатларида доимо «ал-ибодату ашарата ажзоин тисъату минҳо талабу-л-ҳалоли ва жузъун воҳидун минҳо соиру-л-ибодоти¹» ҳадиси ўтар эди. Уларнинг барча ёронларида шу сифат акс этган ва унинг амали ошкор эди. Бу амалнинг натижаларини улардан ҳар бири ўзларида мушоҳада қилардилар.

Ҳожамизнинг таомлари зироатдан ҳосил бўларди. Ҳар йили бироз арпа ва мош экардилар. Ва ишлов берардилар. Ҳўкизларни эҳтиёт қилардилар. Уларнинг шариф суҳбатларига келган уламолар ва ақобирлар овқатларини табарруқона ер эдилар.

Ҳожамиз бир кун дедилар: «Ҳадису хабарларда келишича, покиза аёллар ўз ичкариларида, Аллоҳ уларнинг ҳаммасидан рози бўлсин, арпа унини тўлиқ шишириб ер эканлар. Бизнинг хонадонда бир неча кун арпа унини тўлиқ шиширмай овқат қилиб едилар. Аёллар ва фарзандларнинг ҳаммаси касалга чалинишди. Қўнгулга келди ва маълум бўлдики, бу касаллик ва беҳолликнинг сабаби Ҳазрати Рисолатпаноҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам аёлларининг одатига нисбатан беадаблик содир бўлиши ва шу

¹. «Ибодат ўн қисм, ўндан тўққиз қисми ҳалолликни қидирини, бир қисми эса бошқа ибодатлар».

туфайли танбиҳ қилингандир. Арпа унини пиширмасдан емасликка, бу соҳада маҳкам туришга, ўзларини айбдор ҳисоблаб тавба қилиш зарур эди. Тавбадан сўнг барчаси сиҳҳат топди.

Байт:

Ҳар ки пай бар пайи Расул ниҳод,
Аз ҳама раҳравон ба пас афтод¹.

Ва Ҳазрати Хожамизнинг уйларида мол-мулк йўқ эди. Ғариблардек яшардилар. Масжидларида қишда хашак бўларди, ёзда эски бўйра. Синган кўзалари бор эди. У зотда хизматкор зоти бўлмаган. «Нега хизматкор ёлламай сиз?» деб сўраганларида «Қуллик хўжайинлик билан моқ келмайди!» деб жавоб бердилар. Мана бу икки байт улардан:

На маро мафраш, на мафрашқаш,
На гуломони турку тарқашқаш.
Ҳама шаб чун сағони қахдоний,
Сар ба дум оварам ба жисми хваш.

Таржимаси:

Менда на гилам бор, на фаррош,
На турк гуломи-ю, на сангарош.
Тунда мен ётурман ит қаби хор-зор,
Инграйман, думимга қўйганимча бош.

Уларнинг ҳазин ва ғамгинликларининг ниҳояти йўқ эди, уларнинг ботин ҳолатлари тамоман зикрга айланган эди. Мана бу икки байт ҳам улардан:

Ҳечи мо не-ю ҳечи моқ кам не,
Аз пайи ҳеч-ҳечи мо ғам не.
Жанда бар пушт, пушти гўристон,
Ғар бимирим ҳеч мотам не.

Таржимаси:

На бойлик бор, на бойлардан камимиз бор,
Йўқчилик қасратидин на ғамимиз бор.
Елкамизни жанда ёпган, хона гўристон,
Ажал етиб қазо келса, на мотамимиз бор.

¹. Йўллари унмади, ўзмади, билгим,
Расулнинг изига оёқ қўйди ким.

Уларнинг яхши хулқ ва тавозеларининг чегараси йўқ эди. Уларнинг ахлоқларидан бир шингили шуки, агар улар бирор дўст ёки дарвишнинг уйига бориб қолсалар, уларнинг барча фарзандлари ва яқинларининг ҳамда хизматкорларининг аҳволини сўрар ва ҳар бирининг кўнглини бир йўл билан тошар эдилар. Гоҳо-гоҳо узри хизмат айтиб кўнгил овлардилар. Дўст ҳамсоялар ва дарвиш ошинолардан ҳамиша рози ва хушнуд бўлардилар. Уларнинг бу лутфи ҳар бир кишига тўғри йўл учун далолат қилувчи эди.

Кимки уларга ҳадя олиб келса, Ҳазрати Рисолатпаноҳ саллаллоху алайҳи вассаллам суннатларини тутган ҳолда, унга худди шундай ҳадя тортиқ қилардилар. Агар манзилларига бирорта дўстлари ёки бирор меҳмон келиб қолса, кечқурун бўлса, бирозгина такаллуф қилинган таом келтирардилар ва меҳмон олдига қўярдилар. Азиз меҳмон таомни еб бўлгунча чироқни бир нав ёқиб қўяр эдилар. Меҳмон уйқуга кетса, ҳаво совуқ бўлса, ягона жомаларини меҳмон устига ёпардилар. Унинг уловига жон куйдириб қарардилар. Улар Ҳазрати Азизон алайҳир раҳма ва-р-риз-воннинг сўзларини нақл қилиб: «Дўстнинг уловига яхши хизмат ва тарбият лозим, негаки бу жонивор дўстнинг ташрифи буюришига сабаб бўлган», дер эдилар.

Садоқатли дарвиш Шайх Шоди хачирлар олдига ем-хашак ва меҳмонлар олдига овқат қўярди. Кун бўйи икки қўлини олдига қовуштириб, тавозе билан уларнинг олдида турарди. Меҳмонлар учун ҳожатхона кесагини тайёрларди ва «Меҳмонлар миннати жонимиз устига», дер эди.

Хожамиз таом ейишда ҳамиша воқиф бўлиб ейишни дарвишларга васият қилардилар ва бу борада қаттиқ таъкидлар эдилар. Йиғилиш қанча катта бўлмасин орада кимдир овқатни ғафлат билан еса, Ҳазрати Хожа шафқат юзасидан уни огоҳ қилар эдилар. Ва овқатни ғафлат юзасидан ейишга қўймас эдилар. Борди-ю овқат ғазаб билан ёки хоҳланмасдан пиширилган бўлса, бундай овқатни емас эдилар. Бошқа дарвишларга ҳам едирмас эдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз бир куни Гадютга борган эдилар. Бир дарвиш таом келтирди. «Бу таомни ейиш бизга тўғри келмайди, негаки у ғазаб устида пиширилибди, унни элашда ва хамир қоришда кимдир ғазабда экан», дедилар.

Кимки капкирни қозонга қаттиқ урса, ўша қозондан таомни ҳам емас эдилар ва айтардиларки: «Ғазаб,

иштиёқсизлик ва гафлат билан қилинган ҳар бир ишда хайру барака бўлмайди, унга шайтон ва нафси аммора йўл топган бўлади. Демак ундан қандай яхши натижа кутиш мумкин?! Яхши амаллар ва гўзал ишлар биносининг юзага келиши ҳалол таомга боғлиқдир. Агар у таом воқиф ҳолда ейилса барча ишларда, хусусан, намозда яхши натижа ҳосил бўлади.

Агар бирорта дарвиш уларнинг ишорати билан сафарга кетган бўлса, агар сафардан бир йил кейин келса ҳам, сафарда ҳар бир манзилда қандай воқеалар юз берганини батафсил сўрар эдилар. Агар у воқиф ва сергаклик соҳиби бўлмаса, унда юз берган нарсаларни шафқат қилиб тушунтириб берар эдилар. Мубоҳ ишларда ўз нафсиларига қаттиқ қаршилик кўрсатардилар. Агар кимки уларга одоб ва тавозе бажо қилса яхшилик юзасидан мукофотлар эдилар, чунончи бир улуг одам уларнинг мулозаматига келса, ул зот унинг уйига борар эдилар. Қайтаётганда узангидан ушлаб уловига миндириб қўярдилар. «Изо ҳаййотум би-таҳийятин фа-ҳаййув би-аҳсани минҳо»¹.

ХОЖА АЛОУДДИН АТТОРНИНГ, Аллоҳ уларнинг қабрини покиза қилсин, нақл қилишларича, Ҳазрати Хожамизнинг, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, назарларининг баракотидан дарвишлар андак замонда шундай ҳолга етардиларки, одамлик қайдидан ва нафсоний сифатлардан бутунлай озод бўлар эдилар. Таомнинг бемаза ёки мазали эканлигини билгандек, одамларнинг қай ҳолатдалигини дарҳол сезардилар.

Айтишларича бир дарвиш бир таом еган эди. Ундан: «Бу қандай таом?» деб сўрадилар. Дарвиш: «Бу таом менинг ҳолим каби экан», деб жавоб берди. Зероки сиқилиш ҳолати бошқа, хурсандчилик ҳолати ўзга бўлади.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир камбағал киши йўл четига полиз қилган эди. Ҳазрати Хожамизнинг йўллари ўша ерга гушиб қолди. Деҳқон полиздан бир сапчани топиб, иззату икром билан ул зотга пешкаш қилди. Бу иш уларга жуда мақбул бўлди ва унга илтифот кўргуздилар.

Бир неча вақтдан сўнг бир мажлисда Ҳазрати Хожамиз шундай дедилар: «Ҳали халқ бизни танимаган пайтда ўша дарвиш бизга нисбатан ҳақини ўтказди, полиздан сапча

¹. Агар бир одам сизга салом ва дуо қилса, сиз ундан яхшироқ салом ва дуо қилинг.

олиб, ҳузуримизга келтирди. Албатта, биз ҳам зоҳир ва ботин томондан унинг ҳолатини ҳимоя қилишимиз лозим. Яхшиликка яхшилиқ қилиш улуғ ишлардан ҳисобланади». Яна дедилар: «Икки мусулмон ҳар вақт бир-бири билан учрашиб қолса, биринчиси аввал салом берса, иккинчиси то ҳаёт экан, унинг саломи ҳақини адо қилолмайди. Ҳиши ҳақини риоя қилиш сулуқнинг одобларидандир».

Ҳақиқатан ҳам ул зотнинг чиройли хулқлари ўша фақирнинг муҳаббати ошишига сабаб бўлди ва бу муҳаббат эса Ҳақ субҳонаҳу йўлининг сулуқига етаклади.

НАҲЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, обид ва зоҳид ҳамда сой-иму-д-дахр бир йигит бўлиб, ул зотнинг суҳбатларида ҳозир эди. Пиширилган балиқ келтиришди. Ҳазрати Хожамиз унга «е», дедилар. У рози бўлмади. Улар яна: «Мен моҳи рамазон рўзасини сенга бахшида қилдим, е», дедилар. Қабул қилмади. Улар: «Ҳазрати Султон-л-Орифин ҳузурини ҳам шундай воқеа юз берган эди», дедилар. Сўнг: «Кўйинглар уни, у биздан узоқда қолувчилардандир», дедилар.

Ҳақиқатан шундай бўлди, у тез муддатда ўткинчи дунё хорлигига мубтало бўлди ва Ҳазрати Хожанинг шариф суҳбатларидан маҳрум қолди.

ҲАЗРАТИ ХОЖА УБАЙДУЛЛОҲ АҲРОР «Мақом»ида зикр қилинишича, улар айтган эканлар: «Биринчи марта Бухородан Ҳири ва Марвга бораётганимда Хожа Мусофир помли бир киши ҳамроҳ бўлиб қолди. Асли у Хоразм қишлоқларининг биридан эди. Дарвишлар мулозаматида кўн бўлган экан. Кекса ёшли эди, тўқсонлар атрофида бўлса керак. У менга шундай деди: «Мен Хожа Баҳоуддиннинг мулозаматида кўн бўлар эдим. Менга кўн меҳрибончилик кўрсатардилар. Бир кун бир жамоат билан иттифоқ қилиб, уларнинг олдиларига қаввол, даффоф ва найчини олиб бормоқчи ва машққа машғул бўлмоқчи бўлдик. Қани, улар нима дер эканлар. Мен ул жамомат билан Хожанинг мулозаматига етдим. Хожа бул мажлисда ўтирар эдилар, аммо ҳеч манъ қилмадилар. Охирида эса: «Биз инкор қилмаймиз, лекин бу ишни қилмаймиз ҳам», дедилар.

Хожа Мусофир давом этди: «Ҳазрати Хожанинг бир қурилиши бор эди. Ҳамма ёронлар бу иш билан машғул эдилар. Офтоб чоштгоҳга етганда ҳаво жуда исиб кетди. Ҳазрати Хожа ёронларни бирор соат дам олишга буюрдилар. Ҳар ким қўл-оёғини ювиб, сояга ўтди ва уйқуга кетди.

Хожа Муҳаммад Порсо лойхона четида қўлу оёқлари лой ҳолда офтобда уйқуга кетдилар. Бирпасдан сўнг Ҳазрати Хожа келдилар, барча ёронларга назар солдилар. Хожа Муҳаммад Порсонинг олдиларига етганларида, уларни бу кайфиятда кўриб, ўзларининг муборак юзларини уларнинг оёқларига суртдилар ва дедилар: «Худовандо, мана шу оёқлар хурматидан Баҳоуддинга раҳматингни соч!»

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, бир куни Хожамизнинг ҳузурига ҳалим олиб келишди. Улар ҳалимдан едилар. Бу суҳбатда бир дарвиш ҳам ҳозир эди, таомдан емади. Хожа ундан: «Нега емаяпсан?» деб сўрадилар. «Рўза тутганман», деди у. «Қандай рўза тутгансан?» деб сўрадилар Хожамиз. Дарвиш жим бўлиб қолди. Хожа дедилар: «Еяверки, бизни фаъл эшигидан келтирганлар ва бизнинг вазифамиз фарзлар, вожиблар ва суннатларни адо қилмоқдирки: «Ман шағала-л-фарзу ъани-л-фазли фа-ҳува маъзурун. Ва ман шағалаҳу-л-фазлу ъани-л-фазли фа-ҳува мағрурун»¹.

Сўнг дедилар: «Кимки бизнинг дўстлардан бўлса, Тангри инояти билан биз чеккан риёзат ва амалларни қилишларига уларда тоқат йўқ. Сизларнинг бирдан-бир ишингиз беихтиёр бўлишдир. Сизлар ризо талаб қалблар розилигини топишга риюя қилинг. Ҳар бир дарвиш аҳдуллоҳлар розилигини топишга интилмоғи лозим. Дарвиш учун машойихлар хизматини қилмоқ нафл (қўшимча) ибодат қилишдан афзалдир деган сўз бу тоифанинг сўзларидан ҳисобланади. Ҳадисларда етиб келишича, Рисолатпаноҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам бир сафарда эдилар. Амирул-мўъминин Абу Бакр Сиддиқ, Умари Форуқ, разиаллоҳу анҳумо, ул сарварнинг хизматида эдилар. Нафл рўза тутиб олган эдилар. Онҳазрат саллаллоҳу алайҳи васаллам буюрдиларки: «Оғиз очинглар, биз сафардамиз, рўза туфайли сизларда заифлик пайдо бўлади ва хизматдан қоласиз, бошқаларни эса ўз хизматларингизга машғул қиласиз».

БИР ДОНИШМАНДНИНГ нақл қилишича, бир куни Ҳазрати Хожамиз қуддиса сирруҳунинг шариф суҳбатларида ҳозир бўлган экан. У ҳикоя қилиб дейди: «Иттифоқо рўза эдим, бундан ҳеч кимнинг хабари йўқ эди. Хожамиз бир дарвишга: «Таом келтир» деб буюрдилар. Сўнг менга

¹. Кимки фарзни бажаришга интилиб, фазилатга интилмаса, у узрлидир, кимки фазилатга интилиб, фарздан қолса, у алданган кишидир.

юзланиб: «Биъса-л-абду ҳува музиллун», дедилар ва бу ҳадисни шарҳлашга киришдилар: «Ҳува музиллун бу ерда ишларда ҳақни тарк этишдир, у «сайри илаллоҳ» мақомида ҳақни тарк этган бўлади».

Таом ҳозир бўлгач: «Таомдан егинки, айтадилар: «Умр шунинг учун керакки, аввал тажриба қилсин, сўнг амал». Биз тажриба қилдик, ейиш лозим», дедилар. Улар менинг ҳолимга ишорат қилдиларки, гўё сен ҳақ йўлнинг солиқисан, бу рўзанг сенга ҳаво ва муғрурлик юзасидан, сен ҳақни тарк қилгансан, сен учун бизга мUTOбаат (эргашишлик) зарур, дарвиш мUTOбаатсиз бизнинг нисбатимизни тополмайди», дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамизнинг дарвишларидан бири бир куни иймон ва ислом ҳақиқати ҳақида кўп сўзлади ва бу ҳақда қаттиқ таъкидлади. Унинг сўзлари Ҳазрати Хожамизнинг қулоқларига етиб, унга дедилар: «Бу тақлидий иймоннинг баҳридан ўтки, бундан буён сен учун дарвишлар суҳбатига йўл йўқ!» Ул дарвиш кўп ялиниб-ёлворди, улардан мадад тилади, натижада ул дарвиш июнатга яқин бўлди ва уни мазкур тўсиқдан ўтишига ёрдам бердилар, у ўта хушҳол бўлиб дер эди: «Эй, кошки, ул зот бундан аввал менга лутф қилганларида эди, алҳамдулиллоҳ, мени тўсиқдан ўтказиб саодатга етказдилар!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожа Алоуддин Бухоронинг улуглик даъво қилиб юрадиган дарвишларидан бири билан учрашиб қолдилар. Уларнинг орасида ғайб олами ҳақида тортишувлар бўлиб ўтди. Хожа Алоуддин дарвиш устидан ғалаба қилдилар. Бу хабар Ҳазрати Хожамизга етди ва Хожа Алоуддинга: «Сен валиймисан?» дедилар. Улар одатлари бўйича бу сифатни инкор қилдилар, Ҳазрати Хожа: «Сен валиймисан деб сўряпман?» дедилар яна. Хожа Алоуддин тазарруъ ва ожизлик изҳор қилиб турдилар. Ҳазрати Хожамиз дедилар: «Агар валий бўлмасанг валоят сифатидан кеч!» Хожа Алоуддин жим турдилар. Ҳазрати Хожа давом этдилар: «Агар менинг суҳбатимни тиласанг, валоят сифатидан кечишинг шарт!»

Хожа Алоуддин дедилар: «Тангри меҳрибонлиги етиб, мени тўсиқ ва пардадан қутқаздилар. Бу ҳол ва камолдан азизроқ бўлган нарсаларни кўрдим ва билдим!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қадда-

саллоҳу сирраҳу, Куфинда отлиқ кетиб борардилар. Жиловларида жуда кўп киши бор эди. Бир ажиб ҳолатда эдилар ва кўзларидан ёш думалар эди. Уларнинг бу ҳоли жамоатга таъсир қилиб, улар ҳам йиғлар эдилар. Бир муддатдан сўнг бошларини кўтардилар ва ожизу шикасталик билан дедилар: «Мендаги бу ночорлик, ифлослик ва беҳосиллик сабабли саломимга одамлар алик олишларига ҳам арзимайман, Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло халқ орасида мени расво қилиб қўйибди, одамларни менга боғлиқ қилиб қўйибди, ҳеч кимни менинг ҳолимдан хабари йўқ!»

Мисра:

Гар бидонандам баронандам зи шаҳр¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз айтган эканлар: «Бир куни бир девоиа мана бу баъитни ўқирди.

Баит:

Некувонро дўст дорад ҳар ки бошад дар жаҳон,
Гар бадонро дўст дори гўй бурди аз миён².

«Биз бу сўздан сабоқ олдик». Сўнг дедилар: «Эй дарвишлар, бу сўзни ёд олингиз!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Найистон қишлоғидан бўлган Мавлоно Дарвиш Насаф вилоятидаги бир масжидда имом эдилар. Хотини Лайлохотун билан уришиб қолган эди. Хотинининг ундан кўнгли оғриб қолган эди. Ҳазрати Хожа Мавлоно Дарвишга илтифот қилмадилар. Ёронларни ўртага қўйса ҳам қабул қилмадилар. Шундан сўнг Ҳазрати Хожа Насафга юз тутдилар ва ҳеч нарсага маингул бўлмади. тўғри ўша заифанинг манзилига бордилар. Муборак юзларини ўша аёлнинг оstonасига қўйиб: «У бу гуноҳни қилган эмас, бу гуноҳни мен қилганман», деб узг сўрадилар. Уларнинг илтифотларидан аёл ва бошқа жамоат ҳам мухлисга айландилар. Шундан сўнг ул дарвиш ҳам афв этилди ва мақбул кишилардан бўлди.

ҲАЗРАТИ ХОЖА АЎОУДДИН, аттараллоҳу сирраҳу

¹ Таржимаси:

Агар мени билсалар эди, шаҳардан хайдаган бўлардилар.

² Таржимаси:

Дунёдаги одамлар яхши кишиларни дўст тутадилар.

Агар сен ёмонни яхши кўрсанг, ўртадан гўйни олган бўласан.

дан куйидагини нақл қиладилар: «Тангри инояти билан Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сиррахунинг муборак нафаслари баракотидан толиблар кўпинча биринчи қадамдаёқ муроқабат давлатига мушарраф бўлар эдилар. Агар бу иноят назари ва тарбиятлари зиёда бўлса адам (йўқлик) даражасига етардилар. Агар бу назар бундан зиёда бўлса фано мақомига етишар эдилар. Ўзларидан бутунлай фоний бўлиб, Ҳаққа боқий бўлардилар. Шунда Ҳазрати Хожамиз илтифот қилардилар: «Бу давлат ҳосили воситаси ила ўзидан бутунлай узилиш ва ҳақиқий мақсудга етишиш керак!»

БИР ДОНИШМАНД ҳикоя қилади; «Бухорода ибодат билан машғул бўлган вақтларимда Фатқобод қишлоғида сокин эдим. Бир гал куннинг охирида Ҳазрати Хожамиз, қуддиса сиррухунинг дарвишларидан бири билан учрашиб қолдим. Мендан: «Нега ул зотнинг суҳбатига шошмайсан?» деб сўраб қолди. Мен унга: «Кун кеч бўлди», деб жавоб бердим. Кўнглимда эса: «Ул зотнинг суҳбати учун алоҳида эҳром керак¹, дедим. Сўнг яна кўнглимдан: «Уларнинг шариф мажлисларини ўз вужудим билан булғаб нима қиламан», деган фикр ўтди.

Бомдод пайтида ул зот билан учрашиш шарафига муяссар бўлдим. Юзларини баъзи дўстларга қаратиб, шундай дедилар: «Бир донишманд дўстим бор эди, бир куни унга: «Нима бўлди, нега суҳбатимизга кам келясан?» дедим. У эса: «Шариф суҳбатингизни ўз вужудим билан булғаб ифлос қилишни хоҳламайман», деди. Унга дедим: «Йўқ, аҳвол бундай эмас, кел, суҳбатимизни кўр». Уни уйим томон тортдим. Бир бўри итим бор эди, у билан суҳбат қурадим. Шунда у донишмандга дедим: «Бизнинг суҳбатдошимиз мана шу жонивордир, сизнинг хаёлингиздан кечган нарсага қандай ўрин бор?»

Байт:

Саг беҳ зи касе бошад, к-ў неши саг гуяш,
Жонро маҳалле бинад, дилро қадре донад².

¹. Бу ерда эҳром боғлаб ҳажга алоҳида тайёргарлик қилгандек, Ҳазрати Хожа ҳузурига шундай тайёргарлик лозим, демоқчи.

². Таржимаси:

Жонингни ҳурмат қиладиган ва қадрингни танийдиган ит
Бунинг акси бўлган одамдан кўра яхшироқдир.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Дашти Қипчоқдан лашкар келиб, Бухорога кирган йили атрофдаги ҳамма одамлар қалъага кириб олдилар. Ҳазрати Хожамиз ўз атрофларида бўлган бир гуруҳ дарвишлар билан бир куни масжидда намози жамоатни адо қилиб ўтирар эдилар. Ногоҳ ул зотнинг мухлисларидан бўлган икки толиби илм кириб келди. Ҳазрати Хожа уларга буюриб дедилар: «Атрофдаги халқ ўзларига ҳожатхона қилган томларни тозаланглар». Сўнг дедилар: «Мен Бухоро мадрасаларининг барча ҳожатхоналарини тозалаб, замбил билан ташир эдим. Бу ҳақда бир дарвишга айтганимда у: «Сен замбилда ташиб, осон иш қилган экансан, мен ҳамма мадрасаларни тозалаб, бошимда ташир эдим», деди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз ҳол аввалида бир суҳбатда Мавлоно Абдулазиз, Мавлоно Некишоҳ, Шайх Муҳаммад Дарҳоний ва булардан бошқа ўн-ўн икки киши билан ўтирган эдилар. Хожамиз ўринларидан турдилар ва либосларини муборак танларидан ечдилар. Фўталарини белга боғладилар ва дедилар: «Мен зоҳирим¹ ва ботиним билан нимагаки эга бўлсам сизларга фидо қилдим». Уларнинг дилларида юмшоқлик пайдо бўлиб дедилар: «Сиз камолга етган ҳол билан шундоқ қиялпсиз, бизга бундоқ қилиш лозимроқдир».

Улардан ҳар бири зоҳирий ва ботиний фидога киришдилар, то ўн икки кунгача бу ўн кишида бу ҳолнинг сармастлиги боқий эди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз биринчи марта Ҳижоз сафаридан қайтганларида бир неча муддат Марвда турдилар ва зиёрат қилиш учун дўстларга рухсат этдилар. Марвда катта йигин барпо бўлди. Хуросонликлар бундай суҳбатни кўрмаган эдилар.

Бир кунги йигинда Ҳазрати Хожамиз дедилар: «Ҳар ким бир овоздан гурм¹ айтсин». Хожа аввал ўзлари бошладилар ва гурм айтдилар. Шундай қилиб, ўн беш-йигирма киши гурм айтди. Навбат Хожа Алоуддин ва Маҳмуд Хожага келди. Маҳмуд Хожадан тер шариллаб оқа бошлади. Ўрнидан туриб, «Фотиҳа» ўқишга ижозат беришларини сўради, ижозат бўлгач, «Фотиҳа»ни ўқиди. Хожа Алоуддин ҳам кўрқиб-қалтираб бир байт ўқидилар. Навбат охири Шайх Рашидга келди. Мана бу байтни ўқидилар:

¹. Бу ерда бизнингча, ишқий байт ўқиш назарда тутилаётган бўлса керак.

Хар кесе аз суйи куят раҳ кужо донад, ки ҳаст,
Роҳи ту хум дар хуму сад аждаҳо дар хуме¹.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз бир куни Шайх Рашиднинг дўконига бориб қолдилар. Дўконларнинг эгалари ўша жойда ҳозир эдилар. Шайх Рашидга: «Оёққа тур ва илтижою синиқлик билан мендан: «Бир неча кундан бўлдики, сизни тополмай қолдик, қаерларда эдингиз?» деб сўра, дедилар. Шайх Рашид буюрилганга амал қилиб сўради. Жавоб бердилар: «Мавлоно Ориф томонидан хабарчи келди. Улар: «Агар ўтирган бўлсангиз туринг, агар турган бўлсангиз биз томонга юринг», дебдилар. Сўнг воқеани баён қилиб дедилар: «Жўнадик ва у ерга етдик, уларни бемор ҳолда топдик. Мавлоно Ориф ҳозир бўлганларга қарата: «Хожага сир гапим бор, ё биз икковимиз бошқа хонага кирайлик, ёки сизлар бошқа хонага ўтинглар», деб буюрдилар. Турганлар: «Сиз беморсиз, қувватингиз йўқ, биз бошқа хонага кирамиз», дейишди.

Мавлоно хилватда менга шундай дедилар: «Сиз билан менинг орамда тўлиқ ҳамжиҳатлик бор, шунча ишқивозлик орадани ўтган бўлиб, энди вақт охирига етди. Ўз ёронларимга ва сизнинг ёронларингизга диққат қилдим. Бу йўлнинг қобилияти ва йўқлик сифатини бошқаларга нисбатан Хожа Муҳаммад Порсода кўпроқ кўрдим. Бу йўлда топган ҳар қандай назаримни ва бу соҳада касб этган ҳар қандай маънони унга нисор қилдим ва топширдим. Ёронларни унга эргашишга буюрдим. Сиз ҳам униёғ борасида нуқсонга йўл қўймагайсизки, у сизнинг ёронларингиздан».

Шундан сўнг яна дедилар: «Икки-уч кундан ортиқ умрим қолгани йўқ, ўз қўлингиз билан қозонларни ювинг, тиз чўкиб ўтириб олов ёқинг, сув иситиб, мени ҳозирлашга ишлатинг, уч кундан сўнг уйингизга қайтинг!» Ҳозир ўша ердан келяпман.

Ҳазрати Хоҷамиз Хожа Муҳаммад Порсо, қадда-саллоху таъоло сирраҳу, ҳақида сўзлашларича, Мавлоно Ориф айтганларини тўлиқ бажардилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз ҳол аввалида Хожа Алоуддинни ўз олдидарида кўп тутар

¹. Таржимаси:

Хар ким сенинг кўчангдан йўл қаерда эканини билмоқчи бўлса,
Сенинг йўлинг хум орқали бўлиб, хумда эса юз аждаҳо бор.

эдилар. Бу ҳақда ёронлар савол қилганларида, шундай дедилар: «Уни бўри емасин деб олдимга ўтқизаман. Унинг бўри нафси доимо пистирмададур. Ҳар лаҳза унинг ҳолидан хабар оламан, то менга унинг ҳоли билиниб турсин!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қадда-саллоҳу сирраҳу-л-азиз, ҳол аввалида бир куни Ғадютда Шайх Шоди уйига тушган эдилар. Шайх Шоди уларнинг ҳузурларида муроқабачаси этиш учун ўтирган эди. Ҳазрати Хожа бошларини кўтариб: «Шоди, сен мен билан рақобат қилмоқчимисан? Ҳозир ўрнингдан туриб хизмат қиладиган пайтинг, аммо бу хизматда ўзлигингдан кечиб, вужудсиз сифат билан хизмат қил!» дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қадда-саллоҳу сирраҳу, Бухородан Қуфин атрофига бориш учун отландилар. Мавлоно Қози Султон мухлисларидан бўлиб, унинг волидаси вафот этган эди. Хожамиз фотиҳа адо қилиш учун кетарканлар, Қизил Работга етганларида узокдан бир жамоат кўринди. Ҳазрати Хожа: «Бу жамоатнинг бизга иши бор», дедилар.

Бу жамоат Ҳазрати Хожамизнинг отлари атрофига йиғилди ва Хожага: «Бу ерда турк машойихларидан бири қария бор, ёши бир юз йигирмага етган. Биз, бу ерда тўпланиб турганлар, ҳаммамиз унга алоқадор кишилармиз. Биримиз фарзанд, биримиз набира, бошқа бировимиз куёв. Анча вақт бўлди йиғилиб ўтирибмиз ва интизормиз, у ёўлмайди, ё тузалмайди. Кўнглимиз тинчиб, ватанларимизга кетолмаймиз. Ҳазрати Хожа Бухородан бу томонга отланибдилар, деб эшитдик, шояд мушкулумиз ҳал бўлса, деб йўл бошида кутиб турибмиз».

Ҳазрати Хожа уларнинг қишлоғи томон йўлга тушдилар. Етиб келиб, ичкари кирдилар. Бемор ётқизилган муҳаввата атрофида бир гуруҳ аёллар ўтиришар эди. Хожа кирганларида қариянинг қизларидан энг каттаси отаси ёнига ўтирди ва уни орқасидан суяб ўтқизди. Қария муҳаввата тешигидан қўл чиқариб, Хожани топди ва унга «хуш келибсиз», деди. Хожа ҳам унга жавоб бердилар. Шунда қария туркий тилда Хожага: «Сўзланг!» деди. Хожа ҳам тиз чўкиб ўтириб, туркча сўз бошладилар ва унга: «Ул олам бул оламдин яхшироқдур», дедилар. Сўнг ул оламнинг фазилатлари, у дунёнинг боқийлиги ва бу дунёнинг фоний ва беҳосиллиги ҳақида баён қилдилар. Хожанинг бу ҳақдаги сўзлари қизгин ва самимий эди. Бу

сўзларни эшитиб қария йиглар ва унинг яқинлари ҳам йиглашар эди. Хожанинг дўстлари ҳам йигига тушдилар. Шу аснода қария бошини кўтарди ва туркий тилда: Хожа менга мадад қилдилар, акнун (энди) ул оламга жўнадим», деди. Сўнг қўшимча қилди: «Қайтаётганингизда, қабримга етган пайтда ~~фотиҳа~~ ўқисангиз», деб илтижо қилди.

Хожа ўринларидан туриб, йўлга равона бўлдилар ва дедилар: «Қария қайтишимизда қабрини зиёрат қилишимизга қаттиқ ишонч ҳосил қилиб қолди». Қайтаётиб, Қизил Работга етганларида қария ҳақида суриштирдилар, «Сиздан сўнг эртасига оламдан ўтди», дейишди.

Қизил Работга етгач, Шайх Юсуф дарвиш Хожадан илтимос қилиб: «Анжирзорни бироз айлансалар, овқат тайёр бўлгунча ором олсалар», деб қолди. Хожа унинг илтимосини қабул қилиб, бироз дам олгач, таом тановулига машгул бўлдилар. Пешин намозини ўқиб, қайтишга изн сўрадилар. Шайх деди: «Тунни шу ерда ўтказиб, эрталаб салқинда йўлга чиқсалар». Хожа қабул қилдилар ва бу жойда қолдилар. Шу замон бу атрофда ҳурматга эга бўлган бир амалдор киши бошқа бир неча одамлар билан кириб келди ва ўтирди. Хожа унга асло илтифот қилмадилар. Ҳалиги кишининг жаҳли чиқди ва паришон сўзларни айтишга киришди. Хожа барибир эътибор қилмадилар.

Шайх Юсуф дастурхон келтирди ва ҳалиги кишига насиҳат қилиб, танбеҳ берди ва деди: «Хожанинг Аллоҳ билан доимо унсу алоқада бўлишлари одамлар билан муомалада бўлишларига монелик қилади, сен эса бунни нуқсонга йўймоқдасан!» У такаббур ва жафопеша бу сўздан ҳайрон қолиб узр айтди ва чиқиб кетди. Кўп ўтмай оламдан кўз юмди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир бола мактабдан чиқиб келарди, қўлида эса Қуръон бор эди. У Ҳазрати Хожамизга салом берди. Ул зот алик олиб, сўнг боланинг қўлидан Қуръонни олиб очган эдилар: «Ва калбуҳум боситун зироайҳи би-л-васийд¹» деган оят чиқди. Шунда Хожа: «Ўша мен бўлсам керак, деб умид қиламан», дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қадда-саллоҳу сирраҳу-л-азиз, иккинчи марта Байтуллоҳдан, унинг шарафини Аллоҳ зиёда қилсин, қайтаётганларида мадинату-л-ислом Бағдодга етдилар. Бу ерда Шайх Нуриддин Абдурраҳмон бошлиқ уламо ва фуқаролардан

¹. Уларнинг итлари эса олди оёқларини остонага ёзиб ётур.

иборат катта жамоат йиғилган бўлиб, Ҳазрати Хожанинг рўбарўсида бир саф бўлиб ўтирар эдилар. Ҳазрати Хожанинг дўстлари эса ёнларидан жой олган эдилар. Ҳазрати Хожада ғайбат ҳосил бўлганини кўрдилар. Бироздан сўнг Ҳазрати Хожа муборак бошларини кўтардилар ва ёнларида ўтирган дўстларига юзланиб дедилар: «Менда ҳозир ғайбат юз берди, Ҳазрати Хожа Муҳаммад Саммосий қуддиси сирруху ҳозир бўлдилар ва менга дедилар: «Бу анжуманда сенга ҳадислардан ҳамда улуг машойихлар қаддасаллоҳу арвоҳаҳумнинг сўзларидан мушкул саволлар беришади. Бири шундайки: «Мо раъайту шайъан илло ва раъайтуллоҳа фийҳи. Мо раъайту шайъан илло ва раъайтуллоҳа баъдаху. Мо раъайту шайъан илло ва раъайтуллоҳа каблаху¹. Бу бир неча сўз орасидаги фарқ қандай?» Жамоат ул зотнинг кароматларидан ҳайратга тушди. Ҳазрати Хожамиз бу саволга жавобни Шайх Нуриддин Абдуррахмонга ҳавола қилдилар, улар эса Ҳазрати Хожага. Бу ҳол бир неча марта такрорланди. Ҳеч ким бу сўзга аралаша олмас эди. Ваҳоланки бу ерда ҳанафия ва шофия уламоларидан бир гуруҳи ҳозир эдилар ва уларнинг йўллари ҳар қандай саволга суръат билан жавоб беришда маълум эди. Бу ерда маърифат аҳли ҳам кўп эди. Охири Ҳазрати Хожа бошларини кўтардилар ва дедилар: «Ихтилофи ақвол бино бар ихтилофи аҳвол аст»². Уларнинг бу сўзларидаги завқ мажлис аҳлини тасарруфга олиб, бир оғиздан таҳсин қилдилар. Бу борада бошқа саволга ўрин қолмади.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз Насафга борган эдилар. Шайх Шамсуддин Кулол эса Насафда эдилар. Шайх Хусрав ва Амир Некишоҳ пиёда Ҳазрати Хожа томон отландилар. Насафга етиб келганларида аввал Шайх Шамсуддинни зиёратига бордилар. Бу пайтда Ихтиёруддин вазирлик мансабида бўлиб, Шайх Хусрав аммасининг ўгли эди. Шайх Хусрав уларни таъриф қилиб: «Амир Некишоҳ Карминанинг амирзодаси, қозининг куёви ва Хожа Баҳоуддиннинг дўстларидандур», дедилар. Шу пайт Шайх Шамсуддин Ҳазрати Хожадан шикоят бошлади ва деди: «Ҳижоз сафарида бирга бориб келдим, Ироқдан муроқабаси сифатини мен олиб келдим, уни мана шу сифат билан тарбия қилдим ва ўргатдим, энди эса амирлик

¹. Нимага қарамай унда Аллоҳни кўрдим, нимага қарамай, унинг сўнгида Аллоҳни кўрдим, нимага қарамай, унинг олдида Аллоҳни кўрдим.

². Сўзлардаги ихтилоф аҳволдаги ихтилофга асослангандир.

ишларига араланиб қолдим. Амирзода Абдуллоҳ ва бошқаларга қўшилиб қолиб, вақтим бошқача бўлиб қолди. У мени тарбият қилмаяпти ва биродарчилик шафқатини жойига қўймапти. Шунча ишларга қарамасдан менинг жойим бўлган Жуббага ижозатимсиз кириб, тасарруф қилишни бошлаб юборди».

Бу шикоятдан сўнг қуйидаги ҳикоятни бошладилар: «Шайх Абу Саид Абулхайр, қуддиса сирруҳу, Машҳаднинг Тусига кирмоқчи бўлдилар, шаҳарга яқинлашганларида хачирлари тўхтаб қолди ва илгари юрмади. Шайх фаросат билан англаб, бу шаҳарда Али Бобу номли авлиё борлигини билдилар. Бир кишини юбордилар ва киришга ижозат сўради. У авлиё-дарвиш: «Дам олиб айланишга ижозат бор, тасарруфга ижозат йўқ», деб жавоб қилди. Шунда Шайхнинг хачири йўлга тушди ва шаҳарга кирди, лекин тасарруф қилмади. Шаҳардан чиқаётганда кўзлари бир саватга тушди. Саватда қуш тухумлари бор эди. Битта қараш тухумларга таъсир қилди ва ҳар бир тухумдан ўша онда жўжалар чиқди. Бунинг хабари Али Бобуга етди...»

Бу гаплардан сўнг Шайх Хусрав ва Амир Некишоҳ Ҳазрати Хожа олдига келдилар, аммо улар уйда йўқ эдилар. Улар Хожа Юсуфга бу ҳикоят ва шикоятни сўзлаб бердилар. Хожа Юсуф: «Бизнинг баттол эшагимиз шаҳарга кириб келди, олдинга юра олди, уни ҳеч ким тўхтатолмади. Бизнинг хачиримизни ким тўхтата олар экан? Агар менинг олдимда шу гапни айтганда эди, яхшилаб жавобини бериб қўярдим!» деди. Шу гап устида Ҳазрати Хожа кириб келдилар. «Нима ҳақда гапиряпсизлар?» деб сўрадилар. Шайх Шамсуддиннинг шикоятини айтиб бердилар. Шунда Хожа: «Аралашув нуқсонга олиб келса, демак уни тарк этмоқ лозим, шундагина аввалги муомалага етиш мумкин!» — дедилар...

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз бир гуруҳ дарвишлар билан Тавобисга келдилар. Унда Шайх Муҳаммад Дарзий ва бошқалар ўтирар эди. Имомлардан бир гуруҳи, чунончи, Мавлоно Зиёвуддин Деггароний ва бошқалар бу суҳбатда ҳозир эдилар. Шунда Шайх Муҳаммад ўрнидан турди ва деди: «Бу ерларда бир шайх пайдо бўлди, номи Шайх Ҳожи Шубонийдир. Шайх Мухтор Хоразмийга нисбати бор экан. Бир гуруҳ одамлар, чунончи, Шайх Шаҳобуддин Туркнинг ўғли Шайх Алоуддин ва бошқалар унга байъат қилдилар. Қайси уйга борсалар тасбиҳ ва зикрни жаҳр (баланд овоз) билан

айтадилар. Уларнинг овозлари бизнинг қулоғимизга — етиб туради. Бу ерда бўлмаган бидъат энди пайдо бўлиб қолди. Бу бидъатни йўқотишга ижозат борми?» Мавлоно Зиёвуддин бу ишга мункир бўлса-да, бироқ жим турар эдилар. Шунда Ҳазрати Хожа унга дедилар: «Бир дарвиш пайдо бўлибди, Ҳақ субҳонаҳунинг зикрини айтар эмиш, ҳаром сувни кўзаларга солиб, кўчаларга қўяр экан, бу гуруҳнинг овози сенга етаркан, сен эса бу ёқимсиз ишни ўзгартиролмас эмишсан. Бу жаҳрия зикрдан шояд унинг кўзлаган мақсади тўғридир. Сенда пайдо бўлган бу ҳаракат нима ўзи? Сабр қилиш керак! Агар бу зикр айтувчилар машғул бўлган нарсада Ҳақ субҳонаҳунинг розилиги бўлса, демак улар кундан-кунга ривожланаверади, уларнинг чиқишлари тобора кенгайверади. Агар Ҳақ субҳонаҳунинг розилиги бу ишда бўлмаса, демак уларнинг жамъияти пойдор бўлмайди, тезда тарқаб кетади ва улардан асар ҳам қолмайди».

Кўп ўтмасдан Шайх Хожи Андхуй ва унинг шериклари бошқа ерларга кетди, у ерда вафот топди ва унинг гуруҳи тарқаб кетди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Мавлоно Муҳаммад исми бир ёш йигит бор эди. У Ҳазрати Хожамизнинг улуғ ёшли дўстларидан бири бўлмиш Мавлоно Юсуф Манорийнинг жияни эди. У ўта озода ва покиза ҳаёт кечирувчи бўлиб, Ҳазрати Хожамизнинг унга назари ва илтифотлари кўп эди. Бир куни у Ҳазрати Хожамизга арз қилиб, нафси қайсарлик қилаётгани ҳақида гапирди ва риёзатга буюришларини сўради. Ҳазрати Хожамиз унга: «Ҳалвони кўп енг ва бу ишга астойдил киришинг, бир неча кун қандолатфурушнинг дўкони олдида ўтиринг, шарбатлар тайёрланг ва шарбатларни сотинг, биринчи ва иккинчи кунда риёзатда бўлинг, учинчи куни мусаффо бўласиз ва роҳатлар кўрасиз», дедилар.

Мавлоно Муҳаммад бу ишга киришиб, ҳақиқатан ҳам сафолар кўрди.

Ҳожи ҳуллабоф (тикувчи) ҳам шу мажлисда ҳозир эди. У ҳам мазкур ишга амал қилмоқчи бўлди. Шундай қилди ҳам, бироқ ҳеч қандай сафо ҳосил бўлмади. Бир куни Ҳазрати Хожанинг ҳузурларига келиб пинҳона: «Агар бир муқтадо (пешво) толибни бир ишга буюрса, шу ишга бошқа толиб ҳам амал қилса, у мазкур ишдан бирор натижага эга бўладими?» деб сўради. Ҳазрати Хожа баланд овозда: «У толиби илм эди, унинг риёзати шу эди, сенинг риёзатинг шуки, гуноҳ қилишдан тийилгайсен!» дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз Ҳиротга етиб келганларида Малик Хусайн кўнглида Ҳиротнинг барча уламо ва машойхларини йиғиб, зиёфат бериш истаги пайдо бўлди. Барчасини йиғди ва ўзи дастурхон тепасида турди. «Бундай меҳмоннавозлик отамдан мерос қолган, еяверинглар, агар бирор нарса бўлса қиёматда ўзим зомин бўламан», деди. Ўтирганлар таом ейишга машгул бўлдилар. Ҳазрати Хожамиз эса емадилар.

Шайхул-ислом Мавлоно Қутбуддин Ҳиротнинг муқтасиди (пешвоси) эди. Ҳазрати Хожадан: «Нега емаяпсиз?» деб сўради. Хожа: «Менинг бир ҳокимим бор, унга арз қилдим, у менга икки йўлни кўрсатди, яъни агар емасанг, сўрасалар, бу подшо дастурхони эди, деб айтасан. Агар есанг, нега единг, деб сўрайдилар, нима дейсан?»

Мавлоно Қутбуддиннинг ҳоли ўзгарди ва бу ҳақда Малик Хусайнга айтди. Малик Хусайн: «Бўлмаса бу таомларни кимга сарф қиламиз?» деб сўради. Айтдилар: «Шариатда бир буйруқ бор, ҳар қандай нарсадан шубҳа бўлса, уни фуқарога сарф этиш керак». Мажлисда ўтирганлар уларнинг афвоси қудсийларидан ҳайратга тушдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз Сарахсда бўлган пайтларида Малик Хусайннинг хабарчилари Ҳиротдан Малик Хусайннинг: «Бизда дарвишлар билан мулоқот иштиёқи бор, қандай йўл кўрсатадилар?» деган сўровини келтиришди. Ҳазрати Хожа Малик билан учрашиш истаги бўлмаса-да, бироқ подшо Сарахсга келса, бу ер халқига огирлик пайдо бўлмасин, деган андишада Ҳиротга жўнадилар. Маликнинг мажлисига етганларида уламо-ю машойхлардан катта йиғин ҳосил бўлди. Таом келтирдилар ва Ҳазрати Хожанинг олдига қўйдилар. Емадилар. Ов гўшти келтирдилар ва «Бунда ҳеч қандай шубҳа йўқ», дедилар. Шунда ҳам Хожа: «Менга подшо дастурхонидан ейиш ярамайди», деб ҳеч нарса емадилар. Барча жим бўлиб қолди.

Сўнг Малик Хусайн Хожадан: «Сизнинг дарвишлигингиз мерос қолганми ёки ўзингизда пайдо бўлганми?» деб сўради. Хожа: «Жазабатун мин жазаботи-л-ҳаққи тавози амали-с-сақалайн»¹ ҳукми бўйича бу саодатга мушарраф бўлганмиз», дедилар. Яна сўради: «Сизнинг тариқангизда жаҳр, хилват ва симоъ борми?» Хожа «йўқ» дедилар. Яна сўради: «Сизнинг

¹. Аллоҳдан келган бир жазаба (тортиш кучи) инсу жин амали билан баробардир.

тариқангиз нимага асосланган?» Хожа дедилар: «Хилват дар анжуман (анжуманда хилват), сафар дар ватан (ватанда-сафар) ва зоҳирда халқ билан, аммо ботин (кўнгил)да Ҳақ билан бўлиш ва Ҳазрати Ҳақ субҳонаҳу ўзининг Қуръони Каримида: «ло талҳихум тижоратун ва ло байъун тан зикриллоҳи»¹ дегани худди мана шу мақомга ишорадур».

Бироздан сўнг Малик яна: «Баъзи машойхлар: «Ал-вилояту афзалу мина-н-нубуввати»², деганлар, нубувватдан афзал бўлган бу валоят қайсидур?» деб сўради. Хожа дедилар: «Набий (пайғамбар)нинг валояти унинг нубувватидан афзалроқдир».

Шундан сўнг Ҳазрати Хожа Абдуллоҳ Ансорий қаддасаллоҳу таъоло сирраҳунинг хонақоҳларига тушдилар. Шом пайтида Малик ўз аъёнларидан турли ҳадялар юборди. Хожа қабул қилмадилар. «Бир неча йил бўлибдики, Ҳазрати Ҳақ субҳонаҳунинг менга қилган итобидан сўнг ҳали ҳеч ким менинг белимни ерга тегизолгани йўқ. Маликка айтилганки, бундай ишлар билан ўз хотирини паришон қилмасин», дедилар.

Бироз фурсат ўтгач, саройдагилар подшонинг хотини томонидан кўйлак, тунги либос ва рўмол олиб келдилар. Подшо хотини, буларнинг ҳаммасини ўз қўлим билан тикканман, дебди. Хожа уларни ҳам қабул қилмадилар.

Ҳазрати Хожамиз Ҳяроғга кириб, яна қайтиб чиққунларича устиларида намад (жун) кўйлак, салла ва эски ковушлари бор эди. Уларнинг бу ҳолати Малик ҳамда Ҳирот аҳлининг ишонч ва муҳаббатларининг зиёда бўлишига сабаб бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Саййид Қосим Анвор айтдилар: «Боварда Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирруҳу билан мулоқотда бўлдим. Улардан: «Сиз ҳол аҳлиданмисиз ёки мақом аҳлиданми?» — деб сўрадим. Дедилар: «Ҳол аҳлидан». «Мақом аҳлидан» демаганлари учун таҳсин айтдим. Шундан сўнг яна дедилар: «Бир одам бир вилоятга борса, ўзини шундай мартабада тутсинки, бу мартабадан ҳақиқатда паст бўлмасин. Борди-ю, одамлар уни шу мартабадан юқорироқ деб билсалар, у мазкур мартабада бўлмаса ҳам, демак унда тараққий пайдо бўлади. Бордию, одамлар уни паст мартабада, деб тасаввур қилсалар ҳам ўзининг ҳақиқий мартабасини йўқотмасин!»

¹. На тижорат ва на савдо-сотик уларни Аллоҳнинг зикридан чалғитолмайди.

². Валийлик пайғамбарликдан афзалдир.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир донишманд киши уларнинг суҳбатида густоҳлик қилиб: «Силсилангиз қаерга боради?» деб сўради. Улар: «Киши силсиладан ҳеч жойга боролмайди», деб жавоб бердилар.

Улар гоҳида ўз машойихларининг силсилаларини худди мазкур китобнинг бошида ўтгандек баён қилардилар.

Аҳли илмдан бўлган бир дарвиш нақл қилади: «Бир кун уларнинг муборак оғзиларидан чиқдики, Аллоҳдан бошқа нарсага боғланиб қолиш бу йўлда юрувчилар учун умумий ҳижоб (парда)дир».

Мисра:

Тааллуқ ҳижоб аст беҳосили¹.

Бу фақирнинг кўнглидан: «Бизнинг иймон ва исломга тааллуқчилигимиз қандай бўлади?» деган фикр ўтди. Ҳазрати Хожа бу фикримдан савол қилдилар. Арз қилдим. Дедилар: «Ҳусайн ибн Мансур Ҳаллож ҳақида эшитганмидингки, у айтган эди:

Кафарту би-диниллоҳи ва-л-куфру вожибун,
Алайя ва инда-л-муслимина қабиҳун².

Сўнг дедилар: «Бу тоифадаги авлиёлар иймонни қуйидагича таъриф қиладилар: «Ал-иймону ақду-л-қалби йанфий мо таважжаҳати-л-қулубу илайҳи мина-л-музорри ва-а-манофиъи сивоҳу азза ва жалл»³. Ва соғлом (пок) қалб ҳақида мана бу икки байтни ўқидилар:

Ошиқ, ту яқин дон, ки мусулмон набвад,
Дар мазҳаби ишқ куфру иймон набвад.
Дар ишқ тану ақлу дилу жон набвад,
В-он кас, ки чунин набошад у он набвад⁴.

¹. Кимгадир (ёки нимагадир) тааллуқни бўлиш фойдаси йўқ нардадир.

². Инкор этдим Аллоҳ дининг куфр вожибдур манго.

Аҳлим муслим наздида бул кўн қабоҳатдир анго.

³ Иймон — бу қалбни Аллоҳ азза ва жаллдан ўзга барча фойда ва зарар келтирадиган нарсаларни рад этишига берилган иймондир.

⁴. Ошиқ улки, муслиму смусулмон бўлмас, билгил.

Ошиқ улки, унда на куфру, на иймон бўлмас, билгил.

Ошиқ эрмаски ул, гар бўлса унда вужуд,

Ошиқ улки, на ишқ, на тан, на жон бўлмас, билгил.

ОНҲАЗРАТНИНГ АНФОСИ ҚУДСИЯЛАРИ

Айтар эдилар: «Илоҳий иноятлар билан биз қилган амал ва чеккан риёзатларни тортишга сизларнинг тоқатингиз етмайди. Сизларга чора шуки, беихтиёр бўлинглар, ризо талаби йўлида қалбларни эҳтиёт қилинглар».

Айтар эдилар: «Бу йўлдан юргувчиларга илтижо (ниёз), ўзни хор тутиш (масканат) ва олий ҳиммат керак, у одамни мана шу эшикдан киритадилар, биз нимаики топган бўлсак, шундан топдик».

Байт:

Инжо руҳи зарду жомаи жанда харанд,
Бозор чи қасабфурушони дигар аст¹.

Айтар эдилар: — «Бу қавм улугларининг сўзлариданки, бу йўлда юрувчи ўз нафсини Фиръавннинг нафсидан юз марта бадтар деб билмаса, демак бу йўлда эмас».

Айтар эдилар: «Ҳақнинг халқи билан эмас, Ҳақнинг ўзи билан мужоварат (ёнма-ён) бўлмоқ керак».

Айтар эдилар: «Улуғларнинг сўзиданки, тирик мушук ўлик шердан яхшироқдир».

Айтар эдилар: «Ҳар бир тавфиқ эгаси ўз нафсига қарши турмоғи керак ва бу ҳар қанча оз бўлса ҳам кўп билсин ҳамда бу тавфиқнинг шукрини қилсин».

Айтар эдилар: «Изо арадта мақома-л-абдоли фа-алайка табдилу-л-аҳволи» деганларидан мурод бу — Аллоҳ жалла жалолуҳуга суянган ҳақиқий муршид инояти орқали ахлоқни ҳамда ёқимсиз феълларни ўзгартириш билан нафсга қарши курашйишдир».

Байт:

Абдол он, ки у мубаддал шавад,
Хамраш аз табдили Яздон халл шавад².

¹. Бозорда беқасамлар ва бошқалар бўлса ҳам, Бу ерда фақат сарғайган юз ва жанда либослар сотиб олинади.

². Улки абдол, феълли тамом ўзгартмиш, Яздон иноятидин обдон қиёмга етмиш.

Айтар эдилар: «Сайид Амир Кулол қуддиса сиррухнинг тилларидан кўп ўтар эдики, ҳузур (ҳозирлик) ва ғайбат (ғойиблик)да ҳам толибнинг руҳоният қуши бир соҳибдавлатнинг тарбияти орқали башарият тухумидан чиқиши зарур. Шундан сўнг бу қушнинг учиб борадиган жойини Ҳазрати Илоҳдан ўзга ҳеч ким билмайди. «Қад алима куллу уносин машрабуҳум»¹.

Мисра:

Қасро вуқуф нест, ки моро чи ҳолат аст².

Ҳар кимнинг қобилияти унинг фитрати (яратилиши, табиати) га мувофиқ ато қилинган.

Маснавий:

З-он зи пайи нур, ки парвардаанд,
Бар ту зиёда назаре кардаанд³.

Айтар эдилар: «Тариқат машойихларининг сўзики, «манозилу-л-вусли ло юқтаъу абаду-л-абад фи-л-ум-ри-л-касир-д-дунявий»⁴.

Айтар эдилар: «Мусилмонлик бу — иложи борича ҳукмларга буйсуниш, тақвога риоя қилиш, амални бажаришга интилиш ва бекорликдан узоқлик бўлиб, буларнинг ҳаммаси нури сафо ва раҳмат ҳамда валоят даражасига етишиш воситасидир. Авлиёларнинг азиз манзили ва мақомларига мана шу сифат парвариши орқали етилади».

Айтар эдилар: «Киши ўзининг нафсига тухмат қилиши керак. Кимки Ҳақ субҳонаҳу инояти билан ўз нафсининг ёмонлигини таниган, унинг ҳийла-найрангини англаган бўлса, бундай қилиш унга осон бўлади. Бу йўлдан юрувчиларда ўзгаларнинг гуноҳини ҳам ўзларидан деб билиш ҳоллари кўп бўлади».

Байт:

Зи ҳар бади, ки ту дони, ҳазор чандонам,
Маро надонад аз он гуна кас, ки ман донам.

¹ Маъноси: Ҳар бир киши ўзининг сув ичадиган жойини яхши билади.

² Биз қандай ҳолатдамыз, бундан ҳеч ким воқиф эмас.

³ Бу нур учун сени тарбия қилибдилар,
Сенга зиёда назар қилибдилар.

⁴ Васл манзилларини абадул-абад дағал дунёвий умрда босиб ўтиб бўлмайди.

Дар ошкор бадам, дар ниҳон з-он бадтарам,
Худой донад аз ин ошкору ниҳонам¹.

Айтар эдилар: «Қавлуҳу таъоло: «Ё аййуҳаллазийна оманув биллаҳи ва расулиҳи»² (ояти) шунга ишораки, ҳар лаҳзада бу табиий вужудни инкор қилмоқ ва маъбуди ҳақиқийни эса исбот қилмоқ лозим».

Айтар эдилар: «Бизнинг назаримизда вужудни инкор қилиш йўлларнинг энг яқинроғидир, лекин бу ихтиёрдан ва ортиқча амаллардан кечишсиз ҳосил бўлмайди».

Айтар эдилар: «Ҳазрати Азизон алайҳи-р-рахма ва-р-ризвондан: «Иймон нима?» деб сўрадилар. «Ўзилиш ва етишиш» деб жавоб бердилар».

Айтар эдилар: «Ва аммо би-ниъмати раббика фаҳаддис»³ (ояти) парвардигорнинг ҳидоят, иноят ва марҳаматларини ўз дилимиздан ўтказишимизга амрдир».

Айтар эдилар: «Валоят неъмати — бу буюк неъмат бўлиб, валий киши бу неъматни яхши англаши лозим, токи бу неъматнинг шукрига машғул бўлсин. Валий шундайки, у илоҳий иноят билан сақланувчи бўлсин, то унинг ўзини ўзи билан қолдирмасин ва башарият офатларидан сақласин. Қашфу кароматга ишонч йўқ, шундай экан фақат истиқомат ишини маҳкам тутсин. Бу тоифа сўзларданки айтадилар: «Қун толибу-л-истиқомати, ло толибу-л-каромати, фа-инна роббака ятлубу минка-л-истиқомата ва нафсука татлубу минка-л-каромата»⁴. Валий агар бўстонга кирса дарахтнинг ҳар бир баргидан «ё валийуллоҳ» деган овоз келади. Зоҳирда ва ботинда у мазкур овозга асло илтифот қилмаслиги зарур, балки унинг бандалиги янада зиёда бўлиши керак. Валийга кўрсатиладиган нарсдаги ҳикмат бу — ўзининг башарият вужудини инкор этишдир».

¹ Ёмонлардан ёмонман юз чадон, ҳазор чадон,
Ҳеч кимса билолмайди, қанчалар феълим ёмон.
Ошқора ёмонликдан пинҳона феълим баттар,
Ёлғиз Аллоҳ билади. ҳаммаси унга аён.

² Аллоқ сўзи: «Эй Аллоҳга ва унинг расулига иймон келтирганлар».

³ «Аммо сен ўз парвардигоринг неъматлари ҳақида сўзла».

⁴ Кароматни талаб қилувчи эмас, истиқоматни талаб қилувчи бўл, чунки парвардигоринг сендан истиқомат талаб қилади, нафсинг эса кароматни.

Айтар эдилар: «Бу тоифа уч қисмга бўлинади: «муқаллид, комил ва мукаммалга. Муқаллид (тақлидчи) эшитганига амал қилади. Комил ўз вужудидан чиқиб кетолмайди, комил мукаммалнинг тарбиятисиз мукаммал бўлолмайди».

Айтар эдилар: «Ирода, таслим ва ихтиёрсизлик бу улуг ишдир. Бизнинг ихтиёр қилганимиз «ал-иродату тарку-л-иродати фи-л-иродати» деган сўздир, мурид ўз хоҳишини ташлаб, ўз муқтадоси (пири)нинг хоҳиши ичига бутунлай кўмилиб кетиши керак», дердилар.

Байт:

Мо ихтиёри хеш ҳам аз даст додаем,
К-он ихтиёри дўст ҳамма ихтиёри мост¹.

Айтар эдилар: «Ихтиёр бизда, агар хоҳласак толибга жазаба орқали таъсир қиламиз, агар хоҳласак сулук орқали таъсир қиламиз. Муршид (пир) бу — ҳозиқ табиб муриднинг ҳолига мувофиқ бўлган давони қилади. Саҳиҳ (тўғри) ҳадисда келтирилишича, Ҳазрати Ҳақ субҳонаху ва таъоло ўз бандасига ўзининг етук ҳикмати орқали муомала қилади, бирини фақирлик ва огирликда тутади, бошқасини бойлик ва давлат устида тутади».

Айтар эдилар: «Толиб аввало бир муддат бизнинг дўстларимиз билан ҳамсуҳбат бўлиши зарур, токи унда бизнинг суҳбатимизга нисбатан қобилият пайдо бўлсин.

Қуйидаги байт ҳам уларнинг муборак забонларидан ўтиб турарди.

Байт:

Набини, вақти суфтан марди ҳаққок,
Ба шогирдон диҳад дурри хатарнок².

Айтар эдилар: «Бизнинг тариқамиз жаҳрия зикри-ю рақс эмас, бизнинг тариқамиз анжуманда хилват (хилват дар анжуман), ватанда сафар (сафар дар ватан) дир. Хилватда шуҳрат бор, шуҳрат эса офатдир. Жамъиятда хайрият бўлади, жамъият эса суҳбатда бўлади.

¹ Биз ўз хоҳишимизни қўлдан бой берганимиз.

Дўстининг ҳар бир хоҳиши бизнинг хоҳишимиздир.

² Кўрмайсанми, дурга шакл берувчи дурри тешаётган пайтда. Хатарнок (нозик) дурри ўз шогирдига беради.

Агар бу йўл толибларидан бир гуруҳи бир-бировлари билан ҳамсуҳбат бўлсалар бу суҳбатда хайру барака кўп бўлади. Умид борки, бу ишга доимо амал қилинса охири ҳақиқий иймон билан яқунланади».

Айтар эдилар: «Суҳбат суннати муаккададур».

Айтар эдилар: «Хуфия зикрга машғул бўлганимда сирримдан огоҳлик ҳосил бўлди. Бу «сирр»нинг асли учун талабда бўлдим. Мавлоно Ориф билан ўттиз йил мана шу борада қидириш ва изланишда бўлдик. Икки марта Хижоз сафарига борилди. Бурчағу гўшаларда кездик. Киши бормики, ўзи тиззама-тизза ўтирса-ю, сайрда осмонлардан ўтса, зоҳирда у ерда бўлса-ю, ботинда бу ерда машғул бўлса!»

Айтар эдилар: «Бизнинг тариқамиз урвату-л-вусқо (кучли тутқич)нинг нодир кўринишларидандир, яъни панжани Муҳаммад Мустафо саллалоҳу алайҳи васаллам ва атбоиҳи-с-салоту ва-с-салом суннатининг тобелик этагига уришдир ҳамда улуғ саҳобалар, уларнинг барчасидан Аллоҳ таъоло рози бўлсин, изларидан юришдир. Бу йўлда бизни фазл эшигидан киритганлар. Биз бошдан то охиригача ўз амалимизни эмас, унинг фазлини мушоҳада қиламиз. Бу тариқада гарчи озгина амалда бўлса ҳам файзу футуҳ кўчдир, аммо суннатга риоя қилиш улуғ ишдир».

Байт:

Аз дарун шав ошинову в-аз бурун бегонаваш,
Инчунун зебо равиш камтар бувад анда жаҳон¹.

Айтар эдилар: «Қимки бу тариқадан юз ўгирса динига хатар бор».

Сўрадилар: «Сизнинг тариқангизни қандай топиш мумкин?»

Айтдилар: «Шариатни маҳкам тутиш ва Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам суннатларига тўлиқ амал қилиш билан».

¹ Кўнгилда доимо у билан ошино, аммо ташқи кўринишда бегона каби бўл, Бундан чиройли йўл жаҳонда камдан-кам бўлади.

Айтар эдилар: «Сухбатимизга етишадиган гуруҳлардан баъзилари шундайки, уларнинг кўнгилларида муҳаббат уруғи бор, ammo халақит берувчи хасу хашаклар туфайли ўсолмайди, бизга эса уни поклаш лозим. Баъзилари шундайки, уларнинг кўнгилларида муҳаббат уруғи йўқ, бизга эса уни пайдо қилиш лозим».

Айтар эдилар: «Ҳар кимнинг кўнглида бизга мойиллик бўлса, у хоҳ узокда бўлсин, хоҳ яқинда бўлсин, ҳар кечакундузда у кишига нисбати орқали назар соламиз, бизнинг шафқат ва тарбиятимиз сарчашмасидан унга файз етади. Агар у ўз ҳолидан воқиф киши бўлса, файз йўлини халақит берувчи нарсалардан соф тутати».

Айтар эдилар: «Бу тариқада солиқ ўз йўлига парда тўсилмаслиги учун ўзининг қайси мақомда эканини билмаслиги керак. «Ман разийа би-мақомиҳи ҳажаба ан амомиҳи»¹.

Айтар эдилар: «Муршид толибнинг ўтган, ҳозирги ва келажак каби уч ҳолидин бохабар бўлиши керак, шундагина уни тарбия қила олади».

Айтар эдилар: «Муршид ҳар куни толибнинг ҳолидан хабардор бўлиши, фаросат ёки сўраб-суриштириш билан унинг аҳволини билиб туриши зарур».

Айтар эдилар: «Толиб амал қилиши зарур бўлган шароитлардан бири шуки, у Ҳақ таъоло дўстларидан бўлган бир дўст билан ҳамсуҳбат бўлиб, ўз ҳолидан воқиф бўлиши зарур. Сухбат замонини ўзининг ўтмиш замони билан солиштириб кўрсин, нуқсондан камол сари кетаётганини ўзида мушоҳада қилса, бу азизнинг суҳбатида мулозаматда бўлишни ўзи учун фарзи айн ҳисобласин».

Айтар эдилар: «Ҳазрати Азизон қуддиса сирруҳудан нақл қилишларича, ул зот айтар эдилар, байт:

Бо ҳар ки нишаста нашуд жамъ дилат,
В-аз ту нараמיד заҳмати обу гилат.

¹ Кимки ўз мақомига рози бўлса олдиндаги нарсалар унга тўсилган бўлади.

Аз суҳбати ў агар табарро нақуни,
Ҳаргиз нақунад руҳи Азизон бихилат¹.

Ва Ҳазрати Хожамиз айтар эдилар, назм:

Се нишон бувад валийро, ки нахусти у ба
маъно,
Ту чу рўйи ў бибини дили ту баду гирояд.
Дуййум он, ки дар мажолис чу суҳан қунад зи
маъни,

Ҳамаро зи ҳастийи худ ба ҳадис мерабояд.
Сеййум он бувад ба маъно валийи аҳасси олам,
Зи ҳеч узви уро ҳаракоти бад наёяд².

Айтар эдилар: «Бу тоифа аҳлидан ҳар ким бир гуноҳ қилса, унга чора-тадбир бор, бироқ ундан юз ўгириш раво эмас».

Айтар эдилар: «Авлиёлар ҳузурида киши ўз аҳволини яшириши жуда оғир, чунки у валоят султони бўлиб, одамларнинг ҳолига ҳокимдир. Агар ўзи йўл бермаса, ҳеч ким унинг сифати ва ҳолидан огоҳ бўлолмайди. Агар унинг ҳақида кўнгилдан ёки оғиздан бирор гап ўтса, бунда катта хатар бор, гўё бу кўнгилда пинҳон бир олов кабидир. «Ва лавло риҷолун муъминуна ва нисоун муъминотун лам таъламуҳу мин татувуҳум, фа-тусибакум минҳум маъаратун би-ғайрати илмин»³ (ояти) мана шунга ишорадур».

Айтар эдилар: «Бу йўл талабида бўлганларга қуйидагиларга амал қилиш шарт: «Ат-тариқату куллуҳо одобун, би-кулли ҳолин адабун, ва бикулли мақомин адабун, фа-ман,

¹ Суҳбатда сен кўнгилга доимо йўл топиб бор,
Яхшиликка ошно бўл, ёмонликка сен душвор.
Ёмонлар суҳбатидан қочмасанг сен дўстгинам.
Азизоннинг руҳи ҳеч рози бўлмас, биру бор.

² Авлиёда уч белги бор, билиб олгил, ошино,
Бири шуки, унинг юзи жалб этади ўзига.
Иккинчиси, мажлис аро гапираркан авлиё,
Ром этади ҳамсуҳбатин доимо ўз ёзига.
Учинчиси, бул валийнинг ҳамма деган улуғвор,
Муътабарлик унга одат, бино қўймас ўзига.

³ Агар Маккада сизлар билмаган муъмин кишилар ва муъмина аёллар бўлмаса эди, сизлар уларни билмаган ҳолингизда бостириб, ҳалок қилиб қўйиб, улар сабабли сизларга ор-гуноҳ етмаса эди.

лозама-л-адаба балаға мубаллағи-р-рижол»¹. Адаб бу — хулқни чиройли қилиш, сўзни ва феълни соз қилишдир. Ва айтадилар: «Адабу-л-ҳидмати аъаззу мин-л-жидди, аломату-ху қабулу-л-амали, ва-л-убудияту мулозамату-л-адаби, ва-т-туғёну суъу-л-адаби»². Адабни сақлаш — муҳаббат самараси, яна муҳаббат дарахти, яна муҳаббат уруги ҳамдир».

Айтар эдилар: «Агар адабдан озгина нуқсонга йўл қўйсанг ҳам нимаики қилсанг беадаблик кўринади».

Айтар эдилар: «Бир адаб бор, у Ҳақ субҳонаҳу ва таъолога нисбатан бўлади, бир адаб бор, у Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васалламга нисбатан бўлади, яна бир адаб бор, у машойихларга нисбатан бўлади. Ҳақ субҳонаҳу ва таъолога нисбатан бўладиган адаб шундаки, унинг фармонларини зоҳирда ва ботинда тўлиқ бандалик билан адо қилади ва ундан бошқа ҳар қандай нарсадан юз ўгирилади. Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васалламга нисбатан бўлган адаб шундайки, ўзни «фаттабиъуни» (менга итоат қилинглари) мақомига тўлиқ олиб кирази ва барча ҳолатда унга нисбатан ҳурмат қондасини тўлиқ сақлайди, мавжудотнинг ҳал қилинувчи мушкуллари Ҳазрати Ҳақ субҳонаҳу иродаси орқали у билан эканини англаши ва ҳар ким ҳамда ҳар бир нарса унинг иззат остонасига бош қўйганини билиши керак. Шайх (пир)га нисбатан адабнинг вожиб ва лозимлигининг сабаби шуки, улар (шайхлар) суннатга тўлиқ амал қилиш орқали Ҳақ субҳонаҳу ва таъолога етишганлар».

Айтар эдилар: «Авлиёларда бир замон борки, бу замонда уларнинг суҳбатидаги беадаблик айни адабдир, бир замон борки, ундаги адаб айни беадабликдир».

Айтар эдилар: «Фано икки хил бўлади: бири зулумоний ва табиий вужуддан фоний бўлиш, бошқаси эса нуруний ва руҳоний вужуддан фоний бўлиш, чунончи пайғамбар ҳадиси

¹ Тариқат йўли одобдан иборатдур, ҳар бир ҳол ва ҳар бир мақомнинг одоблари бор, кимки одобни ушласа уни балоғат аҳлининг балоғатига етказди.

² Хизмат одоби улуғ бахтдан яхшироқ, унинг белгиси — амалнинг қабули, туғён эса адабнинг бузуқлигидир.

шу ҳақда гапиреди: «Инналлоҳа таъоло сабъийна алфа ҳижобун мин нурин ва зулматин»¹.

Айтар эдилар: «Авлиёлар — каромат аҳллари ҳамда Ҳазрати Зул-Жалолнинг ўзи ўргатган зотларидир. Толибларда юз берадиган ҳар қандай камчилик ва фикрларни улар биладилар ва йўқотадилар. Аммо ҳолат ҳар хилдир. Парвардигорнинг лутфини мушоҳада қилаётган замонда битта коҳ (сомон) уларнинг назарида куҳ (тоғ) бўлиб кўринади.

Байт:

Пеши жуши лутфи беҳади ту шоҳ,
Тавба қардан аз гуноҳ омад гуноҳ.

Таржимаси:

Лутфу қарам айлар экан сен каби шоҳ,
Боз афу сўрамоқ гуноҳдан гуноҳ.

Ҳадисларда, саҳобаларнинг асарлари ва машойхларнинг сўзларида келтирилишича: «Тарку-з-занби занбун»². Шафқат поғонасида уларнинг назарларида коҳ (сомон) куҳ (тоғ) дир. Улар толибдаги ҳар бир зарра ва қатрани кўрадилар ва ҳақиқат юзасидан бу ҳолни уларга кўрсатадилар ва шундоқ қолдирмайдилар.

Байт:

Агар бини, ки нобинову чоҳ аст,
Агар хомуш бинишини гуноҳ аст.

Таржимаси:

Кўр кетар экан билмай истиқболда чоҳ,
Уни огоҳ этмасанг сендадир улуғ гуноҳ.

Бир донишманд киши Ҳазрати Хожамиздан: «Лутф ва қаҳр — бу иккиси Ҳақ субҳонаҳу ва таъолонинг сифатларидир ва булар унда олий даражада. Бу фарқ қаердан ҳосил бўлганки, ҳар ким лутф сифатига ноил бўлса — қабулда, ҳар ким қаҳр сифатига дучор бўлса — инкорда?» Ҳазрати Хожамиз жавоб бердилар: «Қаҳрга дучор бўлиш-

¹ Аллоҳ таолонинг нур ва зулматдан етмиш минг ҳижоби (пардаси) бор.

² Гуноҳни тарк этиш гуноҳдир.

нинг икки маъноси бор: биринчиси шуки, ҳаққоний қаҳр ундан зоҳир ва содир бўлади, унинг аломати: «Ло юдфаъу ва лойуъоризу шайъун мин жумлати-л-ибоди аслан». Шубҳа йўқки, бу камол сифатидир. Бошқаси эса қаҳри ҳаққоний унга нисбатан юз берса ва зоҳир бўлса бу — нуқсон сифатидир».

Ҳазрати Хожадан: «Бало ва балво ўртасида қандай фарқ бор?» деб сўрадилар. Айтдилар: «Бало бу — зоҳир йўқлиги, балво — ботин йўқлиги».

Айтар эдилар: «Аҳлуллоҳ (авлиёлар) билан ўзидан тамом кечган кишиларгина юриш-туриш қила олади». Бир жойда мана бу байтни ўқидилар:

Ё мақун бо филбонон дўстий,
Ё бино кун хонае дар хурди фил¹.

Айтар эдилар: «Аҳли иршод (пирлар) сайёд (овчи) кабидурларки, нозиклик билан ваҳший жониворни қўлга оладилар ва толибни ваҳшийлик сифатидан одамлик мақомига етказадилар. Бу тоифа (аҳли иршод) ҳикмат каби чиройли тадбир қўллаб, соҳиб табиат толиб билан шундай муомала қиладиларки, охири уни бўйинсундирадилар ва суннатга тобеъ қилиш йўлга киргиладилар ҳамда висол мақомига олиб чиқадилар. Пайғамбарлар ва авлиёлар ана шундай аҳли тадбир ва ҳикмат соҳиби бўладилар».

Айтар эдилар: «Бу тоифанинг ҳар ким билан қилган муомаласи ўша одамнинг қобилияти даражасига мос бўлади. Агар толиб бошловчилардан бўлса, унинг юкини тенг кўтаришадилар ва унинг хизматини қиладилар, чунончи (Қуръони Каримда) айтилади: «Ё Довуд, иза раайта ли толибан факун лаҳу ходиман»². Толибда бу йўлнинг қобилияти пайдо бўлгунча унга жуда кўп ўргатиш ва тушунтириш лозим.

Байт:

То ту набини жамол ишқ нагирад камол,
Мешинави васфи ёр рост бибояд шинид.³

¹ Мазмуни:

Ё филбонлар билан дўстлик қилмагин,
Ё фил сиғадиган сарой қур.

² Эй Довуд, агар менга толиб кишини кўрсанг, унинг хизматини қил.

³ Мазмуни:

Сен жамолини кўрмагунингча ишқинг камолга етмайди,
Сен ёр васфини эшитсанг, унинг тўғрисини эшит.

Айтар эдилар: Соликнинг барча ишлари яқин (ишонч) асосига қурилган бўлиши зарурки, то натижа яқин (ишонч) орқали зуҳурга келсин» «Маърифати тафсилий» (тўлиқ билим) солиҳ ва толиблар мақсадининг сўнги поғонаси бўлиб, бу поғона мазкур сифат орқали ҳосил бўлади. Толибда аҳлуллоҳ (авлиёлар) ҳақиқатига нисбатан бўлган ҳусни ақида (чиройли эътиқод) яқин (ишонч) сиз ҳосил бўлмайди, эътиқод эса арзимаган нарса билан ўзгаришга учрайди».

Ҳазрати Хожамиздан сўрадилар: «Сайру сулукдан мақсад нима?»

Айтдилар: «То маърифати ижмолий (қисқа билим) тафсилий (тўлиқ)га айлансин учун, яъни содиқ, хабарчидан қисқагина қабул қилинган нарсани тафсил (тўлиқлик) йўли орқали таниб олсин ва далилу ҳужжат мартабаси орқали кашф ва аёнлик мартабасига етолсин».

Айтар эдилар: «Агар хоҳласам, нафсимни эллик марта сув лабига олиб бориб, яна ташна ҳолда қайтариб келаман».

Айтар эдилар: «Талқини зикр» (зикр айтишни ўргатиш) бировнинг қўлига чақмоқтош бериш билан баробардир. Рўшнолик ҳосил бўлиши учун уни амалда ишга солиш толибга боғлиқ».

Айтар эдилар: «Талқини зикр» ни (зикр айтиш қондасини) комилу мукамал пирдан таълим олиш керак. То таъсири билинсин ва натижа ҳосил бўлсин. Ўқни султон ўқдонидан олмоқ керак, токи ҳимоя қилишга арзисин. Биз «талқини зикр»ни бузургвор шайх Хожа Муҳаммад Бобойи Саммосийдан олганмиз, Аллоҳ унинг сирини муқаддас қилсин».

Айтар эдилар: «Ҳазрати Азизондан икки хил зикр нақл қилинади, унга Аллоҳнинг раҳмати ва розилиги бўлсин. Бири — жаҳр ва бири — хуфя. Хуфя зикри кучли ва авло бўлгани учун биз уни ихтиёр қилдик».

Айтар эдилар: «Вуқуфи ададий» (тоқ айтиш) илми ладуннийнинг бошланғич поғонасидир».

Донишманд Солиҳга «вуқуфи ададий» ни таълим беришдан аввал ўз силсилаларини баён қилдилар ва уни Ҳазрати Хожа Юсуф Ҳамадонийга етказдилар, Аллоҳ унинг сирини муқаддас қилсин. Шунда дедилар: «Бир ку-

ни Хожан Бузург, яъни Хожа Абдулҳолиқ Гиждувоний, Аллоҳ унинг сирини муқаддас қилсин ва унинг баракотидан бизларга насиб этсин, ўз устозларига тафсир ўқир эдилар. Шунда: «Удъув роббакум тазарруъан ва хуфятан иннаҳу ло юҳиббу-л-муътадийн»¹ деган оятга етдилар. Устозлари Мавлоно Имом Садриддиндан: «Ҳақ субҳонаҳу буюрган хуфя қайси ва қай тариқа бўлади? Агар зикр айтувчи зикрни овоз чиқариб айтса ёки зикр айтаётганда бирорта аъзосини қимирлатса, бошқалар ундан хабар топиб қолади ва хуфя ошкор бўлади. Агар дилида айтса: «Аш-шайтону яжри фи ибни Одама мажра-д-дамми» (ҳадисининг)² ҳукми бўйича шайтон воқиф бўлади», деб сўрадилар. Устоз дедилар: «Бу илми ладуннийдир, мана бу: «Ва алламноҳу мин ладунно илман»³ ояти каримаси шунга ишорадир. Агар Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло хоҳласа авлиёлардан бирортасини сенга етказди ва у сенга таълим беради». Ҳазрати Хожа Абдулҳолиқ мана шу иноятга доимо мунтазир эдилар.

Байт:

Мунтазир бош, гўш бар дар дор,
К-ав назарро дар интизор гумор⁴.

Охири оламлар имоми, орифи раббоний, шайху-л-машоъих Хожа Юсуф Ҳамадоний келиб, унга «вуқуфи аддадий» (тоқ айтиш)ни таълим бердилар.

Айтар эдилар: «Авлиёлар билан бўлган доимий суҳбат охирад тушунчасини зиёда қилувчи воситадир. Ҳазрати Азизон алайҳи-р-раҳма ва ривзондан «зикр-алония» ҳақида сўрадилар. «Уламоларнинг сўзи бўйича, охири нафасда баланд айтиш ва талқин қилиш⁵ вожибдир, дарвиш учун ҳар бир нафас охири нафасдир», дедилар.

Айтар эдилар: «Ло Илоҳа» (сўзи) табиат илоҳини инкор қилиш, «иллаллоҳ» эса Маъбудни ҳақ эканини

¹ Раббингизга зорланиб, ва хуфя ҳолда тилак тила, чунки у ҳаддан ўтказувчиларни ёқтирмайди.

² Шайтон Одам фарзандлари ичида қон билан оқиб юради.

³ Ва биз унга ўз ҳузуримиздаги илмдан ўргатдик.

⁴ Ҳар вақт диққатингни бўлмагил зинҳор.

Нигоҳинг ҳамиша бўлсин интизор.

⁵ Талқин қилиш — жон бераётган кишига тавҳид калимаси айтиб турилади, буни талқин қилиш дейилади.

исботлашдир. Зикрдан кўзланган мақсад — зикр айтувчини «калимаи тавҳид» ҳақиқатига етишидир, зикрни кўп айтиш шарт эмас»

Бир донишманд Эшондан сўради: «Калимаи тавҳид»нинг ҳақиқати нима? » Айтдилар: «Калимаи тавҳидни айтишдан мақсад Аллоҳ азза ва жаллдан бошқа бор нарсани (кўнгилдан) бутунлай кетказишдир».

Айтар эдилар: «Вуқуфи замоний бу йўлда юривчи учун шундай нарсаки, толиб доимо ўз аҳволидан хабардор бўлиши, ҳар бир замонда ўзининг ҳоли ва сифати қандай, шукр пайtimi, узр пайtimi, буни билиши керак. Нафасни ютмаган ҳолда бўлса ҳам, ойна (яъни қалб)нинг дастаси, ёни ё орқасига эмас, балки юзига сайқал бериш лозим. Чақмоқтош қўлингизга берилган, фақат ҳаракат қилиш керак, токи натижа ҳосил бўлсин. Бунда мақсад зикрни кўп айтиш эмас, бир нафасда уч марта айтиш керак. Ҳисоб йигирма бирдан ўтса ҳам натижа ҳосил бўлмаса, ишни яна бошдан бошлаш зарур. Нафас олмаслик шартлардан биридир. «Ло илоҳа иллаллоҳ»ни ўнг томонидан бошлайди, дилгача етказилади ва чап томондан чиқариб юборади. Бу қаттиқ уринишсиз ҳосил бўлмайди. Субҳдан аввал, шомдан сўнг хилватда ва халқдан узоқда машғул бўлинади.

Байт:

Сад ҳазарон қатраи хун аз дил чакид,
То нишони қатраи з-он ёфтам¹.

Айтар эдилар: «Вуқуфи қалбий жазаба таъсирини ўзида ҳис қилиш ва бу таъсирнинг қалбдан ўрин олиши учундир. Зикрда ададга риоя қилиш диққатни жамлаш учундир, чунки назар парижондир. Бунинг бошқа тафсири шундайки, нафй (инкор) пайтида башарият вужуди унутилади, исбот пайтида эса Илоҳият жазабасидан ҳосил бўлган тасарруфлар таъсири ёрқин ҳис этилади».

Айтар эдилар: «Нафасни зое кетишга йўл қўйманг ва бундан эҳтиёт бўлинг: «Ман заййаъа вақтаҳу фа-вақтаҳу мақтун»². Ва уни идрок қилишга интилиши лозимки, айтадилар: «Ал-вақту ло то лоҳазу ила мо қусима лака фил-азали вало ила мо тасиру илайҳи-л-адаб ва таҳфаз

¹ Мазмуни:

Ундан бир қатра нишон топишим учун,
Юракдан юз минглаб қатра қон томди.

² Ким вақтини зое қилса, бас, бу вақт унинг душманидир.

муродал-хаққи байна-н-нафасайни»¹ Айтадиларки, ҳар ким ўз вақтидаги вазифасини адо қилиш билан машғул бўлса, уни «соҳибу-л-вақт» («вақт эгаси») дейдилар, нуқсон ва завол бу вақтга ҳоким бўлолмайди, бироқ (янги) солиқлар бундан мустасно бўлиб, улар ҳар хил ҳолатга тушиб турадилар. Булар мазкур ҳолат сақланган вақтнингна умр ҳисоблайдилар. Аммо, етишганлар ва тамкин аҳли яъни ўзини босиб олганлари учун бу вақт доимий ва абадий бўлади. Бу вақт соҳиби вақтнинг тасарруфидан қутулган, балки уни ўз тасарруфига олган бўлади, яъни ҳар бир вақтини энг муҳим ва авло ҳолга сарф этади. Уни «абу-л-вақт солиқ» («вақт отаси бўлган солиқ») дейдилар. «Ибну-л-вақт» («вақт ўғли») шундай солиқки, ҳол унга ҳужум ва гонат қилувчи тарзида рўй беради ва тасарруфи билан солиқни ҳолатдан узоқлаштиради, ўз ҳукми остида бўйсундиради».

Айтар эдилар: «Чунончи, юқорида зикр қилинганидек, у (солиқ)нинг жазаба ва сифати жалол ва жамол ўртасида бўлади».

Айтар эдилар: «Солиқлар шайтоний ва нафсоний хаёлларни қувишга киришар эканлар, баъзилари шундай бўладилар, яъни хаёлга келаётган нарсани келмасидан аввал кўрадилар ва қайтара оладилар. Баъзилари эса хаёлга киргач, ҳали у маҳкам ўрнашмай туриб, қувиб юборадилар. Бу эса унчалик фойда бермайди. Агар унинг чиқаётган манбаи ва оқиб келаётган сабабини аниқласалар фойдадан холи бўлмайди».

Айтар эдилар: «Бир сифатдан иккинчи сифатга ўтишнинг замонини билиш жуда қийин».

Айтар эдилар: «Ориф кишилар топа оладиган ва бошқалар топа олмайдиган йўл уч қисмга — муроқабга, мушоҳада ва муҳосабага бўлинади. Муроқабга «нисёну руъята-л-маълуқа би-давоми-н-назари ила-л-колики» дир².

¹ Вақт шундайки, у азал тақсим қилган нарсага қарамайди ва абад келтирадиган нарса ҳам боқмайди, икки нафас орасида Ҳақ хоҳишини асра.

² Яратувчига доимий назар қилиш билан одамларни унуттиш.

Еки айтамыз «давому-н-назари ила-л-колиқи би-нисёни руъяти-л-махлуқи»¹, яъни бу йўлда юрувчи доимо Тангри жамолига нозир (назар қилувчи) бўлиши керак. Унутиш, йўқлик ва фано рақамини барча махлуқотларнинг пешона-сига чекиши лозим. Мушоқабанинг давомийлиги нодир ҳолдир. Биз бунинг ҳосилини топганмизки бу нафсга қаршилиқдир.

Мушоҳада бу — ғайбий ҳолатларнинг кўнгилга кириши-дир. Замон ўтувчидир, тўхтаб туролмайди ва бу воридот (кирувчи ҳолат)ни идрок қилолмаймиз. Бизнинг ҳолимизда мавжуд бўлган сифат туфайли қабз (сиқилиш) ва баст (шодлик)дан уни била оламиз. Қабз ҳолатида жалол сифатини мушоҳада қиламиз, баст ҳолатида жамол сифатини мушоҳада қиламиз.

Мушоҳаба — ўтган ҳар бир соатимизни ҳисоблаш ва текширишдир. Ўтган ҳар бир соатимиз, нафасимиз ва замонимиз ҳузур билан ўтдими ёки нуқсон биланми? Агар ҳаммаси нуқсон билан ўтган бўлса қайтамыз ва амални аввал бошдан бошлаймиз. Ҳазрати Азизон алайҳи-р-рахма ва-р-ризвондан қуйидагиларни нақл қилинади: амал қилмоқ керак, қилинмагани ҳақида фикрлаш, ўзни нуқсонли билиш ва амални бошидан бошлаш. Йўл мана шу уч тариқада экан, бу учтадан бошқа йўлни қидирган киши уни тополмайди.

Байт:

Мумкин набувад ҳусули мақсуд,
Бебадрақаи инояти ёр².

Айтар эдилар: «Солик балоғат (камол)га етгандан кейин дил ва тил ўртасида фарқи қолмайди, яъни ташқаридаги машғуллик ботин амалларига тўсиқ бўлолмайди, ботин амалига зоҳир машғулотидан ҳижоб юзланмайди. Шунда унга халқни Ҳақ субҳонаҳуга даъват қилишга руҳсат этилади. Соликнинг балоғати шундан иборатки, фано унга тасарруф қилган ва жазба мақоми бўлмиш «сайр фаллоҳга» етган бўлади. Солик Илоҳий жазабалар тасарруфини ўзида мушоҳада қилганда, жазабалар таъсиротини ўз вужудида сезганда, Илоҳий жазабалар сифатининг юз

¹ Одамларни кўришни унутиш билан яратувчига доимий назар қилиш.

² Мазмуни:

Ёр иноятининг кўмагисиз
Мақсадга етишиб бўлмайди.

бериш мазҳари (жойи) га айланганда, энди у ботинидаги жазаба сифати билан бошқаларни ўз тасарруфи остига ола билади ва унинг бу тасарруфи Ҳақ субҳонаҳу тасарруфи ҳисобланади. Ва айтадиларки, нубувват (пайғамбарлик) ботини бўлмиш валоятнинг ҳақиқати халққа тасарруф қилишдир, дарҳақиқат валий пайғамбар тасарруфининг мазҳари (зухур қиладиган) жойидир ва валий ҳолининг соғломлиги белгиси унинг ўз пайғамбарига мутобаъати (тобелиги) дир.

Узлат тутувчи авлиё гарчи етук ва комил бўлса-да, ўзгалар (халқ) унга ҳавола қилинмаган бўлса, бундай авлиёга нубувват (пайғамбарлик) йўлининг завқи етишмаган бўлади. Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васалламга тобе бўлишга буюрилган ва халқни Ҳақ субҳонаҳуға даъват қиладиган ишратдаги авлиё эса нубувват йўли завқидан насиба топган бўлади. Мана бу ҳадисдаги: «Ман истава явмаҳу фа-ҳува мағбунун ва ман гадуҳу шаррун мин явмиҳи малъунун ва ман лам яқун фи-з-зиёдати фа-ҳува фи-н-нуқсони ва ман кона фи-н-нуқсони фа-л-мавту хайрун лаҳу»¹ маъноси Ҳақ йўлига юрувчининг яқин (ишончи) ни зиёдалашга интилишига ишорадир.

Хабарларда, асарларда ва машойхларнинг сўзларида айтилган «иза аҳаббаллоҳа абдан лам язуррҳу занбун»нинг² шарҳи шуки, бунда ўз гуноҳининг узрини билади ва гуноҳ ўзига зарар қилмаслигини сўрай олади. Бу шарҳнинг тўғрилигига «инналлоҳа юҳиббу-т-таввобийна юҳиббу-л-мутаҳҳирийн»³ ҳадиси далил дир. Сўнг ўқидилар: «Инналлоҳа юҳиббу-л-мулаҳҳийна фи-д-дуои ва-с-са-воли миналлоҳи таъоло ҳатта-л-мулаҳҳу ли-қудурикум ва-ш-шабъу ли-иёликум», бунинг маъноси шуки, Аллоҳдан бирор нарса тилайдиган бўлсалар, шундай ялинсинлар ва сўрасинларки, мақсад ҳосил бўлсин, сўнг бошқа нарсаларни ҳам шу усулда ва шу ҳолатда сўрасинлар».

Яна айтдилар: «Ин қариҳта ма яроҳу-н-носу минка фа-ла тафъл минҳу иза ҳалавата», яъни халқ ҳузурида риоя қилинадиган адабга хилватда ҳам риоя қилиш лозим».

¹ Кимнинг икки қуни бир хил бўлса, бас у алданган, кимники бугунидан эртаси ёмон бўлса, бас у малъундир, кимки зиёдалиқда бўлмаса, бас у нуқсонда, кимки нуқсонда бўлса, бас унга ўлим яхшидир.

² Аллоҳ кимни яхши кўрса унга гуноҳнинг зарари йўқ.

³ Аллоҳ тавба қилувчиларни яхши кўради ва покликка интилувчиларни севади.

Айтар эдилар: «Ҳаққиқату-з-зикри ал-хуружу ан майдони-л-гафлати ила фазои-л-мушоҳадати»¹.

Айтар эдилар: «Ас-салоту меърожу-л-муъмини»² дегани бу — ҳақиқий намоз даражасига ишоратдир. Такбири таҳрима (Аллоҳу акбар)ни айтганда намоз ўқувчи Ҳазрати Ҳақ субҳонаҳу ва таъолонинг акбарияти (улуғлиги)ни ҳис этиши, вужудида ҳокисорлик ва ожизлик шу даражада пайдо бўлиши керакки, ҳатто истиғроқ (оламдан ажралиш) ҳолати юз берсин. Бу сифатнинг камоли Ҳазрати Рисолатпаноҳ саллаллоҳу алайҳи васалламда мавжуд эди».

Айтар эдилар: «Ас-савму ли ва ана ажзи биҳи»³ (ҳадиси) ҳақиқий рўзага ишора бўлиб, бу, Аллоҳдан ўзга нарсаларнинг барчасидан тўлиқ юз ўгиришдир».

Айтар эдилар: «Насиби уммати мин нори жаҳаннамма ка-насиби Иброҳима мин нори Намруда»⁴.

Айтар эдилар: «Ла яжтамиъу уммати ала-з-залолати»⁵ (ҳадиси)дан мурод тобелик кўрсатувчи умматлардир».

Ҳазрати Хожамиздан савол қилдилар: «Агар Ҳақ субҳонаҳу бирорта дарвишдан ҳол (илми)ни олиб қўйса, у нима қилиши керак?» Айтдилар: «Агар дарвишнинг жони томоғида қолган бўлса ҳам, у Аллоҳдан зору тазарру қилиб, қайта сўраши, Ваҳҳоб (Ато қилувчи) даргоҳига ялиниб-ёлбориши зарур. Агар унда ҳолдан бир томчи қолган бўлса, демак, у Аллоҳдан сабр ва ризо тилаган бўлади».

Ҳазрати Хожадан сўрадилар: «Дарвишлар ҳузуз (лаззат)дан бутунлай кечганлар, нега улар яна «аллоҳум ма-ғфирли»⁶ дуосини ўқийдилар?» Айтдилар: Улар ўзларининг вужудларини поклаш билан ўзгаларнинг вужудларини поклашни истайдилар».

Айтар эдилар: «Худони қидириш бало қидиришдирки, ҳадиси қудсийда айтилади: «Ман аҳаббани абталийҳу»⁷

¹ Зикрнинг ҳақиқати — гафлат майдонидан чиқиб, мушоҳада фазосига чиқишдир.

² Намоз муъминнинг меърождир.

³ Рўза мен учундир ва мен унинг учун мукофот берувчиман.

⁴ Умматларимнинг дўзах оловидан оладиган насибалари Иброҳимнинг Намруд оловидан оладиган насибалари каbidир.

⁵ Менинг умматларим тубанлик қилиш учун йигилмайдилар.

⁶ Эй Худовандо, мени кечиргил.

⁷ Ким мени яхши кўрса, мен уни қийнаб кўраман (синайман).

Хабарларда келтирилишича, бир киши ҳазрати Рисолатпаноҳ саллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб: «Ё Расулulloҳ, мен сени яхши кўраман», деди. Расулulloҳ: «Фақир (қийинчи)ликка тайёр бўл», дедилар. Бошқа киши: «Мен Худони яхши кўраман», деди. Унга «Балога тайёр бўл», дедилар».

Айтар эдилар: «Барча кароматлар калимаи тавҳид билан йўқ бўлувчидир. «Асҳобу-л-каромоти куллуҳум маҳжубуна, ва-л-орифуна ани-н-назари илайҳи мабъудуна»¹. Ҳазрати Хожамиздан каромат кўрсатишни сўрадилар. Улар шундай дедилар: «Бизнинг кароматимиз ўз-ўзидан маълум, негаки шунчалик гуноҳимиз борлигига қарамасдан ер юзида юра оляпмиз». Абул Аббос қассобдан ҳам каромат талаб қилган эдилар, у айтди: «Мен эчки сўйувчининг ўғлидан ортиқ бир киши эмасман, агар мана шунинг ўзи каромат бўлмаса, шунча одам менинг атрофимга қандай тўпланган бўларди».

Айтар эдилар: «Муқтадо-шайхдан зухурга келадиган ҳол (илми) мурид учун каромат бўлиб, Ҳақ субҳонаҳу муриднинг эътиқоди ва ишончини ошиши учун зухурга келтиради ва бу туфайли мурид янада қаттиқроқ ҳаракат қилади».

Сўрадилар: «Ўзгаларнинг кўнглидагини билиб олиш дарвишларда қаердан пайдо бўлади?» Айтдилар: «Кўзи очиқлик ва англаб олиш фаросат нури орқали бўлиб, Ҳақ субҳонаҳу бунини дарвишларга ато қиладики, «фа-иннаҳу янзуру би-нуриллаҳи»². Шайх Абу Саид Абул Хайр қуддиса сирруҳудан нақл қилинишича, у шундай деган: «Тобутимиз олдидан мана бу байтни ўқисинлар:

Чист аз ин хўбтар дар ҳама офоқ кор,
Дўст расад назди дўст, ёр ба наздики ёр.

Таржимаси:

Не экан у, эй ошино, бу дунё нақши,
Дўст дўстга-ю ёрнинг ёрга кетмоғи яхши.

¹ Каромат соҳибларининг барчаси парда ортида — ҳижобдадилар, орифлар эса кўздан узоқдурлар.

² Чунки, у Аллоҳ нури орқали боқади.

Бизнинг Ҳазрати Хожамиз буюрдиларки: «Бизнинг тобутимиз олдида мана бу байтни ўқисинлар:

Муфлисонам омада дар қўйи ту,
Шайъалиллаҳ аз жамоли рўйи ту.

Таржимаси:

Кўйингда бўлдим энди гадомен,
Висолингни тилармен, ёр, адомен.

Айтар эдилар: «Ва ла тасиҳху маърифату-л-орифи хатта ятафаррагу илаллоҳи»¹ (сўзи) банданинг борлиги ва сифатнинг боқийлигига ишорадир».

Байт:

То ту зи ҳастийи худ зеру забар накарди,
Дар истиийи мутлақ мурғ ду пар накарди.
Иш нардаи ниҳодат дарҳам шиканки ҳаргиз,
Дар нарда раҳ наёби то пар дар накарди.

Таржимаси:

Борлигингни вайрон-талқон қилмасанг агар,
Ул нардани парча-парча тилмасанг агар,
Қун сингари парвоз айла йўқликка томон,
Парда эрмас, ул тўсиқдир, билмасанг агар.

Айтар эдилар: «Ибодатда вужудни қидириш бор, убудият (қуллик) да вужудни вайрон қилиш бор, то вужуд боқий экан ҳеч қандай амал натижа бермайди».

Айтар эдилар: «Ҳар бир машойиҳнинг ойнасида икки томон бор, бизнинг ойнамизда эса олти томон. Қирқ йилдирки биз ойнадорлик қиламиз, вужудимиз ойнаси ҳеч қачон хато қилган эмас. Ҳар вақт сенинг кўнглингдан нимаики ўтса, биз уни бехато кўрамиз».

Қутбу-л-авлиё Абдул Қуддусдан нақл қилинишича, у айтган экан: «Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг сайри осмон ва ернинг барча табақаларига жорий эди».

¹ Орифнинг маърифати, то у Аллоҳга ўзини топишмагунча, тўғри бўлмайди.

Айтар эдилар: «Бизга халқнинг кўнглидаги фикрларидан, ишларидан ва аҳволларидан нимаики зоҳир бўлса, биз ўртада бўлмаймиз, ё бизга илҳом орқали билдирадилар ёки бирор киши орқали етказиб турадилар».

Айтар эдилар: «Ҳазрати Азизон: «Ер бу тоифа назаридан бир дастурхондир», деган эканлар. Биз айтамыз: «Ер тирноқ юзи кабидирки, уларнинг назаридан ҳеч нарса пинҳон эмас. Улар (яъни Ҳазрати Азизон) нимаики айтган бўлсалар валоят доирасининг кенглигига мувофиқ айтганлар, ило ориф дилининг кенглигини асло шарҳлаб бўлмайди».

Айтар эдилар: «Тавҳид поғонасига тездагина етса бўлади, аммо маърифат поғонасига етиш қийин. Бир дарвишнинг оёғига тикан қадалса уни қаердан эканини билмоқ керак».

Ҳазрати Хожага: «Фалон киши, мен Ҳазрати Хожага салом берсам, саломга алиқ олмадилар, деб изтироб чекмоқда», дедилар. Ҳазрати Хожа дедилар: «Унга узримни айтиб қўйинглarki, у салом берганда борлиқ вужудим Ҳақ субҳонаҳу каломини тинглаш билан банд эдики, «шағалани каломул-л-Ҳаққи ан саломи-л-халқи»¹.

Айтар эдилар: «Ҳар ким ўзини Ҳазрати Вожибу-л-вужуд (Аллоҳ)га бутунлай топширган бўлса, унинг Аллоҳдан ўзгага илтижо қилиши ширк (кофирлик)дир. Ширк умум (оддий) халқдан кечиримлидир, аммо хусус (хос бандалардан) кечиримли эмас».

Айтар эдилар: «Ман арафаллоҳа ла яхфи алайҳи шайъун»².

Хожа Алоуддин Аттор айтар эдилар: «Уларнинг бу қудсий калималаридан мурод шуки, орифга нарсалар сирининг аён бўлиши унинг таважжуҳ қилишига боғлиқдир».

Айтар эдилар: «Мутаваккил (таваккул қилувчилар)дан бўлмоқ керакки, улар ўзларини биладилар ва таваккулларини касб билан пинҳона тутадилар».

Айтар эдилар: «Ҳақ субҳонаҳу мени дунё хароблиги учун яратган, ваҳоланки халқ мендан дунё ободлигини тилайди».

¹ Ҳақнинг халқ тинчи ҳақидаги каломи мени машғул қилди.

² Кимки Аллоҳни таниса, ундан ҳеч нарса махфий қолмайди.

Мисра:

Ман аз кужо, ғами борону новадон зи кужо?¹

Айтар эдилар: «Агар вужуд бундан ҳам хароброқ бўлганда фақр ганжини у ерга жойлаган бўларди».

Айтар эдилар: «Авлиёларга халқ юкини кўтартиришдан мақсад уларниг хулқини тозалашдир, токи халқ авлиё дилини тополсин. Бирорта валий йўқки, Ҳақ субҳонаху унга назарини солмаётган бўлса, Кимки бу дилни тополса, бу дил орқали унга Илоҳий файз етади».

Байт:

Сад суфра ба душман бикашад толиби мақсуд
Бошад ки яке дўст биёяд ба зиёфат².

Айтар эдилар: «Агар дўст айбига боқсак, дўстсиз қоламиз, ҳеч ким дунёда беайб эмас».

Байт:

Ҳосили дарё на ҳамин дур бувад,
Як ҳунар аз одами пур бувад.

Таржимаси:

Денгиздан ҳаминиша изламагил дур,
Одамга бир ҳунар бас, эзгу турур.

Айтар эдилар: «Бу йўлнинг юкини кўтаришга ҳақиқий дўстлар керак, дин учун юкни кўпроқ олинг. Хожа Абдулҳолиқ Ғиждувоний, қуддиси сирруху-л-азиз, айтадилар: «Сув ариққа дўстлар мадади билан келади, «Ар-рафиқ сумма-т-тариқ»³».

Айтар эдилар: «Фойдалардан бири — аҳли дин ва азиз кишилар билан маслаҳат қилишдир, бордию ишнинг охири яхши натижа билан тугаса».

¹ Мен қайдаю, ёмғиру тарнов ғами қайда?

² Мазмуни:

Мақсадга етишга интилган киши, шояд, бирорта дўст келиб қолса деб,

Душманларга юзлаб дастурхон ёзади.

³ Аввал ўртоқ топиш, сўнг йўлга чиқиш керак.

Айтар эдилар: «Ҳар ким ўзгаларни хоҳласа, ўзини хоҳлабди, кимки ўзини хоҳлабди, билсинки, ўзини хоҳламабди».

Мисра:

В-ар зи худ бигзашти ҳама айшу хушист¹.

Айтар эдилар: «Шамга ўхшагин, токи ҳаммага равшанлик бағишла, ўзинг эса қоронғида бўл».

Айтар эдилар: «Биз бу йўлда хорликни танладик, Аллоҳ эса иззат берди».

Айтар эдилар: «Ўйловчи ва хаёл қилувчининг иши оғир».

Байт:

Гарчи ҳижоби ту аз ҳад берун аст,
Ҳеч ҳижобест чу пиндор нест².

Ҳазрати Хожамизни биров кибрда айблади. «Бизнинг кибримиз Унинг (яъни Аллоҳнинг) Кибриёлигидан»³, дедилар.

Байт:

Боди такаббур агарам бар сар аст,
Ҳам дами ўст, ки дар ман дамид⁴.

Айтар эдилар: «Дарвиш нимаики деса жонидан дейиши керак. Машойихлар айтадиларки, ҳар ким ўзида йўқ нарса билан сўз айтса, Ҳақ субҳонаҳу уни ҳеч қачон ўша нарсага етказмайди».

Айтар эдилар: «Бу йўлдаги ҳақиқий талаб мукамал ҳаракатдан иборат бўлиб, у бандани беқарор ва беором қилади».

¹ Агар ўзингдан кечсанг, доимо айшу шодликдасан.

² Мазмуни:

Сендаги ҳижоб (парда) ҳаддан ортиқ бўлса ҳам,
Пиндор (беҳуда ўй) бўлмаса, ҳижоб йўқ бўлади.

³ Кибриё — Аллоҳнинг кибор (улуғлик) сифати.

⁴ Мазмуни:

Такаббурлик шамоли бошида бўлса-да,
Эсиши Унинг (Аллоҳнинг) дами (эсиши)дандир.

Байт.

Ин талаб мифтоҳи мутлуботи туст,
Ҳам сипоҳу лашкару роёти туст¹.

Айтар эдилар: «Бу сўз шу тоифанинг сўзиданки: «Ҳар бир югурувчи гўй (тўп)ни олавермайди». Бу ерда югуриш доимий ҳаракатга ишорадир».

Айтар эдилар: «Воқеа (туш) тоат қабул бўлишининг оломатидир, демак тушдан ҳеч қандай ҳосил йўқ».

Байт:

Чун гуломи офтобам, ҳама зи офтоб гуям,
На шабам, шабпарастам, ки ҳадиси хоб гуям².

Айтар эдилар: «Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи ва салламнинг дуолари баракотидан сурат масхи³ бу умматдан кўтарилган, аммо ичда мавжуддир».

Байт:

Андарин уммат набошад масхи тан,
Лек масхи дил бувад, эй зул-фитан.

Таржимаси:

Уммат ичра сурати масх йўқ эрур эмас,
Лек дилда масх бўлмоқ бор ҳамон.

Айтар эдилар: «Авлиёларга сирлардан хабар берилади, аммо изҳор қилишга руҳсат этилмайди».

Сир фош макун, ки хун биризи ба замин⁴.

Айтар эдилар: «Нарсаси бор кияди, нарсаси йўқ сотади: «Ихфоу-л-асрори мин сунъи-л-аброри»⁵. Аммо бизда нимаики юз берса, биз ўртада эмасмиз».

¹ Мазмуни:

Талаб бу — сенга мақсадлар қалити,
Сипоҳ, лашкар ва байроғинг ҳамдир.

² Мазмуни:

Мен қуёшнинг қулиман, ҳар доим қуёшдан гапирман,
Тун эмасман, тунпараст ҳам эмасманки, тушдан гапирсам.

³ Масхи сурат — гавдаси билан бирга ярамас ҳайвонга айланиб қолиш.

⁴ Сирни фош қилмагинки, қон тўкилишига сабаб бўласан.

⁵ Сирни яшириш пок инсонларнинг одатидир.

Бир куни бир одам уларнинг муборак юзларига тикилиб қолди. Шунда улар: «Қарама, дилингни бодга бермагин!» дедилар.

Мисра:

Девона шавад ҳар ки бибинад рухи мо¹.

Айтар эдилар: «Дарвишлик нима? Дарвишлик ташдан беранг ва ичдан бежанг бўлишдир».

Байт:

То дарин сувратим керкас мо,
Ҳам наранжиму ҳам наранжоним².

Дин улуғларидан бири: «Дарвишлик нимадир?» деб савол берди. Айтдилар: «Забунлик».

Айтар эдилар: «Сабр ва чидамда ногора каби бўлмоқ лозимки, у қапчалик шапалоқ емасин, бироқ ўз одатига хилоф овоз чиқармайди».

Айтар эдилар: «Дарвишлар нақд аҳллариدير, уларга бериладиган парсани нася қилиб бўлмайди».

Байт:

Имрӯз бин ба дийдаи ботин жамоли дўст,
Эй беҳабар, ҳавола ба фардо чи мекуни?³

«Ас-сўфий ибну-л-вақт»⁴ сўзи шунга ишорадир.

Байт:

Хирадмандон аз он кас табарро қунад,
Ки ў кори имрӯзро фардо қунад⁵.

Айтар эдилар: «Ҳою ҳавас ва нафс аҳллари тутган ишлар асосининг барчаси залолат (адашув)дан иборатдир. Ишларда ниятни тўғри қилиш энг муҳим нарсадир.

¹ Бизнинг юзи кўрган ҳар киши девона бўлади.

² Биз шундай сувратдамизки,

Ҳеч кимдан ранжимаймиз ва ҳеч кимни ранжитмаймиз.

³ Бугун ёр жамолини кўнгил кўзи билан кўриб қол,

Эй беҳабар, бунга эртага қолдириб нима қиласан.

⁴ Сўфий — вақт ўғли.

⁵ Ақлли кишилар бугунги кишини эртага қўядиган кишилардан юз ўгирадилар.

Ният — касб қилиб топадиган нарса эмас, балки у ғайб оламидандир. Ниятнинг ҳақиқати ихтиёр остида эмас. Агар ният йўқ бўлса умид натижа бермайди».

Айтар эдилар: «Ҳар кимнинг қобилият тухуми ихтилофли суҳбатлар таъсири остида бузилган бўлса, бунинг (тузатиш) чораси қийиндир. Қибрити аҳмар ҳисобланган авлиёлар суҳбатидан ўзга нарса уни қайта тузатолмайди».

Байт:

Жўз суҳбати ошиқони мастон маписанд,
Дил дар ҳаваси қавми фурумоя мабанд.
Ҳар тоифаат ба жониби хеш кашанд,
Чуғзат суйи вайронаву тўти суйи қанд.

Таржимаси:

Маст ошиқлар суҳбати дилдаги матлаб ўлсин,
Паст одамлар суҳбати бегонаи табъ ўлсин.
Ҳар тоифа тортгуси сени ўзига томон,
Тўти такаллум айлар, бойўғли уйи вайрон.

Айтар эдилар: «Ҳол аввалида биз ўзимизни қидирулувчи ва ўзгаларни қидирувчи деб билардик. Ҳозирги пайтда йўлни ташлаганмиз. Ҳақиқий муршид Аллоҳ жалла жалолухудир».

Айтар эдилар: «Ҳар кимда бу йўлни қидириш истаги бўлса бизга юборсинлар, нимаикӣ насибаси бўлса унга етажак».

Айтар эдилар: «Ал-мажозу қантарату-л-ҳақиқати»¹ шу нарсага ишораки, барча зоҳирий ва ботиний амаллар, сўз ва феъл сен учун ҳижобдир, то бу йўлда юрувчи булардан кечиб ўтмаса ҳақиқатга етолмайди.

Айтар эдилар: «Бу йўлнинг боши калимаи тавҳиддир ва охири ҳам. Калимаи тавҳид биринчи ва охири сабоқдир ва саодат калитидир. Ҳеч қандай эшик унингсиз очилмайди. Ҳазрати Султон-л-Орифиндан нақл қилинишича, охири вақтда пўстин кийган эдилар ва айтардилар: «Илоҳо, шуни билгинки, мен туркман ва Туркистондан Тангри дея келганман. Бугун эса саодатга етганман».

¹ Мажоз — ҳақиқат кўпригидир.

Айтар эдилар: «Улуғлардан бири халқ суҳбатидан малоллик етган вақтда бир сифат билан хилватга кирди. Бошқа бир сифат билан чиққанда ҳеч ким у билан суҳбат кура олмади. Бизнинг тадбир ҳам гўё шунга ўхшайди».

Айтар эдилар: «Кимки битта ҳадисга умр бўйи амал қилса, кафил бўламанки, у мақсадига етади. Масалан, у: «Ман аслаҳа жавори ҳаҳу аслаҳаллоҳу жавонибаҳаҳу»¹ ҳадисига амал қилса, кафил бўламанки, унинг иши дин ва яқин йўлида охирига етади».

Айтар эдилар: «Мавлоно Зайнуддин Тойободий, қуддиси сирруҳу, зоҳир ва ботинга риоя қилишдан баҳраманд эдилар. Улардан сўрадилар: «Рухсат қилинган амаллар билан халқни тузатиш равоми?» Айтдилар: «Баъзи одамга раво, баъзи одамга раво эмас. Раво бўлган одамга ҳам баъзи вақтда эса раво эмас, то жойига қараш ҳамда амал қилувчининг йўли қай ҳолатда эканига боқиш лозим».

Айтар эдилар: «Одам ўзини бир хил сифат (кўринишда, феълда) олиб юриши лозим, токи одамларда унга тасарруф (таъсир қилиш) тамаси пайдо бўлмасин».

Айтар эдилар: «Назар қилишдан кўнгилда пайдо бўладиган нарса бу яқин (ишонч)нинг заифлигидан, у ваҳм (хаёл)дан ўзга нарса эмас, бу фикрни даф этмоқ керакки, уни албатта даф қилса бўлади. Гарчи ҳикмат олами бўйича бу ишга рухсат бўлса-да, бироқ ботинда таваккал мақомидан жой олади».

Айтар эдилар: «Улуғларнинг мазорларини зиёрат қилишдан, уларнинг руҳларини Аллоҳ муқаддас қилсин, зиёрат қилувчи шу миқдордагина файз ола билиши мумкин, яъни ўша бузург сифатини билади, унга таважжух қилади ва шу сифатга кира олади. Муқаддас қабрларни кўз билан кўриб зиёрат қилишдан таъсир кўп, бироқ ҳақиқатда муқаддас руҳларга узоқдан туриб таважжух қилишга ҳам тўсиқ йўқ. Чунончи Набий ҳадисиде айтиладики: «Саллун алайһа ҳайсу мо кунтум»², бу мазкур сўзимиз учун баён ва бурҳон (ҳужжат) бўла олади. Қабр аҳли (яъни арвоҳ)нинг шаклга кириб кўринишига эътибор камдир».

¹ Кимки қўл-оёғини тўғри ишлатса, Аллоҳ таъоло унинг насибасини тўғри қилиб берди.

² Қабрда турган бўлмангиз, менга саловот юборавинглар.

Айтар эдилар: «Ҳақ субҳонахуга мужовар (яқин) бўлиш халққа мужовар (яқин) бўлишдан авло ва аълодир». Улар мана бу байтни муборак оғизлари билан кўп ўқирдилар.

Байт:

Ки токай гўри мардонро парасти,
Ба гирди кўйи мардон гарди расти¹.

Айтар эдилар: «Ал-фуқароу-с-субаро жуласоуллоҳи субҳонаху айи л-муқаррабуна гоята-л-қурби². Ҳадиси қудсийда айтиладики: «Ана жалисун ман закарани»³, бу ботин аҳлига ишоратдир».

Айтар эдилар: «Ли маъаллоҳи вақтун, ло ясаъани фийҳи малакун муқаррабун вало набиййун мурсалун», бунинг маъноси шундай: «Мен учун шундай ҳол борки, бу ҳолга малаки муқарраб (энг яқин фаришта) ҳам набийи мурсал (пайгамбар) ҳам сигмайди». Бу ҳолат баъзан мутобаат (тобелик) сабабли янги бошловчида ҳам юз беради. Бошқа маъноси шундай: «Менда бир ҳол бўлиб, бу ҳол малаки муқарраб ва набийи мурсал ҳолидан ҳам аъло ва шарофатлироқдир». Ва бу ҳол Ҳазрати Пайгамбар саллоллоҳу алайҳи васаллам нубувват (расуллик) валояти туфайлидир. Чунончи, айтадилар: «Ал-вилояту афзалу мина-н-нубуввати»⁴ мана шу ҳолга ишорадир. Яна бир маъноси бўлиб, у шояд мана бу маънога ишорат бўлса, яъни Ҳақ субҳонаху таъоло ҳар вақт бандага жамол (гўзаллик) сифати билан тажаллий қилса, бу банданинг вужуди шундай улуғлик ҳосил қиладики, оламга сигмай кетади».

Айтар эдилар: «Ҳазрати Расул саллоллоҳу алайҳи васаллам буюрдилар: «Инналлоҳа азза ва жалла тисъа ва тисъийна исман миъатун ғайру воҳидин фа-ман аҳсаҳо даҳала-л-жанната»⁵. «Аҳсо» сўзининг бир маъноси — Ҳақ таъолонинг номларини санаш. Яна бир маъноси — бу номларни билиш. Яна бири — бу номлар амалиётидан

¹ Токайгача бузурглр гўрига топинасан.

Тирик бузурглр кўчасига кир, муваффақиятга эришасан.

²Сабрли фақирлар Аллоҳ билан ёнма-ёндирлар, яъни унинг энг яқинларидирлар.

³ Ким мени ёдласа, мен унинг ёдошиман.

⁴ Валийлик нубувват (пайгамбарлик)дан афзалдир.

⁵ Аллоҳ азза ва жалланинг 99 та яъни (бир кам юзта) исми бор, кимки уни санаса (ўқиса) жаннатга киради.

фойдаланиш, масалай, «Раззоқ» деса, ризқ гами асло хотирига келмайди, «мутакаббир» деса буюклик ва улуглик Ҳақ субҳонаҳудан эканини билади».

Ҳазрати Хожадан: «Тисъа ва тисъийна (тўқсон тўққиз) дейилгач, «миъатун гайру воҳидин» (бир кам юзта)ни айтишга қандай эҳтиёж бор эди?» деб сўрадилар. Хожа дедилар: «Бу таъкид учун бўлиб, арабларнинг ҳисоб борасида унчалик маҳорати бўлмаган, шунинг учун Онҳазрат саллаллоҳу алайҳи васаллам ой кунларининг миқдорини санаганларида ҳам: «Аш-шаҳру ҳоказо ва ҳоказо»¹ деб, бармоқлари билан ишора қилиб, учинчи дафъасида тўққизта бармоқларини кўрсатганлар. Араблар йигирма тўққиз кун эканини билганлар, тил билан айтмаганлар».

Айтар эдилар: «Амти-л-аза ани-т-тариқи»² дан мурод шуки, нафсингизни Ҳақ йўлида йўқотинг.

Байт:

Зеро девори вужуди ту буд ганжи гуҳар,
Ганж зоҳир шавад аз ту зи миён барҳизи³.

Айтар эдилар: «Бу йўл солики (юрувчиси)ни икки сифат — жалол ва жамол сифати билан парвариш қилади. Жалол (қудрат) унга жамол (гўзаллик) бўлади, жамол эса унинг учун жалол бўлади. Хавф истило қилганда умид қилади, умид галаба қилганда хавф пайдо бўлади».

Айтар эдилар: «Халқнинг узоқда қолишига сабаб шуки, улар ўзларини ўзлари узоқлаштирадилар ва ўз ихтиёрлари билан ўз юкларини ўзлари оғирлаштирадилар, ваҳоланки Илоҳий файз келишда ҳеч қандай нуқсон йўқ...»

Айтар эдилар: «Шайх Абу Саъид Абулхайр, қуддиса сирруҳу, айтган эдиларки: «Ағбобу-з-зиёрати маъа ҳузур-ри-л-қалби хайрун мин давомихо било ҳузурин»⁴. Ва ҳазрати Рисолатнаоҳ саллаллоҳу алайҳи ва олиҳи

¹ Ой кунлари бундай ва мана бундай.

² Азият берадиган нарсаларни йўлдан йўқотинг.

³ Тананг девори остида гавҳар хазинаси бор.

Ўртадан туриб кетсанг хазинанг зоҳир бўлар.

⁴ Қалб ҳузурин билан амалга оширилган оз зиёрат қалб ҳузурисиз амалга оширилган кўн зиёратдан яхшироқ.

васаллам Абу Хурайра разийаллоху таъоло анхуга: «Зур гиббан таздад хуббан»¹, дедилар. У устун орқасига ўтди ва яна қайтиб: «Ё Расулаллоҳ, мана шундан ортиғига тоқат қилолмайман», деди. У гарчи ўз муҳаббатининг кучини изҳор қилса ҳам, бироқ муборак буйруққа тобе бўлса яхшироқ бўларди».

Айтар эдилар: «Агар толиб (мурид) муқтадо (пир) га етишиш ишида қийинчиликка дуч келса, то бунинг сири очилгунча сабру тоқати етгунча чидасин. Агар у мубтадий (сулукни бошлаган) бўлса, пирга савол қилиши мумкин. Агар мутавассит (сулук ўртасида) бўлса баъзан савол қилсин. Баъзи машойихлар: «Ас-суфий ғайру махлуқ»², дейдилар. Бу иборанинг маъноси шуки, баъзи вақтда сўфида бир сифат ва ҳолат бўладики, у мазкур ҳолатда ўзида бўлмайди. Бу сўз ўша ҳолатга нисбатан айтилган, ваҳоланки сўфи аслида махлуқдир».

Ҳазрати Хожамиздан савол қилдиларки: «Саййиду-т-тоифа Жунайд қуддиса сирруҳу: «Иқтаи-л-қориййина ва авсили-с-суфиййина»³ деганларининг маъноси нима? Айтдилар: «Қори исм билан машғул бўлади, сўфи исм эгаси билан».

Улардан яна сўрадилар: «Ал-фақир у ло яхтожу илла-л-лоҳи таъоло»⁴ дейилганининг маъноси нима? Айтдилар: «Яъни, унинг нарса сўрашга мутлақ эҳтиёжи йўқ...»

Улардан сўрадилар: «Изо тамма-л-фақру фа-ҳуваллоху»⁵ нимадир?» Айтдилар: «Банданинг фано ва йўқликка етиши ва сифатлари ичида маҳв бўлишига ишорадир».

Байт:

Чун ту набуди, ки буд жумла Худованд, бас,
Чун ту намонди, ки монанд, жумла Худо, эй гадо⁶⁻⁷

Айтар эдилар: «Аллоҳ азза ва жалланинг менга қилган инояти шу эдики, бул тоифанинг одоб маҳаллини топишга муваффақ бўлдим, улардан узоқ бўлиш вақтида узоқ бўлдим. Уларнинг аҳволи ва вақтини биладиган кишигина

¹ Кам зиёрат қил, муҳаббат кўпроқ бўлади.

² Суфий — ғайри махлуқдир.

³ Қорийлардан кеч, сўфийларга етиш.

⁴ Фақир Аллоҳдан ўзгага муҳтож бўлмади.

⁵ Агар фақр тўлиқ бўлса, демак шу Аллоҳдир.

⁶ Сен бўлмасанг ҳам Худойи таъоло боради,

⁷ Сен бўлмасанг ҳам, эй гадо, Худойи таъоло бўлади.

баҳра ола олиши мумкин, уларнинг суҳбатидан баҳра олиш баъзан атодир, баъзан эса балодир».

Айтар эдилар: «Мен ўзгалар аҳволига тасарруф қилувчман, хоҳласам бировга (ҳол) бера оламан, хоҳласам ундан олиб қўяман».

Айтар эдилар: «Биз дунё учун муомала қидирмаймиз, бироз танишлик учун қидирамиз, биз бу йўлга кириш йўлини қидирамиз».

Айтар эдилар: «Авлиёларнинг суҳбати бағоят улуғ неъматдир.

Байт:

Он кас ки биёфт давлате ёфт азим
Он кас ки наёфт дар дунё ёфт бас аст¹.

Ва бу неъматдан узоқда қолиш бу йўл юрувчиси учун нуқсондир».

Айтар эдилар: «Ал-истийносу би-н-носи минал-л-ифло-си»².

Айтар эдилар: «Ҳазрати Азизон алайҳир-р-рахма ва-р-ризвондан сўрадилар: «Масбуқ масбуқона³ қазоси учун қанчон туради?» Айтдилар: «Субҳидан аввал».

Айтар эдилар: «Бу йўлнинг ҳақиқати икки сифатда: «вужудни инкор қилишда ва борини нисор этишда».

Айтар эдилар: «Қамолот ва нисор аҳлининг йўли шундай: бу йўлнинг чақалоғини тариқат бешигига белаидилар ва тарбият кўкрагидан сут эмизадилар, шундай қилиб, висол чегарасига етказадилар, сўнг бирор усул билан уларни ўзликдан қайтарадилар, аҳадият (вахдат) саронардасига маҳрам қиладилар. Шундай қилиб, йўлловчининг воситасиз Аллоҳдан файз олади ва висолга етувчи абадий умр топиб, бунинг шукрини адо қилмоқчи бўлса ҳам адо қилолмайди.

¹ Кимки топган бўлса катта давлат тонди,
Кимки топмаган бўлса дунёда топгани ҳам етарли.

² Одамларга ўрганиш — қўлдан беришдир.

³ Масбуқ — намозни қазо қилувчи, масбуқона — қазо қилинган намоз.

Байт:

Гар бигуям шукри лутфат бардавом,
Бигзарад умру нагардад ин тамом¹.

Айтар эдилар: «Бу йўлда вужудни инкор қилиш, бори-ни нисор этиш, кам кўриш ва йўқлик улуг ишлардан бўлиб, булар давлатга этиш ипи ва қабул воситасидир. Мен бу йўлда мавжудот табақаларидан бўлмиш ҳар табақага нисбатан сулукда сайр қилдим ва ўзимни зарралардан бўлган ҳар бир заррага қиёсладим, ҳақиқатда уларни ўзимдан яхшироқ эканини кўрдим, шундай қилдимки, ҳатто чиқиндилар табақасида ҳам сайр этдим, улардан ҳам бир манфаат топдимки, бу манфаат менда йўқ эди. Ит чиқиндисига етдим, шояд унда фойда йўқ бўлса, деб тасаввур қилдим. Бир неча муддат нафсимни шу равишда тутдим. Шундан кейин эса билдимки, унда ҳам фойда бор экан. Қанчалар фикрламай, нафсимда бирор фойда борлигини кўрмадим».

Қитъа:

Аз ҳечкасийи хештан бохабарам,
В-аз ҳеч каси беҳ наям, илло батарам.
Ҳар чанд ба ҳоли хештан менигарам,
Як ҳабба наярзад зи қадам то ба сарам².

Айтар эдилар: «Бардавом файз яшин каби келади ва бир зумда кетади, уни илғаб олиш учун «вуқуфи қалбий» керак. Чунончи айтадилар, мисра:

Ногоҳ ояд, бар дили огоҳ ояд³.

Абдуллоҳ Ансорий, қуддиса сирруху, айтган эдилар: «Дилни тозаловчи қурол бу — зикр, одам учун Ҳақ субҳонаху томон йўл фақат доимий зикр айтиш орқали-дир».

¹ Сенинг шукрингни тўхтатмай айтсам ҳам,
Умрим ўтади, аммо уни тамом қилолмайман.

² Ўзимнинг ҳеч ким эканлигимдан хабарим бор,
Ҳеч кимдан яхши эмасман, аксинча баттарман.
Ўзимнинг ҳолимга қанчалар қарамайин,
Бошдан то оёғимгача битта донга арзимади.

³ Ногоҳон келади, аммо огоҳ дилга келади.

Айтар эдилар: «Дил гўё (гапирувчи) бўлиши учун жидду жаҳд қилмоқ керак, дил гўё бўлгач, у ҳеч ўлмайдиган ҳаётга етган бўлади».

Байт:

Ҳаргиз намирад он, ки дилаш зинда шуд ба ишқ,
Сабт аст бар жаридан олам ишқи давоми мо¹.

Дил зикр билан гўё бўлганда ҳам, тил билан зикр айтишдан ҳам қолмаслик керак...

Айтар эдилар: «Банда сирининг Ҳақ субҳонахудан бошқа нарсалардан поклигининг белгиси шуки, одамларнинг адашувини ҳам тўғри деб тасаввур қилади»:

Хожамиз қуддиса сиррухудан сўрадилар: «Ейиш пайтида ҳар бир аъзо бир ишга машғул, дил бу пайтда нима билан машғулдир?» Ҷавоб бердилар: «Ҳақ субҳонаху зикри билан». Буюрдилар: «Зикр айтишдан мақсад «ло илоҳа иллаллоҳ» эмас, балки сабабдан сабабгача бориш ва неъматни сабабчидан деб билишдир».

Айтар эдилар: «Бизнинг сулукимиз тариқатда Имом Қаширий ва Шайх Аттор раҳимаҳумуллоҳларнинг айтган сўзларига жуда мувофиқ келади».

Қасалликларининг охирларида баъзи дўстлар учун мана бу ҳадисни ўқиган эдилар: «Ло юъмину аҳадукум ҳатто тақуну ҳавоҳу табъан лимо жиъту биҳи²».

Яна мана бу байтни ҳам ўқиган эдилар.

Байт:

То насузад барнаёяд бўйи уд,
Пухта донад, к-ин суханро хом не³.

¹ Дили ишқ билан тирик бўлган киши ҳеч қачон ўлмайди, Олам рўзнамасига бизнинг доимий ишқимиз шундай деб ёзилган.

² Ҳеч бирингиз айтган нарсаларга ўз нафсини тобиъ қилмаган киши муъмин бўлмайсиз.

³ То куймагунча уднинг ҳиди чиқмайди.

Бу сўзни хом билмайди, пишган одам билади.

УЧИНЧИ МАҚСАД

ВАЛОЯТ ДЕНГИЗИ МАВЖ УРГАН ПАЙТДА ҲАР ХИЛ ЖОЙДА ЗУҲУРГА КЕЛГАН ҚАРОМАТ ВА ҒАЙРИ ТАБИИЙ ҲОЛАТЛАР БАЁНИДА

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз йўлда кетиб борар, эгниларида эски пўстин бор эди. Уларнинг энди зуҳур қилаётган пайтлари эди. Бухоронинг улуғлари ва уламолари ҳали уларнинг муборак суҳбатларига мушарраф бўлмаган эдилар. Шу пайтда Мавлоно Ҳисомиддин Хожа Юсуф бир гуруҳ толиби илмлар билан уларнинг рўпараларидан чиқиб қолди. Ҳазрати Хожамиз йўлнинг бир четига ўтдилар ва йўлда давом этдилар. Улар билан бу гуруҳнинг ўртасида ҳали анча масофа бор эди. Хожа Юсуф гуруҳ орасидан ажралиб чиқиб, Хожа томонга қараб, бир неча қадам юрдилар ва ниҳоятда тавозе билан уларга салом бердилар. Хожа саломга алик олгач, Хожа Алоуддин Атторга: «Олимлардан биз билан таниш бўладиган биринчи олим шу бузург бўлади», дедилар.

Ҳазрати Хожанинг бу муборак нафаслари доимо Алоуддиннинг кўнгилларида ёд эди. Етти йилдан кейингина бу муборак нафаснинг асари зоҳир бўлди ва Хожа Юсуф Ҳазрати Эшонга етишдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қуддиса сирруҳу, зуҳур қилиб чиққан пайтларида Хожа Алоуддин Атторнинг, унинг қабрини Худо муаттар қилсин, Мавлоно Ҳамидуддин Шоший борасида кўрган нарсалари шу эди, яъни Ҳазрати Эшоннинг ёқимли тариқа ва чиройли йўллари ҳаммага ошкор ва аён бўлгач, донишмандларнинг кўпчилиги уларнинг шариф суҳбатларига кела бошладилар. Хусусан Ҳисомиддин Хожа Юсуф бу ҳолатни мутолаа қилиш билан дарсни тарқ қилиб, молларини ва вақфларини ҳисоб-китоб қилдилар ва бу ўн икки минг динор бўлди. Улар бу маблағнинг ҳаммасини нисор қилишга қарор қилдилар.

Донишмандлардан кўплари Хожа Юсуф қуддиса сирруҳуга эргашиб, шариф суҳбатга мулозамат қилдилар. Бухоронинг баъзи улуғлари ва уламолари: «Мадорис мундарис бўлишга оз қолди», дедилар. Баъзилари эса:

«Хожа Юсуф донишманд одам, уларнинг мулозаматига боришлари ва тобелик кўрсатишлари беҳикмат эмас», дедилар.

Бир куни мавлоно Ҳамидууддин Шошийнинг шогирдларидан бўлган мавлоно Хурд Заҳирий Ҳазрати Хожамизнинг ҳузурларига келиб: «Мавлоно Ҳамидууддин Шоший буюрдилар, сиз ўз шариф қадамингизни улар сари арзон тутар экансиз, улар сиз билан бомдод пайтида дарвишона суҳбат қурмоқчи эканлар», деди. Ҳазрати Хожа ўзларига: «Бу таклифда бир сир бор», дедилар ва бомдодда мулоқот юз берди. Мавлоно Ҳамидууддин ташриф сабабидан савол қилдилар. Ҳазрати Хожа таклиф қилингани тўғрисида сўзладилар. Мавлоно Ҳамидууддин: «Бундай сўз ва ишлар менинг вазифамга кирмайди», дедилар.

Мавлоно Ҳамидууддин Ҳазрати Хожанинг илтимослари билан Бухоронинг уламо ва фуқароларидан кўп кишини йиғдилар. Мавлоно Хурд Заҳирий бир тўда талабалар билан бу анжуманда ҳозир эди, у журъат қилган ҳолда: «Бу қандай дарвишлик йўликим, мадорис мундарис ва хавониқ беравнақ¹ бўлди, илмнинг қизиғи ва азизлиги қолмади!» — деди. У чегарадан ташқари гапларни кўп гапирди.

Ҳазрати Хожа жим ўтирар эдилар. Мавлоно Ҳамидууддин дарғазаб бўлдилар. Турган жамоат эса мавлоно Хурдни тўхтатишга қаттиқ уриндилар. Шунда Ҳазрати Хожа бошларини кўтариб дедилар: «Биз Ҳақ толибларимиз, бизнинг мақсадимиз шуки, сулукимиз Мустафо саллаллоҳу алайҳи васаллам йўлида бўлиб, суннатга тобе бўлсак, деймиз. Ҳақ ботилдан айрилса деймиз. Сизлар асрнинг пешвосисизлар, уламолар ҳозир бу ерда жам бўлиб турибдилар, биз ўз йўлимизни сизларга арз қиламиз, агар шарият ва суннатга мувофиқ бўлса биз ва сизлар унга амал қиламиз, йўқса ундан қайтамиз!» Шундан сўнг мавлонога юзланиб: «Биз шундай жамоатмизки, Ҳақ субҳонаҳу беиллат инояти билан бизнинг кўнглимизга дин дардини солгандир!

Байт:

Рўзу шаб толиби қабули вайим,
Пайраву уммати Расули вайим².

¹ Мадорис мундарис ва хавониқ беравнақ — мадрасалар йўқ ва хонақоҳлар равнақсиз.

² Биз кеча-кундуз унинг қабули учун талабгормиз, Унинг Расулига пайраву умматмиз.

Биз илмдан бахраманд эмасмиз. «Фасъалу аҳла-з-зикра ин кунтум ло таъламун»¹ (мазмунига) мувофиқ уламоларга мурожаат қиламиз, нимаики эшитсак, унга амал қиламиз. Агар бизнинг бу йўлимиз нотўғри бўлса, бас, айтинглар!» дедилар. Мавлоно: «Биз сизнинг тариқа (йўли)гиз таҳсинга лойиқ ва суннатга мувофиқ, аҳли ислом учун бу йўлни тутиш вожибдир», дедилар. Ҳазрати Хожа яна: «Жаноби Хожа Юсуф бизнинг бу муддаомизни таниганлари учун гоҳ-гоҳ карам юзасидан бизнинг ҳузуримизга ташриф буюрадилар ва фуқаронинг диний мушкилотларини ҳал қиладилар. Уларнинг бу равишлари қандай?» Мавлоно Ҳамидуддин дедилар: «Жуда муносибдир».

Турган жамоат тамоман хомуш эди ва тортишувга ўрин йўқ, деб ҳисобларди.

Иттифоқо Ҳазрати Хоҷамиз намад (жун либос) кийган эдилар. Жамоат: «Бундай либос манъ этилган, чунончи ҳадисда айтиладики: «Наҳа Расулу-л-лоҳи салла-л-лоҳу алайҳи ва-саллам ан либси-ш-шуҳратайни»², бу намад шуҳратга сабабдир», деди. Хожа Юсуф деди: «Бу шуҳрат либоси эмас, чунки шуҳрат либоси олий даражада такаллуф қилинган либос бўлиб, халқ бу либосга машгул бўлади. Бу намад эса ўртача (либос)дир». Ҳазрати Хожа дедилар: «Бу намад баҳсга сабаб бўлди, яхшиси шуки, уни киймаганимиз бўлсин!» Намад либосни мажлисда турган бир фақирга бериб юбордилар.

Шундан сўнг ўшал мункирлар: «Дарвишларни дарвишлар биладилар. Хожа Авлиёи Кабир авлодидан Хожа Ғариб лақабли Хожа Нуриддин деган дарвиш бор, уни чақирайлик, то у баҳс қилсин», дедилар. Ўша дарвишни тошиб келдилар ва танбиҳ беришга ҳукм қилдилар. Ҳақ субҳонаҳу Шайх Нуриддиннинг тилига: «Ҳақ гапни айтамыз», деган калимани солди. У аҳли мажлис ва мавлонога қараб: «Фақирнинг отаси Хожа Қутбуддинни танийсизларми?» деди. Ҳамма бир овоздан: «Улар тариқат аҳлининг пешвоси эдилар», дейишди. Шунда у деди: «Отамнинг ҳузурда эдим, Хожа Баҳоуддин султонларнинг яқинлари киядиган либосда келдилар ва отдан тушдилар. Бу заифнинг отаси билан кўришдилар. Бу-зургвор отам менга ишорат қилиб: «Фалон жойда бир юмалоқ новвот бор, анчадан буён уни сақлаб келмоқдаман, уни келтир!» дедилар. Тез бориб, уни келтирдим. Отам уни иккига бўлдилар, бир бўлагини уларга ва биттасини менга

¹ Бас, агар билмайдиган бўлсаларингиз, зикр аҳлидан сўранглар.

² Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам икки шуҳрат либосини кийишни тақиқладилар.

бериб буюрдилар: «Сен менинг фарзандим бўлганинг каби у ҳам менинг фарзандимдир». Икковимизнинг ўртамизда ака-укалик риштасини боғладилар ва дедилар: «Бир-бирингизни кучоқланглар!» Шундан сўнг бузургворим менга дедилар: «Эй фарзанд, ҳушёр бўлгинки, улардан улуг ҳоллар ва сирлар зуҳурга келади!» Ҳозирги пайтда ўша сирлар зуҳурга келаётган даврдир».

Шайх Нуриддиннинг бу сўзларидан мункирларнинг ҳаммаси хижолатда қолдилар ва уларнинг валоят салтанати барчанинг устидан ғалаба қилди. «Фа-вақаъа-л-ҳаққу ва батала мо кону яъламун фа-ғулибу ҳунолика ванқалабу соғирийн»¹. Ҳақ қарор тонди. Ҳазрати Хожа Мавлоно (Ҳамидууддин)дан: «Ташвиш келтирдик», деб узр сўрадилар. Бу муомаланинг жаримасини мавлоно Ҳамидууддиннинг олдига келтирдилар. Мавлоно Ҳазрати Хожадан илтимос қилиб: «Бу таом сизнинг ташриф қадамингизга пиширилса», дедилар. Ҳазрати Хожа қабул қилдилар. Дарҳол дарвишлар билан таом пиширишга киришдилар.

Мавлоно Ҳамидууддин бир гуруҳ уламолар билан ўтирар эдилар. Ҳазрати Хожа бир лаҳзага уларнинг олдларига келиб, яна дарвишларнинг ёнига борар, таом пиширишга машғул бўлардилар.

Ҳазрати Хожа ногаҳон мавлоно Хурд Заҳирийнинг ёнига ўтирдилар. Унинг аҳволи ўзгарди. Хожа эса тез ўринларидан туриб, дарвишлар томонга қараб кетдилар. Мавлоно Хурд ҳушдан кетди ва қулаб тушди. Мавлоно Ҳамидууддин дўстлар билан бирга унинг устида овора эдилар. Сўнг мен фақирни талаб қилиб дедилар: «Ҳазрати Хожага билдиргинки, мавлоно Хурд ҳалок бўлай деб қолди». Мен бу ҳақда Ҳазрати Хожага айтдим. Улар: «Ғам чекишга арзимаёди, бироқ мавлоно Ҳамидууддиннинг кўнглини қолдирмаслик керак», дедилар.

Ҳазрати Хожа келдилар ва муборак қўлларини мавлоно Хурднинг елкасига қўйдилар. Беҳушлиги бартараф бўлди ва кўн йиғлади, қилган ишларига бисёр узрлар сўради. Сўнг деди: «Кўзнинг оқи кўз қорачигига равшанлик бобида қандай эҳтиёжли бўлса, мен ҳам сизга шундай муҳтожман!»

«Иддату-с-соликин» китобининг жамловчиси мавлоно Салоҳиддин Бухорий ўзининг «Анису-т-толибин» китобида шундай ёзади: «Мен биринчи мартаба Ҳазрати Хожага етишган пайтимда, улар Қасри Орифонда эдилар. Сўз

¹ Бас, ҳақиқат қарор тонди, уларнинг қилган ҳаракатлари ботил бўлди. Бас у ерда мағлуб бўлишиб, обрўсиз ҳолда қайтдилар.

орасида дедилар: «Шайх Нажмуддин Кубро қуддиси сирруҳунинг зуҳур қилиб чиқаётган вақтларида Хоразмда мавлоно Фахруддин Розийнинг қулоғига шайхнинг сўзлари етди. Шайхни чақириб олиб сўрадилар: «Бима арафгаллоҳа?»¹ Шайх жавоб бердилар: «Арафтуллоҳа таъоло би-л-воридоти-л-ғайбияти яъжизу ан идроки-ҳа-л!уқулу-л-мушаккака», яъни: «Танидим Аллоҳни ғайбдан келадиган воридот (ғайб сирлари) билан, қайсики шакка соладиган ақл уни идрок қилишдан ожиздир».

Мавлоно Ҳамидуддин бу сўзлардан ҳайратда эдилар.

Ҳазрати Хоҷамиз қаддасаллоҳу сирраҳуга эътиқод қилган кишилардан мавлоно Абу Бакр Афшанажий ҳақида нақл қилишларича, улар бир куни Афшанада ўтирар эдилар. Бир гуруҳ йигитлар ва истеъдод эгаси бўлган толиби илмлар ул зотдан кўп дарс олар эканлар. Бир мажлисда Ҳазрати Хоҷамиз ҳақида сўз кетди. Талабалардан бири инкор тариқасида: «Уларда риёзат ҳамда тун бедорлиги йўқ», деди. Бошқаси эса: «Бошқаларда бўлгани каби уларда симоъ ва хилват ҳам йўқ», деди.

Мавлоно Абу Бакр уларнинг бу сўзларидан таъсирланиб: «Сизлар ул зотнинг сифатларини билмайсизлар, билмай туриб нега бундай гапларни гапирасизлар?!» дедилар.

Бу пайтда Шайх Иброҳим Мажзуб деган зот бўлиб, у Бухоро туманларида, нариги тарафда юрар, бир неча эчкилари бор эди. У қаёққа жўнаса эчкилари ҳам орқасидан эргашиб юрарди. У тасодифан Афшанага келиб, Тали Регига чиқди. Мавлоно Абу Бакир талабаларга қараб: «Боринглар, кўринглар-чи, у девонадан нималар пайдо бўларкин», дедилар.

Талабалар уларнинг амрлари бўйича бордилар, Иброҳим Мажзуб уларга қаради ва табассум қилган ҳолда Мавлононинг мана бу байтини ўқиди:

Ту нақши нақшбандонро чи дони,
Ту шакли пайкари жоңро чи дони?

Таржимаси:

Сен қайдан биласан нақшбандлар нақшини,
Қайдан ҳам билурсан жоң риштасининг шаклини.

Шундан сўнг оғзидан инкор сўзлари чиққан талабага қараб мана бу байтни ўқидилар:

¹ Аллоҳни нима билан танидинг?

Дарахти сабз донад қадри борон,
Ту хушки, қадри борон чи дони?

Таржимаси:

Ёмгир қадрин билмагайдур яшнаётган ул дарахт,
Сен-ку қуруқ дарахтсан, сув қадрини билмаган.

Талабалар Иброҳим Мажзубнинг бу сўзларидан ҳайронликда қолдилар, уларнинг инкори иқроғга айланди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу, ўз дўстлари билан Бухорода Дарвозаи Самарқанд (Самарқанд дарвоза) маҳалласидаги мавлоно Сайфуддин Хоразмий манзилида ўтирар эдилар. Мезбонлар овқат пишириш билан машғул эдилар. Овқат тайёр бўлган пайтда Ҳазрати Хожамиз: «Мавлоно Сайфуддин, овқатдан бир коса олиб қўй, агар яна икки коса олиб қўйсанг яна ҳам яхши», дедилар. Сўнг: «Уч киши йўлда, улар узоқдан келяптилар. Бу уч кишидан биттаси овқат ейди ва бизнинг тариқа (йўли) миздан баҳраманд бўлади. Қолган иккитаси овқат емайди ва бизнинг тариқамиздан бебахра қолишади», дедилар.

Биринчи овқат тугади. Бошқа овқат пиширишга киришдилар. Вақт чўзилди. Ҳозир бўлганлар Хожанинг айтганларига мунтазир эдилар. Баъзилари эса тарқала бошлади. Охири уч киши пайдо бўлди, юзларида йўл машаққатининг белгилари намоён эди. Салом бериб, ўтирдилар. Ҳазрати Хожамиз мавлоно Сайфуддинга ишора қилиб: «Бу уч киши орасида овқат ейдиганини биласанми?» дедилар. Мавлоно Сайфуддин: «Билмайман, аммо у киши сизнинг назарингиздан пинҳон эмас», деди. Шунда Ҳазрати Хожа: «Овқатларни келтиринглар!» дедилар. Келтириб, уларнинг олдиларига қўйишди. Биттаси ейишга бошлади ва суҳбат қилди. Бу мавлоно Тождуддин Бадахший эди. У Ҳазрати Хожамизнинг қабул назарларига мушарраф бўлди. Қолган икки кишидан бири: «Бу овқатни нима қиламан, мен талаб учун келганман, аввал менга маънавийетни кўрсатинг», деди. Яна бири эса: «Биз узоқ йўлдан келганмиз, йўл бизни чарчатган, овқат биз учун овқат бўлмайди, аввал бизни дам олишга буюринг», деди. Ҳазрати Хожа бу икковини хилватда истироҳатга машғул қилдилар. Сўнг асҳобларга дедилар: «Бу икки киши бошқа бизнинг олдимизга қайтиб келмайди». Ҳақиқатан шундай бўлди. Ҳозир бўлганлар таажжубда қолдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз Қаршида эдилар. Шайх Шамсуддин Кулолнинг мажлисида ўтирганларида уларнинг хизматкори Ихтиёруддин: «Уловимни йўқотиб қўйдим», деди. Ҳазрати Хожа: «Топилиши учун подабон (подачилик) қил», дедилар. У қабул қилди. Яна дедилар: «Ташқарига чиқ ва вайронани тавоф қил», дедилар. Айтилгандек қилди. Қайтганда улов у билан бирга эди. Хожа дедилар: «Бизнинг подага қилган қоровуллимизнинг ҳақини бер», у: «Қанча беришим керак?» деди. «Бир динор», дедилар. Бир динор келтирди. Шайх Шамсуддин: «Менга бер», дедилар, Хожа эса: «Пода қоравуллимизни мен қилдим», дедилар. Шайх Шамсуддин ҳазил қилиб: «Подачи ҳам, оинадор ва унинг ўхшашлари ҳам менинг манзилимдадир», дедилар. Хожа табассум қилдилар ва динорни уларга қолдирдилар.

МОВАРОУННАҲР юртининг кибор (улуғ)ларидан бўлган бир донишманд нақл қилади: «Ешлик айёмида Ҳазрати Хожа қаддасаллоху сирруҳуга етишган эдим, ударнинг баракотидан менда ажиб ҳол пайдо бўлган эди. Менга насиҳат қилиб: «Бизни ҳеч вақт унутма», дедилар. Мен Ҳазрати Хожани бир лаҳза унутмас эдим. Бу пайтда отам Ҳижозга борадиган ва мени ҳам бирга олиб кетадиган бўлиб қолди. Ҳиротга етиб, бу ернинг аҳволини ўрганишга киришган пайтимизда Ҳазрати Хожадан менга етишган сифат йўқолиб қолди. Исфаҳонга етишган вақтимизда бу ерда бир азизни кўрдик. Халқ бу азиз хузурига кўп борар, ул зотдан кўп аломатлар ва каромат белгилари зоҳир бўлар экан. Отам бу азиздан менга илтифот назари билан боқишни сўради. Мен эса Ҳазрати Хожанинг сезиб қолиб, хафа бўлишидан кўрқардим. Ҳаждан қайтиб, Ҳазрати Хожа билан учрашган пайтимизда ўзимда катта кўрқинч ҳис қилдим. Улар: «Кўрқма, у бизнинг ишимиз эди», дедилар. Сўнг: «Сен бизнинг фарзандимизсан, ҳеч ким бизнинг фарзандимизни ўз тасарруфи остига ололмайдими», дедилар. Яна буюрдилар: «Ҳиротга етганингда бизни унутиб қўйдинг.

Мисра:

Фаромуший на шарти дўстон аст¹.

АМИР МАҲМУД Симониёдан нақл қилинишича, у Ҳасри Мугондан эди. У Ҳазрати Хоҷамиз қуддиса

¹ Унутиш дўстлик шартидан эмас.

сирруҳунинг қабул шарафини топган эди ва уларнинг суҳбатлари баракотидан ажойиб ҳолатлар пайдо бўларди. У айтди: «Менинг Ҳазрати Хожага етишганимнинг сабаби шуки, Аллоҳнинг инояти билан тушимда Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васалламни ҳозир ҳолда кўрдим. Бу мажлисда яна уммат бузурғларидан бўлган бир нуруний азиз ҳам бор эди. Мен Расул саллаллоҳу алайҳи васалламдан: «Бу азиздан нима юз берибдики, у сизининг шариф суҳбатингиз барокатини топибди?» деб сўрадим. Буюрди-лар: «Худо ва унинг Расули розилигини топишни истайсанми? Бунинг учун мана шу азизнинг хизматини қил!» Сўнг менга уларнинг муборак номларини айтдилар. Уйғонгач, ўша азизнинг суврат ва сифатини бир китобга ёзиб қўйдим. Ойу кунини ҳам битдим. Етти йил ўтганда, бир кун базозлик дўконида ўтирган эдим, вужудида ҳайбат ва улуғлик асари мавжуд бўлган бу нуруний азиз дўконимга кириб келиб ўтирди. Шунда ўша туш ёдимга тушди ва аҳволим ўзгарди. Ўз ҳолимга келиб, қадами шарифларини бу заифнинг манзилига етказишларини илтимос қилдим. Қабул қилиб, равона бўлдилар. Улардан содир бўлган биринчи қаромат шу бўлдики, улар менинг уйимни ҳеч қачон кўрмаган бўлсалар ҳам, адашмай тўғри топиб бордилар. Менинг алоҳида ҳужрам бор эди, тўшпа-тўғри ўша ҳужрага кирдилар. Уй тоқчасида бир неча китоб бор эди, уларнинг орасидан бир китобни танлаб олдилар ва дедилар: «Бу китоб ничига нималарни ёзиб қўйган эдингиз?» Уларнинг бу ишроқларидан аҳволим тамом ўзгарди. Шунда мени бандалик шарафига қабул қилдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, мавлоно Сайфуддин билан Бухоро кўчаларидан бирида кетиб борардилар. Ҳазрати Хожамизга инкор назари билан қаровчи Шайх Муҳаммад Ҳаллож дуч келиб қолди ва қарам ҳамда мурувват юзасидан Хожани истиқбол қилиб, беш-олти қадам кузатиб қўйди. Сўнг ўз йўлига жетди. Мавлоно Сайфуддин эса ўз йўлида юрмай, икки орада тўхтаб қолди, сўнг Ҳазрати Хожани йўлда қолдириб, Шайх Муҳаммад Ҳалложни бир неча қадам кузатиб борди. Сўнгра Ҳазрати Хожа олдиларига келди. Хожа дедилар: «Ҳалложни кузатиб қўйдинг, бу тарки адабинг билан ўзингни ҳам, Бухорони ҳам хароб қилдинг ва вайронага айлантирдинг!»

Бу ғайрат ва ўзга ҳолатдан қўп ўтмай мавлоно Сайфуддин ўлди. Қалмоқ келиб Бухорони қамал қилди, кўп одам қирилди ва ҳалокат чоҳига қулади.

Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг

яқин дўстларидан бири нақл қилиб деди: «Бухорога Дашти Қипчоқдан лашкар бостириб келган йили жуда кўп киши ҳалок бўлди ва кўплар асир қилиб олиб кетилди. Менинг акамни ҳам олиб кетдилар. Дадам акам туфайли қаттиқ қайғуга тушди. Менга: «Дашти Қипчоққа бор!» деб буюрди. Бу сўзни Ҳазрати Хожага арз қилдим. Улар: «Бор, ота розилигини ҳосил қилгинки, бунда саодат кўпдир, тез йўлга туш, сафарда нимаики қийинчилик юз берса бизга дилдан юзлан», дедилар.

Мен жўнадим. Бу сафарда уларнинг муборак нафасларининг баракотидан озгина тижоратдан кўпгина фойда олдим. Ҳеч бир ташвишсиз акамни Хоразмдан топдим. Асирлар билан бирга кемага ўтирдик ва Бухоро томонга йўлга тушдик. Кемада одам кўп эди. Тасодифан қарши шамол кучайди. Кеманинг чўкиб кетиш эҳтимоли бор эди. Қулоғимга: «Хожани ёдга олмоқ керак!» деган овоз эшитилди. Ҳазрати Хожанинг ўша айтган сўзларини эсладим. Уларга таважжуҳ қилдим. Ҳазрати Хожа ўша ондаёқ ҳозир бўлдилар. Уларга салом қилдим. Уларнинг баракотидан шамол бир онда тинди. Кемадагилар билан соғу саломат Бухорога келдик. Бироз вақтдан сўнг ака-ука саломат ҳолда Ҳазрати Хожа ҳузурларига бордик. Хожа табассум қилдилар ва дедилар: «Сен кемада бизга салом қилганингда биз жавоб айтдик, аммо сен эшитмадинг!»

Бу ҳолатни кўргандан сўнг менда уларга нисбатан муҳаббат ва ақида зиёда бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Дашти Қипчоқ томонидан Бухорога катта лашкар келган вақтда қанчалаб халқ ҳисор (қалъа)да ҳалок бўлди. Аммо чорвага етган зарарнинг ҳисоби йўқ эди. Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга қарашли дарвишлардан бирининг озгин хўкизи бор эди. Бир куни Ҳазрати Хожа дарвишга: «Хўкизингга яхши қара, ўн кундан сўнг бу бало даф бўлади», дедилар.

Бир донишманд деди: «Мен ҳисоб қилдим, ўн кундан сўнг аҳли ислом душмандан халос бўлди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ўша лашкар бостириб келган пайтда аҳли исломнинг ҳоли оғир бўлди. Менинг турк ғулумим бор эди, қочиб кетди. Ҳокимлар менга тухмат қилмасинлар деб хотирим қаттиқ паришон бўлди. Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга арз қилдим. Улар: «Сен хотиржам бўл, агар зарар юз берса, мен бўйнимга оламан. Сенинг ғулуминг албатта келади», дедилар.

Гулом ҳақида менга ҳеч ким ҳеч нарса демади. Мен гуломнинг тақозоси учун Ҳазрати Хожанинг олдиларига бордим. Улар: «Шу замонда фақат гуломнинг ғам юки бизнинг бўйнимизда эмас, балки оламнинг юки елкамиздадир».

Агар табоҳ шавад мамлакат зи шоҳ маранж
Ки назди аҳли ҳақиқат гуноҳи дарвиш аст¹

Агар сенинг гуломинг келмаса сарой мулкани вайрон қиламиз!» дедилар.

Нақл қилувчи айтади: «Хожанинг нафаслари баракотидан ўша гулом қайтиб келди ва шундай деди: «Мени бир саройга олиб бордилар, у ердан қочдим ва бу ерга келиб қолдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, аҳли Бухоро лашкарининг илғор қисми душман фитнасини қайтаришдан ожиз бўлган пайтда, шаҳар ҳокими Ҳазрати қуддиса сирруҳунинг олдиларига бир гуруҳ кишини юбориб: «Биз жанг қилишдан ожиз қолдик, дуо қилсангиз, токи бизнинг бу мушкулумиз ҳал бўлса, айти мадад вақтидир», деди. Айтдилар: «Бугун кечаси бўйнимизга полҳанг ташлаб, Худойи таъолодан сўраймиз, шоядки йўл очилса».

Бомдод бўлганда Хожа буюрдилар: «Олти кундан сўнг бу бало даф бўлади».

Ростдан ҳам шундай бўлди. Аҳли Бухоро душмандан нажот топди.

БИР ДАРВИШ нақл қилади: «Бухоро халқи ночорликда қолган пайтида, бир куни Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз буюрдилар: «Менинг ўтар йўлимни хароб қилманглар, қадамларим бенамоз бўлади, сизлар учун дуо қиламан, Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло сизларни бу ҳалокатдан халос этади». Шу куни яна дедилар: «Биз бугун кечаси бўйнимизга варзаъ ташлаймиз ва илтимос қиламиз». Тонг отгач, ўша золимлардан Бухоро халқи халослик топди.

ШАЙХ АБДУЛЛОҲ ХУЖАНДИЙДАН нақл қилинишича, у деди: Менинг Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга етишганимнинг сабаби шу эдики, ҳолнинг аввалида менда жазаба пайдо бўлган эди. Беқарор эдим ва

¹ Мазмуни: Агар мамлакат вайрон бўлса шоҳдан хафа бўлма. Ҳақиқат аҳлининг қошида бу — дарвининг гуноҳидир.

кучли изтиробим бор эди. Шу ҳолатда ҳар тарафга чоғар эдим. Ногоҳ Термизга бориб қолдим. Хожа Али Ҳаким Термизийнинг мунаввар марқадалига таважжуҳ қилдим. Мени туш элитди. Тушимда менга дедилар: «Мен Хожа Муҳаммад Али Ҳаким Термизийман». Енида нуроний бир қария бор эди. «Булар Ҳизр алайҳиссаломдирлар. Аммо сен ҳозир ўзингга ташвиш берма ва изтиробга тушма, сен қидираётган нарса ўн икки йилдан сўнг Бухорода, ўша даврнинг Қутби замони бўлган Хожа Баҳоуддин Нақшбанд қошида ҳосил бўлади», дедилар.

Орадан вақт ўтиб, бир куни масжидда иккита турк киши йиғлаб ўтирганини ва ўзаро сўзлашаётганларини кўриб қолдим. Қулоқ солсам, тариқатдан сўзлашаётган эканлар. Кўнглимда уларга нисбатан майли хотир пайдо бўлди. Олдиларига таом олиб бориб, ҳожатмандлик изҳор қилдим. Бир-бирига: «Толиб экан, бу дарвиш бизнинг султонзодамиз Саҳл ато ўғли Исоққожа хизматида бўлгани маъқул», дедилар.

Бу сўзни эшитиб дилимда талаб истаги пайдо бўлди. Суриштирдим. «Исоққожа Испижобдадурлар», дейишди. Ўша томонга отландим ва етиб бордим. Ҳожатмандлик арз қилдим. Бисёр илтифотлар кўрсатдилар. Мен уларнинг хизматларини қила бошладим.

Бир куни бу зотнинг ўғиллари уларга шундай деяётганини эшитдим: «Бу дарвиш кўп мискиндр, у сизнинг хизматингизда турса бўларди». Улар фарзандларига қарата: «У Бухорода зухурга келадиган ўз даврининг муршиди Хожа Баҳоуддин Нақшбанднинг фарзандларидир. Биз уларга тасарруф қилолмаймиз», дедилар. Уларнинг сўзларидан ишончим янада зиёда бўлди. Доимо бу икки азиз ишора қилган вақтга интизор эдим. Бир қанча муддатдан сўнг Бухоро сайри юз берди. Бухорога келиб, Хожа билан учрашдим. Улар шундай дедилар: «Хуш келибсан, эй Абдуллоҳ Хўжандий, ўша айтилган ўн икки йил тўлишига яна уч кун қолди». Уларнинг бу ишоратларидан ўзимда катта таъсир ҳис қилдим. Уларга нисбатан бўлган муҳаббат саодатининг тонги отди. Улар мени бандаликка қабул қилдилар.

ШАЙХ УМАР Тошкандийдан нақл қилинишича, у деди: «Ҳазрати Хожа қаддасаллоху сирраҳу-л-азизга нисбатан бўлган менинг муҳаббатимнинг сабаби шуки, мен уларга қарашли бўлган Тошкентдаги бир тўда дарвишлар билан суҳбатда бўлиб юрардим ва уларнинг хислатлари ҳақида эшитардим. Дарвишларнинг ўзида ҳам улуг

сифатлар мавжудлигини мушоҳада қилардим. Бир куни кўзимга Ҳазрати Хожанинг суратлари кўринди ва шундай дейётган бир овозни эшитдим: «Сен Хуросонга келишинг керак». Менда бир хислат пайдо бўлди. Кўнглимга келдики, Кешга бориб мавлоно Ориф ва мавлоно Жалолуддин ал-Холидий ал-Кешийни топаман, дедим. Булар билан Хожа орасида сирдошлик кўн бўлган экан. Уларнинг манзиллариغا етиб топдим ва ҳожатмандлик изҳор қилдим. Бисёр йиғладим ва Ҳазрати Эшондан бир назар қилишларини илтимос қилдим. Шундай дедилар: «Агар сенинг мақсадинг мен билан юзага чиқишини билганимда эди, бу ишда нуқсонга йўл қўймас эдим, аммо биламанки, сен талаб қилган нарса Хожа Баҳоуддин орқали амалга ошади». Уларнинг камолотидан зикр қилиб дедилар: «Ҳамма одам ҳолга интизордир, аммо ҳол Хожага интизор». Сўнг деди: «Сен Хожа томон отлан». Улар йўлда бўладиган ҳолатлар ва воқеаларга ишорат қилдилар. Бухородан Хуросонга қараб йўлга чиқдим. Хожа Ҳайрондан кемага ўтирдим. Пешин намози бўлгач, азон айтиб, намоз ўқишга машғул бўлдим. Кемадагиларнинг бирортаси ҳам намоз ўқимади. Насиҳат қилдим, қабул қилишмади. Аҳволим танг бўлди. Ўзимни сувга ташламоқчи бўлдим. Оёғимни сувга қўйдим. Ҳазрати Хожа таважжуҳларининг баракотидан сув юзида юриб кета бошладим. Кемадагилар бу ҳолни кўриб, ҳаммаси йиғлашга тушдилар ва тавба қилдилар. Яна кемага кирдим. Намози пешинни жамоат бўлиб ўқидик.

Омуя қалъасига етганимда, бу ерда ажиб ҳол пайдо бўлди. Сўнг Реги Мурда (Ўлик қум)га ёлғиз кирдим. Йўлда бир карвонга дуч келдим. Улар: «Бу қумзорда йўл кўп, адашиб кетсанг, ўнг томонга қараб юравер, чап томон Биёбони Зардақдир», дейишди. Улардан узоқлашгач, хаёлимга келдики, сен Хожа томон кетмоқдасан, сен ҳақ талабгорисан, қандай хатар бўлсин!» Биёбони Зардақ томон равона бўлдим. Бироз йўл юргач, ёдимга оч қолганим келди. Кўнглимдан тош қозонда ош, дастурхонда нон ва сув бўлса, дедим. Худди шундай овқат қумлар соясида пайдо бўлди. Буни кўриб, ҳолим ўзгарди ва узоқ йиғладим. Сўнг дедим: «Эй Карими ала-л-итлоқ¹, кимки сени қидирса, унга нима керак бўлса ҳосилдир. Мен нечун сендан ўзгани қидирай?» Шундай дейишим билан, мендаги жазаба янада кучайди. Таомни ўша ҳолда қолдирдим. Қумзорга қадам қўйдим. Бироз йўл босгач, оҳуларга дуч келдим. Улар

¹ Карими ала-л-итлоқ — мутлақ саховат эгаси (яъни Аллоҳ).

мендан қочиб кетдилар. Кўнглимда: «Агар менинг талабим ҳақ бўлса, охулар мендан қочмасликлари керак», дедим. Ўша онда улар олдимга қайтиб келишди ва ўзларини менга суркай бошладилар. Яна ҳолим ўзгарди, узоқ йиғладим. Моҳхонга етганимда Ҳазрати Эшоннинг таважжуҳлари баракотидан ажойиб ҳолат юз берди. Сарахсга яқинлашиб қолганимда кўнглимдан: «Ҳеч бир диёр ва манзил Ҳақ таъолонинг дўстларидан ҳолий бўлмайди, то бирорта соҳиб давлатдан ижозат бўлмаса, бу шаҳарга кирмаймиз», деган хаёл ўтди. Бироз вақт ўтди, бир девона олдимга етиб келди. Салом бердим, алик олди ва деди: «Хуш келибсан, эй туркистонлик дарвиш». Сўнг мени қучоғига олди. Бир гурда чиқариб, ярмини менга бериб деди: «Бу мулкнинг ярмини сенга бердик, киравер». Шаҳарга кириб, Сарахс Чорсусига етганимда бир кишини кўрдим, болалар уни тош билан уришарди. Сабабини сўрадим. «Уни Девона Чаҳордарвор» дейишади», деб айтишди. Кўнглимдан, шу девонадан ҳам ижозат олай деган фикр ўтди. Бу гаваю тўполон ичида девона менга қараб деди: «Эй туркистонлик дарвиш, Довуд айтган ўша гап гапдир».

Шу пайт овқатга майлим борлигини ҳис қилдим. Ўзимга дедим: «Бу шаҳарда Ҳазрати Хожанинг мухлисларидан бирор кимса бўлса унинг қўлидан таом ердим». Шу хаёлда эканман бир саққо олдимга келиб деди: «Мен Ҳазрати Хожанинг ходимлариданман». Мени ўз манзилига олиб борди ва деди: «Хожа Ҳиротга кетганлар, улар келгунларича бу ер сенга манзилу мақомдир».

Бир неча кун ўтди. Хожа келдилар. Уларни кутиб олишга чиқдим. Хожанинг отлиқ келаётганларини кўрдим. Жиловларида жуда кўп одам келарди. Одам кўплигидан зиёрат қилолмадим. Кўнглимда: «Хожа Баҳоуддин халқ билан бандлар, мен бир неча муддат йўл машаққатини тортдим, менга илтифот қилмаяптилар, ўз ишимни билиб қилаверай». Бу ўй хаёлимдан ўтиши биланоқ Ҳазрати Эшон отдан тушиб менинг олдимга келдилар ва дедилар: «Хуш келибсан, эй туркистонлик дарвиш, сенинг етиб келганинг бизга маълум эди, сени хилватда кўрмоқчи эдим, аммо сен ўз амалларингни ботил қилай дединг, ўша соҳиб давлатлар ишоратини ёдлаб олмабсан, бу жамоат орасида сен билан машғул бўлишга мажбур бўлдим!»

Манзилга тушиб, ҳолий жойга киргач, мени талаб қилдилар. Сўнг дедилар: «Ўша куни Тошкентда фалон дарвишнинг манзилида сенда жазаба ҳосил бўлган вақтдан бошлаб, то шу кунгача бошингдан нима ўтган бўлса,

ҳаммасини бизга билдириб турдилар, сенда қандай ҳолатлар рўй берган бўлса, уларнинг ҳаммаси бизнинг таважжухимиз туфайлидир. Сен мавлоно Жалолуддин Холидий Кеший суҳбатида бўлган ва улар сенга илтифотлар кўрсатган кунда мен ҳам ўша мажлисда эдим. Кемадан сув юзига қадам қўйган ва юрган вақтингда мен сенга маллоҳ эдим. Омуя қалъасида сенда пайдо бўлган ҳоллар ҳам бизнинг таважжухимиз орқали эди. Қумзорда пайдо бўлган таом ҳам менинг ишим эди. Сенинг олдинга келган оху подасининг чўпони ҳам мен эдим. Девона Довуд қиссаси ва Чаҳорводор девори, саққо айтган гаплар, ўша ҳолатларнинг ҳаммаси бизнинг таважжухимиз туфайли эди. Агар хоҳласак оламиз, хоҳласак қолдирамиз». Шундан сўнг дедилар: «Ҳушёр бўл, оламан!» Бир лаҳза ўтди, қарасам, холий бўлиб қолдим, ўша ҳолдан менда асар ҳам қолмаган эди. Яна дедилар: «Сенга қайтариб беришимни хоҳлайсанми?» Мен: «Ҳа, хоҳлайман», дедим. Қарасам, яна ўша аввалги ҳолга келдим. Бир неча марта шу ҳол такрорланди. Бу ҳолатдан ҳайронликда эканман, дедилар: «Бу ҳол сенда жазаба туфайли пайдо бўлган, шунинг учун тасарруфга олиш мумкин, аммо эргашиш ва сулук орқали ҳосил бўлган ҳолга тасарруф соҳиблари ўз тасарруфларини ўтказа олмайдилар».

Шу пайтда менда улуг бир ҳолат пайдо бўлди, кўнглим бўшашиб кетди ва узоқ йиғладим. Хожа: «Нега йиғлаясан?» деб сўрадилар. Мен: «Қанча вақт зулматда бўлган эканман», дедим. Буюрдилар: «Ундай дема, бундан аввал сенга маълум бўлган нарсалар ҳам ҳақ эди, ҳозир кўриб турган нарсаларинг эса улардан улугроқдир». Шундан сўнг яна дедилар: «Шу ҳолни хоҳлайсанми ёки ўтган ҳолними?» Мен: «Бу ҳолни хоҳлайман», дедим. «Бу мутобаъат (тобелик) сиз муяссар бўмайди», дедилар. Мен: «Тобеъликни қабул қилдим, сиз Ҳазратдан нимаики ишорат бўлса, ҳаммасини бажараман», дедим. Шундан сўнг: «Муборак бўлсин!» дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, мавлоно Ориф, қадасаллоҳу сирраҳу, ҳазрати Саййид Амир Қулол қаддасаллоҳу сирраҳунинг халфаларидан, Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳунинг суҳбатдошларидан эдилар. Мавлоно Хоразмга борган эдилар. Бир куни Ҳазрати Хожамиз мавлоно Ориф ҳақида дедилар: «Шу соатда мавлоно Орифга Хоразмдан Саройга бориш зарур бўлиб қолди. Ҳозир Хоразмдан чиқдилар ва фалон манзилга етиб келдилар». Орадан бир оз вақт ўтгач: «Мавлононинг

кўнглига Саройга бормаслик фикри тушди, орқага қайтдилар ва Хоразмга йўл олдилар», дедилар.

Бу воқеанинг ойу кунини ёзиб қўйдилар. Мавлоно Ориф Хоразмдан қайтиб келганларида бу воқеани Ҳазрати Хожамиз айтганларидек баён қилдилар.

ХОЖА АЛОУДДИН аттор аттараллоху марқадахудан нақл қилинишича, улар айтдилар: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, менга: «Пешин вақти бўлди», дедилар. Иттифоқо ҳаво булутли эди. Мен: «Ҳали эрта», дедим. Улар: «Осмонга қара», дедилар. Қарасам, осмон фаришталари пешин намозини адо қилиш билан машғул эдилар. Айтганимдан хижолат бўлиб, тавба қилдим ва бир муддат ёмғир остида туриб қолдим.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қуддиса сирруху, бир гуруҳ дарвишлар билан Бухоро туманларининг бирида эдилар. Яқин атрофдаги мавзеларда одамлар йўқ эди. Дарвишлар оч қолдилар ва Ҳазрати Хожадан таом талаб қилдилар. Ҳазрати Хожа бир дарвишга қараб: «Фалон қишлоққа бор, боғда ҳовуз бор, ҳовузда озгина сув қолган, шу сувда катта балиқ бор, уни тутиб, бу ёққа олиб кел дедилар.

Дарвиш ишорат бўйича, ўша аломатли боғни топиб, балиқни олиб келди. Уни пиширдилар. Ҳамма дарвишлар тўйиб едилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир гуруҳ дарвишлар бир сафарда Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу, билан ҳамроҳ эдилар. Озиқ-овқат тугаб қолган эди. Ҳазрати Эшондан таом сўрадилар. «Сизларнинг орзуингиз нима?» дедилар Хожа. Дарвишлар: «Шу яқин орадаги Талли Бузургда бирён гўшт бўлса», дейишди. Ўша Таллга чиқишларини буюрдилар. Чиққан пайтларида бир отлиқ пайдо бўлди, бирён, туз, сирка ва кўкатлар келтириб, дарвишларга берди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Имоми Араб, қуддиса сирруху, қалами билан «Рисолаи қудсия»нинг бош варағига шундай ёзилган эди: «Етти юз тўқсон олтинчи йили, рамазон ойининг душанба кунинида Шайху-л-олам, ал-Имому-л-алломату-л-ориф, барча фанларни ва маърифатларни ўзида мужассам қилган мавлоно Амири Бузург Хўжандий (Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз вафотларидан аввал) мени Чодирруддан Занжир Работга чақирдилар. Бу ерда баҳс ва тортишувда мўътазила йўлидагиларнинг шубҳаларини даф қилиш керак эди. Йўлга чиқдим. Ҳазрати Хожа Баҳоуддин Нақшбандга таважжух қилдим. Тўртинчи куни эди, ўша таважжухим

туфайли ногоҳ бир қосид (хабарчи) етиб келиб, одамлардан мени сўрай бошлади. Қосидни олдимга чақирдим ва нима гаплигини сўрадим. Айтди: «Мен Ҳазрати Хожа Баҳоуддин юборган кишиман, мени сизнинг олдингизга юбордилар, йўлга чиққанимга тўрт кун бўлди. У бир тароқ ғилофини тароғи билан бирга менга бериб, Ҳазрати Хожа бериб юборганларини айтди ва Ҳазрати Хожанинг: «Бизнинг кўнглимиз сиз томон қаратилган», деган сўзларини менга етказди.

БИР ДАРВИШДАН нақл қилинишича, у деди: «Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, экин қилган эдилар. Бухорода қурғоқчилик юз берганди. Бир куни улар полиз тепасига келиб: «Полизга сув бериш вақти келибди, уни суғор», дедилар. «Дарёда сув йўқ», дедим. Улар: «Ҳақ субҳонаҳу сув беришга қодир, сен сув йўлини тўғрилаб қўй», дедилар. Бу юрганларига мувофиқ полиз даҳанасини тўғрилаб қўйдим ва сув келишини кутдим. Эрталаб сув келиб, полиз суғорилиб қолибди. Полиз яқинида сабзи ва пиёз бор эди, у ҳам сув ичибди. Маълум бўлишича, ариқда ҳеч қандай сув асари йўқ, ариқ банди эса бекилганича турарди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Мен Амир Кулол қаддасаллоҳу сирраҳунинг мулозимини эдим. Маълум бўлганидек, уларнинг одати «зикри жаҳр» эди. Баъзи пайтларда зикрда Ҳазрати Эшонга эргашардим. Шу пайтларда бир аёлга кўнглим тушиб қолган эди. Ўзимни парихонларга ўхшатиб, кўзимни юмар ва: «Арвоҳлар шундай демоқдалар», дер эдим.

Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Саййид Амир Кулолнинг манзилларига келиб қолдилар. Тасодифан шу куни шомда «зикри жаҳр» мажлиси эди. Зикрга машғул бўлганларида Ҳазрати Хожа уйдан ташқарига чиқдилар ва Амир Кулолнинг фарзандлари Амир Бурҳоннинг хоналари томон кетдилар. Мен ҳам уларнинг орқасидан боравардим. Мақсадим, нега зикри жаҳрда Амир Кулолга эргашмадингиз, деб савол қилиш эди. Ҳазрати Хожа Амир Бурҳоннинг уйларига етиб келгач, менга қараб дедилар: «Агар сен бу азиз дарвишдан уялмасанг, арвоҳлар шундай демоқдалар, дегани Ҳақ субҳонаҳунинг ўзидан уял. Нега, фалон аёлга кўнглим бор демайсан?» Уларнинг бу ишроқларидан аҳволим бутунлай ўзгарди, уларнинг этакларидан тутиб: «Асл мақсадимни топдим», дедим.

Ҳазрати Хожа муборак қўлларини менга тегиздилар, беҳуд бўлиб, яна ўзимга келдим. Ҳазрати Хожага боғланиб қолдим ва уларнинг мулозаматларида бўла бошладим.

Шундан кейин бу воқеа Саййид Амир Қулолнинг қулоқларига етиб, Хожадан шикоят қилдилар. Айтдиларки: «Фарзандим Амир Бурҳонни ва дарвиш Некрузни ўзига қаратиб олибдилар». Бу хабар Хожанинг шариф самъига етгач, мени ва Амир Бурҳонни шариф суҳбатларидан қувиб юбордилар ва дедилар: «Мендан Ҳақ субҳонаҳу ризолигига хилоф бир иш юз беришидан Аллоҳнинг ўзи асрасин!»

Бу воқеадан бир неча муддат ўтгач, бир куни Ҳазрати Хожага учрашдим. Дедилар: «Эй бадбахт, бу қандай ҳолатки, сени андак ошино қилган эдик, яна Ҳақ субҳонаҳу олдида гумроҳликка тушдинг?» Арз қилдим: «Гумроҳлик сабаби сиз учун маълумдир». Буюрдилар: «Ҳазрати Амир Қулолга бориб, бошланиш, ўрта ва охири ишларнинг ҳаммасини айтиб бер». Уларнинг ишоратлари билан Амир ҳузурларига бордим, одам кўп эди, мен аҳволимни батамом айтиб бердим. Саййид Амир дедилар: «Мақсадинг қаерда ҳосил бўлса, ўша ерга боравер». Мен зудлик билан Ҳазрати Хожа олдиларига бордим ва ҳидоят (тўғри йўл) саодатига етишдим».

ШУ ДАРВИШ НАҚЛ ҚИЛИБ ДЕДИ: «Амир Бурҳоннинг тарбияси меникидан устун эди. Ҳар гал у билан учрашганимда менинг ботин ҳолатимни харобу горат қилар эди. Бу аҳволни Ҳазрати Хожа қаддассаллоҳу сирраҳу-л-азизга арз қилмоқчи бўлдим. Уларнинг ҳузурларига етганимда: «Шикоятга келдингми?» деб сўрадилар. «Ҳа», дедим. Дедилар: «Амир Бурҳон сенга таважжух қилаётган пайтда, «мен эмасман, улардир», деб айтгин.» Шундан сўнг Амир Бурҳонга яқинлашганимда, у аввалги одати бўйича таъсир қилмоқчи бўлди. «Мен эмасман, улардир», дедим ва Ҳазрати Хожага ишора қилдим. Унинг ҳоли ўзгарди ва ҳуши йўқолди. Шундан сўнг ҳеч қачон аввалги одати бўйича мени тасарруфга ололмади».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухорода, эски жума масжиди ёнидаги ҳовуз қирғоғида, Шўристоннинг қибла тарафида, халқ ичида иршод билан машҳур бўлган дарвиш билан учраниб қолдилар ва унга дедилар: «Эшитишимизча, Хоразмга кетмоқчи экансиз?» У дарвиш «ҳа» деб жавоб берди. Ҳазрати Хожа: «Биз сизни Хоразмга кетишга қўймаймиз», дедилар. Дарвиш: «Бу гапингизни қўйингки, бундай қувват сизда йўқ», деди.

Тасодифан, шу пайтда мавлоно Ҳамидуддин Шоший

бир гуруҳ талабалар билан бу ерга келиб қолдилар. Ҳазрати Хожа воқеани мавлонога баён қилдилар ва дедилар: «Сиз гувоҳ бўлингки, мен бу дарвишнинг Хоразмга кетишига йўл қўймайман!»

Шундан сўнг у дарвиш сафар тараддудини кўра бошлади ва Хоразм томон йўлга тушди. Афшонага етиб борганда давр султонининг қосидлари келдилар ва Хоразм йўлини беркитдилар. Дарвиш карвондагиларнинг баъзилари билан тил бириктириб, бир чора топиб, яширин йўлдан Хоразмга жўнади. Уларнинг кетгани ҳақида қосидлар хабар топиб, дарвиш ва у билан кетганларни таъқиб қилдилар. Уларни подшолик ерига қайтариб келдилар. Бу хабар мавлоно Ҳамидулдин Шошийга етганда, у: «Ҳақ субҳонаҳунинг хос бандаларида шундай тасарруф бўлади», дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухорода дарвишлар билан бирга бир азиз одамнинг уйида эдилар. Бир гуруҳ дарвишларни дастурхон тайёрлаш учун юбордилар. Бу гуруҳ иккига бўлинди, бири Саррофон томонга кетди ва Хожани у ерда кўрди. Шундан сўнг бу жамоат йўлда Шайх Муҳаммад Дароҳаний билан мулоқот қилди. У: «Ҳазрати Хожа, дўстлар нега кеч қолишди, деб сўрадилар», деди. Бу жамоат қиссани бу дарвишга айтиб берди. У деди: «Шу пайтгача Хожа ҳужрада ўтирган эдилар ва ҳеч қаёққа гойиб бўлганлари йўқ». Дарвишлар ҳайратга тушдилар ва шу ҳайрат билан Ҳазрати Хожа олдиларига келдилар. Уй эгаси бу воқеани эшитиб, узоқ йиғлади ва муҳаббатининг ошишига сабаб бўлди. Шунда Хожа дедилар: «Ҳазрати Азизон қуддиса сирруҳуни рамазоннинг бир шомида ўн тўққиз жойга таклиф қилдилар ва ҳамма таклифни қабул қилиб, ҳаммасида ҳозир бўлдилар».

БИР ГУРУҲ дарвишларнинг нақл қилишларича, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу, айтдилар: «Содиқ дарвишлардан Муҳаммад Зоҳид билан ҳамроҳ бўлиб, далага бир иш билан чиққан эдик. Бизда ажиб ҳолат пайдо бўлиб, оловни қолдириб, биёбонга қараб юзландик. Йўлда ҳар хил нарсалардан сўзлашиб борардик. Сўзимиз охири убудийят (куллик) ва фанога бориб тақалди. Муҳаммад Зоҳид деди: «Фано қай даражагача етади?» Мен: «Шу даражагачаки, агар дарвишга қараб «ўл» дейилса, ўша онда ўлади», дедим. Шу сўзда эканман менда ажиб ҳолат пайдо бўлди ва Муҳаммад Зоҳидга қараб: «Ўл», дедим. У ўша онда йиқилиб ўлди ва жони жисмини тарк этди. Бир муддат шу ҳолатда ўтди. Жони чиққандан сўнг орқаси

ерга, юзи осмонга бўлиб тушдан то пешингача ётди. Қуёш мезон буржида бўлиб, ҳаво жуда иссиқ эди. Мен бу ҳолдан қаттиқ изтиробда эдим ва кучли ҳайрат қошлаб олганди. Яқин орада сояли жой бор эди, бирпас ўша ерда ўтирдим. Яна Муҳаммад Зоҳид олдига келдим. Юзига боқдим, юзи қуёш ҳароратидан қоп-қорайиб кетганди. Хайронлигим янада ошди. Шу пайт дилимга: «Муҳаммад Зоҳид, тирил, деб айт», деган илҳом қуйилди. Бу сўзни уч марта такрорладим. Унда тирилиш белгилари пайдо бўла бошлади ва ҳаракатга кирди. Шу пайт бутунлай тирилди ва асл ҳолатига келди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қуддиса сирруху, бир дарвишни бир жойга юбораётган эдилар. Улар ўз одатлари бўйича дарвишни қучоқларига олиб, у билан бир ҳол ва сифатни ҳамроҳ қилдилар. Ногаҳон Ҳазрати Хожанинг улуғ дарвишларидан бўлган Ахи Муҳаммад Дарвиш мазкур дарвиш билан хайрлашиш маъносида орқасидан бир неча қадам босган эди, дарвиш йиқилиб тушди ва руҳи танидан жудо бўлди. Ахи Муҳаммад бу ҳолни кўриб, Ҳазрати Хожанинг олдидиларига борди ва воқеадан огоҳ қилди. Хожа дарвишнинг олдига бордилар, муборак оёқларини унинг кўкрагига қўйдилар. У ҳаракатга келди ва руҳи қайтиб баданига кирди. Шундан сўнг Ҳазрати Хожа: «Унинг руҳини тўртинчи осмондан тошдим ва қайтардим», дедилар. Бу воқеа дарвишларнинг муҳаббатини янада оширди.

Насаби тоза саййидлардан бири нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Байту-л-Ҳаром (Макка) зиёратига борганларида хожилар қурбонликлар қилиш билан машғул эдилар. Ҳазрати Хожамиз: «Биз ҳам бир ўғилга эга эдик, уни қурбон қиламиз», дедилар. Улар билан бирга бўлган дарвишлар бу сўзнинг ойу кунини ёзиб қўйдилар. Бухорога қайтиб келганларида, бу сўз уларнинг муборак оғизларидан чиққан куни ул зотнинг ўғиллари вафот этганликлари маълум бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, бир гуруҳ дарвишлар билан бир хонадонда эдилар. Шу куни уларда бир улуғ сифат ва катта ғайрат асари мавжуд эди. Бу сифат ўтирганларнинг барчасига таъсир қилган эди. Шу пайт Ҳазрати Хожа бошларини кўтардилар, кулоҳларини бошларига кийдилар, ҳозир бўлганлар ҳам уларга эргшиб, кулоҳларини кийдилар. Шунда Ҳазрати Хожа: «Малик (подшо) аҳлининг кулоҳини бошимизга қўйдик, энди эса маликнинг

ўзини тасарруф қилишимиз керак, ўзимизни қайси малик аҳлига урайлик?» дедилар. Дарвишлардан бири Мовароуннаҳр мамлакатини тасарруф қилиб турган бир ҳокимнинг номини тилга олди. Шунда Ҳазрати Хожа: «Майли, унга урдик», дедилар. Бу сўзнинг ойу купини ёзиб қўйдилар. Шу суҳбатда бир киши бўлиб, у Кобул вилоятига кетаётган эди. Бухоро амирларидан бири у ерга қочиб кетган бўлиб, унга: «Аҳвол шундай бўлди, сен дарвишлар муомаласи учун беш юз динор пул юборишинг керак», деб хат ёздилар.

Бир неча кундан сўнг, Мовароуннаҳр подносининг ўлдирилганлиги ҳақида хабар келди. Текшириб қарасалар, бу воқеа ўша ёзиб қўйилган куни бўлган экан.

ШАЙХ АМИР ҲУСАЙНДАН нақл қилинишича, у деди: «Менинг Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга етишганимнинг сабаби қуйидагича эди. Мен Қасри Орифонда Ҳазрати Хожага яқин жойда яшардим. Йигирма ёшга етганимда қиладиган ишим фақат ейишу ухлашдан иборат эди. Қуръонни ҳам, мусулмонлик қоидаларини ҳам билмас эдим. Ҳазрати Хожа ҳар куни масжидга борардилар ва уйимнинг эшиги олдидан ўтардилар. Ҳар гал ўтаётганларида менга қараб ўтардилар ва кулиб қўярдилар. Кўнглимда нега намоз ўқимайсан, деган катта андуҳ пайдо бўла бошлади. Тулларнинг бирида шу андуҳ билан уйқуга кетдим. Ҳазрати Хожани тушимда кўрдим. Уларнинг қўлларида катта ёруғ ойна бўлиб, бу ойнани менга бердилар. Ўзимни ойнада кўрдим. Уйғонган пайтимда мени йиғи эгаллаб олди, ҳар лаҳза бақиргим келар, ўзимни зўрға тутиб қолардим. Шу ҳолда турганимда Хожа эшикдан кириб келдилар. «Сенга нима бўлди?» деб сўрадилар. Мен жим туравердим. «Қўлингга ким ойна берди?» дедилар. «Сиз», дедим. Улар: «Мусулмонлик одобларини сенга мен ўргатаман, қандай тарбия лозим бўлса, ҳаммасини қиламан», дедилар. Ҳақиқатан ҳам муборак назарларининг баракотидан икки олам бахтига муяссар бўлдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қуддиса сирруҳу, Хуросонда эдилар. У ердан хат ёзиб, Шайх Амир Ҳусайнни чақирдилар. У Сараҳсга етганда Хожа чиқиб уни кутиб олдилар. Сўнг унга дедилар: «Кечаси менга икки марта хитоб қилишиб, чиқ, Амир Ҳусайн дарвиш келянти, кутиб ол, дедилар».

АМИР ҲУСАЙН нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз мени Қаршидан Амир

Баёнқули лашкаргоҳига — оталарининг олдига юбордилар. Оталари шу лашкарда эди. Ҳаво жуда совуқ эди. Қор ёғарди. Ҳазрати Эшон менга лутф қилдилар ва барча дарвишлар йўл бошига кузатиб чиқдилар. Менга кўп сўзларни тайинладилар. Сўнг дедилар: «Мен барча ҳолатда сен билан биргаман, бу ташқи оламда сен кетяпсан, ammo ҳақиқатда эса мен кетяпман!» Таваккул қадами билан равона бўлдим. Бир ажиб ҳолатга эга эдим. Кечаси икки гумбазли бир жойга етиб келдим, ташқарида туялар боғлаб қўйилган эди. Қор қаттиқ ёғарди. Бу ерда бир нафас ўтирдим. Шу пайт уч отлиқ етиб келди. Мени ўзлари билан гумбаз ичига олиб кирдилар. Мендан ҳол-аҳвол сўрадилар. «Амир Баёнқули лашкаргоҳига кетяпман», дедим. «Қандай иш билан кетяпсан?» деб сўрашди. «Мен бир азизнинг хизматидаман, ул зотнинг оталари ўша лашкарда, мени оталарининг олдидарига юбордилар», дедим. «Сенинг йўл озининг, уловинг, ва дўстларинг қаерда?» дейишди. «Мени шундай пиёда ва ёлғиз жўнатганлар», дедим. Улардан бири: «Буни юборган азиз Худонинг дўстларидан экан, бу дарвиш биз билан ҳамроҳ бўлиб кетишини олдиндан билган», деди.

Бомдод пайтида йўлга тушдилар. Уларнинг бир хизматкори кечаси қочиб кетибди. «Мен сизларнинг хизматкорингизман», дедим. Қирқ беш кун давомида улар билан йўл юрдим. Овардга яқин қолганда Амирнинг овга кетганини эшитдик. Мен бирга келган жамоат Амир томон жўнадилар. Мен уларга: «Хожам менга Овардга бор, деб тайинлаганлар», деб қанчалар ҳаракат қилишмасин, улар билан бормадим. Шу пайт лашкаргоҳ томон кетаётган икки отлиқ келиб қолди. Уларнинг улови кўп бўлиб, бир уловини менга бердилар. Йўлда менга кўп ҳурмат ва эҳтиром кўрсатдилар. Мени лашкаргоҳга етказиб қўйдилар. Хожамизнинг оталари у ерда йўқ эканлар. Амир билан бирга шикорда эканлар. Термиз томон йўлга тушдим. Бир карвон келаётган экан, миндириб олишди. Чағонруд дарёсидан ўтаётганда одамларнинг кўпи сувга йиқилди, эшакларини сув оқизиб кетди. Мен қирғоққа етганимда менинг эшагим йиқилиб қолди. Сувга кириб кетдим, этигим ва усти-бошларим ҳўл бўлди. Шу пайт бу ерда турган бир гуруҳ бухороликлар мени сув оқизиб кетди, деб гумон қилибдилар. Бухорога етиб келганларида: «Амир Ҳусайни Чағонруд суви оқизиб кетди», дейишибди. Менинг биродарим бу хабарни эшитиб, Ҳазрати Хожага бориб: «Биродарим сиз сабабли сувга чўкиб кетибди», деб арз қилибди. Хожа эса: «Биродаринг хоҳ сувга тушсин, хоҳ ўтга кирсин, барибир соғ-саломат келади», дебдилар.

Термизга етиб келиб, Термизнинг Сесуйига бордим. Шом вақти эди. Ҳаво жуда совуқ эди. Бир дарвиш келиб, қўлимдан тутди ва уйига олиб кетди. Чиройли уй экан, яна у ерда тўрт киши ҳам бор экан. Этик ва либосларимни ечдилар ва қуритдилар. Менга катта аҳтиром кўрсатдилар. Хуфтон намозида имомликка ўтказдилар. Қанча узр айтмай, барибир унашмади. Мажбурликдан имом бўлдим. Сўнг аҳволимдан сўрадилар, айтиб бердим, кўп йиғладилар. Бомдод пайтида Чорсуга бордим. Баланд бўйли бир ёш турк йигитни кўрдим. Енги ичидан катта нон чиқарди, ўпиб, менга узатди. Мен ҳам олиб ўпдим. Масжидга кирдим. Узоқ йиғладим. Ўша нондан едим. Масжиддан чиқиб, бир отликни кўрдим. Ундан хабар сўраш ҳаёлимга келди. Салом қилиб, хабар сўрадим. «Сиз билан ҳамроҳ бўлиб келган жамоат Хожангизнинг оталарига сизнинг хабарингизни етказганлар, улар сизни интизор бўлиб кутмоқдалар, мен икки кундан сўнг қайтиб бораман, мен билан бирга кетасиз, уйимни кўриб олинг», деди ва манзилини кўрсатди. Хурсанд бўлиб, ўз манзилимга қайтдим. У ердагиларни воқеадан хабардор қилиб, икки кундан сўнг ўша киши билан жўнадим, Хожанинг оталарини тоқдим. Хожанинг саломларини етказдим. «Фарзандим Баҳоуддин нима деди?» деб сўрадилар. «Уларнинг қўлидаги нарсани олар экансиз, шунда келарканлар, агар келмасалар, қўлларидан кетар экан, деб айтгин дедилар», дедим. Шундан сўнг мени Бухоро ҳокими хузурига олиб бордилар. Хожанинг саломларини етказдим. Уларнинг хизматларида турдим. Намоз ўқимас эканлар. Амри маъруф қилдим. Ҳаммаси намозхон бўлишди. Мен муаззин бўлдим. Уларнинг нарсаларидан эмас эдим. Ўтин сотиб, овқатимга ишлатар эдим. Ҳар гал Хожанинг оталарига дуч келганимда: «Хожа сизга қаттиқ мунтазир эдилар», дердим.

Бир куни Бухоро ҳокимининг мулозимларидан баъзилари олдимга келишди ва менга: «Амиримизга қарши бир душман пайдо бўлиб қолди, ишнинг оқибати нима билан тугайди?» деб сўрадилар. «Енгилди», деган сўз оғзимдан чиқиб кетди. Улар ҳайрон бўлиб қолдилар. Сўнг дедилар: «Амиримизнинг олтмиш минг аскарлари бор, душманники эса ўн мингта, қандай енгилсин?» Мен: «Худонинг ҳукми шу бўлса, нима ҳам қила олиш мумкин?!» дедим. Сўзимни ҳокимга етказдилар. У бир нафас жим қолибди, сўнг бошини кўтариб: «Бу киши ҳали ёшдир, илми йўқ, рамал ва нужумни ҳам билмайди, унинг гапига асосан иш тутиб бўлмайди», дебди.

Мен Хожанинг оталарини бир чеккага тортиб, кетишга қанчалик қистамай, барибир қабул қилмадилар. Бир неча кундан сўнг амирнинг душмани лашкар билан келиб амирни енгди ва талади. Амирни эски жун чакмон кийган ҳолда кўрдим. У менга: «Эй шайх, сўзингга кирмадик, шу ҳолга тушдик», деди. Шу пайт Хожанинг оталари: «Тижорат билан Қобулга бораман, уч минг динор пулим бор», деди. Мен уларга: «Бундай деманг, ўзингиз кўриб турибсиз, Хожа сизга интизордурлар», дедим. Улар менинг ҳеч бир сўзимга илтифот қилмадилар ва Қобулга жўнаб кетдилар. Эртаси куни Сафо шаҳарининг ҳокими келиб Хожанинг оталари ҳамда улар билан бирга бўлган жамоатнинг молларини талади, кўп нарсаларни олиб кетди, кўп ташвишлар етказди. Ҳамма ҳайронликда қолди. Шундан сўнг уларга: «Сизнинг нарсаларингиз Ҳазрати Хожа баракоти билан яна сизга қайтади, тез Бухоро томон юринг», дедим. Ҳаммалари қабул қилдилар. «Тўхтамай йўлга чиқайлик», дедилар.

Мен голиб амирнинг олдига бордим ва воқеани айтдим. Нима олинган бўлса ҳаммасини қайтариб беришга ҳукм қилди. Мен билан бир қосидни ҳамроҳ қилиб жўнатди. Хожанинг оталаридан ва ўша жамоатдан олинган молларини тўлиғича қайтариб бердилар. Сўнг улар Бухорога жўнадилар. Эрон йўли устида жойлашган Дарбанди Оҳанинга келиб тушдилар. Мен Ҳазрати Хожа оталарининг отларини ўтлоқда ўтлатаётган эдим, ногоҳ юрагимда бир хавф пайдо бўлди. Атрофга қараб, ўғрилар карвонга қасд қилаётганини кўрдим. Ҳамроҳларни огоҳлантирдим. Ўғрилар енголмадилар. Қаршига етиб келганимизда Хожанинг оталари бу ерда тўхтадилар. Хожанинг оналари шу ерда эдилар. Шу ерда Ҳазрати Хожани кўриш иштиёқи менда ғалаба қилди. Ижозат олиб, Бухорога жўнадим. Ҳазрати Эшонни кўриш завқи билан хушҳол кетардим. Уларнинг муборак юзларини кўрганимда олган завқимнинг чегараси йўқ эди. Ота ва оналарининг аҳволлари ҳақида сўрадилар. Айтдим: «Алҳамдулиллоҳ, шукрга лойиқ». Шунда дедилар: «Бориш-келишда юз берган воқеаларни сен айтасанми ёки мен айтиб берайми?» Мен: «Ҳаммаси сиз учун равшан», дедим.

Ҳақиқатан ҳам, бориш-келишда бўлган ҳамма воқеаларни батафсил баён қилдилар. Мен у ёққа жўнаётганимда: «Сен кетмансан, мен кетяшман», деган эдилар. рост айтган эканлар».

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, тунларнинг бирида Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз Қасри Орифонда

хуфтон намозини жамоат билан адо қилдилар, сўнг Амир Хусайнга қараб: «Шаҳарга бориб, биз учун тарапжабин (янтоқшакар) олиб кел», дедилар. Сўнг хоналарига кетдилар.

Амир Хусайн ҳикоя қилиб деди: «Ўша онда йўлга чиқдим. Аксига олиб ўша пайтларда бўри кўпайиб кетган эди ва йўлда кўп одамларни ҳалок қилган эди. Али Салмон кўпригига етганимда учта бўри менга ҳужум қилди ва оғизлари менга тегди. Бироқ менга ҳеч зарар етказолмадилар. Шаҳарга етиб келганимда одамлар ҳали хуфтон намозини ўқиб улгурмаган эканлар. Бозорга кирдим, қаерга бормай: «Худо бандаларидан бир бандага тарапжабин керак», дедим. Тарапжабинни сотиб олиб, Ҳазрати Хожа ҳузурига қайтдим. Масжидга кириб, бомдод намозини жамоат билан ўқидим. Тарапжабинни уларга олиб бордим. «Йўлда сенга бўрилар дуч келдимми?» деб сўрадилар. «Ҳа, бироқ озор етказа олмадилар», дедим. «Озор етказолмасликлари аниқ эди, биз уларнинг оғзини боғлаб қўйган эдик», дедилар. Одамлар ничирлай бошладилар. Хожа: «Нима ҳақда гаплашяпсизлар?» деб сўрадилар. Дўстлар: «Биз ҳайрон бўляпмиз, кечаси ёмғир кўн ёққан эди, унинг пўстини эса қун-қуруқдир», дедилар. Мен дедим: «Қишлоғимиз яқинига етганимдагина ёмғир ёға бошлади». Мажлис аҳли ҳайрон қолдилар ва дедилар: «Хуфтон намозидан сал ўтмаёқ ёмғир ёғишга бошлаган эди». Уларга дедим: «Менга саодат эшигини очган эдилар, бориш-келишу ёмғир билан нима ишим бор!»

АМИР ХУСАЙНДАН нақл қилинишича, у деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, бир гал мени Фатҳобод йўли орқали шаҳарга жўнатдилар. Бироз йўл юргач, менда ажиб ҳолат пайдо бўлиб, йиғлашга тушдим, ўз нафсимни маломат қила бошладим ва дер эдим: «Эй ярамас нафс, айт, сен ҳеч қачон мусулмон бўласанми, токи сенинг ёмонлигингдан озод бўлсам!» Шу ҳолатда эканман, олдимдан нуроний, гоятда сафо эгаси бўлган бир киши чиқиб қолди ва деди: «Намунча изтироб чекасан?» Шундай деб ўзининг қанчалар машаққат ва риёзат чекканини ҳамда машойиҳлардан кўпини ёд қилди, уларнинг йўллари ва риёзатларини йўл давомида баён қилди. Мен ялиниб, илтижолар қилдим. У қўйнидан бир парча хамир чиқариб, менга берди ва деди: «Буни нон қилиб пишириб егин».

Шаҳарга кирдим, Хожа буюрган ишни бажариб бўлиб, Атойи деган нонвой дўконига бордим. У хамирни кўриб, узоқ таажжуб қилди ва деди: «Мен ҳеч қачон бундай

хамирни кўрмаган эдим». У аҳволимни сўради, «Ҳазрати Хожа ходимлариданман», дедим. У бор ихлоси билан хамирдан иккита нон пиширди. Бири катта ва бири кичикроқ эди. Олдимга келтирганда кичик нонни унга бердим, каттасини ўзим олдим. Шомда бир масжидга кирдим. Олма ҳиди димоғимга кирди. Кўнглим олманн тусади. Шу пайт масжид ишидан ўн тўрт дона олма тушди. Ноннинг бирозини олма билан едим. Тун бўлишини озгина кутдим. Тун бўлгач, Қасри Орифонга етиб бордим. Масжидга кирдим. Бомдод намозини Ҳазрати Хожа билан бирга ўқидим. Уларга салом қилганимда: «Сенга хамир берган киши ким эканини билдингми?» деб сўрадилар. «Йўқ», дедим. «У нималар деди?» деб сўрадилар. Мен бўлган воқеани ҳамда олмалар ҳақида гапириб бердим. Улар дедилар: «У Хизр эди, пайгамбаримизга, оиласига ва унга саломлар бўлсин!» Яна дедилар: «Ўша ноивой ҳам қандай бахтли экан!» Ҳақиқатан ҳам, Атоийи нонвой ва унинг аҳли оиласининг ҳаммаси Ҳазрати Хожага мақбул кишиларга айландилар ва то умрларининг охириларигача уларга муҳаббатда бўлдилар.

АМИР ҲУСАЙНДАН нақл қилинишича, у деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз Қасри Орифонда мени бир ишга буюрдилар. Мен ўша ишга машғул эдим, қарасам, бир нуруний киши Ҳазрати Хожа ҳузурларига келдилар ва ҳовуз лабига ўтирдилар. Бироз суҳбатлашдилар ва кетдилар. Сўнг менинг олдимга келдилар ва дедилар: «Амир Ҳусайн, Хизр алайҳис саломни кўрддингми?» Мен: «Иш билан машғул эдим», дедим.

Бир неча кундан сўнг Ҳазрати Хожа бир иш билан мени Бухоро шаҳарига жўнатдилар. Бозорни айланиб юрардим. Қарасам, Саррофон чорсусидаги масжидда ўша азиз ўтирибдилар. Олдиларига бормоқчи бўлдим. Икки-уч қадам босганимда кўнглимга, Хожа сени ишга буюрганлар, деган фикр келди. Орқага қайтдим, буюрган ишларини бажардим. Ҳазрати Хожанинг ҳузурларига қайтиб ҳали сўзламасимдан аввал мени кўришлари биланоқ: «Эй қари эшак, яна бир қадам босганимда дину дунёнгни шамолга совурган бўлардинг», дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, бир гуруҳ дарвишлар билан йўлда кетиб борардилар. Бир катта сувга дуч келдилар. Кўприк устига чикдилар. Хожа: «Амир Ҳусайн, хизмат вақтидир», дедилар. Амир Ҳусайн ўзини сувга отди ва гойиб бўлиб кетди, Ҳазрати Хожа кўприқдан ўтдилар, пастга тушиб, бироз ўтирдилар. Сўнг дедилар: «Амир Ҳусайн, сувдан

чик». У сувдан чиқди, бироқ либослари қуруқ эди. Хожа ундан: «Холинг қандай эди?» деб сўрадилар. «Холим жуда яхши эди, бир уйда эдим, жуда чиройли эди, сиз мени қақирганингизда хона деворидан эшик очилди, ундан чиқиб, олдингизга келдим», деди у.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Тороб ариғини кавлаётган пайтларида Бухоро халқи оғир ташвишда қолган эдилар. Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирруҳу-л-азизнинг елкаларига мўминларнинг хотиржам эмаслиги ва уларнинг ташвишлари юки тушган эди. Улар Амир Ҳусайнга: «Бор, ўзингни шум қадамингни Торобга етказ, шояд мусулмонлар халос бўлсалар», дедилар.

Амир Ҳусайн ишорага мувофиқ Торобга яқинлашди. Бирдан халқ орасида ғавғо ва шовқин кўтарилди. Шаҳар ҳокимидан, халқ уйига қайтсин, деган буйруқ келган эди. Халқ тарқаб кетгач, Амир Ҳусайн ҳам орқага қайтди. Ҳазрати Хожа ҳузурига етиб, қиссани баён қилди. Хожа дедилар: «Қани энди олдинроқ борган бўлганингда!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожа, қуддиса сирруҳу, Амир Ҳусайнга буюрдилар: «Биз бир дўстимизнинг зиёратига борамиз, ўн беш кундан кейин қайтиб келамиз, иншоаллоҳу таъоло».

Амир Ҳусайн деди: «Шом бўлганда Ҳазрати Хожани кўриш иштиёқи ғалаба қилиб, бетоқат бўла бошладим, Ҳақ субҳонаҳу ва таъолога нола қила бошладим. Тонг отгач, Хожа келдилар ва менга ҳайбат билан боқдилар. «Сенга ўн беш кундан кейин келаман, деб айтмаганмидим?! Қаерга борсам, олдимда турибсан, бир лаҳза ҳам сендан гойиб эмасмиз. Мен доимо сен билан бирга бўлайми, мақсадинг шуми, бу одатингни ташла!» дедилар. Сўнг буюрдилар: «Муҳаббат иши — бу улуг сифатдир, саҳобалар, уларнинг ҳаммасига Аллоҳнинг розилиги бўлсин, шундай сифатга эга эдилар, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васалламнинг суҳбатларидан бир лаҳза ҳам узоқ бўлишни истамас эдилар. Уларнинг кўнгли учун, ночор, пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васаллам қурайш улуглари билан хос суҳбат қуришни тарк қилмадилар».

ШАЙХ АМИР ҲУСАЙН нақл қилиб дейди: «Ийди Қурбон (Қурбон ҳайити) куни бомдод пайтида Ҳазрати Хожамиз, қуддиса сирруҳу, Бухорода Муҳаммад Хаффоф уyiда эдилар ва нозик илмлардан сўз айтар эдилар. Шунда менинг кўнглимга: «Агар Ҳазрати Хожа менга руҳсат берганларида уларнинг волидаларини ийд (ҳайит) билан табриклар келардим. Сўнг менга хилватда бир таом

берсалар, яна уч дирам бодом, уч дирам руста¹, уч дирам шўрданак ҳам берсалар», деган фикр келди.

Шундан сўнг Ҳазрати Хожа Йиди Қурбон намози ўқиладиган масжидга кетдилар. Қайтганларида: «Волидамни ҳайит билан муборакбод қилишга бор», дедилар. Муҳаммад Хаффофнинг уйига етганларида унга қараб: «Хонани холи қил», дедилар. Менга эса: «Хонага кир», дедилар. Шунда Ҳазрати Хожага таом келтирдилар. Шунда менга бериб: «Сенга ҳеч ким шерик бўлмайди», дедилар. Тўйгунимча едим, анчаси ошиб қолди. Сўнг бир киши руста олиб келиб Ҳазрати Хожапнинг олдиларига қўйди. Ҳазрати Хожа: «Бу неча дирам келади?» деб сўрадилар. У киши: «Уч дирам», деди. Бошқа одам бир товоқда шўрданак олиб келди. Хожа ундан: «Бу неча дирам чиқади?» деб сўрадилар. «Уч дирам», деди у. Бироз ўтгач, кимдир уч дирам бодом олиб келди. Ҳазрати Хожа мен томон ишорат қилдилар. Сўнг дедилар: «Сен бугун биздан уч нарса талаб қилдинг, муборакбод қилиш учун ижозат ва ҳар хил емиш, ўша уч нарсани ол». Сўнг дедилар: «Дарвишнинг бундай нарсаларни сўраши яхши эмас, шу нарсаларни деб, биз у оламдан бу оламга келишга мажбур бўлдик, сенинг хоҳишингни бажарамиз деб, кўнгилнинг бир томонини дунё ишига машғул қилдик».

НАҲЛГА ҚАРАГАНДА, Шайх Шамсуддин Кулол, қуддиса сирруху, Қаршидан Бухорога келиб, Фатҳободга қўнган эди. Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирруху-л-азиз, улар билан мулоқот қилишга бордилар. Амир Хусайн ва бошқалар улар билан ҳамроҳ эдилар. Мулоқот юз бергач, бироздан сўнг Ҳазрати Хожа Амир Хусайннинг ботинига таъсир қилишга машғул бўлдилар.

Амир Хусайннинг ўзи шундай дейди: «Ҳазрати Хожа менинг ботинимга илтифот ва иноят қилаётганларини сезиб қолдим. Шундан сўнг Шайх Шамсуддин ҳам менга таважжух (таъсир) қила бошладилар. Менга ташвиш етказмоқчи бўлдилар. Мен Ҳазрати Хожага дилдан юзландим. Ҳазрати Хожа Шайх Шамсуддинга таважжух бердилар. Шайхда қабз (бетоқатлик) ҳолати пайдо бўла бошлади. Бироз ўтгач, Шайх Ҳазрати Хожага: «Бу дарвишингизнинг исми нима?» дедилар. «Амир Хусайн», дедилар Хожа.

Шайх ўринларидан туриб, Амир Хусайнни бағрига босдилар, кўп илтифотлар кўрсатдилар ва узр сўрадилар. Шу найт бир киши кириб келди, Шайх Шамсуддин олдига

¹ Руста - емиш тури.

бир динор пул қўйиб деди: «Эшагимни йўқотиб қўйдим, сизга боришни маслаҳат бердилар», Шайх деди: «Арзингни Хожга айт». Хож бироздан сўнг бош кўтариб: «Эшагинг Фатҳободнинг қибла тарафидаги фалон мавзегга қирибди», дедилар. Ҳалиги киши ишора бўйича бориб эшагини топти ва хурсанд бўлиб қайтиб келди.

Шундан сўнг Шайх ўрнидан туриб суҳбатдан ташқари чиқди. Ҳазрати Хожамиз дарвишлар билан ўтирган эдилар, Шайх Шамсуддиннинг муридларидан бири Ҳазрати Хожамизнинг дарвишларидан бирининг ботинига таъсир қилиб, унга ташвиш етказмоқчи бўлди. Дарвиш Ҳазрати Хожага дилдан таважжуҳ қилди. Ҳазрати Хожа Шайхнинг муридига назар қилдилар. Бир онда унинг ранги ва кўриниши ўзгарди, худди сув тўлдирилган мешкобга ўхшаб қолди. Шайх хабардор бўлиб: «Яхши қилмабди, тавба қилсин, Ҳазрати Хожа кечирадилар, зарба шохга етса, туёги титрайди», дедилар. Хожа илтифот қилиб, у беодобни ўз ҳолига келтирдилар.

Шундан сўнг суҳбат Шайху-л-Олам ва Шайх Булғорий орасида юз берган балиқ ҳикояти ҳақида бўлди. Шайх Шамсуддин: «Шундай ишни қила оладиган одам бизнинг замонда ҳам бормикин?» деди. Ҳазрати Хожа: «Шундай одамлар борки, агар Фатҳобод сувига ишора қилса настан тепага оқа бошлайди», дедилар. Бу сўзни айтишлари билан Фатҳобод ариғининг суви юқорига оқа бошлади. Ўтирган одамларнинг ҳаммаси буни ўз кўзи билан кўрди. Ҳазрати Хожа дедилар: «Лекин мен буни хоҳламайман». Шундай дейишлари билан ариқ суви яна настанга оқа бошлади.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифонда эдилар. Ғадют дарвишларидан бир гуруҳи шариф суҳбатларини топиш учун келган эдилар. Амир Ҳусайн пахтазор ерида ишлаётган эди. Ҳазрати Хожамиз унга танбиҳ берар эдилар ва дёрдилар: «Бу сўзда ҳақ биз томондами ёки сен томондами?» У ҳеч нарса демас эди. Ногоҳ қарасалар Амир Ҳусайн қулаб тушди, бошу бўйни тупроққа қўшилди, худди омочдек ерни ёриб борарди ва ундан бир сас ҳам чиқмасди.

Ҳазрати Хожа орқаларини дарахтга суяб турардилар. Шайх Шоди бир дарвишга: «Сен бу йўлда биздан муқаддамсан, сенинг сўзинг Ҳазрати Эшонга мақбулроқ, Амир Ҳусайннинг гуноҳини тилаб ол!» деди. Дарвиш илтимос қилди, Ҳазрати Хожа Амир Ҳусайнни унинг учун кечирдилар. Муборак оёқларини ковушдан чиқариб Амир Ҳусайннинг кўкрагига қўйдилар. У ҳаракатга кела

бошлади, қаттиқ йиғлади ва узр сўради. Шунда Хожа дедилар: «Бу сувга кир». Улар мазорнинг сувига ишора қилдилар. Амир Хусайн сувга тушди, шўнғиди ва қайтиб чиқмади. Ҳазрати Хожа ҳовуз лабига келдилар. «Амир Хусайн, сувдан чиқ, бўлмаса ўша ҳолат пайдо бўлади», дедилар. Бир онда сувдан чиқди. Ундан: «Сувда туриб қолишингизнинг сабаби нимада эди?» деб сўрадилар. Деди: «Сувга шўнғиганимда кўзим очиқ эди, на сувни кўрдим, на осмону на ерни, на ойу на офтобни, на кечаю на кундузни кўрдим, қаерга қарасам, чегараси йўқ нурни кўрдим!»

АМИР ХУСАЙН нақл қилиб деди: «Қасри Орифонда Ҳазрати Хожа қаддасаллоху сирраҳу-л-азизнинг зироати билан машғул эдим. Ҳазрати Хожа доимо: «Эй Амир Хусайн, сенга қайси ишни буюрмайин, аслида уни бажарувчиси менман», дер эдилар. Ҳазрати Эшон июялларнинг баракотидан улуг таъсирларни ўзимда мушоҳада қилардим, буларни ўзимдан эмас деб, Ҳазрати Эшонга ҳавола қилардим.

Бир гал кўнглимдан бир ёмон хаёл ўтди. Бетоқат бўлдим, улар шаҳарга кетган эдилар, тезда уларни қидириб, шаҳарга жўнадим. Етиб келиб Ҳазрати Хожага салом қилдим, табассум қилдилар ва жим қолдилар. Менда қаттиқ бир сиқилиш (қабз) пайдо бўлди, сабр тамоман кўлимдан кетди. Ташқарига чиқиб, ўзимдан кетдим, ишим оғир бўлди. Дарвишлар аҳволим ҳақида Ҳазрати Хожага айтишибди. Хожа дедилар: «У ўз сирини айтмагунча халос бўлмайди!» Оғир юк остида қолганимга қарамай. ёмонликка йўлловчи нафсим бу сирни айтишга йўл кўймасди. Аҳволим жуда танг бўлди. Воқеани баён қилдим, тавба ва истинфорлар айтдим, дарвишларни шафиъ келтирдим, шунда Хожа кечирдилар ва афв қилдилар, яна лутфу карам эшигини менга очдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир кун Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифонда Шайх Амир Хусайнга итоб қилиб дедилар: «Мен сенга фалон ернинг ўртасини текислагин, ер яхши сув ичсин деб айтмаганмидим, сен айтганимни қилмабсан!» Қасри Орифондан бўлган Ҳасан номли бир киши уни кечиришларини сўради. «Жим бўл, — дедилар унга Ҳазрати Хожа, — мен Амир Хусайнга шафқат қилмоқдаман, сен буни тушунмайсан». Сўз ўртада такрорланар, Ҳасан ҳар лаҳза уни кечиришни сўрарди. Охири Ҳазрати Хожа Ҳасанга ҳайбат билан қараб дедилар: «Амир Хусайнни сенга қолдирдик, нима бўлса, сенга ҳавола». Ўша онда Амир Хусайнда бир ҳол юз берди, у бошини кўтарар ва ерга

урарди, худди абжувоздаги шoли янчиб, гуруч қиладиган, сопга ўшарди. Аҳли мажлисида қўрқинч ва ваҳима пайдо бўлди. Ўтирганларнинг бирортасини Ҳазрати Хожадан илтимос қилишга ҳадди йўқ эди. Ҳазрати Хожа Юсуф ва бир гуруҳ уламолар бу мажлисида ҳозир эдилар, ўринларидан туриб илтимос қилдилар. Ҳазрати Хожа дедилар: «Сизларнинг хотирингиз учун Амир Ҳусайнни кечирдим». Бир лаҳзада ҳoли ўзгарди ва асл ҳолатига келди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Қасри Орифондаги хонақоҳ боғида катта мажлис бўлган эди. Уламолар ва фуқаролар ҳозир эдилар. Орада муъонидлардан бир гуруҳ ҳам бор эди. Уларнинг ичида Имом Абу Бакр Фазл фарзаңдлардан бир воиз бўлиб, Ҳазрати Хожамизга мункир эди. Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз ўтирган эдилар. Тўсатдан Амир Ҳусайн боғ эшигидан кириб келди. Хожанинг муборак назарлари унга тушгач, унга таважжух қилиб дедилар: «Амир Ҳусайн, қачонгача муҳолифлик қиласан, ишончинг ошиб борган сари муҳолифлигинг ҳам ошиб бормоқда!» Амир Ҳусайн: «Бунга менинг қандай ҳаддим бор?» деди. Хожа «Сенга турп ерини текисла, сувни яхши ичсин деб айтмаганмидим, сен нима қилдинг?» дедилар. Амир Ҳусайн деди: «Айтилгандек қилдим». Хожа бир неча кишини текшириб кўриш учун мазкур ерга юбордилар. Улар бориб қарашса, ернинг ўртаси дўнг бўлгани учун, сув ичмабди ва турп униб чиқмабди, келиб воқеани айтиб бердилар. Ҳазрати Хожа Амир Ҳусайнга ҳайбат билан тикилдилар. У ўша онда қулаб тушди, бўйнидан овоз кела бошлади, юзи орқа томонга ўтиб кетди, орқаси эса кўкрагига осилди. Бу ҳол ўтирганларга таъсир қилди. Шундай ҳолда узоқ вақт ўтди, сўраб олишга ҳеч кимнинг ҳадди сигмади. Охири Хожа Юсуф уламолар ва ўша мункир воиз ўринларидан турдилар ва кечиришларини сўрадилар ва кўп илтижолар қилдилар. Ҳазрати Хожа қабул қилдилар. Сўнг Амир Ҳусайннинг бўйнини силадилар, асл ҳолатига қайтди. Шундай қилиб, муъонидларнинг мункирлиги тан олиш билан алмашди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухорода эдилар. Амир Ҳусайн Қасри Орифондан келди ва Хожага салом берди. Хожанинг муборак назарлари унга тушгач, дедилар: «Амир Ҳусайн, нима воқеа юз берди?» У жим тураверди. Хожа: «Сен неча йилдан буён бизнинг суҳбатимиздасан?» У: «Ўн етти йилдан буён», деди. Хожа: «Шунча йил ичида биздан бирорта нотўғри гап бўлганини сезганмидинг?» дедилар. «Йўқ», деди у. «Бўлмаса нега гапирмай

турибсан?» дедилар Хожа. У яна индамай тураверди. Хожа: «Агар сен гапирмасанг, биз гапирамиз, бир аёлга кўз тикиб юрибсан!» дедилар. Хожа шундай дейишлари биланоқ Амир Хусайннинг бўйнидан овоз чиқа бошлади, юзи орқасига ўтиб кетди, орқаси эса сийнасига ёпишди, ранги қорайиб, кетди, узок вақт шундай ҳолда ётиб қолди. Бахтдан бўлиб, бу ерда бир азиз киши ҳозир эди, ўрнидан туриб илтимос қилди. Хожа: «Жим тур, сен дарвишлар йўлини билмайсан, у ростини айтишга яқинлашяпти», дедилар. Амир Хусайн воқеанинг ростини баён қилди. Ҳазрати Хожа: «Ҳақ субҳонаҳу бизга берган қувватни кўра туриб, ҳадисда: «Иттақу фаросата-л-муъминни фа-иннаҳу янзуру би-нуриллаҳи»¹ дейилганини билиб туриб, нега бизга ташвиш етказасан. Нега ростини тезда айтмайсан?» дедилар. «Ёмон иш қилдим, тавба қилдим», деди у.

Хожа муборак қўллари Амир Хусайннинг гарданига суртдилар. Асл ҳолатига қайтди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Шайх Амир Хусайннинг вафотидан сўнг бир дарвиш уни тушида кўрди. Ундан: «Эй Шайх, Азизонга қандай жавоб бердинг?» деб сўради. У: «Азизон келиб мендан савол қилмоқчи бўлди, бироқ саволдан аввал Ҳазрати Хожа келиб, қўлимдан тутдилар ва олиб кетдилар», деб жавоб берди.

ХОЖА АЛОУДДИН АТТОР аттараллоҳу-л-марқадаху-ш-шариф нақл қилиб дедилар: «Саййид Амир Кулол Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳумонинг бошланғич ҳолларида уларга илтифотлар кўрсатиб, деган эдилар: «Мен сен учун кўксимни (сутдан) қуритдим ва сенинг тарбиянигни жойига қўйдим, сенинг руҳоният қушинг тухумидан чиқсин, дедим, аммо сенинг ҳиммат қушинг баланднарвозроқ чиқиб қолди». Шундай деб, уларга халқни Ҳаққа даъват қилишга рухсат берган эдилар. Ўз хузурларида ўғиллари Амир Бурҳониддинга тасарруф (таъсир) ўтказишга амр қилган эдилар. Бу ишга такрор амр қилганларида, Ҳазрати Хожа амрларига бўйсунган эдиларки, бунинг баёни юқорида ўтди.

Аммо Аллоҳ субҳонаҳуға сайр қилувчиларнинг мақоми бу — муҳаббатдир, юз берадиган барча олий ҳолатлар муҳаббатга боғлиқдир. Муҳаббатнинг барча ҳолда ҳам лозим нарсалардан бири ғайрат (рашк)дир. Ғайрат-

¹ Сизлар муъмин зийраклиги билан қуролланингиз, чунки у Аллоҳ нури билан боқади.

(рашк) сиз ҳеч вақт муҳаббат бўлмайди. Мана шу ҳукмга мувофиқ, Амир Кулол баъзан ўз асҳобларини бошланғич ҳолларида Ҳазрати Хожамизга мутобаат (тобелик) қилишга қўймас эдилар. Бунга мисол шуки, Шайх Хусрав аввал бошда Амир Кулол мулозаматида эдилар, зикри хуфя ва алония билан машғул бўлардилар. Хизмат асносида Шайх Хусрав Ҳазрати Хожамиздан сўз очдилар, Амир Кулол эса уни манъ этдилар. Ҳазрати Хожага тобе бўлмасликка қасам ичирдилар. Хатто «у сеҳргар» ҳам деган эканлар.

Ҳазрати Хожамиз ҳол аввалида муборақ оғизлари билан мана бу байтни кўч ўқир эдилар. Байт:

Тарсидани мо зи рўзи бадномий буд,
Зи чи тарсим, ки бадном шудим.¹

Зоҳиран қараганда, Амир Кулолнинг хотирларида Ҳазрати Хожага нисбатан ўзгариш бўлса-да, бироқ Ҳазрати Хожага етган файз (нур) ва бунда Амир Кулолнинг етказаётган ҳиссасида ҳеч қандай нуқсон йўқ эди:

Богбон гар бидушояд дари дарвиш ба боғ,
Охир аз боғ биёяд бар дарвиш насим².

Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, эҳтисоб билан машғул бўлган вақтларида Хожа Юсуф, қуддиса сирруҳу, уламолар ва бошқа тоифадаги кишилардан эллик-олтмиш киши Сухорга Амир Кулолнинг ҳузурига эҳтисоб учун юбордилар ва уларни алония зикридан қайтариб дедилар: «Уламолар бунга рухсат бермайдилар». Ҳазрати Амир Кулол: «Қайтмайман», деб жавоб бердилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Шайх Хусрав Бухородаги Қалобод тимида этиқдўзлик дўконида ўтирган эди. Бу вақтда унинг кўлида тўрт-беш минг динор нақд пули бор эди. Муҳтож кишиларга ёрдам берарди. Бир кун Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, унинг дўконига келдилар. Шайх Хусрав дўконига кириб, эшикни тортиди ва: «Сиз билан менинг орамизда пўлат девор пайдо бўлган, сиз билан ўтирмаслигим учун Амир менга қасам ичирганлар», деди. Ҳазрат дедилар: «Бу ёққа чиқ, майли мен билан ўтирма, оёқда туриб, мен билан олди-сотди қил». У ташқа-

¹ Маъноси: Биз ёмон отлиқ бўлиб қолишдан кўрқардик,
Бугун ёмон отлиқ бўлдик, энди нимадан кўрқамиз.

² Маъноси: Богбон дарвиш учун боғ эшигини очса,
Охири дарвиш учун боғдан шамол эсади.

ри чикди. Ҳазрати Хожа Масъудшоҳ Кӯшки Ҳиндувоний учун булғори этик харид қилдилар. Амир Хусрав: «Ўн бирдан камига бермайман», деди. Охири тўққиз, сўнг саккизга тушди. Ҳазрати Хожа дедилар: «Ҳар куни этик сотасан, ҳар бир этикни сотиш учун ўз сўзингга ўзинг қарши чиқасан ва ёлгон сўзлайсан, яна авлиёликни даъво қиласан!» Шундай деб жўнаб кетдилар. Шайх Хусравнинг кўнглида уларга нисбатан муҳаббат кучайиб, беқарор бўла бошлади. Дўконни маҳкамлаб, уларнинг орқасидан йўлга тушди. Шу куни уларни тополмади. Эртасига яна дўконда ўтирган эди, Ҳазрати Хожа келдилар. Сўз орасида дедилар: «Султону-л-Орифин Абу Язид қуддиса сирруху айтган эдилар: «Агар салламнинг бир учини ёки фўтамнинг бир бурчини қимирлатсам, халқ менинг талабимда беқарор ва бетоқат бўлади». Биз айтамыз, агар енгимни бир бурчини қимирлатсам, бир шаҳар халқи мени излаб беқарор бўлгуси».

Имрўз дар ин шаҳар ҳамегардам чист,
Межуям оқиле, ки девона кунам¹.

Шундай деб қайтдилар. Шайх Хусравнинг беқарорлиги яна ошди ва уни тамоман истило қилди. Бу фурсатда Ҳазрати Хожа уни тарбия қиларди, у эса Ҳазрати Хожа талабида беқарор эди, бироқ ўз суҳбатларига йўл бермасдилар.

Бир куни Шайх Хусрав уларнинг талабида ҳар жой ва ҳар тарафга бориб, саргардон юриб уларни тополмади. Шомда Ҳазрати Хожа ўз асҳоблари билан бир кишининг томида ўтирганлари ҳақида хабар топди. Етиб келгач, ҳали у кўтарилмасидан аввал Ҳазрати Хожа нарвонни тортиб олишни буюрдилар, у ярим кечагача пастда қолди:

Ҳама шаб чун жарас нолида бар дар,
Зи кас нашнида овози «даройид»².

У илтифот қилишларига мунтазир эди. Тун охирида ноумид ҳолда қайтди. Охири унга Хожа дедилар: «Агар ўша куни тонггача сабр қилганингда мақсаднинг рўёбга чиққан бўларди». Унинг вужудида ажиб ҳайрат пайдо

¹ Мазмуни: Бугун бу шаҳарда кезиб юрганимизнинг сабаби нима,
Бир оқилни топсаму, девона қилсам.

² Мазмуни: Тун бўйи эшик олдида кўнгироқдек нола қилди,
Ҳеч кимдан «киринг», сўзини эшитмади.

бўлди. Уша талаб дардини бу сўз дарди билан янада зиёда қилдилар:

Дар дили ман ба дид дармон дониет,
Душвори ман дил шуда, осон дониет,
Гуфтам, саномо, зи васл навмид шавам,
Гуфто ки, машав, ҳануз натвон дониет².

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Шайх Хусрав Ҳазрати Хожамиз, қадассаллоху сирраҳу-л-азиз, суҳбатларининг талабларида ҳар томонга чошиб юрган вақтларида нархнаво ошиб кетган эди. Бир куни Ҳазрати Эшонни қидиришга тушди, қанча уринмасин, уларни шаҳардан тополмади. Пиёз, нон ва ёғ олиб Қасри Орифонга келдим, у ердан ҳам тополмади. Қўлидаги нарсаларни Ҳазрати Хожанинг уйларига қўйиб шаҳарга кирди. Кун охирида бозордан ўтиб бораётиб, Хорчак мадрасасида мавлоно Абдулазиз раҳимауллоҳни кўриб қолди. Улар Ҳазрати Хожанинг асҳобларидан эдилар. Шоди Намак номли дарвишнинг дарвозаси олдида оҳангарлик қилардилар. Бу ерда боғ бўлиб, унинг янги эшиги олдида овқатга машғул эдилар. Ҳазрати Хожа бу даврда улар билан борди-келди қилардилар. Иттифоқо Ҳазрати Хожа шу куни бу манзилда меҳмонда эдилар, Шайх Амир Хусайн бу манзилда ош пишираётган эди. Мавлоно Абдулазиз ўтин ёрарди. Хожа Алоуддин ва Шайхзода Муъину-л-фўқаро Ҳазрати Хожа суҳбатларида муроқабда эдилар. Муборак баданларида курта (кўйлак) йўқ эди. Шайх Хусрав кириб салом берди ва ўтирди. Ҳазрати Хожа аввал унга илтифот қилмадилар, охири муборак пўстинларидан юнгини юлиб Шайх Хусравга, ол, дегандек қўллари билан ишора қилдилар. У олмоқчи бўлганда Ҳазрати Хожа қўлларини тортдилар, шу тартибда бир неча марта унинг ботинига тасарруф қилдилар. Айтишларича, бу Шайх Хусравнинг ҳолига Ҳазрати Хожанинг биринчи бор кўрсатаётган тарбияти эди. Ҳазрати Хожа биринчи марта қўлларини тортганларида ва югни бермаган вақтларда Хожа Алоуддин ва Шайхзодада бир кайфият юз бердики, ҳар иккаласи ўша онда думалаб тушдилар. Оғизларидан эса кўпик чиқарди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Шайх Хусрав Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, талабларида ҳар томонга чошиб, саргардон бўлиб юрган вақтда Ҳазрати Хожа

¹ Мазмуни:

Дори-дармон менинг юрагимга қараб,
Қийнаётган нарса дил эканини билди.
Дедим, эй санам, васлингдан ноумид бўлайми?
Деди. бўлма, ҳали ҳам тушунмадингми?

Говқушон маҳалласидаги мавлоно Ориф қуддиса сирруҳунинг ҳужраеяда-асҳоблари билан суҳбатда эдилар. Шайх Хусрав охирида Ҳазрати Хожа асҳоблари билан Хожа Муҳаммад турк Хўжандий мазоридалигини эшитиб қолди. Барики, қараса, Ҳазрати Хожа остонада ўтирган эканлар. Хожа Юсуф ва Ҳазрати Хожанинг асҳоблари бўлган бошқа бир гуруҳ уламо Хожадан юқорида ўтирибдилар. Хожанинг муборак назарлари Шайх Хусравга тушгач: «Кел, сенинг масаланиги қўллариди фатво қалами бўлган уламолардай сўраб, фатво олган эдик, энди эса яна сўрайлик, токи жавобини ўзинг эшит», дедилар. Сўнг Хожа уламоларга савол қилиб дедилар: «Ҳақ субҳонаҳу йўлида юрган толиблардан бири бир шайхнинг суҳбатига етишган бўлса, маънавий руҳ топган ёки топмаган бўлса, сўнг бир дарвишнинг суҳбатига эришса, суҳбатиди маънавий руҳ топувчироқ бўлса, ботин оламини унинг суҳбатиди очилишини билса, бу дарвишнинг хизматини адо қилишга киришса, ул шайх эса бу толибга қасам бериб, бу дарвиш билан иккинчи марта ўтирмайсан, деса, шунда бу толибга қандай йўл тутиш лозим бўлади, қани айтинглари-чи, бу ҳолда имомлар,— уларнинг барчасидан Аллоҳ рози бўлсин,— нима дейдилар?»

Хожа Юсуф ва бу ерда ҳозир бўлган уламолар жамоти жавоб бериб дедилар: «Ихтиёр толибнинг ўзида, қардаки ботинларга равнақ мавжуд бўлса ўша ерда машгул бўладилар. Агар қасам ичилган бўлса, бу қасамни бузиш ва каффоратини бериш авлодир. Пайгамбар саллоллоҳу алайҳи васалламнинг: «Фал-яътиллазий ҳува хайруҳу валюкаффир ан яминиҳи валлоҳ у таъоло аъламу»¹ деган ҳадислари шунга далил бўла ола олади».

Шайх Хусрав эшитиб, саодат эшиги унга очилганини кўргач, жуда қаттиқ шод бўлди, умиди зиёда бўлиб, Ҳазрати Хожа мулозаматларида қаттиқроқ туриш талабиди бўлди.

Хожа Юсуф, қаддасаллоҳу сирраҳу, ва уламолар берган жавобга мувофиқ келадиган тариқат машойихлари қаддасаллоҳу асрораҳумнинг сўзлари кўпдир. Яна Аллоҳ сўзиким: «Кул, фаътув би-китобин мин индиллоҳи ҳува аҳда минҳума атбитъҳу ин кунтум содиқин»².

¹ Бас, унинг яхширогини келтиринглари ва унинг қасамига каффорат бўлсин, Аллоҳу таъоло билувчироқдир.

² Айтинг у ҳолда агар ростгўй бўлсанглари сизлар Аллоҳ ҳузуридан у икки китобдан кўра тўғрироқ бўлган бирон китоб келтиринглари, унга эргашурман,

ШАЙХ ХУСРАВДАН нақл қилинишича, у деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз йўлда кетаётган эдилар. Мен уларнинг муборак изларидан кетиб борардим. Бошқа бир одамга юзланиб бу фақирга ишора қилиб: «Бу осмонга чиқадиган кишидир», дедилар. Бир неча кун уларнинг шариф суҳбатларида бўлдим. Уларнинг айтган муборак сўзлари хотиримда эди. Улар мени Кармина тарафга равона қилдилар. Уларнинг муборак хотирлари илтифоти баракотидан йўлда менда улуг бир сифат пайдо бўлди. Бир куни намоз ўқиётиб, қаъдада ўтирсам менда ажаб бир ҳолат пайдо бўла бошлади. Қарасам, гўё осмонга чиқиб боряман, бир жойгача етдимки, тил уни тушунтиришга ожиз эди, на осмон эди ва на замин, на қуёш эди, на ой ва на юлдузлар. Қаёққа қарамай чегараси йўқ бир нур эди, холос.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қарши вилоятидан Сарипулга борган вақтларида Шайх Хусрав бир гуруҳ Кармина дарвишлари билан бирга Ҳазрати Эшон билан учрашиш учун жўнади. Тойкентга етганларида Ҳазрати Хожани Сарипулга кетганлари ҳақида эшитдилар. Шунда Шайх Хусрав деди: «Кўнглимдагига қараганда, Ҳазрати Хожа ҳозир Кошондадурлар». Ўша тарафга жўнаганларида йўлда бир дарвиш бир қачқул ҳалво келтирди. Дарвишлар: «Бу ҳалвони Ҳазрати Хожага элтамиз», дедилар.

Кошонга етишиб, Хожанинг муборак юзларини кўришга мушарраф бўлганларида, бир яланғоч девона болани Хожа чақириб: «Сўраган ҳалвоингни ол», дедилар. Ҳазрати Хожанинг ҳузуринда бўлган жамоа: «Куннинг охирида бу девона бола Ҳазрати Хожадан ҳалво сўраган эди. Улар, сабр қил, эрталаб Ҳақ субҳонаҳунинг дўстлари келишади ва ҳалво келтиришади, деган эдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз Карминада эдилар. Шайх Хусрав уларнинг хизматларида турган ва қаттиқ хушҳол ҳолатда эди. Ҳазрати Хожа у томонга қараб: «Қилолмайсан», дедилар. Биродарлари ундан бунинг сабабини сўрадилар. у деди: «Завқдан оламга сиғмай турган вақтимда ўзимча ўйладимки, Ҳазрати Рисолатнаоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларнинг уйларига келган вақтларида саҳобалар ҳар хил фидоликлар ва қурбонликлар қилар эдилар, менинг ҳеч нарсам йўқ, фақат битта фарзандим бор холос, фарзандимни уларга фидо қилсам. Шунда Хожа «қилолмайсан», дедилар».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Шайх Хусрав

Ҳазрати Ҳожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, ҳузурларида илтижо қилиб арз қилди: «Ҳаромком суви гоҳи Кармина анҳорининг бошланишини ювиб кетиб, яна қайтадан анҳорни кавлашга тўғри келади. Бундан халққа қаттиқ ташвиш етмоқда. Шу кунда яна уни вайрон қилай деб турибди. Яна бўрилар кўнаиб, халқ жуда танг аҳволга тушиб қолган. Яна йўлтўсарлардан Кармина халқига кўп ташвиш етмоқда». Шунда Ҳазрати Ҳожа дедилар: «Энди Ҳаромком суви Кармина анҳорининг бошини вайрон қилмайди. Бўрилар ҳеч кимга заҳмат етказмайди. Йўлтўсарлар энди Кармина халқига ташвиш етказмайди».

Бу сўз уларнинг муборақ оғизларидан чиққан кунлари подшодан: «Йўловчилар Кармина халқига ташвиш берма-син», деган ҳукм бўлди. Мана ўттиз йилдан ошдики, Кармина анҳорининг бошини сув олмайди. Бу сўзлар халқ ичида маълум ва машҳурдир.

ШАЙХ ХУСРАВДАН нақл қилинишича, у деди: «Бир кун Ҳазрати Ҳожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифонда эдилар ва бир қария билан суҳбат қурадилар. Шу аснода мен етиб келдим ва салом бердим. Ҳалиги қария ўрнидан турди ва боғ тарафга қараб юрди. Ҳазрати Ҳожа: «Бу Ҳизр алайҳис саломдир», дедилар. Бу сўзни икки марта такрорладилар. Мен ҳеч нарса демай, жим туравердим. Икки-уч кун ўтгач яна ўша қарияни кўрдим. Улар Хонақоҳ ичида туришар, Ҳазрати Ҳожа у билан сўзлашардилар. Орадан икки ой ўтгач, Бухоро бозорида ўша қария билан учрашиб қолдим. Мени кўриб табассум қилди, салом бердим, алик олди ва мени бағрига босди. Хушҳол ҳолда аҳвол сўради, Қасри Орифонга келганимда Ҳазрати Ҳожа: «Бозорда Ҳизр алайҳис салом билан учрашдинг», дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Ҳожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, шом пайтида Шайх Хусрав манзилида эдилар. Кармина аъёнлари уларнинг хизматларида турардилар. Ҳазрати Ҳожа Шайх Хусравга юзланиб: «Чиқиб қара, эшик олдида ким турган экан», дедилар. Чиқиб қараса, эшик олдида Юсуф номли киши қўлида бир товоқ нок билан турибди. «Ҳазрати Эшоннинг юзларини кўрмоққа муяссар бўлиш учун келдим», деди у. У ичкари кириб Ҳазрати Ҳожага салом қилди ва товоқдаги нокни уларнинг олдиларига қўйди. Ҳазрати Ҳожа бу нокнинг асли ҳақида узоқ фикр қилдилар. Ҳаддан ортиқ уриндилар, муборақ қўллари билан бу ноклардан бирини олиб Юсуфга бердилар. Сўнг Шайх Хусравга қараб: «Бу нокларни холи жойга олиб бор, бу ерда ҳозир бўлганларга бўлиб бер, аммо

нокларни ҳеч ким еёлмайди», дедилар. Сўнг Юсуфга: «Бу нокларнинг асли ҳақида фикр қилдик, ундан ҳеч ким емайди, деб айтдик, сен ростини айт, кўнгилга келган бу нарсанинг сири нимада?» деб сўрадилар. У деди: «Карминага бир соҳиб давлат келибди, деб эшитдим. Уни синамоқчи бўлдим. Бир нокни белгилладим ва нокларнинг тагини бекитдим. Сўнг менга уни олиб берсинлар, дедим». Хожа: «Яхшилаб қара, бу ўша нокми ёки йўқми», дедилар. «Ҳа, ўшадир», деди у.

Шундан сўнг, Ҳазрати Хожа унга насиҳат қилдилар: «Ҳақ субҳонаҳу ва таъолонинг бандаларини синамоқ яхшимас, агар ўша нокни топиб бермасам, тилингни узун қилардинг ва биздан узоқлашардинг, Ҳазрати Муҳаммад алайҳис салом динида бўлган бир кишини синаб ўтиришга нима ҳожат бор?!»

НАҒЛ ҚИЛИНИШИЧА, Карминада бир амирзода бор эди. Бир куни у Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, дарвишларидан бирига жафолар қилди, нораво сўзларни айтди, Ҳазрати Хожа шаънига нисбатан ҳам беадабликлар қилди. Дарвишнинг кўнгли оғриб, Шайх Хусрав олдига келди ва воқеани баён қилди. Бу ерда ҳозир бўлган дарвишлар: «Бу йўлда бунга ўхшаш воқеалар кўп бўлади, авлиё ва анбиёларга қанчалаб жафолар қилганлар, шояд Ҳазрати Хожанинг баракотлари туфайли Ҳақ субҳонаҳу ва таъоло унга рўшнолик ато қилса», дедилар.

Эртасига ўша амирзода Хожанинг дарвишлари ҳузурига келиб тавба ва надоматлар қилди ва деди: «Кечаси туш кўрсам, бир гирдобга тушиб қолибман. Ўлишимга оз қолганда ногоҳ Ҳазрати Хожа келиб қолдилар. Қўлимдан тутиб, қутқариб қолдилар. Мен уларнинг ҳузурларида тавба қилдим ва кўп узрлар сўрадим». Дарвишлар унга: «Давлат ва саодатга етишибсан, муборак бўлсин», дедилар.

У ўз манзилига кетди. Бир замон ўтгач, бир киши келиб, амирзоданинг девона бўлиб қолганини, либосларини йиртиб, далада чолиб юрганини айтди. Дарвишлар унинг уйига бордилар. Уни отга миндириб олиб келдилар. Оёқлари мажруҳ бўлган эди. Қаттиқ изтиробда эди. Дарвишларни кўргач ўзига келди ва изтиробни камайди. Ундан: «Сенга нима бўлди?» деб сўрадилар. У деди: «Яқинларим мени ўша ҳолда кўриб маломат қилдилар, қўлимга бир қадаҳ арақ бердилар, уни қўлимга олган эдим, Ҳазрати Хожанинг ҳайбат билан кириб келганларини кўрдим, улар мени бир нарса билан урмоқчи бўлдилар. Бунини кўриб ҳушимни йўқотдим».

Шундан сўнг у дарвишлардан: «Мени Ҳазрати Хожанинг олдидларига олиб боринглар», деб илтимос қилдилар. У шундай ҳолатда эдики, гўё унинг оёғига чўн кириб кетган, уни тортиб чиқаролмай, қаттиқ азобланаётганга ўхшарди. Уни миҳаффа (тахтиравон)га ўтқазиб, Бухорога жўнатиб юбордилар. У Ҳазрати Хожа хузурларига етгач, қабул назарини топди, зоҳир ва ботинига шифо етиб, ҳукумат ҳамда амирликни тарк этди.

ШАЙХ ХУСРАВДАН нақл қилинишича у деди: «Шом пайтида Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, мени Бухородан Қарминага жўнатдилар. Илтифот юзасидан ўз ходимларини менга ҳамроҳ қилдилар. Кечаси Қарминага етиб келдик. Менда негадир ором ва қарор йўқ эди. Ҳаммомга бордим. Ҳаммомдан чиқиб, масжидга кирдим. Масжидда бўйра йўқ экан. Яна уйга бордим. Ходимни уйготдим. Ҳаромдон анҳорининг қирғоғига бордик ва масжидга бир ҳарвор хашак келтирдик ва тўшадик. Ҳали тонг отмаган эдики, Ҳазрати Эшонининг баракотлари туфайли уларни бу ердан тондик.

ХОЖА АЛОУДДИН АТТОР аттараллоҳу марқадаҳу Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, тилидан нақл қилиб дедилар: «Бир кунни уловга миниб кетаётган эдим, ногоҳ улов ҳеч сабабсиз кетаётган йўлни қолдириб, бошқа тарафга қараб кета бошлади. Юганини қанча тортмай, тўхтамай кетаверди. Бу ерда бир сир борлигини сездим, саодатли бир ин уни олиб кетяпти, деб ўйладим. Қарасам биёбонда бир киши хирмон шошираётган, ерларни сууриб, қолган дошларни йиғайтган экан. Уловдан тушиб, унинг олдига ўтирдим. Сомон ичида тўртта қовуни бор экан, тезда бориб, қовуларни олдимга келтирди. Мен унга: «Иккита катта қовунини қолдириб, иккита кичигини келтирдинг», дедим. У яна қайтиб бориб, қолган иккитасини ҳам олиб келди. Орадан бироз ўтгач, Хожа унга: «Орамизда пон-туз ҳақи ҳосил бўлди, кел, сенинг уйингга борамиз, хотининг қўй калласини тандирда пишириб турибди», дедилар.

Шайх Шоди айтади: «Уларнинг муборак қадамлари менинг хонамга етганда, ҳақиқатан ҳам, айтганларидек бўлиб чиқди». Шундай қилиб, Ҳазрати Хожанинг муҳаббат саодатлари Шайх Шоди хонадонидан пайдо бўлди. Булар доимо Ҳазрати Хожанинг шариф суҳбатларига шайдо эдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг муҳаббатлари ва иштиёқлари Шайх Шодининг аҳли оиласида голиб бўлди. Иштиёқ шиддати

туфайли Шайх Шоди ва аҳли оиласи ерга бош қўйиб: «Эй Худовандо, улуглигинг ҳурматидан Хожа Баҳоуддинни бизга етказ», деди. Бу пайтда қиш фасли бўлиб, ҳаво жуда совуқ эди. Бир лаҳза ўтиб, Ҳазрати Хожа кириб келдилар ва дедилар: «Агар сизларнинг хизмат ҳақингиз бўлмаса эди, иш қийин бўларди. Шундай вақтда бирор киши дарвишларни безовта қилиб Худодан сўрайдимиз?! Тақия қилиб ўтиргандим, ўша фақир сени кўриш иштиёқидадир, дедилар. Қанча ҳаракат қилмайин, тўхтаб туришнинг имкони бўлмади, шундай совуқ ҳавода Қасри Орифондан етиб келдим!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, дарвиш Муҳаммад Зоҳид Ревартуний Шайх Шоди манзилида эди. У Шайх Шодига деди: «Мен хотинимни сенга фидо қилдим, уни талоқ қилдим, сен уни ол». Шайх Шоди ҳам Шайх Муҳаммад Зоҳидга нисбатан шундай сўз деди. Ҳар иккови бу сўзларни айтар эканлар бирдан ўзларидан кетиб йиқилдилар ва фоний бўлдилар. Узоқ вақт шундай ётишди. Бу уйда бўлганлар уларни ўлди деб ўйладилар. Ҳамма ҳайратда қолди. Шу пайт Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифондан етиб келдилар ва уларни бу ҳолатдан чиқардилар. Сўнг дедилар: «Қасри Орифонда эдим, сизлар фидо ҳолатига кирганингизда ва бу ҳолатга тушганингизда менга: «Бизнинг бандаларимиздан хабар ол!» деган буйруқ бўлди ва тунда етиб келдим», дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифонда эдилар. Шайх Шоди Ғадютдан келди. Ўзидан ўтган нуқсон учун узр сўрай бошлади. Ҳазрати Хожа: «Муомала¹ ҳақида ганир», дедилар. У: «Бир ҳўкизим бор, уни атадим», деди. Хожа: «Бундай муомала қабул бўлмайди, сенинг қирқ саккиз динор пулинг бор, уни девор ёригига беркитиб, устини суваб қўйгансан, ҳозир у ерни тутун қорайтириб юборган, ўша маблағни олиб келишинг керак», дедилар. Шайх Шодининг холи ўзгарди. Тез бориб, ўша пулни олиб келди. Ҳазрати Хожа ундан бир динорни олиб, Шайх Шодига бердилар ва дедилар: «Бу бир динор ҳаромдир, уни қаердан олган эдинг?» Шайх Шодининг эсига тушди, у Ҳазрати Хожага етишмасидан аввал қиморга ютиб олган эди. «Бу бир динор ўшандан», деди. Шундан сўнг Хожа Шодига ишорат қилиб: «Мана бу қирқ етти динорга ҳўкиз олиб, зироат қил ва Худонинг бандаларига хизмат қил», дедилар.

¹ Муомала — бу ерда эвазига бериладиган пул назарда тутилмоқда.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қаршида эдилар. Бир куни: «Бизнинг дарвишларимиздан Шоди Ғадютий деган дарвишдан бир нуқсон юз берди, уч кундан сўнг етиб келади», дедилар.

Учинчи куни Шайх Шоди етиб келди, Хожа суҳбатларига киритмадилар. Орадан бир неча кун ўтди. Кўп илтижолардан сўнг уни кечирдилар. Асҳоб ундан сўраганда, деди: «Қасри Орифонда Хожанинг уйларига ўтин келтирдим, шунда мендан бир хато ўтди, беқарор бўлиб, ўша куниёқ Ҳазрати Эшон томон жўнадим. Бу ерга уч кунда етиб келдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Ғадютда эдилар. Шайх Шоди Ҳазрати Эшон олдиларига кириб, салом берди. Жуда хушчақчақ эди. Хожа: «Шоди, хушҳол кўринасан?» деб сўрадилар. У таъзим қилиб деди: «Сизнинг муборак қадамингиз етганидан шодман». Хожа дедилар: «Сенинг бу шодлигинг бошқа одамдандир, биздан эмас, сен йўлдан бир неча танга топиб олдинг, лекин унга қарамадинг».

Шундан сўнг дарвишлар ундан: «Қандай иш юз берди?» деб сўрадилар. Шайх Шоди деди: «Ҳазрати Эшон ҳузурларига келаётсам, йўлда бир неча олтин танга ётганини кўрдим, кўнглимдан: «Уларни одамлардан яшириб оламан», деган фикр ўтди. Яна тавба қилдим. Ўзимга: «Танга билан нима ишим бор», дедим. Уч тўрт қадам ўтган эдим, менда хушҳоллик ҳолати пайдо бўлди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Мен Ғадютда эдим. Шайх Шоди туфайли Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг муҳаббатларига мушарраф бўлдим. Шайх Шоди кўп айтар эди: «Ҳазрати Хожамиз турган томонга қараб оёқ узатмайлик». Бир куни йўлда ҳаво иссиқ пайтида бир дарахт соясида суяниб ўтирардим. Бир нарса оёғимни икки марта чақиб олди. Қаттиқ оғриқ турди. Ўрнимдан турдим ва қидирдим. Ҳеч нарса йўқ эди. Яна дарахтга суяниб ўтирдим. Учинчи марта шундай бўлди. Ўйга чўмдим. Шайх Шодининг насиҳати ёдимга келди. Қарасам, оёғим Қасри Орифон томонга чўзилган экан. Бу мен учун адаб эканини билдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз Хоразмга борган вақтларида, Шайх Шоди уларнинг муборак қадамларида эди. Ҳаромком қирғоғига етганларида Шайх Шодига дедилар: «Сувга

қадам қўй ва ундан ўт». У сувга қадам қўйди, юриб нариги томонга ўтиб кетди. Хожа: «Қарачи, оёқ кийиминг хўл бўлибдими, йўқми?» дедилар. Қаради, ҳеч ери хўл бўлмаган эди. Шундан сўнг Шайх Шодини орқага қайтардилар. У: «Сиз билан бирга борай», деб қанча ялиниб-ёлбормасин, Хожа барибир қабул қилмадилар. Унга дедилар: «Менга ишора бўлди, Шодини орқага қайтар, у сен учун хижобдир».

Ҳазрати Хожа дедилар: «Шоди орқасига қайтгандан сўнг, Илоҳий иноят келиб, валоятнинг ўн саккиз эшиги менга очилди, ёлғиз Хоразмга жўнадим. Кун охирида Яманга етиб келдим. Тунда бу қишлоқнинг масжидида эканман қулоғимга: «Онанг сени биздан сўраяпти, орқага қайт, онангни олдига бор» деган илҳом келди. Иттифоқо бу масжид аҳли тунда масжидга йиғилмаган эди. Ҳозир бўлган пайтларида уларга насихат қилдим. Ҳаммаси тавба қилди. Тўртта майиз олиб, таваккул қадамни Қаршига — онам томонга қўйдим. Бухоро сарҳадига қарашли Банундаққа етганимда хуфтон намозининг вақти бўлган эди. Насаф томондан бир карвон шитоб билан келар эди, карвондагилар бир-бирига: «Бизга нима бўлди, намози асрда карвонни тўхтатишимиз керак эди, намози хуфтонгача чоптириб келмоқдамиз». Мен бу сўзларни эшитиб, ўзимга: «Мен бу жамоатдан эмасманки, уларнинг нарсасидан есам», дедим. Сўнг тезда йўлга тушдим ва Насафга жўнадим. Волидамни зиёрат қилишга мушарраф бўлдим».

НАҚЛ ҚИЛУВЧИ айтади: «Мен кичик ёшда эдим, Ҳазрати Эшондан густоҳлик билан сўрадим: «Йўлда таом едингизми?» «Ҳа», дедилар. Яна сўрадим: «Бировнинг воситаси биланми ёки воситасизми?» Дедилар: «Сиримни фош қилмоқчимисан?» Мен жим бўлдим.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қадда-саллоҳу сирраҳу-л-азиз. Гадютда бир дарвишнинг уйида эдилар. Шайх Шоди эса уларнинг хизматларида эди. Уларнинг муборак назарлари Шайх Шодига тушганда, у бирдан йиқилди ва ҳоли ўзгача бўлди. Аҳли мажлисда ваҳима асарлари намён бўлди. Ўтирганлар истигфор изҳор қилдилар. Хожа дедилар: «Аввало сўраш керак, бу воқеа нима учун юз берди?»

Шайх Шодидан қанчалар сўрашмасин, жавоб бермади. Ҳазрати Хожа дедилар: «У бизга сомонни оғриниб берган, шунинг учун қорини пох тирнаяпти, шу туфайли гаширолмамай турибди, биз нима ҳам қилардик, бу ишни ўзи

қилган». Сўнг кўшимча қилдилар: «Биз ундан сомон сўраган эдик, сомонни огришиб берган. Сомонни келтирган-да бизнинг ҳўкизлар сийишмади».

Дарвишлар унинг гуноҳини тиладилар. Хожа қабул қилиб, уни ҳаракатга солиб ўзига келтирдилар. Биродарлар ундан: «Сомон бераётганингда нима деган эдинг?» деб сўрадилар. У деди: «Эй Хожан махдуми ман, мен камбағалман, менда озгина сомон бор холос. Сиз эса подшоҳсиз, кимдан сомон сўрасангиз, жон деб беради, шундай экан нега мандан сомон сўрайсиз?» деган эдим».

ШАЙХ ШОДИДАН нақл қилинишича, у деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, тонгда Бухоро шаҳри томон кетаётган эдилар. Бу фақир ва Шайх Мухаммад Зоҳид хизматларида эдик. Қундуз бўлгач, Шайх Мухаммад Роҳаний манзилига тушдилар. Унга дедилар: «Бозордан биз учун емиш келтир, аммо фалон ва фалон дўкондан нарса олма». У бориб таом келтирди. Хожа унга: «Мен фалон дўкондан нарса олма деган эдим, нега олдинг?» дедилар. Текшириб қаралса, шу дўконнинг пули талончилар аҳлидан олинган экан.

ШАЙХ ШОДИДАН нақл қилинишича, у деди: «Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг назари қабуллариға мушарраф бўлганимда фидо ва нисор қилиш менга осон бўлиб қолди. Юз динор пулим бор эди, аҳли оилам менга деди: «Бунини махфий тутамиз». Мен рози бўлдим, шаҳарга бориб, кимўхт этик ва бошқа бир неча нарсалар сотиб олдим. Ўзимча, Қасри Орифондан Ғадютга бораман, деб қарор қилдим. Ҳазрати Хожанинг ҳузурлариға келганимда: «Шоди, шаҳарга нима учун борган эдинг?» деб сўрадилар. «Озроқ ишим бор эди», дедим. «Олган кимўхт этик ва бошқа нарсаларингни ҳозир қил». Ҳозир қилдим. Яна дедилар: «Ортиб қолган юз динорни ҳам келтир». Кейин дедилар: «Аллоҳ инояти билан тоғни олтинга айлантиришимни хоҳлайсанми? Бироқ биз оламда фақирмиз ва фақирни ихтиёр қилганмиз, бундай нарсаларға илтифот қилмаймиз. Бу тоифанинг корхонаси ўзга оламдандир, сен учун ҳеч нарса кам бўлмайди, нега пулни гамлайсан? Бундан кейин асло бундай ишни қилма».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, баъзан Ғадютда бошқа дарвишларнинг уйларида ҳам бўлар эдилар. Шайх Шодининг аҳли

оиласи эса Ҳазрати Хожанинг шариф қадамлари доимо ўз уйларида бўлишини хоҳларди.

Бир куни шом пайтида Ғадютда бир дарвишнинг манзилида эдилар. Шайх Шодининг аҳли оиласи Аллоҳ таъолога арз қилиб, Ҳазрати Хожа бизнинг қишлоқда, бизнинг уйда бўлсалар, деб кўп йиғлади. Бомдод пайтида Ҳазрати Хожа Шайх Шодининг манзилига келдилар ва дедилар: «Ҳақ субҳонаҳу мени халқни тўғри йўлга иршод қилсин деб, бу оламга келтирган, сен Ҳақ таъолодан Баҳоуддин бизнинг қишлоққа келиб, бизнинг уйда бўлсинлар, ҳеч жойга бормасинлар, деб тилайсан. Бу сўз қайси қоидага тўғри келади? Шафқат қилиш керак, ҳар доим ўзини ўйлайвермаслик керак!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қада-саллоҳу сираҳу-л-азиз, Шайх Шодига: «Хўкизларни сот», деб буюрдилар. Шайх Шоди уларнинг гапларига амал қилиб, хўкизларини сотди, аммо бир қизил хўкизни қолдирди. Ҳазрати Хожа Ғадютга келганларида Шайх Шодига илтифот қилмадилар. Сал ўтмай, унинг ҳоли ўзгарди, унинг қорнидан худди жувоз овозига ўхшаш овоз чиқа бошлади. Ҳазрати Хожа бир неча марта: «Биз нима ҳам қилайлик, сени тепкилаётган ўша қизил хўкиздир», дедилар.

Дарвишлар унинг гуноҳини тиладилар. Ҳазрати Хожа Шодини кечирдилар ва ўз ҳолига келтирдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Шайх Шоди бозорга бўз олиб борди ва сотди. Уйига келганда, Ҳазрати Хожа бўзнинг пулини қўлидан олиб қўйдилар. Сўнг дедилар: «Уйингга боргач, хотинингга айт, бўзнинг пулини Хожа олиб қўйдилар ва инслатиб юбордилар, дегин».

Шайх Шоди уйига келди ва хотинига: «Бўзнинг пулини белимга боғлаб олган эдим, тушиб қолибди», деди. Шундай дейиши биланоқ унда қабзийт пайдо бўлди, орому қарори йўқолди. Бироздан сўнг Ҳазрати Хожа шаҳардан етиб келдилар, Шайх Шодининг аҳли оиласига дедилар: «Шоди сизларга нима деди?» Улар: «Бўзнинг пулини белимга боғлаб олган эдим, тушиб қолибди демоқда», дейишди. Хожа: «Ёлгон айтади, мен унга: «Аҳли хонангга айт, Хожа пули олиб харж қилиб юбордилар, дегин, деб айтгандим. Бу қабзийт унда шу сабабли пайдо бўлибди», дедилар. Сўнг илтифот қилиб, ушбу ҳолатдан чиқардилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Шайх Шодининг манзилида эдилар. Фақирларга илтифот кўрсатиб ўтирардилар. Шу пайт Шайх Шоди кириб келди. Киришда чан оёғини биринчи қўйди. Хожа дедилар: «Шоди, биз ўтирган уйга нега гафлат билан кирасан, сенга нима бўлди?» Шундай деб, кўрсаткич бармоқларини ерга тирадилар. Шайх Шоди оёғи осмондан бўлиб йиқилди ва ўзидан кетди. Буни кўриб ўтирганларда катта қўрқинч пайдо бўлди. Ҳамма йиғлашга тушди. Шу пайт бир дарвиш келиб қолди, юзини ерга қўйиб, кўп илтижолар қилди. Хожа Шодини кечирдилар. Сўнг дедилар: «Муршид шундай бўладики, муриддан ўтган бир зарра ва бир қатра нарсани ҳам шафқат юзидан тўғрилайди, агар сенинг гафлатингни сенга кўрсатиб берсак, сенга қандай яхши шафқат қилган бўламиз!»

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, дарвишлар бир гал Шайх Шоди уйда татмоч пишираётган эдилар. Баъзилар татмочни қозонга гафлат юзидан ташлар эдилар. Татмочни қозонга ташлаб бўлган эдиларки, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифондан етиб келдилар ва Шайх Шодига қараб, ҳайбат билан: «Қонқоқни ёп!» дедилар. Сўнг дарвишларга юзланиб: «Сизлар қилаётган бу ишни нима деса бўлади, ишим кўп эди, қарасам, сизлар татмочни қозонга гафлат юзидан ташлаётисиз, зудлик билан етиб келдим».

Жамоатнинг аҳволи бирдан ўзгарди ва барчаси беҳуд бўлиб қолди. Шайх Шоди илтимос қилди, Ҳазрати Хожа кечирдилар. Сўнг Шайх Шодига буюрдилар: «Қонқоқни оч!» Қонқоқни очдилар, қарасалар овқат узумга айланиб қолибди. Бу воқеа халойиқдан кўпининг тўғри йўлга киришига сабаб бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг дарвишлари Шайх Шодининг манзилига йиғилиб, ширгуруч тайёрлаётган эдилар. Овқат пишгач, косаларга тортдилар. Ҳеч ким ундан бир лукма еяолмади. Ҳаммасини ҳайрат қоплади. Томоғимиз бўғилиб қолди, бунда бир сир бўлиши керак, маслаҳат шуки, овқатларни қозонга ташлаймиз, кутиб турамиз, қани нима воқеа юз бераркин».

Сал ўтмай, Ҳазрати Хожамиз пайдо бўлдилар ва хушҳол ҳолда шошиб дедилар: «Мен Қасри Орифондан чиққанимда сизлар қозонни ўчоққа осган эдингизлар, етишимга оз қолганда, сизлар овқатни косаларга суза

бошладингиз. Овқатни еб қўймаслигингиз учун томоқларингизни бўғиб қўйдим». Дарвишлар қаттиқ завқ билан овқатни Ҳазрат Хожанинг олдига келтирдилар. Шу куни мазкур суҳбатда гаройиб ҳоллар юз берди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, Радютда Шайх Шодининг манзилида эдилар. Ҳаво жуда совуқ эди. Тун алламаҳал бўлиб қолганди. Ҳазрати Хожа оловга мойил бўлдилар. Шайх Шоди олов қидириб, ташқарига чиқди ва бир дарвишнинг уйига борди. Олов олиб кетиш учун бир идиш сўради. Дарвишнинг хотини олов учун бир синган коса берди ва кўн ниёзмандликлар изҳор қилди. Шайх Шоди оловни келтириб ўт ёқди. Ҳазрати Хожа исиндилар. Сўнг дедилар: «Эй Шоди, оловни қаердан келтирддинг?» Шайх Шоди ҳалиги ожизанинг қиссасини баён қилди. Хожа дедилар: «Ожизанинг уйига бор, ундан нима эшитсанг, келиб менга айт».

Шайх Шоди бориб, ожизани тез топди ва қайтиб келиб Ҳазрати Хожага эшитганларини айтди. Эрталаб ожиза Ҳазрати Хожанинг ҳузурларига келди. Жуда кўн одам йиғилган эди. Хожа ўша ожизага юзландилар ва дедилар: «Нима ганинг бор, айт». Воқеа бундай эди, кампир, қизи ва куёви Радют ҳокимларининг асири эдилар, ўзи ва қизи учун кўн ҳожатмандликлар изҳор қилиб, ялиниб ёлворди: «Биз икки заифа бу жамоатнинг хизматини қилишга тоқатимиз йўқ», деди. Хожа унга: «Сен ва қизинг қулликдан озод бўлдиларинг. Аммо сен ўта бахиллик қилдинг, агар Бухоро аҳлини тамом сўраганингда сенга бахшида қилган бўлардим», дедилар.

Ҳақиқатан шундай бўлди, кампир, қизи, куёви ва уларнинг ўғли бандилиқдан озод бўлдилар ва дину дунё саодатини топишга муваффақ бўлдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, бир оқшомда ўз асҳоблари билан Бухоронинг Қалобод гузаридаги бир дарвишнинг манзилида эдилар. Ҳазрати Хожа бу суҳбатда мавлоно Додак Қуфинийга юзланиб дедилар: «Муҳаббатнинг белгиси шуки, биз нима десак уни бажаргаймиз». Мавлоно Додак: «Нима буюрсалар ҳаммасини қиламан, хизмат камарини жоним белига боғлайман», деди. Ҳазрати Хожа ҳар хил ишларни бир-бир санадилар ва охирида: «Уғрилик бўлса ҳам қиласанми?» дедилар. Мавлоно Додак ўйланиб қолди,

сўнг деди: «У айтилганлар Ҳаққуллоҳ¹дир, унинг қарамига ниҳоят йўқ. Аммо ўғрилик иши бандалар ҳақиға тажовуз қилишдир».

Шундан сўнг Хожа Амир Ҳусайнга юзланиб, шундай дедилар: «Самарқанд дарвоза маҳалласига бор, у ерда фалон белгили уй бор, уйни тешиб кир, хонада кийим-кечак ва газлама солинган қоп бор, уни олгин-да, бу ерга келтир».

Амир Ҳусайн тез ўрнидан турди, ўша белгили ҳовлини топди, тешиб, ўша қопни олди ва Хожа ҳузурига олиб келди. Ҳазрати Хожа текшириш ва хабарини келтириш учун бир гуруҳ жамоатни ўша ҳовлига юбордилар. Жамоат уй яқинига етганларида қандайдир овозларни ва оёқ товушларини эшитиб, бир четга яшириндилар. Ўғрилар тўдаси бу уйга ўғирлик учун келганини кўрди. Улар уйнинг тешилганини кўришиб, бир-бирларига: «Даврнинг зўр айёрлари эканми, биздан аввал келиб қопни олиб кетишибди», дейишди.

Тонг отгач, Ҳазрати Хожа қопни бир дарвишга бериб, хона соҳибига элтиб беришни буюриб, дедилар: «Унга айт, ўғрилар тўдаси молингизга қасд қилган эди, дарвишлар хабар топиб, молингизни олиб кетиб, сақлаб қолдилар, дегин».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирруҳу-л-азиз, Марвда бўлган пайтларида бола-чақаларимнинг аҳволи менга ташвиш бера бошлади. Амир Ҳусайндан илтимос қилиб, дедим: «Сиз қулай пайтни топиб, Ҳазрати Хожадан илтимос қилиб, Бухородан хабар келди, унинг биродари Шамсуддин вафот қилибди, деб ижозат олиб берсангиз».

Шу куни жума эди. Ҳазрати Хожа жума масжидидан чиқаётганларида Шайх Амир Ҳусайн биродарим Шамсуддиннинг вафоти ҳақида хабарни айтди. Ҳазрати Хожа: «У ўлган эмас, унинг ҳиди буён келмоқда», дедилар. Ҳазрати Хожа шу сўзни айтиб турган эдиларки, Шамсуддин Бухородан бу ерга етиб келди ва Хожага салом берди. Ҳазрати Хожа: «Амир Ҳусайн, мана Шамсуддин келди», дедилар. Бу ерда ҳозир бўлганлар ҳайрон қолишди. Бу қисса Марвда маълум ва машҳурдир.

ДАРВИШ БОБО СОҲИБ САМАРҚАНДИЙДАН нақл қилишларича, у деди: «Ҳазрати Хожа Баҳоу-л-Ҳақ

¹. Ҳаққуллоҳ — Аллоҳ ҳақи, Аллоҳ мукофот ёки жазо бера олиши мумкин бўлган ишларни ўз ичига олади. Бунинг акси ҳаққуннос бўлиб, одамлар ҳақдир. яъни биров гуноҳ қилса, аввало одамлар кечириши керак.

ва-д-Дин (Баҳоуддин), қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг бузурглик сифатлари оламга ёйилгач, менда уларнинг шариф суҳбатларини топиш истаги пайдо бўлди. Бухорога жўнадим. Хаёлимда Бухорога кириб энг аввал Ҳазрати Хожанинг мулоқотига мушарраф бўламан, деган фикр бор эди. Бухорога келиб уларни қидиришга тушдим. Йўлда кетаётган бир жамоатни кўрдим ва булар Ҳазрати Эшоннинг дарвишлари бўлса керак, деб ўйладим. Шошиб уларнинг орқасидан йўлга тушдим. Хаёлимда Ҳазрати Хожа аввало менга сув беришлари керак, сув ичишда ҳеч ким менга шерик бўлмаслиги керак, дедим. Бир қадам босиб, мундоқ қарасам, ҳалиги жамоат тўхтаб турибди. Уларнинг орасидан бир цуроний азиз киши чиқди, унинг юзидан улуглик ва валоят белгилари кўриниб турарди. Мен томон келиб, мени бағрига босди ва икки марта «Хуш келибсан, Бобо Соҳиб Самарқандий», деб такрорлади. Ваҳоланки ул азиз билан мен илгари ҳеч учрашмаган эдим. Улар мени қаердан билар эканлар, деб ҳайрон бўлдим. Мендан Самарқанд олимлари ва фозиллари ҳақида сўрадилар.

Манзилга келиб тушилгач, ҳамма жам бўлиб ўтирди, олий даражада суҳбат ва юксак даражада дилкушо мажлис бўлди. Бир лаҳзадан кейин Ҳазрати Хожа битта нон ва идишда сув келтириб, дедилар: «Ич, бу сенинг насибанг, ҳеч ким сенга шерик бўлмайди». Сўнг яна дедилар: «Азизларнинг хотирига бу қадар ранж бериш лозим эмас».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, биринчи марта Байтуллоҳ сафаридан қайтганларида мавлоно Муҳаммад Ҳаравий номли киши уларнинг орқасидан Бағдоддан етиб келди. У изҳори талаб ва ҳожатмандликлар қилди. Хожа дедилар: «Бу ишга ҳали вақт бор».

Бир куни бир гуруҳ дарвишлар ҳозир бўлган вақтда, шундай дедилар: «Толиблар ва ошиқлар интизор бўлган замон етиб келди!» Шундай деб мавлоно Муҳаммадни чақирдилар. Унга: «Ҳозир бўл, биздан баҳра олурсан», дедилар. Шундай деб кўрсаткич бармоқларини унинг тиззасига тегиздилар. Унинг аҳволи бутунлай ўзгарди. Қайта ҳолига келтириб: «Хушёр бўл, вақт ўтяпти», дедилар ва унга яна илтифотлар қилдилар. Яна ўша ҳолга тушди, яна ўз ҳолига келтирдилар ва дедилар: «Қаттиқ диққат қилки, вақт ғоят кам». Унга яна иноят ва илтифот қилдилар. Сўнг унга: «Эй мусулмон, ҳозир Боғи Зоғонни ўйлаш вақtimi?» дедилар. Мавлоно Муҳаммад йиғлашга

тушди, устидаги либосини пора-пора қилди ва қаттиқ изтиробга тушди.

Кейинроқ, ҳозир бўлганлар ундан: «Боғи Зоғоннинг қиссаси қандай эди?» деб сўрадилар. У деди: «Бир куни диндош дўстлардан бири билан Боғи Зоғонда ҳамроҳ эдик. Ўша дўст менга: «Эй дўст, Худонинг дўстларидан бўлган бир дўст билан учрашиб қолсанг, унинг суҳбати баракотидан вақтинг хуш бўлса, ўша пайтда мени ёдингдан чиқарма», деган эди. Ўша пайтда ўша дўст ёдимга тушган эди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз Маккаи муаззама (унинг шарафи ва иззати зиёда бўлсин) тарафдан қайтаётиб, Мозандарон вилоятига етганларида, Ҳирот уламоларидан бўлмиш мавлоно Сайфуддин Абҳарий Ҳазрати Эшон билан ҳамроҳ эдилар. Ҳазрати Хожа каминани Мавлоно билан Хоразмга жўнатдилар. Мавлонодан ижозат олиб, Хоразмдан Бухоро томон жўнадим. Бухорога етиб, билсам, Хожа хануз Марвда эканлар. Бу ердан мулозамат эҳромини боғлаб, Марв томон жўнадим. Ҳазрати Хожа дарвишларидан Дарвиш Тоткандий менга ҳамроҳ бўлди. Йўлда бу дарвишдан бир сўз содир бўлдики, бу сўзда Ҳазрати Хожага нисбатан ҳурматсизлик мавжуд эди.

Марвга етганимизда Хожанинг қайси манзилда экаликларини билмас эдик. Кун охирига қолган эди. Сўрай десак бирорта одам ҳам йўқ эди. Ҳайрон бўлган ҳолда бир уйнинг эшигига етиб келдик. Кўнгилда кашин¹ пайдо бўлди. Уй эшигининг ҳалқасини қоқдик. Ичкаридан Ҳазрати Хожа менинг номимни атаб чақирдилар. Ичкарига кирганимизда Ҳазрати Хожа дарвиш Тоткандий билан кўришмадилар. Йўлда содир бўлган сўз сабабли ўн кунгача шу ҳол давом этди. Охири Ҳазрати Хожанинг оталари уни ўз шафоатига олдилар. Шундан сўнггина Хожа уни кечирдилар.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг дарвишларидан бири Хожа Алоу-л-Ҳақ ва-д-Дин (Алоуддин)дан: «Дил ҳоли сизнинг назарингизда қандай ҳолатга эга?» деб сўради. Улар: «Унинг ҳолати менга маълум эмас», дедилар. Дарвиш деди: «Дил ҳоли менинг наздимда, уч кунлик ойга ўхшайди».

¹ Кашин — тортиш, бу ерда ширининг ўз муридини фикрига ўзига тортиши назарда тутилмоқда.

Ҳозир бўлганлар бу сўзни Ҳазрати Хожага маълум қилдилар. Хожа «Дарвиш ўз ҳолининг нисбатини баён қилибди», дедилар. Сўнг Хожа Алоуддин Атторни чакиртирдилар. Уларга кўп илтифотлар кўрсатдилар ва муборак қадамларини Хожа Алоуддиннинг қадамлари устига қўйдилар. Улуг ҳолат уларни ўз тасарруфига олди. Хожа Алоуддин ўз ҳолларига келганда, Хожа унга дедилар: «Ҳолатингни баён қил». Улар дедилар: «Ҳамма мавжудотни ўзимда мушоҳада қилдим». Ҳазрати Хожамиз: «Сенинг дил ҳолинг мана шудир, дил ҳолинг шундай (улкан) бўлса, сен қандай қилиб ўз дилингни ҳолини идрок қила оласан?

Мисра:

Васфи дил дар баён намеояд¹.

«Ло ясаъани арзи ва ло самои валакинна ясаъани қалбу абди-л-мўъминин» ҳадисининг сиррини дил нима эканини билган кишигина била олади».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қадасаллоҳу сирраҳу-л-азизга менинг етишганимнинг сабаби шундай эдики, Ҳасри Орифонда Ҳазрати Эшонга хасталик юз тутганда, Бухоро дарвишлари ўзаро жам бўлишиб, уларни кўргани келишди. Ҳазрати Эшонга учрашди, уларнинг бошларида туришди. Ҳазрати Эшоннинг хасталикларидан кўнгиллар қаттиқ маъюс бўлган эди. Шу ҳолатда Ҳазрати Эшон ўринларидан турдилар, икки кишига белларини маҳкам боғлашни буюрдилар. Сўнг уйларига кирдилар. Бироз ўтгач, бир эчкини бўйинларида кўтариб, хонақоҳга олиб келдилар. Бу ҳолатнинг мушоҳадаси жамоатнинг муҳаббатига сабаб бўлди.

Шундан сўнг менга: «Бизнинг уйга бор, болага айт, то қозон, товоқ ҳамда таом ниширишга тааллуқли ҳамма нарсани сенга олиб берсин, агар бола йўқ бўлса, эшик ҳалқасини қоқ ва айтилган нарсаларни талаб қил, улар сенга чиқариб беришлари учун сен узоқроқ бориб тур, сўнг нарсаларни олиб, бу ёққа келтир», дедилар.

Мен қишлоққа етиб қарасам, бир уй эшиги олдида бир камшир ўтирибди. Мен Ҳазрати Эшоннинг ҳовлиларини билмас эдим, ўша заифадан Шайх Баҳоуддиннинг уйлари қайси, деб сўрадим. Заифа жафо сўзларини айтишга бошлади. Сўнг деди: «Бу мавзеда ҳеч қандай шайх йўқ, ёвуз жаллод бор, унинг уйи анави», деди.

¹. Дилингни васфи баёнга сирмайди.

Унинг сўзларидан хотирим паришон бўлди. Буюрилганим учун ўша нарсаларни олиб, айтилган жойга келтирдим. Ҳазрати Хожа менга қараб: «Менинг олдимдан кетганингдан бошқача бўлиб келдинг, нима гап? деб сўрадилар. Бўлган воқеани айтиб беришга мажбур бўлдим. Хожа: «Бор, дастурхон олиб кел», деб буюрдилар. Бордим, ҳалиги заифа жафони ҳаддан оширди. «Уни қандай қилиб шайх дейсизлар, унда зикр ҳам, симоъ ҳам хилват ҳам йўқ!» деди. Унинг сўзларидан аввалгидан яна баттарроқ хаста хотир бўлдим. Дастурхонни Ҳазрати Хожага келтирдим. «Бу гал аввалгидан ҳам бошқачароқ бўлиб келдинг», дедилар. Бунинг сабабини айтдим. Хожа дедилар: «Мана бу боғда бир дарвиш бор, исми Амир Ҳусайндир, зироат билан машғул, уни чақириб кел». Амир Ҳусайн ҳозир бўлганда унга дедилар: «Бор, ўша заифага айт, жаллодлик ва ёвузликни ўзинг қилиб, бизга туҳмат қияпсан, фалончи билан фалон сомонхонада бузуқлик қилиб, бола бўлиб қолганда, уни ўзингдан даф қилиб, фалон жойга кўмгансан, дегин». Сўнг менга юзланиб: «Сен Амир Ҳусайн билан бирга бор, қараб тур, ўша заифа нима дер экан», дедилар.

Амир Ҳусайн кетди. Бориб бу сўзларни жафокор заифага етказди. Заифа йиғлашга тушди, ялиниб-ёлворди ва деди: «Ҳақ субҳонаҳу ва таъолонинг бандалари бундай ишлардан воқиф эканлар, тавба қилдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг дарвишлари Боғи Мозор (Мозор боғи)да оташдон қилиш билан банд эдилар. Шу орада Ҳазрати Хожанинг ўроқлари йўқолди. Қанча қидирсалар ҳам топилмади. Хожа: «Иншоаллоҳ, ўроқ албатта топилади», дедилар. Сўнг Ғадют дарвишларидан бирига мактуб ёздилар. Мазмуни шундай эди: «Ғадютдаги Қутбуддиннинг уйига кир, киришинг билан тешага қара, хонанинг сақафида бўзга ўралган ўроқ турибди, уни ол ва биз томонга бериб юбор». Дарвиш бу белгилар бўйича ўроқни топиб бериб юборди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг суҳбатларига муяссар бўлишдан аввал Насафда юрардим. Термизлик бир киши уйимга меҳмон бўлди. Унинг чиройли бир қизи бор эди. Унга кўнглим тушиб қолди. Бир куни қизни уйда ёлғиз топдим, бағримга босдим ва ўцдим. Орадан анча вақт ўтди. Бир куни Бухоро тарафидан бир дарвиш келиб қолди.

Унинг суҳбатига хоҳиш пайдо бўлди. Кейин билсам, у Ҳазрати Хожанинг дарвишларидан экан. У Бухоро томон жўнаганда мен у билан бирга бордим. Қасри Орифонга етиб, Ҳазрати Хожани тоқдим. «Нима иш билан келдинг?» деб сўрадилар. «Дарвишлар суҳбатини топмоқчиман», дедим. «Бу сўз қайда-ю, ул аҳвол қайда, термизликнинг қизини қучоқлайсан, ўпасан, дарвишлар суҳбатига майлим бор, дейсан», дедилар Хожа. Мен: «У иш хато эканини билмабман, сиз у ерда йўқ эдингиз-ку», дедим. «Кўрган киши менга айтди», дедилар Хожа. Мен хайрон бўлдим ва уларнинг суҳбатига боғланиб қолдим.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир мусулмон киши йигирма беш динор пулини йўқотган экан. Ҳазрати Хожамиз қуддиса сиррухуга илтижо қилди. Улар дедилар: «Уйдаги канизак олган». Канизакни тутдилар. У «Тупроққа кўмганман», деди. Ҳазрати Хожа: «Тупроққа кўмгани фақат уч динор», дедилар. Текшириб қарашса, ҳақиқатан, Хожа айтганларидек экан.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, бир дарвишга: «Мана бу бир печа харвор бугдойиши тегирмонга олиб бор, тегирмончига айтгинки, навбатни сенга берсин. Яна айтгинки, ҳаво совуқ бўлса ҳам ҳечқиси йўқ, қишда сув музламайди ва сенинг тегирмонинг тўхтамайди. Шайхул-олам вақтида ҳам шундай воқеа юз берган эди. Биз ҳам айтамызки, сув музламагай». Ҳақиқатан ҳам Хожа нима деган бўлсалар, шундай бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, Гадютда эдилар. Бир дарвиш ниёзмандлик юзасидан бир неча анор келтирган эди. Ҳазрати Хожа Муҳаммад Зоҳид Ревартунийга: «Анорни тақсимла», деб буюрдилар. Шу пайт Муҳаммад Зоҳид кўнглини гап қилиб турган нарса ҳақида гапириб: «Ғуломим йўқолиб қолди», деди. Ҳазрати Хожа: «Икки кеча, икки кундуз биз билан ҳамсуҳбат бўл, учинчи кунни уйингга борсанг, ғуломинг келган бўлади», дедилар.

Муҳаммад Зоҳид учинчи кунни уйига борди, Хожанинг сўзларини аҳли оиласига айтиб улгурмасидан ғулом эшикдан кириб келди. Ҳамма таажжубда қолди. Нима воқеа бўлганини ғуломидан сўрадилар. Айтди: «Насафга кетаётган эдим, оёғим олдинга юрмай қолди, бу бошқа жойдан бўлаётганини билдим, мажбур бўлиб, қайтиб келдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифондан Насафга жўнадилар. Бир дарвишга уйга ўтин келтиришни ва ун қилишни буюрдилар.

Ҳазрати Хожа Насафда бир гуруҳ асҳоб қошида дедилар: «Ўша дарвиш-ходим шу пайтда бизнинг манзилга ўтин олиб кетяпти. Унинг кўнглидан: «Агар Хожа шу ерда бўлганларида эди, кўрардилар, яхши бўларди», деган фикр ўтмоқда. У ўтинни истамаган ҳолда бизникига олиб борди. Манзилда бўлган кишилар унинг норизолигини кўриб, ўтинларни қабул қилмадилар. Қанча ялиниб-ёлвормасин, фойда қилмади. У дарвишда қабзият пайдо бўлди. Уч кундан сўнг бу ерга етиб келади».

Жамоат Ҳазрати Хожанинг муборак нафаслари қачон юз беришига мунтазир эдилар. Уч кун ўтгач, ўша дарвиш-ходим етиб келди. Биродарлар ундан ҳол сўрадилар. Ҳазрати Хожа қандай айтган бўлсалар худди шундай баён қилди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб, деди: «Бир куни Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Ғадютда эдилар. Менга: «Уйимизга, Қасри Орифонга бироз ўтин элиб бер», дедилар. Ўзлари эса Ғадютдан қаёққадир кетдилар. Уларнинг ишоратлари бўйича чучукмиядан ўтин тайёрлай бошладим. Қарасам, чучукмиядан ўтин тайёрлаш қийин экан. Чучукмияга тикон кўшиб, ўтин тайёрладим ва Қасри Орифонга олиб бордим. Уч кундан сўнг Ҳазрати Хожа қайтиб келдилар. Мендан: «Ўтин келтирдими?» деб сўрадилар. «Ҳа», дедим мен. «Ўтин қиссасини сен гапирасанми ё мен гапирайми?» дедилар. «Сиз учун равишандир», дедим. Шунда дедилар: «Аввал чучукмиядан ўтин йиғдинг, сўнг ўйлаб қолдинг ва унга тикон аралаштирдинг, сўнг уйга келтирддинг».

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Марвда эдилар. Ғадют дарвишлари ва бошқалар бу саодатга мушарраф бўлдилар. Ҳазрати Хожа бир неча вақт уларнинг хизматларида бўлдилар. Ҳазрати Хожа дарвишларга қайтиш учун рухсат берётганларида шундай дедилар: «Бухорога бориб, Алоуддин богидаги иморатга химмат кўрсатишлар ва эҳтиёткорликни жойига қўйишлар».

Бир неча муддатдан сўнг Ҳазрати Хожа Бухорога келдилар. Ғадют дарвишлари уларнинг зиёратларига келдилар. Ҳазрати Хожанинг назарлари бу дарвишларга тушгач: «Хожа Алоуддин богидаги иморатга химмат

қилмадиларингиз», дедилар ва нуқсонга йўл қўйилган жойларни бирма-бир айтиб бердилар. Сўнг дедилар: «Дарвиш пир айтган ҳар бир ишни у айтганидек билиши ва қилиши керакки, шунда бу иш унинг учун саодатга етиш воситаси бўлади».

Хожа Алоуддин Аттор аттараллоҳу марқадаҳу нақл қилиб, дедилар: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг оёқларини уқалаётган эдим. Шу суҳбатда тасодифан бир шарифзода (азиз кишининг фарзанди) ўтирган эди. Хожа фано ҳақида сўзлар айтаётган эдилар. Сўз орасида Хожа дедилар: «Авлиёларга фано ҳолатида тасарруф қилиш қобилиятини берадилар», деб қолдилар. Ҳалиги шарифзода Хожадан: «Авлиё фано ҳолатида қандай тасарруф қилади?» деб сўради.

Ҳазрати Хожа муборак оёқларини менинг кўкрагимга тегиздилар, менда бир ҳолат пайдо бўлиб, ўзимдан кетдим. Уларнинг бу иноятлари намози асрдан аввал эди, то бомдодгача давом этди. Ўз ҳолимга қайтиб Ҳазрати Хожа ҳузурларига келганимда, шундай дедилар: «Сен билан бўлган бу муомала ўша шарифзодада ишонч ҳосил қилиш учун қилинган эди».

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг дарвишларидан бўлган Муҳаммад Турк Куфиний Бухорода бир дўконда ўтирган эди. Унда жазаба сифати кучли бўлиб, баланд поғона сўзларни айтар эди. Сўз орасида унинг оғзидан: «Бир пашша Бағдодда, бир дарахтнинг нозик шохига қўнса-ю, дарвиш уни бу ерда туриб кўрмаса, шу ҳам дарвишлик бўлдими?» деган сўз чиқди.

Бу сўз Ҳазрати Хожага етиб борди. Шундай дедилар: «Бу сўзнинг сенга нима фойдаси бор, мусулмонлик динининг ғамини е, Мустафо саллаллоҳу алайҳи васаллам шариатининг улуғ йўлида собитқадам бўл, сенинг бу сўзларингдан иш ўз жойига етмайди».

Уларнинг бу шафқатларидан ҳозир бўлганларнинг вақтлари хуш бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Меҳнаи Муборакда Султон Абу Саъид Абулхайр қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг фарзанди Хожа Муаййиднинг манзилида эдилар. Улар Ҳазрати Хожамизга нисбатан катта муҳаббатга эга эдилар.

Бир куни йўлда Ҳазрати Хожа бир дарвишни кўриб қолдилар. «Бу дўстлардандир, лекин бизни танимади»,

дедилар. Азиз манзилга келганларида Хожа Муаййидга: «Бугун шахрингизда Ҳақ дўстларидан бир дўстни кўрдик, агар ижозат бўлса, бу ерга келса», дедилар. Сўнг бир дарвишни чақиришга жўнатдилар. Дарвиш ҳозир бўлгач, у билан Хожа Муаййид орасида тариқат борасида баҳс бўлди. Ҳазрати Хожа жим ўтирардилар. Дарвиш Хожадан фойдали бирор нарса дейишларини қанчалик илтимос қилмасин, Хожа буни адо қилмадилар. Шунда дарвиш бу уйдан ташқари чиқди ва учиб, баланд жойга қўнди. Ҳазрати Хожа унинг бу ишига табассум қилдилар ва дедилар: «Бу энгилдир». Бироз фурсатдан сўнг дарвиш яна Хожа хизматига келди. Хожа дедилар: «Бу қилган ишинг нима ўзи?! Ҳақ субҳонаҳу бандаларининг олдида бундай ишларнинг асло эътибори йўқ. Агар Худонинг хос бандалари Худо ўзларига ўтказган нарсалардан бир озини халққа кўрсатса олам халқининг ҳолати бутунлай бошқача бўлар эди!» Дарвиш деди: «Қирқ беш йилдирки, оламни кезаман, ўн марта ҳаж қилдим, Расул саллоллоҳу алайҳи васалламни муборак равза (қабр) ларини зиёрат қилдим, аммо ҳеч кимни кўрмадимки, бироз бўлса ҳам Ҳақ субҳонаҳудан унга ўтган бўлса». Хожа дедилар: «Бундай тоифа оламда бор!» Шундай деб, кўрсаткич бармоқларини унинг тиззасига тегиздилар, аҳволи ўзгариб, қулаб тушди. ранглари ўзгариб кетди, ҳаёти тугади. Бир фурсат шу ҳолатда ётди. Шундан сўнг кўрсаткич бармоқларини унинг пешонасига қўйдилар. Кўзини очди ва ҳаракатга келди. Илтижо билан узр кўчасига кирди ва деди: «Ёмон иш қилдим, бунга тавба қилдим, билимсизлик қилиб сизга нисбатан бу ишга йўл қўйдим». Шундан сўнг у Ҳазрати Хожа давлати этагига қўл урди ва деди: «Сизнинг хизматингизда ҳажга бораман». Хожа дедилар: «Ўн марта ҳажга борганман деган эдинг». У эса: «Булар ҳисоб эмас», деди. Хожа дедилар: «Сенда таслимлик зоҳир бўлмоғи зарур, сен Ҳиротга боришинг керак».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Қурбон ҳайити куни эди. Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз мачитдан чиққан эдилар. Уларнинг изидан кўпчилик бораётган эди. Саййид Амир Қуллолнинг фарзандлари Амир Бурҳон, қаддасаллоҳу сиррахума Ҳазрати Хожамизнинг шариф назарлари баракоти туфайли маънавиёт оламидан тўлиқ баҳраманд бўлиб, улар ҳам Ҳазрати Хожа орқаларидан кетаётган эди. У Ҳазрати Хожани одамлар ён-атрофидан ўраб олиб, истиқболига келаётганини кўриб, оҳиста: «Ҳазрати Хожанинг элга танилмай турган даст-

лабки вақтлари қандай соз эди, мана сенга ҳол кучи-ю, танилиш, мана сенинг қору боринг! Одамлар ҳозирги пайтда уларга қандай ташвиш бермоқдалар», деди.

Мен Амир Бурҳоннинг ёнида эдим. Хожа олдинда секин-аста кетардилар. Амир Бурҳон бу сўзларни айтгач, Хожа бироз тўхтаб турдилар. Амир Бурҳон етиб келдилар, Ҳазрати Хожа Амир Бурҳоннинг ёқаларидан тутиб бироз силкитдилар. Улуғ сифат уни тасарруф этди ва тик туришга қувват қолмади. Ҳазрати Хожа уни ушлаб қолдилар. Бироз фурсат шу тариқа ўтди. Сўнг ўз ҳолига келди. Шунда Хожа унга: «Аҳволу қору бор ҳақида нима дейсан, ҳозир бор эканми ёки йўқ эканми?» дедилар. Амир Бурҳон кўп узр айтди ва тавба қилди, сўнг деди: «Қору бор аввалги аҳволдан ҳам ортиқроқ!»

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қада-саллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифонда масжид эшигининг олдида ўтирган эдилар. Ҳар тарафдан дарвишлар келиб, катта издиҳом барпо бўлган эди. Тоткандан ҳам бир дарвиш Ҳазрати Эшоннинг муборақ қадамларини топмоққа келган эди. Хожа унга илтифот қилмадилар. «Сен бизнинг ижозатимизсиз келибсан, Мохон халқи сени деб зиён тортди», деб унга ҳайбат билан назар қилдилар. Унинг аҳволи ўзгарди, ҳушдан кетиб, бир муддат жонсиз ётди. Бир дарвиш уни кечиринларини илтимос қилди. Хожа дедилар: «Сен мендан кўра унга меҳрибонроқмисан, жим тур». Татмоч овқати пишгунча вақт ўтди. Ҳазрати Хожанинг оталари келиб қолдилар ва дедилар: «Дарвишларнинг кўнгли гуноҳкорга қаратилгандир». Хожа дедилар: «У Мохон тарафга бормаса, одамларга ялиниб-ёлвормаса, халқ зиёндан қутулмаса, унинг учун биз томонга йўл йўқ». Шундай деб, муборақ оёқларини унга тегиздилар ва «тур» дедилар. Ўша онда ўзига келди, узр сўради. Барча дарвишлар бу ҳолдан қаттиқ ҳайратга тушдилар.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қада-саллоҳу сирраҳу-л-азиз, йўлда кетиб борардилар. Бир қассоб бўлиб, иттифоқо, бўйнига катта ёғочни кўйиб қаёққадир кетарди. Ҳазрати Хожани кўриб, улардан мадад сўради. Ҳазрати Хожа ёғочнинг бир тарафини кўтармоқчи бўлган эдилар, орқаларида турган дарвиш илтимос қилиб, ёғочни кўтарди. Ҳазрати Хожа ҳам мадад қилиб борардилар. Ҳазрати Хожа оҳиста дедилар: «Эй қассоби мискин,

биз кўтариб бораётган ёгочдан чиройли иморат қилишинг мумкин, ammo на иморатинг қолади ва на ҳаётинг!»

Эртасига қассоб девона бўлиб қолди, либосларини пора-пора қилиб, далаларда беқарор кезарди. Бир муддат одамлардан ғойиб бўлиб кетди. Бир куни Ҳазрати Хожа ўтирган эдилар, уларнинг хизматларида Шайх Амир Ҳусайн ва Шайх Шоди бор эди, ногоҳ ўша қассоб девона келиб қолди. Сокинлик ва вазминлик билан турди ва Ҳожага раҳматлар айтиш билан машғул бўлиб деди: «Сиз ҳазратнинг баракотлари туфайли барча нарсалардан халос бўлдим!»

Ҳазрати Хожа бир иш билан бир нафасга чиқдилар. Шу пайт қассоб билан Шайх Шоди орасида баҳс юз берди. Ҳар икки томон қизишиб кетди. Қассоб бир учиб деворга кўниб олди. Ҳазрати Хожа Амир Ҳусайнга: «Қассоб намози асрдан сўнг келсин», деб буюрдилар. Амир Ҳусайн Хожанинг сўзларини қассобга етказди. У девордан пастга тушди.

Намози асрдан сўнг Хожанинг ҳузурларига отланди. Ҳазрати Хожа бир неча қадам олдинга юриб, Амир Ҳусайндан: «Баҳс нима тўғрисида эди, тез гапир», дедилар. Амир Ҳусайн бошидан охиригача гапириб берди. Хожа Шайх Шодига ҳайбат билан боқдилар. У ўша онда думалаб тушди ва унда кучли ўзгариш пайдо бўлди. Бир қанча вақт шу ҳолда ётди. Қассоб ҳайратда қолди ва Ҳазрати Хожага ялиниб, арз қилди: «Бу қандай воқеа?» Хожа: «Бу воқеа сен туфайли юз берди, у сен билан баҳс қилди, сенинг хотиринг у туфайли паришон бўлди, агар сен ундан рози бўлмасанг, у ўз ҳолига келмайди», дедилар. Қассоб: «Мен ундан розиман!» деди. «Унинг бошини ердан кўтар», дедилар Хожа. У шундай қилди. Шайх Шоди кўзини очди ва ҳаракатга келди. Қассоб қаттиқ ялинди, Хожа уни кечирдилар. Ҳазрати Хожанинг муборак назарлари ва нафаслари сабабли қассобда улуг сифатлар пайдо бўлди ва ҳақиқий дўстлардан бирига айланди.

МАВЛОНО ЯЪҚУБ ЧАРХИЙДАН нақл қилинишича, улар дедилар: «Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сир-раҳу-л-азизга етишмасимдан аввал, Бухоро улуғларидан ижозат фатвосини олиб, ўз ватанимга отландим. Ҳазрати Хожага учрашдим ва кўп ялиндим. Улар: «Ҳозир нега қайтдингиз?» дедилар. «Хизматни дўст тутаман», дедим. «Нима учун?» деб сўрадилар. Шунинг учунки, сиз улуғсиз ва халқ мақбул кўрган зотсиз», дедим. Улар: «Бундан яхшироқ далил керак, аҳтимол бу шайтоннинг қабулидир»,

дедилар, Хожа. Мен дедим: «Саҳиҳ (тўғри) ҳадисда айтиладики, ҳар қачон Ҳақ таъоло бир бандани ўзига дўст тутса, унинг дўстлигини бандаларининг дилига ташлайди». Ҳазрати Хожа табассум қилдилар ва дедилар: «Биз Азизоннинг муридими». Бу сўздан ҳолим ўзгарди, негаки бундан бир ой аввал туш кўрсам, тушимда: «Сен Азизоннинг муридига фарзанд бўл!» деган эдилар. Бу тушни унутиб юборган эканман. Бу туш ёдимга келди. Бундан сўнг дедилар: «Мавлоно Тоҷуддин Даштқўлакийни албатта тонгинки, у авлиёуллоҳлардандир». Хаёлимда «Мен қайда-ю, Даштқўлак қайда? Мен Балх томон юраман ва у ер орқали ўз ватанимга бораман», дедим.

Балхга борганимда, тўсатдан бир зарурат пайдо бўлиб, Даштқўлакка бордим. Ҳазрати Хожанинг ишоратлари эсимга тушиб, кўп таажжуб қилдим. Мавлоно Тоҷуддин суҳбатига шошилдим. Муҳаббатим Ҳазрати Хожага зиёда бўлди. Шундан сўнг яна бир сабаб билан Бухорога — Ҳазрати Хожа мулозаматларига бордим. Бир муддат уларнинг азиз суҳбатларида бўлдим. Менда интилиш ва прода пайдо бўлган замонда Қаломуллоҳдан фол очмоқчи бўлдим. Мусҳафни очдим. Қўйидаги оят чиқди: «Увлоикал-лазийна ҳадаллоҳу фа-биҳудаҳуму иқтадиҳ»¹. Талабим янада зиёда бўлди. Жўнадим. Мен эътиқод қўйган бир мажзуб бор эди, у йўл бошида ўтирган экан. Ундан, бораими, деб сўрадим. «Боравер», деди у. Ул мажзуб олдида чизиқлар чизиб ўтирган экан. «Шу чизиқларни санайман, агар тоқ чиқса, мақсадим ҳақлигига далил бўлади-ки, «Аллоҳу фардун, юҳиббу-л-фарда»². Санасам, тоқ чиқди. Шундай қилиб, Ҳазрати Эшоннинг шариф суҳбатларига мушарраф бўлдим. Улар: «Бу тоифа билан ҳамшишин бўлган киши садоқат эгаси ва олийҳиммат бўлмоғи керак», дедилар. Яна дедилар: «Иза жоластум ихвона-с-сидқи фа-жлисҳум би-с-сидқи. фа-иннаҳу жавоиссу-л-қулуби. ядҳулуна фи қулубикум ва юҳрижуна мин ҳукмикум»³. Шундан сўнг дедилар: «Бугун тунда мунтазир бўламиз, кўрайлик-чи, Азизоннинг руҳларидан қандай ишорат бўларкин, шунга қараб амал қиламиз, биз буюрилувчимиз, буюрилувчи эса узрлидир».

¹. Ана ўшалар Аллоҳ хидоят қилган зотлардир, бас ўшаларнинг йўлларигагина эргашинг.

². Аллоҳ ёлғиздир ва ёлғизни севадир.

³. Садоқат эгалари билан ўтирсаларингиз, садоқат билан ўтиринглар, чунки улар сизларнинг юракларингизга кира оладиган ва ҳукмларингиздан чиқиб кета оладиган юрак жосусларидирлар.

Тун ўтди. Бомдод намозини адо қилгандан сўнг, илтифот қилиб дедилар: «Сени қабул қилдилар. Муборак бўлсин». Сўнг дедилар: «Биз одамларни фақат ишорат билан қабул қиламиз». Сўнг сила баён қилдилар ва уни Хожа Юсуф Ҳамадонийга етказдилар».

ШУ ДОНИШМАНД нақл қилиб дедилар: «Тунда ҳолим паришон эди. Завқи ҳолимни тополмас эдим. Тонг отгач, Ҳазрати Хожа, қуддиса сирруҳунинг олдиларига бордим. Улар дедилар: «Қунлардан бир кун бир дарвишнинг суҳбатига борган эдим. Бироз ўтгач, шу мажлисга Паҳлавон Маҳмуднинг тобеъларидан бири кириб келди. Ковуши ичидан бир дирам танга пул чиқарди ва ҳалиги дарвишнинг олдига қўйди. Дарвиш: «Хорлашга сазовор бўлган мол-дунёнинг бир нуқтасини кўрибсан, аммо юзида Худойи таъоло ва Расул саллоллаҳу алайҳи васалламнинг номлари нақш қилиб ёзилган бошқа нуқтани кўрмабсан!» деди.

Ҳалиги донишманд айтади: «Ҳазрати Хожа баён қилган қиссадан кўнглим паришон бўлди. Уйга келиб, ўйлаб қарасам, оёгим тагида бир неча танга бор экан. Билдимки, паришон ҳолигим ўша сабабли экан».

ШУ ДОНИШМАНД нақл қиладилар: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, мени «адади вуқуфий» га машғул қилганларида, тушимда катта тоза сувга йиқилиб тушганимни кўрдим. Шундан сўнг Ҳазрати Хожа ҳузурларига бордим. Тушимни айтиб бердим. Дедилар: «Бу тоатнинг қабул бўлганидир, дилнинг зикр туфайли тирилганига далилдир.

Байт:

Дил чу моҳий, зикр чун об аст,
Зиндагийи дил ба зикр Ваҳҳоб аст¹.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, бир дарвишни бир томонга иш билан юборган эдилар. Дарвиш қайтаётиб, бир дарахтнинг соясида ухлаб қолган эди. Тушида Ҳазрати Хожани ҳасса билан ҳамла қилаётганини кўрди. Хожа: «Бу ухлайдиган ер эмас!» дердилар. У дарҳол уйқудан уйғонди. Қараса, ўнта бўри унга қасд қилиб келарди. Ўрнидан туриб, Қасри Орифонга жўнади. Яқин келиб қараса, Ҳазрати Хожа йўл бошида турибдилар. «Киши бундай жойда ухласа, аҳволи шундай бўлади!» дедилар Хожа.

МАВЛОНО ОРИФ нақл қилиб дедилар: «Бир куни Бухоро дарвишларидан бир жамоат билан Қасри Орифонга Хожа Баҳоуддин, қуддиса сирруҳунинг ҳолларини сўрашга борган эдик. Қайтаётганимизда дарвишлардан бири Ҳазрати Эшонни ёмон сўзлар билан ёд қилди, Ҳазрати Эшонга нисбатан беадаблик қилди. Ҳаммамиз уни бу сўзлардан қайтардик ва маломат қилдик. «Сен Ҳазрати Эшонни билмайсан», дедик. У танбихимизни қабул қилмади. Тўсатдан бир ари ҳаводан келиб, унинг тилига заҳар солди, бунинг оғриғидан у қарорини йўқотди. Барча дарвишлар: «Ғайбнинг ажойиб адаби бу!» дедилар. Дарвиш тавба қилди ва кўп йиғлади. Бу ҳолдан жамоатда завқ ва Ҳазрати Хожага нисбатан ишонч ҳосил бўлди.

ҒАДИЮТ ДАРВИШЛАРИДАН БИРИ шундай нақл қилади: «Ўнта фарзандим ўлган эди. Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга илтижо қилиб: «Фарзандим йўқ, сизнинг баракотингиздан Ҳақ субҳонаҳу менга умри узоқ фарзанд ато қилади, деган умиддаман!» дедим. Улар: «Ҳақ субҳонаҳу карамидан ноумид эмасман, ундан сўрайман», дедилар.

Уларнинг баракоти туфайли Ҳақ таъоло менга қиз ато қилди. Бир неча кун ўтиб, касал бўлиб қолди. Хожанинг олдиларига бордим. «Жон учун жон керак», дедилар. Бир барра (кўзичоқ)ни уларнинг олдиларига олиб бордим. Фарзандим тузалди ва узоқ умр кўрди. Яна Ҳазрати Хожанинг ҳузурларига бордим ва ўғил туғилишини илтимос қилдим. Қабул қилдилар. Бир қанча вақт ўтгандан сўнг Ҳақ таъоло менга ўғил ато қилди. Уларнинг ҳузурларига олиб бордим. Бу ўғил учун кўйлак сўрадим. Кўйлак бермадилар. Уларнинг ҳузурларидан қайтдим, ўғил вафот қилди. Улардан яна илтимос қилдим. «Умид борки, Ҳақ субҳонаҳу дарвишларнинг дуолари билан сенга икки ўғил ато қилгай, бу икки ўғилнинг умрлари узоқ бўлади», дедилар.

Ростдан ҳам, уларнинг дуолари туфайли Ҳақ таъоло менга икки ўғил берди. Бироз ўтгач, улардан бири касал бўлиб қолди. Ҳазрати Хожага илтижо қилдим. «У бизнинг фарзандимиз, у ҳақда гам ейиш билан сенинг нима ишинг бор! Кўп касал бўлади, аммо шифо топади», дедилар.

¹ Мазмуни:

Дил балиқдир, зикр эса сув.

Дилнинг ҳаёти Ваҳҳоб (Аллоҳ) зикри биландир.

Ростдан ҳам шундай бўлди. Шундан сўнг яна бир ўғил кўрдик».

Мавлоно Салоҳу-л-Милла ва-д-Дин (Салоҳиддин) ўзининг «Анису-т-толибин» китобида ёзишича, бу илоҳий асарлар ва лутфларни қаламига олаётган вақтда, ўша дарвиш ўша икки ўғил билан мазкур суҳбатда бор экан.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни аҳли хонам билан ўртамизда баҳс юз берди. Бироқ кўп ўтмай, яна ярашдик. Ҳазрати Хожа хузурларига етганимда, дедилар: «Сиқиб торт, ўз тарафинга торт». Сўнг бошқага юзланиб дедилар: «Ҳамоат билан ҳусни маишатда (келишиб) яшаш керак». Мен ичимда дедим: «Фалончи билан десалар эди».

Хожа дарҳол дедилар: «Ҳазрати Хожа Муҳаммад Бобойи Саммосий, қаддасаллоҳу сирраҳу «ўз тарафига тортади», деганлар». Кўнглимдан: «Озгина хусуматланган эдик, тезда ярашдик», деган хаёл ўтди. Ҳазрати Хожа дедилар: «Иложи борича ҳурмат ва эътибор кўрсатиш керак. Ҳазрати Рисолатпаноҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам ҳақидаги қиссани эшитмагансанмики, бошига сув қуя олиши ва тик туриб гусл қила олиши учун ўз кани-закларининг сочини муборак қўллари билан ушлаб турардилар. Бу ишнинг ҳаммаси эса ҳурмат ва эҳтиром учун эди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз муборак елкалари-га рўмол ташлаб олган эдилар. «Бу зурафо (олифта)лар йўли» деган фикр кўнглимдан ўтди. Ҳазрати Хожа шу ондаёқ бошқа кишига юзланиб: «Фалон киши бошқа бир киши билан жанжаллашиб қолибди, ҳақ фалончи томонда, икковини яраштириб қўймоқчиман, мана бу рўмолни ўша кишига бермоқчиман, бу ишни ўзим учун қилганим йўқ», дедилар.

МАВЛОНО МУҲАММАД ҲУСАЙНИЙ нақл қилиб дедилар: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, ҳаётлик вақтларида тушимда дўзахни кўрдим. Одамларни унга ташлаётган эдилар. Фатҳободда яшайдиган Юсуф исмли кишини ҳам дўзахга ташладилар. Шунда бир арқонни кўрдим, унинг бир учи Ҳазрати Хожа қўлларида, иккинчи учи Юсуфнинг белига боғланган эди. Хожа уни тортиб олдилар. Уйғониб кетдим. Тезда Қасри Орифонга бордим. Бу тушни ҳали Ҳазрати Хожага

айтмасимдан аввал улар: «У бизнинг муҳаббатимиз арқонидир», дедилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифонда мени шом ва хуфтон намозларига имомликка ўтказдилар. Қиблага юзланган пайтимда: «Меҳробнинг чап томонига мойил бўлмоқ керак», дедилар ва бу сўзни қаттиқ таъкидладилар. Шунда кўнглимдан: «Умр бўйи биёбонда юрдим ва чарчадим, бу сўзлардан менга нима фойда», деган фикр ўтди.

Тунда уйқуга кетдим. Ҳазрати Хожа тушимда Каъбани аниқ кўрсатдилар. Қарасам, меҳробнинг чап томонига мойил бўлганимда, Каъбанинг новдон (тарнов)ига тўғри турган бўлар эканман. Бомдодда намоздан фориг бўлганимда, Ҳазрати Хожа жамоатга юзланиб: «Анча вақт бўлдики, мана бу дарвиш бизнинг суҳбатимиздадир. Унга «Қиблага юзланганимда меҳробнинг чап томонига мойилроқ тур», десак, у: «Чарчаганман, бу сўздан менга нима наф», дейди. Кечаси унга Каъбани кўрсатиш учун вақт сарфлашга ва ишонтиришга тўғри келди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг хизматларига бордим. Бироз ўтгач, қарасам, уларнинг баракоти туфайли менда ҳосил бўлган улуг сифатдан ҳеч нарса қолмабди. Хаёлимдан: «Наҳотки Хожа бу сифатни мендан қайтариб олган бўлсалар», деган фикр ўтди. Шу пайт Хожа юзларини бошқа дарвишга қаратиб: «Биз нимагаки эга бўлсак, у Саммосдандир, аммо ўргатилган итнинг ўлжасини ейиш ҳаром бўлиб, ейишга арзимаёйди», дедилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир гал Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, мендан хафа бўлиб қолган эдилар. Икки ҳафта ўтган бўлиб, «Ва зоқат алайҳими-л-арзу бимо раҳабат»¹ (ояти) нинг ҳукми бўйича, кенг ер менга тор бўлган эди. Охири Ҳақ таъолодан менга иноят етишиб, тавба ва қайтиш юз берди. Шу яқин орада ўлган машойиҳлар ва дарвишларнинг арвоҳларини шафиъ келтирдим. Бомдод пайтида Ҳазрати Хожа олдиларига бориш истаги пайдо бўлди. Бордим, салом қилдим, хуш илтифотлар қилдилар. Дарвишлардан бирига юзланиб: «Биз сендан хафа бўлган эдик ва сени кўнглимиздан

¹ Уларга ер кенгайгани билан торлик қилди.

чиқариб юборгандик, аммо кечаси дин улуғларидан бўлган зотларнинг покиза арвоҳлари ҳамда шу яқин орада вафот қилган кишиларнинг арвоҳларини шафиъ келтирдиг, шунинг учун сени кечирдик ва қабул қилдик», дедилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни бир гуруҳ дарвишлар Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, ҳузурларида кабоб пиширар эдилар. Мен беадаблик қилиб, кабобдан бироз ўғирлаб едим. Кабобларни Ҳазрати Хожа олдиларига келтиришганда, Ҳазрати Эшон ўз одатлари бўйича, Расул саллаллоҳу алайҳи васаллам суннатларига амал қилган ҳолда, таомни пиширишда ва тайёрлашда машгул бўлган кишиларга бир луқмадан бера бошладилар. Шунда Хожа менга қарадилар ва дедилар: «Луқмани ўғирлаб ейиш ва бизнинг луқмамизга тамаъ кўзи билан қараш чегарадан ташқаридир».

МАВЛОНО ҲИСОМУДДИН ХОЖА ЮСУФнинг амакиси Хожа Ҳофизиддин ал-Бухорий нақл қилдиларки, улар Сафидмуний боғида эдилар. Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Хуросондан Бухорога келдилар. Дўстларнинг барчаси ул зотнинг зиёратларига йиғилдилар. Улар дўстларига юзланиб, шундай дедилар: «Сизлар Хожа бизни танимади ва биздан нималар ўтганини билмади, деб ўйлайсизлар». Шундай деб Хожа Муҳаммад Порсо қуддиса сирруҳуга юзландилар: «Биз борлигимизда ҳам, йўқлигимизда ҳам бир хил турган киши бу Хожадир».

Хожа Муҳаммад Порсо айтадилар: «Мен учун бу сифат Ҳазрати Эшоннинг баракотлари туфайли эди. Сабаби шу эдики, бир куни улуғ амаким Хожа Юсуфга: «Бизга хабар беришларича, сиз яқин орада бу ердан кетасиз», дедилар ва менга ишорат қилиб: «Сиздан сўнг у қолади», дедилар. Сўнг яна дедилар: «Бу манзиллар биродарингиз Хожа Яҳёнинг фарзандлари қўлига ўтади». Ваҳоланки Хожа Яҳё тирик эдилар. Хожа Юсуф бу сўзлардан қаттиқ таъсирланди ва башараларида гамгинлик белгилари намоён бўлди. Маслаҳат тариқасида уларга ҳар хил сўзлар айтдилар. Хожанинг юзларида шодлик ва хурсандлик белгилари кўринди. Кўн табассум қилдилар ва ўша ҳолга мунтазирлик тортдилар. Шундан сўнг, кўп ўтмай, Бухорога ўша харобликлар юз қўйди. Бу ҳодисада Хожа Юсуф ноҳақ шаҳид бўлди. Шундан бироз вақт ўтиб, Хожа Яҳё ҳам Аллоҳ раҳматига етишди.

ХОЖА АЛОУДДИН АТТОР аттараллоҳу марқадаҳу, шундай нақл қилдилар: «Хожа Юсуф, қуддиса сирруҳу, Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиздан илтимос қилиб, Сафидмуний мозоридаги бу фақирнинг боғига қадами шарафингиз етишини хоҳлайман, дедилар. Хожа қабул қилиб, дарвишлар билан боққа жўнадилар. У ерда икки кун бўлдилар. Суҳбат роса қизгин бўлди. Шу пайт Мавлоно Ориф ташриф буюриб қолдилар. Бирор соат суҳбат бўлди. Суҳбатдан сўнг Ҳазрати Хожа ташқарига чиқдилар. Дарахт соясида суялиб ўтирдилар. Бу камина уларнинг изидан келаётган эдим. Бироз ўтгач, Хожа Юсуф баъзи талабалар билан суҳбатдан чиқдилар. Аммо Ҳазрати Хожанинг олдиларига кела олмадилар. Шунда мени чақириб: «Бизда бир хавф пайдо бўлди, шу сабабли Хожанинг хизматларига боролмаймиз. Сабаби шуки, Ҳазрати Хожа суҳбатдан ташқарига чиққанларида Мавлоно Ориф хилват топиб, маърифат сўзларини айтдилар. Бир лаҳза уларнинг сўзларини тингладик. Бизда оғирлик ва сиқилиш пайдо бўлди. Мажлисдан тез чиқдик. Кучли хавф ва қўрқинч йўл топди».

Ҳазрати Хожа боққа кирдилар. Намози пешин вақти бўлган эди. Намозга машғул бўлдилар. Мавлоно Абу Бакр Афшанажийни имомликка ўтказдилар. Такбири таҳрима¹дан сўнг анча вақт ўтса ҳам мавлоно Абу Бакрдан ҳеч бир ҳаракат содир бўлмади. Хожа уни меҳробдан чиқариб, ўзлари имомлик қилдилар. Қавмда ҳайбат пайдо бўлган эди. Ҳар бир кишини бир тасарруф чулғаб олган эдики, натижада ҳеч ким намоз ўқиёлмади. Фақат бир кишигина намоз ўтай олди, холос. Боғдаги кишиларнинг умумий сони етмишта эди. Ҳар бирида ҳар хил ҳолат бор эди, баъзилари саҳро томонга юз қўйган эдилар. Мавлоно Абу Бакр салла ва дурросини² отиб ташлаган, ҳар томонга чопар ва айтар эди: «Далилим³ ранжибдилар». Шундай деб бошига тупроқ сочарди.

Ҳазрати Хожа намозни адо қилиб, қавмнинг аҳволини мушоҳада қилдилар ва боғдан чиқиб кетдилар. Талл устига чиқиб турдилар. Шу пайт Хожа Юсуф мени чақириб қолдилар. «Хавфимиз яна зиёда бўлди, энди қандай гадбир қилайлик?» деб сўрадилар. Мен Хожа Юсуф ҳамда қавмнинг аҳволини Ҳазрати Хожага арз қилдим. Ҳазрати

¹. Намозда «Аллоҳу акбар» деб қўлни қулоққа етказиш такбири таҳрима дейилади.

². Дурроа — жундан қилинган либос.

³. Далил — йўлбошловчи, устоз, раҳбар.

Хожа ранжиш юзасидан: «Тадбир шуки, Мавлоно Орифнинг олдига борсинлар, чунки бу аҳвол қавм учун унинг сўзи туфайли пайдо бўлди, у келиб, қавмнинг дардига дармон бўлсин!»

Иттифоқо, мавлоно Ориф бир гўшага нинҳон бўлган эдилар. Бир гуруҳ уни қидиришга тушди ва олиб келди. Ҳазрати Хожа мавлоно Орифга юзланиб дедилар: «Сен қилган бу иш дарвишлик йўлига хос эмас, боқсангки, мажлис аҳли қизиқиб турибди, уларни ўз томонингга жазб этмоқчи (тортмоқчи) бўлдинг, тандирни қизиган ҳолда кўриб, хом патирларингни унга ёнмоқчи бўлдинг, ва бузғунчилик қилдинг. Мен боғдан чиққанимда, сен суҳбатни қизгин ҳолда кўриб, мавлоно Абу Бакрга юзландинг ва Илоҳий маърифатдан шарҳлар қила бошладинг. Мен Хожа Юсуфни хизматларини хотирга олган ҳолда, мавлоно Абу Бакрдан бошқа барча қавмнинг тадбирини қилдим. Энди сенга вожибки, мавлононинг аҳволини ислоҳ қил, шундай олим ва фозилни сўз билан йўлдан урдинг, энди унинг фарзандлари сени ўз ҳолинига қўймайдилар».

Хожа бу сўзларни айтаётганда, ҳайбат ва улуглик белгилари намоён бўлиб борарди. Мавлоно Ориф ўрнидан турди, ялғиниб-ёлворди ва деди: «Ёмон иш қилдим, тавба қилдим, бундай қилишга ҳаддим йўқ!» Ҳисомиддин ва Хожа Юсуф ҳам ўринларидан турдилар ва шафоат тилашга тушдилар. Шундан сўнг Ҳазрати Хожа мавлоно Орифни кечирдилар. Мавлоно Абу Бакрга салла ва дурроаларни кийдиришни буюрдилар. Унда юз берган ҳолатни олиб ташладилар ва асл ҳолига қайтардилар, кўп илтифот қилдилар. Сўнг дарвишлар билан Бухорога жўнадилар.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Сафидмун богидаги қиссадан кейин, Бухоронинг баъзи ҳокимлари ва бошлиқлари ўзаро иттифоқ қилиб, давр султониغا қарши чиқдилар. Хожа Юсуфни бир гуруҳ кишилар билан Ҳазрати Хожа ҳузурига юбориб: «Бу юришда бизга ҳамкорлик қилсинлар», дейишди. Ҳазрати Хожа: «Фақирнинг қўлидан нима келади?» Сўнг дедилар: «Бу улуг фитнадир, бу шаҳарни ёндириб юборурлар». Бу пайтда ҳозир бўлган дарвишлар: «Ҳазрати Хожа айтган нарсалар юз берди, шаҳарга ўт қўйдилар, Бухорога катта хароблик йўл топди», дедилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Мен Қарши вилоятида эдим. Хилватда жамоат билан рақсга тушдим.

Яхши фўтам (белбоғим) бор эди, қаввол (шеър айтувчи) га бердим. Сўнг иш билан ташқарига чиқдим. Шу пайтда Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, Кеш вилоятидан етиб келдилар. Қарши дарвишларидан ҳеч ким улар билан аввал мулоқот қилмаган эди. Мен Ҳазрати Хожага салом бердим, алик олмадилар. Манзилга етганларида ҳам ҳеч кимга илтифот қилмадилар. Хилватда менга шундай дедилар: «Ҳар қандай шафқат қилинса ҳам, ўзимиздан бўлган фақирларга қилиниши керак», дедилар ва фўта (белбоғ) қиссасига ишорат қилдилар. Яна дедилар: «Бизнинг тариқамизда жаҳр зикри ва рақс йўқ!» Уларнинг бохабарликларидан ҳолим ўзгарди. Шариф суҳбатларига йўл бермадилар. Охири дарвишлардан бир гуруҳи шафотларига олдилар. Хожа менинг гуноҳимни кечирдилар. Шундан сўнг калаванинг учини топиб олдим.

ШАЙХ САҚҶОЙИ САМАРҚАНДИЙ нақл қилиб дедилар: «Самарқандда юрган пайтларим эди. Ҳазрати Хожа қаддасаллоху сирраҳунинг ҳол сифатлари ва кароматларини кўп эшитардим. Менда Ҳазрати Эшоннинг олдиларига бориш истаги пайдо бўлди. Уларнинг шариф суҳбатларига етиб, бир неча муддат мулозаматларида турдим. Асхобларга илтижо қилиб: «Хожа мени қабул қилсинлар», дедим. Хожа: «Сени қабул қилишимиз учун муомала (пул) керак», дедилар. «Мен камбағал одамман, мол-дунёдан менда ҳеч нарса йўқ», дедим. Хожа: «Муомаласиз бўлмайди», дедилар. Мен эса ҳамон камбағаллигимни изҳор қилардим. Шунда: «Сен учун бизнинг тариқамиздан баҳра йўқ, чунки бизнинг йўлимиздаги аввалги қадам ҳайру-эҳсондир, бироқ сенда хасислик голиб экан. Ўша тўрт динорни тугиб қўйган ерингдан чиқар!» Ҳақиқатан ҳам, Самарқанддан чиқаётганимда онам тўрт динор пул берган, уни иштонбоғимга тугиб яшириб қўйган эдим. Уларнинг бу ишроқларидан ҳолим ўзгарди. Қаттиқ шарманда бўлдим. Оғир хижолатлик билан тўрт динорни чиқариб, уларнинг олдиларига қўйдим. Кўп илтижолар қилдим. Ҳазрати Хожа мутлақо қабул қилмадилар. Мен эсам хижолатдан бош эгиб турардим. Бир бола турган экан, бу пулни унга бер, дедилар. Бердим, у олиб девор орқасига отиб юборди. Хижолатлигим янада ошди.

Шундан сўнг Ҳазрати Хожа Ғадютга кетдилар. У ерда суҳбат бўлди. Бу мажлисда ҳам бир бола бор эди. Хожа буюрдилар: «Ҳалиги пулни бу гўдакка бер!» Бердим. У ҳам пулни бир томонга отиб юборди. Мен қаттиқ ноумидликка тушдим. Биродарлар ҳаммаси ўринларидан туриб, кўп

илтижолар қилдилар ва узр сўрадилар. Шунда Ҳазрати Хожа илтифот қилиб дедилар: «Бахиллик сифати кўп хунук нарсадир, айниқса, Ҳақ субҳонаҳу йўлида энг арзимас нарса бу бошдир». Менга кўп илтифотлар қилиб, бандаликка қабул қилдилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Қасри Орифонда бир мавзеда яшардим. Баъзан-баъзан қассоблик билан ҳам шуғулланардим. Шу мавзеда бир азиз кишининг қўй отари бор эди. Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, менга бир қўй бериб: «Ул азизнинг қўйларига қўшиб юбор», дедилар. Бир неча вақтдан сўнг: «Менинг ўша қўйимга қассоблик қил», дедилар. Мен бу ишда кечикишга йўл қўйдим.

Бошқа куни Ҳазрати Хожа мени ва ўша азизни чақиртирдилар. Унга юзланиб: «Тун аҳволдан гапир», дедилар. Ул азиз деди: «Кечаси отардан менинг тўртта ва сизнинг бир қўйингизни ўғрилар уриб кетди», деди.

Қассоб-дарвиш айтди: «Мен бу ҳодисадан қаттиқ хижолатга тушдимки, ул зотнинг амри ижросида нуқсонга йўл қўйган эдим, ўша қўйнинг баҳосини тезда илтижо билан Ҳазрати Эшонга етказдим. «Бунинг товони менинг бўйнимда, мен гуноҳқорман», дедим. Ҳазрати Хожа дедилар: «Мен бу пулни қабул қилмайман, негаки кечаси Ҳақ субҳонаҳу ва таъолога арз қилиб, ўша қўйни сенинг йўлингга фидо қилдим деган ва ўша қўйнинг эвазини тилаган эдим».

Шундан сўнг мен ва ул азиз Ҳазрати Хожанинг муборақ нафасларига мунтазир эдикки, шу куни намози асрда Хожанинг дарвишлари Насаф томондан қўй келтирдилар. Менинг муҳаббатим Ҳазрати Хожага нисбатан яна ошди. Ҳалиги азиз ҳам Ҳазрати Эшоннинг муҳибларидан бирига айланди.

ШУ ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳиш фасли эди. Ҳаво жуда совуқ эди. Тунда гусл қилишга эҳтиёж тушди. Мавжуд бўлган кучли тўсқинлик сабабли гусл қила олмадим. Қаттиқ ғам остида қолдим. Шу аснода Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухоро томондан келиб қолдилар. Ҳазрати Эшонга салом қилдим. «Фалончи, кўнглинг қаттиқ хира бўлибди», дедилар. Мен даҳшат ва беҳудликнинг кучидан бир сўз дедим. Хожа: «Сен менга мункирмисан? Сенга гусл вожиб бўлибди, катта айб қилибсан, бомдод намозини ўқимабсан, яна кир ва хира

эмасман дейсан-а, дедилар. Бундан менинг хижолатлигим янада кўпайди. Аммо уларга нисбатан ихлосим ва ақидам ошишига сабаб бўлди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, бир гуруҳ дарвишлар билан ҳаммомда эдилар, баъзилар уларнинг муборак оёқларини ишқалаётган эдилар. Мен уларнинг қаршиларидан эдим. Шу пайт ҳаммомдаги одамлардан бири Ҳазрати Хожанинг оёқларига сув қуймоқчи бўлди. У сув қуйиш шарафига муяссар бўлишдан аввал менинг оёгимни ўлди. Бу ҳолдан қаттиқ хижолат бўлдим. Ҳазрати Хожа фаросат нури билан буни тушундилар ва мени хижолатдан чиқардилар. «У киши ҳожатманд эди ва ҳожатмандлик эшигидан кирди. Сен биздан ёш эдинг, аввал сендан бошлади», дедилар.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, қурғоқчилик юз берган йил эди. Насаф вилоятининг ғалла экинлари қаттиқ сувсизликка учраган эди. Насаф дарвишлари бир дарвишни Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг ҳузурларига юбордилар. Аҳволни арз қилишиб, хотири шарифларини бу ишга қаратишларини илтимос қилдилар. Ҳалиги дарвиш Ҳазрати Хожа ҳузурларига етиб келганда, Хожа: «Насафдаги асҳоблар хушми, сени сувга юбордиларми?» дедилар. Сўнг дедилар: «Сизларга сув юбораман, мен сизларнинг миробларингизман».

Орадан бироз вақт ўтгач, ёмғир ёғишга бошлади. Соат сайин кучайди. Эртасига ҳалиги дарвишга рухсат бердилар. У Насафга етганда уч кеча-кундуз муттасил ёмғир ёғди. Насаф вилоятининг ҳамма ери сув билан сероб бўлди. Ҳазрати Хожа: «Насафликларнинг мироби менман», деб кўп такрорлардилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Хуросонда турган ва Тусдан Машҳади Муқаддасга кетаётган пайтларида йўлда бир отлиқ олдиларидан чиқиб қолди ва отидан тушди. Хизмат бажо қилиб, ҳожатмандлик изҳор этди. Хожа дедилар: «Аҳволингдан гапир». Отлиқ деди: «Уч ой бўлди, етита туямни йўқотиб қўйдим». Хожа дедилар: «Пулингни ол, туяларингни тоғанингда биз бу пулни қайтариб оламиз». Сўнг дедилар: «Тез кунда топасан». Кўп ўтмай ҳалиги отлиқ қайтиб келди. «Сизнинг муборак нафасингиз туфайли туяларингни топдим!» деди.

У Ҳазрати Хожанинг этакларига осилиб, муҳиблар қаторидан ўрин олди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Хиротга етганларида Маликнинг мулоқотига жўнадилар. Маликнинг Бўстонсаройидан ўтаётганларида койиниб, ходим ва аъёнлардан кимгаки муборак назарлари тушса, барчаси қулаб тушар ва ҳушидан кетар эди. Жамоатда ажиб кайфият юз берган эди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз каминанинг қулбасига ташриф буюрдилар. Уйда ун йўқ эди. Бир жойдан бир харвор ун олиб келдим. Ҳазрати Эшон қошларида ниёзмандлик қилдим. Дедилар: «Бу ундан овқат қил, бирор кишига унинг оз ёки кўшлиги ҳақида ҳеч нарса айтма».

То икки ойгача дарвишлар ва азиз кишилар ҳар томондан Ҳазрати Эшонни кўргани келиб турдилар. Шу ундан овқат қилардик, аммо у ўз ҳолича турар эди. Ҳазрати Хожа кетганларидан кейин ҳам бир муддат шу ундан ишлатилди, бироқ бирдек турарди. Бу воқеани болаларимга айтганимдан сўнг ҳалиги барака қолмади ва ўша хосият йўқолди».

ДАРВИШ МУҲАММАД ЗОҲИД нақл қилиб деди: «Ҳолнинг аввалларида бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, билан саҳрода эдик. Баҳор фасли эди. Менда қовунга нисбатан иштиёқ пайдо бўлди. Ҳазрати Хожадан қовун сўрадим. Ул киши: «Анови ариқнинг қирғоғига бор», дедилар. Бордим. Сувда оқиб келаётган янги узилган Бобошайх қовунини кўрдим. Уни тутиб олдим. Ҳолим ўзгарди. Ҳазрати Хожага нисбатан ишончим янада ошди.

НАҚЛ ҚИЛИНИЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қаршида бўлиб, уларнинг шариф суҳбатларида бир гуруҳ дарвишлар ўтирган пайтда, Хожа дедилар: «Бухорода бизнинг бир дарвишимиз бор, неми мавлоно Нажмуддин Додрак, уни чақирамиз, у эртага намози пешин вақтида етиб келади».

Дарвишлар бу муборак нафас юз беришига мунтазир эдилар. Эртасига намози пешин бўлганда мавлоно Нажмуддин кириб келди. Дарвишлар ундан ҳол сўрадилар. Деди: «Кеча Бухорода эдим. Ҳазрати Хожанинг чақираётган

овозларини эшитдим. Беқарор бўлиб, бу томонга жўнадим. Бугун бу жойга етиб келдим».

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Сухорда Амир Қуллолнинг фарзанди Амир Бурҳон манзилида эдилар. Амир Бурҳон Ҳазрати Хоҷадан илтимос қилдилар: «Мавлоно Ориф билан суҳбат қилиш орзум бор, улар Насафдалар, азиз хотирингизни шу ишга қаратсангиз, то улар бу ерга тез етиб келсалар». Хожа: «Яхши, мавлонони чақирамиз», дедилар.

Шундай деб, хонақоҳнинг томига чиқдилар ва уч марта «ё мавлоно», дедилар.

Шундан сўнг: «Мавлоно Ориф бизнинг овозимизни эшитди, бу томонга қараб йўлга тушди», дедилар.

Мавлоно Ориф Сухорга етиб келдилар ва дедилар: «Фалон кун, фалон соатда Насафда дўстлар билан ўтирган эдик, Хожанинг овозлари қулоғимизга етди, тезда йўлга тушдик ва бу ерга етиб келдик».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хоҷамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга етишмасимдан бурунроқ Бухоро аҳлидан бўлган киши билан шериклик қилиб, тижорат билан Кешга бордим. Шеригим у ерда туриб қолди. Мен карвон билан ҳамроҳ бўлиб, Қаршига келдим. Бир неча кун ўтгач, касал бўлиб қолдим. Шу ҳолда эканман, эшагим йўқолиб қолди. Кўп паришонхотир бўлдим. Орадан ўн икки кун ўтди. Ногоҳ Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, менинг олдимда ҳозир бўлдилар ва дедилар: «Биз бугун бу вилоятга кириб келдик, сенинг аҳволинг қандай?» Мен беморликдан ва шеригимдан айрилиб қолганимдан шикоят қилдим. Улар: «Кўнглингда яна бошқа ташвиш ҳам борми?» деб сўрадилар. «Эшагим йўқолиб қолди», дедим. Ҳазрати Хожа: «Тезда топасан, кўнглингни хуш тут», дедилар. Тонг отди. Ҳамсоям кириб: «Эшагинг эшик олдида турибди», деди. Мен Ҳазрати Хожанинг басорати (узоқни кўриши) дан хайратда қолдим ва уларнинг суҳбатига етишдим.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хоҷамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухоронинг бир қишлоғида эдилар. Дарвишлар Ҳазрати Эшоннинг шариф суҳбатларида ўтирар эдилар. Ногоҳ Хожа ўринларидан туриб дедилар: «Мавлоно Ориф Хожа Муборак қишлоғида мавлоно

Баҳоуддин ҳузурида ўтирибдилар ва бизни чақирмоқдалар». Дарҳол йўлга тушдилар. Ҳақиқатан ҳам, айтганларидек бўлиб чиқди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожа, қуддиса сирруҳу, Тусда эдилар. Бир куни дарвишлардан бир гуруҳи билан Маъшуқи Тусийнинг зиёратига бордилар. У ерга етганларида: «Ассалому алайка, ё Маъшуқи Тусий, аҳволинг яхшими?» дедилар. «Ваалайка-с-салом, яхшиман», деган овоз келди. Буни шу ерда ҳозир бўлганларнинг барчаси эшитди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, шом пайтида дўстлар билан Дарвиш Ато хонақосининг томида эдилар. Иттифоқо, шу яқин орада бир мухташам бино бор эди. Тун бўйи унинг тоmidан бақриқ, сурнай овози ва ношаръий нарсалар овози келарди. Хожа дедилар: «Булар маноҳий (манъ этилган) нарсалардир, унинг овози ҳам маноҳий ҳисобланади. Чора шуки, қулогимизга пахта тикамиз, токи бу овозларни эшитмайлик». Хожа бу сўзни айтишлари биланоқ ҳеч ким бу овозларни эшитмай қолди, барчада ҳол пайдо бўлди. Бу овозлардан хабардор бўлган халқ эртаси куни дарвишлардан: «Сизлар тунни қандай ўтказдиларингиз?» деб сўрадилар. «Ҳазрати Хожамизнинг баракотларидан бу овозни асло эшитмадик», дейишди улар.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, бир давриш Ҳазрати Хожамизга олма олиб келди. Хожа: «Бирпас емай туринглар, олмалар тасбеҳ айтмоқдалар», дедилар. Сухбатда ҳозир бўлган дарвишлар олмалар айтаётган тасбеҳни баралла эшитдилар.

МАВЛОНО САЪДУДДИН ҚАРШИГИЙ нақл қилиб дедилар: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, менга: «Сизнинг боғингизни сайр қилгани борамиз», дедилар. Қиш фасли эди. Боққа етганимизда боғ ичини тиконзор ва шўр босган ҳолда кўрдик. Улуғ бир ҳолат мени ўз измига олди. Шунда Хожа дедилар: «Сизнинг боғингизни тароватли ям-яшил боққа айлантира-миз, токи ишончингиз зиёда бўлсин», дедилар. Боққа қарадим, хушу ҳуррам ва тароватли бир гулистонни кўрдим. «Бу менинг боғим эмас», дедим. «Ўша сизнинг боғингиз», дедилар Хожа. Бироз вақт ўтди. Боғни асл

холида кўрдим. Бу воқеа ишончимнинг янада ошишига сабаб бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Ғадют дарвишлари билан бирга мактуб ёздилар ва буюрдиларки: «Фалон дарвишнинг қўлидаги ҳўкизимни сўйинглар ва бу ишда нуқсонга йўл қўймаглар». Одамлар йигилиб, ҳўкизни боғладилар ва сўйдилар. Унинг ичида бир неча жойида заҳмат пайдо бўлган эди. Басоратли кишилар, агар бирор соат ўтса, ҳўкизнинг ҳаром ўлиш хавфи бор эди, дедилар. Ваҳоланки, Ҳазрати Хожа бу ҳўкизни икки йилдан буён кўрмаган эдилар.

ХОЖА АЛЮУДДИН АТТОР, аттараллоҳу марқадаҳу, нақл қилиб дедилар: «Мен Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга етишганимда, биродарим Шаҳобуддин мени кўп маломат қилди. Мени мол-дунё аҳлининг йўлига ундади. Ногоҳ тижорат асносида йўлтўсарлар унинг маблағини талаб кетдилар. Унда кучли изтироб пайдо бўлди, орому қарорини тамом йўқотди. Ҳар лаҳзада: «Энди нима қиламан?!» дер эди. Мен унинг изтиробини кўриб: «Бу ишнинг чораси бор, агар Ҳазрати Эшоннинг муборак қулоқларига етказилса, мол-амволнинг қайта қўлга келишига умид қилса бўлади», дедим. Шундай деб, биродаримнинг ҳолини Ҳазрати Хожага етказдим. Хожа: «Тезда ҳал бўлади, бу борада хотирни жам қилмоқ керак», дедилар.

Шундан сўнг Хожа манзилдан ташқарига чиқдилар. Ўша онда бир отлиқ уларнинг олдиларига келиб отдан тушди. Хожага салом қилди: «Хожа: «Биз бир ишни ҳал қилмоқ учун чиққан эдик, биринчи учраган киши сен бўлдинг», дедилар. Сўнг воқеани баён қилдилар. Отлиқ: «Таважжуҳингиз баракотидан ҳал бўлажак», деб тезлик билан жўнаб кетди. Бирор соатдан кейин қайтиб келди. «Ўғрилар фалон боғда эканлар, молларни тақсимламоқчи бўлиб турибдилар», деди у. Ҳазрати Хожа мени ва менинг укам Хожа Муборакни ўша боққа юбордилар. Боққа кирганимизда, ўғриларни кўрдик, улар молларни бўлар эдилар. Бизни кўриб отларга миңдилар ва қўлларини ўққа чўздилар. Укам қаттиқ кўрқиб кетди. «Ҳазрати Хожамизнинг диққатлари баракотидан бизга ҳеч қандай зарар етказа олмайдилар», дедим унга. Ўғрилар молларни қолдириб, ўзлари тумтарақай бўлиб қочиб кетдилар. Биз молларни саломат ҳолда қўлга киритиб, акамизга етказиб

бердик. Шундан сўнг, акам Шаҳобуддиннинг эътиқоди Ҳазрати Хожага ошди, мени маломат қилишдан тийилди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, бир мусулмоннинг канизаги йўқолиб қолган эди. Унинг кўнгли ғамгин эди. Қидириш учун икки кишини тайин қилган эди. Иттифоқо, йўлда Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизни учратиб қолиб, воқеани арз қилдилар. «Сиз икковингиз ўз ишиңизга кетаверинг, каниз ҳеч ерга кетган эмас. Аммо муомала беришингиз зарур», дедилар Хожа. Ҳалиги мусулмон хурсанд бўлди ва муомала шартини қабул қилди. У ўз манзилига бориб, бўлган воқеани айтмасдан аввал, унинг хотини омбухонага кирди ва усти ёпиғлиқ турган катта саватни кўрди. Очиб қараса, канизак саватнинг тагида ётган экан. Уларнинг эътиқоди Ҳазрати Эшонга нисбатан зиёда бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, шу қиссадан сўнг, бир азиз кишининг канизаги бундан икки йил аввал йўқолган экан, Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг хуэурларига келиб арз қилди ва муомала шартини қабул қилди. Хожа дедилар: «Канизак топилади». Бир қанча вақтдан кейин ҳалиги киши келиб, каниз келмаганини билдирди. «Яна кутиш керак», дедилар Хожа.

Орадан бир неча кун ўтди. Ҳалиги азиз дўконидан ўтирган эди, бир киши келиб: «Сизнинг канизингиз йўқолган эдими?» деб сўради. «Ҳа, икки йил бўлди, фалон кўринишли канизагим йўқолган», деди у. «Канизагингиз фалон қишлоқда», деди. Ҳалиги киши кўп хурсанд бўлди. Канизак эса келди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг муборак кўнгилларида: «Амирзода Абдуллоҳни кўрсам бўларди», деган хаёл ўтди. Ҳақиқатан шундай бўлди. Амир Абдуллоҳ Хоразмга кетган эди. Уша катта лашқари билан Бухорога қайтиб келди. Ҳазрати Хожа бу фикрни ўзларидан қувдилар ва у билан учрашмадилар.

Амир Абдуллоҳ катта-кичикни овга чиқиш учун амр қилди. Ҳазрати Хожа ҳам саҳрога чиқдилар. У ерда бир катта талл бор эди, унинг устига чиқдилар. Панада ўтириб, йиртилган хирқаларини ямай бошладилар. Яна уларнинг муборак кўнгилларида: «Авлиёуллоҳлар шундай бўлардиларки, даврнинг султонлари уларнинг давлатлари остоналарига бош кўярдилар», деган фикр ўтди.

Кўп ўтмай, Амир Абдуллоҳ ҳозир бўлди. Пиёда келиб,

таъзим-тавозе билан яқинлашди. Ҳазрати Эшонга салом берди ва уларга соя туширди. Ҳазрати Хожа бу фикрни ҳам ўзларидан қувдилар ва унга илтифот қилмадилар. Охири бошларини кўтариб: «Қандай иш билан келдинг?» дедилар. Амир Абдуллоҳ: «Овда эдим, кўнглимда бир ҳодиса юз берди, беихтиёр бу тарафга келиб қолдим», деди. Ҳазрати Хожа: «Мени қўй, мен бир фақир одамман, мана бу кишлокда эдим, Абдуллоҳ Қатагон халқни овга чиқарди, мен ҳам уларга эргашдим. Менда овчиликка қобилият бўлмагани учун бир бурчакни ихтиёр қилдим», дедилар. Амир Абдуллоҳ: «Лекин, шунга қарамай, сиз мени сайд қилдингиз», деди. Шундан сўнг Хожа ўринларидан турдилар, хирқаларининг бир томонини елкаларига солиб, бошқа тарафини судраганларича сахро томон равона бўлдилар. Анча йўлни босиб ўтдилар. Амир Абдуллоҳ орқаларидан пиёда чопиб борарди. Ҳазрати Хожа у томонга ҳайбат билан назар қилдилар. Амир Абдуллоҳ турган жойида қотиб қолди. Ҳазрати Эшон то кўздан гойиб бўлгунларича Амир Абдуллоҳ ҳайрон бўлганича орқаларидан қараб қолди, сўнг лашкарига бориб қўшилди.

МАВЛОНО АБУ БАҚР САРАХСИЙ нақл қилиб деди: «Исфаҳонга етганимда ўзимни Хожа Имом хилватхонасига урдим. Бу суҳбатда ботинимни Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга тўғриладим. Хожа Имомда хушҳоллик белгиси пайдо бўлди. «Биз билан нақшбандийлик йўлини тутяпсанми?» дедилар.

Хожа Имомда Ҳазрати Хожамизга нисбатан эътиқод баланд эди. Ҳазрати Хожа саҳобларидан кимки бу ерга келса кўп илтифот кўрсатардилар. Эътиқодларини изҳор қилиб: «Бу киши Хожанинг мулозимларидан, уларнинг суҳбатларида ўтирган, авлиёуллоҳлардан бўлган кишининг назарини тонган, ул зот билан ҳамкосалик қилганки: «Мен ақала маъа мағфурин гуфира лаҳу»¹.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, бир дарвишни бир муҳим иш билан Хорзандга юбордилар. У билан Бухоро савдогарларидан бир жамоат ҳамроҳ эди. Бир қарвонсаройга тушдилар. Бир куни бу дарвиш билан бухороликлар орасида баҳс юз берди. Дарвишга носазо сўзларни кўп айтишди. Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга

¹ Кимки мағфур (кечирилган) киши билан бирга овқат еса, у ҳам кечирилади.

нисбатан ҳам беодобликлар қилишди ва бу ишда ҳаддан ошишди. Дарвиш қаттиқ хаста хотир бўлди. Ҳазрати Хожага (қалбан) юзланди ва деди: «Менинг шайхим бор ва бу жамоатнинг ҳам шайхлари бор. Агар уларнинг бу иши тўғри бўлса, унда менинг молим ёки жонимга урсин. Агар ҳақ менинг томонимда бўлса, уларнинг моли ёки жонига урсин». Сўнг у аҳли карвонларни гувоҳ қилиб, бу сўзнинг таъсири бугун ёки эртага пайдо бўлади, деди.

Тунда ўша хасмлардан бирининг хонасига ўғри тушиб, нимаики нарсаи бўлса, ҳаммасини уриб кетди. Карвонсаройдагилар бу ишга ҳайрон қолдилар. Хона соҳиби ҳалиги дарвишни кўриб: «Сендан чиққан нафас қандай нафас эди?» деди. Дарвиш: «Авлиёуллоҳга нисбатан қилинган беадаблик дину дунёга зиёндр», деди.

Дарвиш билан тортишган иккинчи кишининг бир ғуломи бор эди, уни тўрт юз дирамга сотиб олган эди. Ғуломда бир касаллик юз бериб, тез орада ўлиб қолди. Карвонсарой аҳлида ваҳима ва тўполон юз берди, барчаси Ҳазрати Хожанинг камолотини эътироф қилдилар. Инкор аҳли эса шарманда бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қаршида Шайх Баҳманшоҳ манзилида эдилар. Ҳазрати Эшон бир касалликка чалиниб қолдилар ва касаллик чўзилди. Шом пайтида ғариблар жамоати уларни кўргани келдилар ва шариф суҳбатга кирдилар. Ҳар бири ўз тили билан Ҳазрати Эшондан ҳолаҳвол сўрар ва тариқат мушкилотларидан савол қилишарди. Баъзиси арабча, баъзиси форсча ва туркча гапиришарди. Ҳазрати Эшон ҳар бирининг тилида жавоб айтардилар. Тун охиригача бу тоифа билан машғул бўлдилар. Саййидлар наслидан бўлган Шайх Баҳманшонинг аҳли хонаси Ҳазрати Хожанинг қабул назарларини топган бўлиб, мазкур суҳбатда ҳозир у нозир эдилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Ғадютда эдилар. Мен тоғам, Дарвиш Некишоҳ ва Богарслоний бу суҳбатда қабз (сиқилиш) ҳолатида эдик. Лекин ул икковининг қабзи шу даражада эдики, беихтиёр тупроққа думалашарди, юзу бошлари тупроқ билан кўмилган эди. Шунда Ҳазрати Хожа дедилар: «Қутулишингиз учун муомала (пул) керак. Дарвиш Богарслоний минг динор бериши лозим». Менинг тоғамга юз динор буюрдилар. Менга ўн динор буюрдилар. Мен ичимда: «Дарвиш Арслонийда

ирим динор ҳам йўқ, агар мен бор нарсамни йиғсам минг динорча чиқади, мендан ўн динор сўраянтилар», дедим. Шунда Хожа: «Биз муомалани дунёнига нисбатан эмас, бу йўлдаги дўстлигининг миқдорига қараб талаб қиламиз. Дарвинш Арслоний минг динордир, сенинг тоғанг юз динор, сен эса ўн динорсан», дедилар. Ҳазрати Эшондаги ишроқ қобилиятини кўриб, эътиқодим янада зиёда бўлди.

ШАЙХ РАШИД МУҲИБОУФ пақл қилиб деди: «Мен ҳол аввалида Шайх Муҳаммад Дароҳанийнинг муриди эдим ва уларнинг мулозаматларида турардим. Улар билан Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг ораларида катта муҳаббат мавжуд эди.

Бир куни Шайх мени бир муҳим иш билан Қасри Орифонга — Ҳазрати Хожа олдиларига юбордилар. Мен уларнинг боғларига етганимда, қарасам, Шайх Амир Хусайн, Шайх Муҳаммад Харғўш ва бошқа дарвишлар белқурак ва замбиллар билан ҳайрон ҳолда турардилар. Уларнинг олдиларига етганимда юрагимда бир қўрқинч пайдо бўлди ва баданимга ларза тушди. Бироздан сўнг Ҳазрати Хожа азиз манзилларидан ташқари чиқдилар. «Нега аҳволинг ўзгарган?» деб сўрадилар мендан. «Бу ерга етганимда қандайдир қўрқинч пайдо бўлди», дедим. «Сабабини Амир Хусайндан сўра», дедилар. Ундан сўрадим. Деди: «Эрталаб дарвишлар билан бирга замбилда тунроқ ташиётган эдик, Ҳазрати Хожа ҳам ҳозир эдилар. Сўнг улар ўз хоналарига кетдилар. Бироздан кейин қарасак, бир ёш йигит уларнинг манзилларидан чиқиб, бир жойдан иккинчи жойга қушдек учаяпти. Шу ҳолда бизнинг олдимиздан ўтиб кетди. Ҳаммамиз унинг томошаси билан банд бўлиб қолдик. Ишни тўхтатмоқчи ва орқасидан бормоқчи бўлдик. Шу пайт Хожа уйларида чиқдилар ва мен келгунча бироз сабр қилинглар, деб ишорат қилдилар. Уларнинг сўзидан бизда хавф ва қўрқинч пайдо бўлди».

Амир Хусайн сўзни шу ерга етказганда, Хожа: «Сенда акс этган қўрқинч улардаги қўрқинч сифатидир», дедилар. Шундан сўнг дедилар: «У йигитнинг қиссаси шундай: мен Насафдан Бухорога келаётган эдим, уни йўлда кўриб қолдим, у худди қуш каби учарди. Сўрадим: «Узлатдагиларнинг суҳбатини нега ташладинг, қандай сабаб билан бу ерга келиб қолдинг?» У дарду ҳасрат билан: «Мен фалон шаҳардан эдим, улар мени чақирдилар ва ўзларига ошино қилдилар, азиз суҳбатларига йўл бердилар. Бир муддат улар билан бўлдим. Бир куни ҳаммамиз бир тоғнинг

чўққисида ўтирар эдик, ногоҳ хотин ва болаларимнинг ёди кўнглимга тушиди. Улар бундан воқиф бўлдилар. Улардан бирининг этагидан тутдим ва мени ободон жойда қолдиринглар, деб илтимос қилдим. Қарасам, ўзимни бу ерда кўрдим!» деди. Биз бу йигитни Насафдан бу ерга олиб келдик. Олти кун бизнинг уйимизда бўлди. Ҳозир биздан рухсат олди ва кетди. Мен дарвишларга таом келтирмоқчи бўлдим. Аммо дарвишларни паришон ҳолда кўрдим. Тезда манзилдан чиқдим, мен келгунча бироз сабр қилинг, дедим».

Ҳазрати Хожа бу сўзларни айтган пайтларида уларнинг вужудларида ҳайбат ва улуглик белгилари намоён бўла бошлади. Шу пайт дедилар: «Ҳавога учиш бу — осон иш, пашшалар ҳам ҳавога учади!» Сўнг дарвишларга боқдилар: «Замбилларни тупроқ билан тўлдилинг», дедилар. Сўнг замбилга ишорат қилган эдилар, тупроқ билан тўлган замбил ўз-ўзидан юриб кетди, тупроқни бўшатиб, яна қайтиб келди. Бир неча марта бу ҳол такрорланди. Барчанинг ҳоли ўзгарди. Бу эса менинг ишончимни мустаҳкамлади.

Шундан сўнг шаҳарга келдим. Доимо Ҳазрати Хожанинг хислатларини Шайх Муҳаммадга гапирардим. Бир куни шайх Муҳаммад Ғиждувонга борадиган бўлиб қолдилар. Эшакларига миндилар. Мен ёнларида борардим. Шайх шаҳардан чиқиб, Хожа Абу Ҳафс Кабир қуддиса ғирруҳунинг сернур мазорларига етдилар. Зиёрат шартларини бажардилар. Сўнг мен қўлтиқларидан олиб эшакка миндириб қўйдим. Шайх шунда: «Эй Рашид, сендан бир сўз сўрамоқчиман, аммо рост гапир», дедилар. «Рост гапираман», дедим мен. Сўрадилар: «Мени яхши кўрасанми ёки Шайх Баҳоуддиними?» Мен: «Шайх Баҳоуддинни», дедим. Улар: «Кўрамиз, Шайх Баҳоуддиннинг валоятидан бу сафаримизда нима юз берар экан», дедилар.

Ғиждувонга етдик. Ғиждувоннинг Чорсусига бир томондан биз етсак, иккинчи томондан Ҳазрати Хожа етиб келдилар. Шайхнинг назари Ҳазрати Хожага тушгач, менга қараб қўйиб Хожа билан учрашдилар. Лаби Ҳовуз орқали юқорига кўтарилдилар. У ерга етишганда биринчи сўз Шайхники бўлди. У деди: «Бу дарвиш бир қанча муддатдан буён бизнинг суҳбатимиздадир, бугун биз уни сизга бахшида қилдик».

Менинг қўлимдан тутиб, Хожанинг қўлларига топширдилар. Хожа мени қабул қилдилар. Мен ҳам Шайхнинг орқаларидан туриб, Ҳазрати Хожанинг орқаларига ўтиб ўтирдим».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Қасри Орифонда Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, билан замбил таширдик. Бир тарафин Хожа ва бошқа тарафини мен кўтарган эдим. Бир неча вақт шундай кўтардик. Шундан сўнг Ҳазрати Хожа тўхтадилар ва менга қараб: «Сен ўз томонингни кўтаравер, менинг кўтаришим шарт эмас», дедилар. Мен ўз томонимни кўтардим, замбил бемалол бориб, яна қайтиб келарди. Мен ҳеч қийналмас эдим, балки менда ажиб ҳолат пайдо бўлган, замбил орқасидан завқу шавқ билан чоғардим. Шу куни бу воқеа бир неча марта содир бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИНИШИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухорога қарашли Калобод йўлининг бошида ўтирган эдилар. Жуда кўп одамлар Фатҳобод томонга қараб кетардилар. Ҳазрати Хожа йўловчилар орасидан бир жандапушни чақирдилар. У келгач: «Нима учун узлатдагилар суҳбатидан узоқлашдинг?» деб сўрадилар. У деди: «Бир куни Абу Қабис тоғида ўтирган эдик. Қутбимизнинг оти Холис эди. Ҳар вақт овқат емоқчи бўлсак, ҳар биримизнинг қўлимизда бир қоса татмоч пайдо бўларди. Менинг кўнглимдан, агар ширгуруч бўлса, қандай сөз бўларди, деган хаёл ўтди. Шу хаёл тўфайли Эшоннинг суҳбатидан ажралдим. Мана, орадан қанча вақтлар ўтибдики, ҳамон Эшоннинг фурқатига мубталоман»

ҲАЗРАТИ ХОЖА қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг мухлисларидан бири нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожа ҳаммомда ўтирган эдилар. Менда ҳолнинг аввали эди. Ўзимда ишонч ҳосил бўлиши учун, доимо каромат ва ғайри одат ишларни кўриш тарафдори эдим. Ҳаммомда ташналик ғалаба қилди. Шунда Хожа менга: «Озгина совуқ сув келтир», дедилар. Мен ҳаммомдан чиқдим. Хожага элтиш учун пиёлани сув билан тўлдирдим. Аввал ўзим ичиб, кейингисини Хожага олиб бораман, деган хаёл ўтди кўнглимдан. Сувни ичдим, кейинги пиёлани Ҳазрати Хожага олиб бордим. Ҳазрати Хожа: «Нега биринчисини ўзим ичиб, кейингисини Хожага олиб бораман деб хаёл қилдинг», дедилар. Уларнинг бу кароматларидан эътиқодим зиёда бўлди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Насафда эдилар. Қиш фасли эди. Хожа Бухорога борадиган бўлиб қолдилар. Бу сафарда

мавлано Ҳофизуддин фарзандларидан бўлган Муҳаммад Набира ҳамроҳ эдилар. Шу куни ҳаво булутли эди. Насаф дарвишлари: «Ҳаво булутли, Хожа тўхтаб турсинлар», дейишди. Ҳазрати Эшон тўхтамай йўлга тушдилар. Дарвишлардан катта бир гуруҳи улар билан бирга эди. Ёмғир ёға бошлади. Борган сайин кучаярди. Шунда Ҳазрати Хожа Хожа Муҳаммадга ишора қилиб: «Айт, ёмғир тўхтасин», дедилар. Хожа Муҳаммад Ҳазрати Хожа хузурларида адаб сақлаб турар, буюрганларини айтмас эди. «Мен сенга айтяпман, ёмғир тўхта, деб айт, нега айтмай турибсан?» дедилар Хожа. Хожа Муҳаммад Ҳазрати Эшоннинг ишоратлари билан: «Эй ёмғир, тин!» дедилар. Бир онда ёмғир тўхтади, ҳаво очилиб, қуёш чиқди. Ҳозир бўлганларни бир ажиб ҳол тасарруф этди. Кузатувга чиққан Насаф дарвишлари йиғлашга тушдилар ва Ҳазрати Хожанинг рикоб (узангиси)ни ўпа бошладилар. Сўнг орқаларига қайтдилар.

ШАЙХ АМИР ҲУСАЙН нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, ҳозир марқад (қабр)лари кўйилган боғда эдилар. Амир Бурҳонуддин Ҳазрати Хожага балиқ олиб келган эдилар. Хожа балиқни пиширишга машғул эдилар. Балиқни тандирга босганларида, фасли баҳор бўлгани учун, тасодифан, осмонда катта булут пайдо бўлди. Ҳазрати Хожа Амир Бурҳонуддинга ишора қилиб: «Айт, биз турган мавзегга ёмғир ёғмасин!» дедилар. У илтижо қилиб: «Бу сўзни айтиш учун менга йўл бўлсин, менинг сўзим қабул даражасида эмас», деди. Хожа: «Мен сенга айтяпман, гапир, чўзма!», дедилар.

Амир Бурҳонуддин мажбур бўлиб, Ҳазрати Хожанинг айтганларини дедилар. Аллоҳ таъолонинг қудрати билан Ҳазрати Хожа турган мавзегга бир неча томчи ёмғир тушди холос. Аммо, бу мавзедан ташқарига ёмғир шундай ёғдики, ҳар жой-ҳар жойда ҳалқоблар пайдо бўлган эди. Буни кўриб ҳозир бўлганларда Ҳазрати Хожага нисбатан эътиқод янада ошди.

БИР ДОНИШМАНД нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоху сирраҳу-л-азиз, Кешга келган эдилар. Баҳор фасли эди. Ёмғир кўп ёғарди. Чунончи, баҳор фаслида Кеш вилоятида ёмғир кетма-кет ёғади. Ҳазрати Эшон тушган мавзегга ёмғир шундай шиддат билан ёғдики, хона тоmidан чакка ўта бошлади. Ҳазрати Хожанинг муборак қадамлари бу хонага етиши биланоқ чакка тоmidан тўхтади. Шу пайтда, иттифоқо, беш кеча-

кундуз ёмғир ёғиб, кўпгина уй ва иморатлар қулади ва вайрон бўлди. Ҳазрати Хожанинг муборак қадамлари баракотидан улар турган манзилга ҳеч қандай зарар етмади. Томдан эса чакка ўтмасди. Кимки бу ҳолни кўрган бўлса, Ҳазрати Эшоннинг валоятларининг кучини эътироф этди.

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, бир дўстнинг манзилга бордилар. Баҳор фасли эди. Ўша куни ёмғир қаттиқ ёғар, унинг тоmidан чакка ўтарди. Иттифоқо, Ҳазрати Хожа шу уйга тушдилар. Хона соҳиби қаттиқ безовта эди. Хожа дедилар: «Хотиржам бўл, дарвишлар қадами туфайли чакка тўхтади». Бу сўз Ҳазрати Хожанинг муборак оғизларидан чиқиши биланоқ хона тоmidан сув томиши тўхтади. Ҳазрати Хожа бу ерда бўлган бир неча кун ичида ёмғир мутасил ёғди, кўп иморатлар қулади.

Куннинг охирида, Ҳазрати Хожа қайтишга ҳаракат қилганларида, манзил соҳиби таом тайёрлаган эди. Унинг аҳли оиласи меҳмонлар учун дастурхонга нон қўяётган вақтда бу азиз соҳиби хона: «Дастурхонга нонни кўпроқ қўйинглар», деди. Унинг хотини ёқтирмаган ҳолда: «Агар нонни кўпроқ қўйсақ, ўзимизга нон қолмайди», деди. Унинг гапига аҳли оиласи эътибор қилмади. Бу азиз киши аҳли хонасининг сўзидан хафа бўлди. Дастурхонни келтириб, Хожанинг ҳузурда очганларида, Хожа: «Бу нон ейилади», дедилар. Ул азизнинг гами янада зиёда бўлди ва аҳли хонасининг қилмиши Ҳазрати Эшонга маълум эканини билди. Ҳазрати Хожа яна илтифот қилиб деди: «У жамоат нонни дастурхонга хоҳламай қўйган бўлсалар ҳам, биз сенинг кўнглинг учун еймиз».

Хожа ва дарвишлар нондан едилар. У азиз дастурхонни аҳли хонаси олдига қайтариб олиб борганда, дастурхон нон билан тўла эди. Шундан сўнг Ҳазрати Хожа сафарга отланиб, хонадан чиқдилар. Сув томдан худди тарновдан оққандек оқа бошлади. Ул азиз Ҳазрати Хожага арз қилиб: «Энди томдан сув оқмайди деган сўз Ҳазрати Хожанинг муборак оғизларидан чиққан эди», деди. Хожа: «Шундай эди, ammo ул жамоатнинг ёқтирмаслиги сабабли бу ҳол юз берди. Уларга, нон тўла дастурхону сув тўла тарнов деб айт», дедилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Насафдан Бухорога кетиб борардилар. Қуёш Жавзо буржида, ҳаво ўта иссиқ, кун эса

чоштгоҳга келган эди. Ҳазрати Хожа: «Эшакларни тайёрланглар», дедилар. «Ҳаво қаттиқ иссиқдир», дедилар дарвишлар илтижо қилиб. Хожа: «Тез йўлга чиқмоқ керак», дедилар.

Дарвишлар уларнинг қадамларида эдилар, йўлга тушдилар. Ҳазрати Хожа муборак юзларини мен заифга қарата: «Ҳаво иссиқми?» дедилар. Мен: «Ҳа, гарданим куйди», дедим. Иттифоқо, Ҳазрати Хожа бошларига кигиз кулоҳ кийган эдилар, уни бошларидан олиб, қуёш бўйинларига тушиши учун йўл очдилар. Сўнг: «Қани менинг гарданимни ҳам куйдир-чи!» дедилар. Ҳазрати Хожа бу сўзни айтишлари биланоқ, бир онда булут пайдо бўлди, кўп ўтмай бутун осмонни қоплаб олди. Қизиб кетган ҳаво ёқимли ҳавога айланди. Хожа дедилар: «Қани, кўрай-чи, энди қандай куйдирар экан!»

Бунни кўриб дарвишларнинг ҳоли тамом ўзгарди.

ШАЙХ ХУСРАВ мавлоно Орифдан нақл қилишича, улар дедилар: «Бир куни Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, билан йўлда кетаётган эдик. Қиш фасли эди. Оёғимда на ковуш ва на этик бор эди. Қор ёға бошлади. Оғир ташвишда қолдик. Мен Ҳазрати Хожага юзланиб: «Бу қандай ҳол бўлди?» дедим. Хожа ажойиб ҳолатда эдилар, ҳайбат билан осмонга боқдилар. Бир лаҳзада қор тўхтади ва ҳаво жуда ёқимли бўлиб қолди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Дарвиш Исоқнинг манзилида эдилар. Тандирга олов ёқиладиган бўлиб, унинг алангаси баланд кўтариларди. Ҳазрати Хожа муборак кўлларини то тирсаккача олов ёниб турган тандирга тикдилар. Бироз тутиб туриб, сўнг ташқарига чиқардилар. Илоҳий иноят туфайли бир тола мўй ҳам куймаган эди. Бу ҳолни кўриб ҳаммаининг вақти хуш бўлди.

Ҳазрати Хожа дедилар: «Биз Ҳақ таъоло инояти билан Расул саллаллоҳу алайҳи васалламга мос иш қилдик. Бизнинг ўғлимиз ҳам ўлди. Нимаики Ҳазрат саллаллоҳу алайҳи васалламда юз берган бўлса, ирода хоҳиши туфайли бизда ҳам юз берди. Онҳазрат саллаллоҳу алайҳи васалламдан бизга қандай нисбат етган бўлса, унга амал қилдик ва бунинг таъсирини ўзимизда кўрдик. Шу даражада кўрдикки, масалан, бир куни Расул саллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобалар билан бир манзилда эдилар. Тандирда нон пиширмақчи бўлдилар. Расул саллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ҳар бир киши тандирга нон ёпиштир-

син», дедилар. Саҳоба ризвонуллоҳи алайҳи ажмаъин шундай қилдилар. Ҳазрати Пайгамбар саллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам тандирга нон ёпдилар. Тандирнинг қопқоғини бекитдилар. Бироздан сўнг тандирнинг қопқоғини очдилар. Ҳамма нон пишган эди, бироқ Расул саллаллоҳу алайҳи васалламнинг ёнган нонлари хамир ҳолда турарди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб, деди: «Отам Ғадютда эди, у ерда ҳокимларнинг хизматини қиларди. Ногоҳ Илоҳий иноят етиб келиб, мени Ҳазрати Хожамизнинг муҳаббатига мушарраф қилди. Бироқ, менинг ота ва онам Ҳазрати Хожанинг бир дарвишига жафо қилиб, кўп носазо сўзлар айтган эдилар. Ҳазрати Хожа ота-онамдан хафа бўлган эдилар. Бало ва ҳодиса рўй берди, аҳвол оғирлашди. Отам сакра заҳматига мубтало бўлди ва бу узоққа — тўрт ойга чўзилди. Иш шу жойга етдики, кўп вақт ҳаммомда улар билан машғул бўлиш керак эди. Бир қанча муддат улар билан учрашолмай қолдим.

Бир куни Ҳазрати Хожа: «Шаҳардаги фалон ҳаммомга борган эдим, у ерда отангни кўриб қолдим, унга раҳмим келди, у сени кўрмоқчи, бориб аҳволини сўраб кел», дедилар. Мен улардан илтимос қилиб: «Отамни кўрмаганимга анча вақт бўлди, сиздан илтимос қиламан, менинг ҳол сўрашимдан отамда енгиллик пайдо бўлса», дедим. Кўп ялиниб-ёлвордим. Улар илтифот қилиб: «Унинг олдига борганимда, «ё Ғиёс ал-мустағисин, ағисни», дегин деб айт, яхши бўлади», дедилар.

Уларнинг ишоратлари билан отамнинг олдига бордим. Ҳазрати Хожанинг саломларини етказдим. Хожа: «Ё Ғиёс ал-мустағисин, ағисни» калимасини айтса, тузалиб кетади», дедилар. Отам бу калимани уч марта такрорлади, Ҳақ таъоло ўзининг мукамал қудрати билан унга заҳматдан халослик ато қилди, сакра иллоти ундан бутунлай кетди.

Отам эртаси куни Ғадютдан Ҳазрати Хожа томон йўлга чиқиб, уловга минди. Чорсуга етганда, Хожанинг масжид эшиги олдида ўтирганларини кўриб, уловдан пиёда бўлди. Салом бериб, муборақ хотирлари учун шукрлар айтди ва тузалиб қолгани ҳақида гапириб берди. Хожа дедилар: «Отангни уловга миндир.» Мен отамни ушлаб, уловга миндирмоқчи бўлдим, отам бунга йўл қўймади ва деди: «Сен менинг фарзандим бўлсанг ҳам, Ҳазрати Хожанинг ходимларидан бўлганинг учун мендек осий ва жофийнинг оёғидан тутишинг лойиқ эмас». Ҳазрати Хожа: «Кўявер, оёгингдан ушлаб, миндириб қўйсин», дедилар. Отам

илтижо билан деди: «Фарзандимнинг сизга яқинлиги бор, мен эса яқин эмасман». Хожа дедилар: «Фарзандинг яқинлиги сабабли сенда ҳам шундай яқинлик борки, ўлганда иймон билан кетасан, лекин қийинчилик, оғирлик ва таъгликда ўласан».

Ҳақиқатан ҳам, Ҳазрати Хожа айтганларидек бўлди. Уларнинг муборак нафаслари баракотидан иймон саодати билан кетди. Илоҳим, Ҳақ Субҳонаҳу ва таъоло, ўз лутфи иноятинг бирла ҳамма мўъминларни иймон саодати ила бу фоний уйдан боқий уйга етказгайсан ва ўз авлиёларинг муҳаббатини улар учун гуфрон (кечирилиш) воситасига айлантиргайсан. Омиш!

НАҚЛ ҚИЛИШЛАРИЧА, бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Ғадютдан Арслон боғи томон кетаётган эдилар. Қишлоққа яқин қолганларида улар билан бир мажзуб ўртасида мулоқот юз берди. Ўша мавзеда мажзуб билан ўтирдилар. Сўз орасида ўша мажзуб Ҳазрати Эшонга нисбатан беодоблик қилди. «Мен сенга ҳам, Худойингга ҳам афсус қиламан», деган ёмон гапни айтди. Ҳазрати Эшонда шундай ўзгариш юз бердики, чегараси йўқ эди. Икки марта: «Баъд аз қудрат афу»¹ деб такрорладилар. Сўнг кетаётган йўлларида қайтиб, Ғадют тарафга жўнадилар. Халиги мажзуб уларнинг орқаларидан эргашиб келарди. Бир қанча йўлни босиб ўтгач: «Қайтишимга рухсат беринг», деди. Хожа: «Сенга рухсат, қайт, ўз йўлиңдан қолма», дедилар. Бу ҳолат бир неча бор такрорланди. Лекин у Ҳазрати Хожанинг муборак қадамларидан ажралиб кетолмасди. Охири деди: «Дарвишларингиздан бирига айтинг, мени қўлтиғига олсин». Хожа: «Ихтиёр ўзингда», дедилар. У: «Шайх Амир Хусайнга буюринг», деди. Хожа Амир Хусайнга ишора қилдилар ва ўзлари тезлик билан равона бўлдилар.

Амир Хусайн уни қўлтиғидан олганда, ҳоли ўзгача бўлиб йиқилди ва ўлди. Мажзуб хайрон бўлганича қолди. Ҳазрати Хожа анча узоқлашиб қолган эдилар. Мажзуб Ҳазрати Эшоннинг орқаларидан чоңди. Етиб бориб, воқеани арз қилди. Хожа: «Ўлиб яхши қилибди, мошоаллоҳ, гўру кафан қил», дедилар. Мажзуб ялинишга тушди ва илтимос қилиб: «Бир чора топсангиз», деди. Ҳазрати Хожа унга илтифот қилмасдилар. Мажзуб дарвишларнинг бирини қўйиб, бирига ялинарди: «Ҳазрати Хожага илтимос

¹ Кучли келиб, душманни енггандан сўнг, ожизларни кечириш керак, деган маънода.

килинглар, токи бу ҳодисани йўқ қилсинлар», дер эди у. Охири Хожа унга юзланиб: «Худо жалла жалолуҳу ва унинг бандасига афсус еган киши бундай воқеанинг тузатишнинг уҳдасидан чиғмоғи керак, бундай воқеалар у кишининг олдида енгил бўлиши лозим», дедилар. Мажзуб: «Ёмон иш қилдим, тавба қилдим», дерди. Дарвишлар бир оғиздан: «У ёмон иш қилди, унинг беодоблиғи ҳаддан ортиқ, аммо бу замон у ўзининг ожиз ва бечоралиғини тушунди», дедилар. Хожа илтифот кўрсатиб, йўлдан қайтдилар ва муборак оёқларини ковушдан чиқариб Амир Ҳусайннинг кўкрагига қўйдилар. Руҳ унинг танасига кириб, ҳаракат пайдо бўлди ва асл ҳолига келди. Ҳазрати Хожа дедилар: «Унинг олдига келиб сайр қилдим, руҳини тўртинчи осмондан топдим ва ўша ердан қайтариб келдим».

Ҳақиқатан, бу дарвишнинг ҳаёти мазкур жамоатнинг ҳаётига айланган ва уларнинг йшонч ва эътиқоди Ҳазрати Эшон валоятларига нисбатан камолга етган эди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Ғадютда эдилар, ботини орқали бир кишига шафқат кўрсатардилар. «Шояд бу тариққа кирса», дердилар. У киши менга бир бўлак новвот берди. «Буни Ҳазрати Хожага етказ», деди. Уни Ҳазрати Хожага етказдим. Улар қабул қилмадилар. Новвотни яна соҳибига етказдим. Қабул қилмаганликларини айтдим. У киши Ҳазрати Хожанинг валоятларини зикр қилиб деди: «Ҳа, худди шундай, мен новвотни сенинг қўлингга тошшириб, Ҳазрати Хожага юбораётганимда, ичимда: «Агар уларда валоят бўлса бу новвотни қабул қилмайдилар», деган эдим. Энди олиб боргин, қабул қиладилар». Новвотни яна Ҳазрати Хожага олиб бордим. Қабул қилдилар. Сўнг менга: «Уни сақлаб қўй», дедилар. Ўзлари бир тарафга кетдилар. Бироз йўл юрган эдилар, бир ҳожатманд бир саватда тўла анор олиб келди. Хожа анорлардан бирини олиб менинг қўлимга бердилар. «Новвот берган кишига элтиб бер, бунда муҳрлик бир сир бор», дедилар ва мана бу байтни ўқидилар:

Сухани сар ба муҳри дўст ба дўст.
Хайф бошад ба таржумон гўфтан¹.

¹ Дўстнинг дўст учун муҳрланган сўзини таржимонга айтиш хайфдир.

Мен анорни ҳалиги кишининг олдига олиб бордим. Унинг ҳоли ўзгарди: «Иккинчи марта новвотни сенга бериб юбораётганимда, новвотни қабул қиладилар, менга эса бирор нарса юборадилар, деган фикрни кўнглимдан ўтказган эдим, энди менга аниқ бўлдики, Ҳазрати Хожа гоят улуг ва камол соҳиби эканлар», деди.

Ҳазрати Хожанинг муборак таважжухлари туфайли у мазкур йўлга кирди ва муҳиблардан бирига айланди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бухоро авонларидан бири Қасри Орифонга барот олиб бораётган эди. Иттифоқо, у йўлда Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизга дуч келиб қолди ва барот ҳақида Ҳазрати Хожага арз қилди. Хожа: «Қишлоқ халқига олиб бор», дедилар. Афон беадаблик қилиб, Хожанинг устларидан пўстинларини тортиб олди ва аъвиналар одати бўйича, уларга бир тепки туширди. Сўнг бу ердан Ғадютга кетди. Тунда бировнинг хотинига хиёнат қилмоқчи бўлди. Бошини кесиб ташладилар ва унинг ёмонлигидан озод бўлдилар. Бу золимнинг ўлими унинг беадаблигидан бохабар бўлган жамоатнинг хуш-хуррамлигига сабаб бўлди.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Ғадютда анҳор қирғоғида ўтирар эдилар. Дарвишлардан бирига: «Ёғоч топиб кел, кафча ясаймиз», дедилар. У ерда тол дарахти бор эди. Дарвиш ундан бироз ёғоч кесиб олди ва Ҳазрати Хожага келтирди. Ғадютда бир авон бўлиб, у бу ерга келиб қолди ва ёғоч кесган дарвишни ура бошлади. Ҳазрати Хожа: «Унда гуноҳ йўқ, бу гуноҳни биз қилдик, мени ур», дедилар. Афон эса дарвишни уришда давом этарди. Хожа: «Мени ур», дердилар. Шу орада авон Хожага ҳам бир тепки туширди. Анҳорнинг қирғоғида бир ўтлоқзор бор эди. Афон отини ўтлатиш учун отни ўша ёққа бурди. Ўша онда отидан қулаб кетди. Ҳазрати Хожани тешган оёғи узангида қолди. От эса ўтлоқзорда чопиб юрарди. Бу беадабнинг оёғи синди, ўзи эса сув ичида қолиб, ҳалок бўлди. Бу воқеадан кўпчилик Ҳазрати Хожанинг муҳаббати саодатига етишдилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухоро шаҳридаги Калобод дарвозасидаги бир дарвишнинг уйида ўтирар эдилар. Бироз ўтгач, Фатҳобод томондан келаётган от туёғининг овози эшитилди ва улар турган ҳужра эшиги-

нинг олдида тўхтади. Хожа ичкаридан: «Некишоҳ, киравер, сен қидирган нисбат бу ердадир», дедилар. Некишоҳ кирди. Хожа: «Биз сенинг хачирингни Фарохун тепалигидан қайтардик, билдикки ҳақиқий талаб сари кетаётган экансан, толиб бу ердан бошқа томонга кетса яхши эмас, деб ўйладик», дедилар. Некишоҳ деди: «Ростдан ҳам Хожа айтганлари каби эди, Фарохун тепалигига етсам, хачирим тўхтаб қолди, қанча қистамай, юрмади. Ўзимча, тизгинини бўш қўйй, қаёққа хоҳласа, ўша ёққа кетаверсин, дедим. Хачир бу томонга қараб юрди, ҳатто ўз уйимиз томонга ҳам юрмади, бу уй хужрасига етиб келгунча, шошиб тез юрди ва бу ерга келиб тўхтади».

Бу уйда ким бўлса, Ҳазрати Хожанинг ишроқларига ҳайрон қолди ва Хожа валоятининг баркамоллигини эътироф этди.

БИР АЗИЗ КИШИ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожани кўрмоқ учун шошилдим. Уларнинг ёнларига ўтирдим. Буюрдилар: «Мендан узоқроқ ўтир, ҳозир яқин ўтириш вақти эмас. Бу қадар яқин ўтиришдан сента бало етади».

У азиз деди: «Ҳазрати Эшоннинг шариф суҳбатларидан ташқари чиққанимда, золимлар мени тутиб олдилар; мендан минг динор пул талаб қилдилар ва кўп ташвиш етказдилар. Улардан қутулиш учун анчагина ҳаракат қилишга тўғри келди, охири улардан озод бўлдим. Ҳазрати Хожа айтган бу маънодаги сўзларни дарвишлардан кўп эшитганим ёдимга келди. Менинг борамдаги Илоҳий иноят шу эдики, бу тоифанинг суҳбатига етишга муваффақ бўлдим. Улардан узоқ бўлиш пайтида узоқ бўлдим. Уларнинг аҳволи ва вақтлари ҳақида маълумотга эга бўлган кишигина бу тоифадан баҳра ола билади. Уларнинг суҳбатидан олинадиган насиба баъзан бало бўлади.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир гал Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Қасри Орифонда Шайх Амир Ҳусайнга: «Уйда олтмиш манн бугдой бор, тегирмонга олиб бориб ун қилиш керак», дедилар. Мен бу бугдойдан икки манн ўғирлаб олдим ва бир жойга қўйдим. Бироздап сўнг Ҳазрати Хожа келдилар ва Амир Ҳусайнга қараб: «Бугдойни қопга сол», дедилар. Амир Ҳусайн бу иш билан машғул бўлди. Хожадан: «Бугдой неча манн?» деб сўради. Хожадан аввал мен: «Олтмиш манн», деб жавоб бердим. Хожа: «Йўқ, бу олтмиш манн эмас», дедилар. Шундай деб, манзил тарафга кетдилар. Мен ҳайрон бўлдим

ва сабр қилиб турдим. Ўзимча, бу олтмиш манн эмаслигини билдилар, бугдойдан олганимни ҳам биладилар, дедим. Ўша икки манн бугдойни келтирдим. Амир Хусайн йўқлигида қопга солиб қўйдим.

Бироздан сўнг Ҳазрати Хожа келдилар. Амир Хусайнга: «Бугдойни юкла», дедилар. У Хожадан: «Бу бугдой неча манн келади?» деб сўради. Хожа: «Олтмиш манн», дедилар. Амир Хусайн юклади ва шаҳар томон жўнади. Шу орада Амир Хусайн Хожага: «Боя олтмиш манн эмас, деган эдилар, энди эса олтмиш манн демоқдалар», деб қолди. Хожа унга: «У пайтда олтмиш манн эмас эди, ҳозир эса олтмиш манидир», дедилар. Уларнинг бу ишроқларидан эътиқодим янада ошди.

БИР ДАРВИШ Хожа Алоуддин Аттор қуддиса сирруҳудан нақл қилишича, улар дедилар: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, бозорда кетиб борардилар. Қўзага ширинлик солиб сотиб юрган бир кишини кўриб қолдилар. Ҳазрати Хожа унга етиб олиб кўзасини синдириб юбордилар. Уларнинг бу ишларидан ҳозир бўлганларда норозилик пайдо бўлди. Диққат бизи қараганларида эса ширинлик ичида ўлиб ётган сичқон борлигини кўрдилар. Хожанинг бу фаросатларидан таажжубда қолдилар ва уларнинг инқори иқроп билан алмашди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир кун Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз ариқ ёқасидан ўтиб кетаётган эдилар. Бир бола сув тўла кўзани қирғоққа қўйиб турарди. Хожа кўзани синдириб юбордилар. Бола буни кўриб йиғлашга тушди. Хожа бир дарвишни бозорга юбориб, бола учун янги кўза сотиб олиб келишни буюрдилар. Яхшилаб қарашса, боланинг кўзаси попок экан».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир кун Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сираҳу-л-азиз, ҳозир ўзларининг покиза қабри турган боғда эдилар. Мен бошқа бир дарвиш билан уларнинг хизматларида эдим. Хожамиз суяниб ўтирган эдилар. Бироз ўтгач, Хожада ҳайбат ҳолати пайдо бўлди. Ҳалиги дарвиш ўзидан кетиб йиқилди. Хожа ўринларидан туриб ҳовуз атрофида айлана бошладилар. Сўнг олма дарахтини қучоқлаб олдилар. Бироз ўтгач, Хожанинг гавдалари секин-секин катталаша бошлади, чунончи, боғнинг ҳаммасини эгаллаб олди. Қаяққа

қарамай, уларнинг муборак гавдаларини кўрар эдим. Бир вақт қарасам, муборак гавдалари кичрая бошлади, шундай ҳолга келдики, гавдаларидан асар ҳам қолмади. Қарасам, яна гавдалари кўрина бошлади ва ўз асл ҳолатига келди. Олма дарахти ҳамон уларнинг қучоқларида эди. Бу қандай ҳолат эди, деб жуда ҳайратда қолдим. Шунда Хожа дедилар: «Ҳазрати Азизон алайҳи-р-рахма ва-л-гуфрондан бундай воқеа юз бергани нақл орқали етиб келган».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сираҳу-л-азиз, Қасри Орифонда эдилар. Намози аср вақти бўлган эди. Муаззин азон айтди. Шу пайт Ғадютдан хабарчи келиб менга: «Тоғанг, фалончи дарвиш касалдир», деди. Ҳазрати Хожанинг менинг тоғамга илтифотлари бор эди. У билан сўзда машғул эдиларки, муаззин такбир айтиб қолди. Хожа намозни адо қилдилар, вазифаларини ўқиб, ўриндан турдилар. Хануз жойнамоз устида эканлар, «инно лиллоҳи ва инна илайҳи рожийун»¹ ни айтдилар. Хуфтон намози вақтида: «Тоғанг вафот этди», деган хабар билан бир киши келди. Хабарчидан: «Қайси вақтда ўлди?» деб сўралди. «Намози аср вақтида», деди у».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сираҳу-л-азиз, Қасри Орифонда эдилар. Иброҳим деган бир дарвиш Ғадютдан келди ва салом қилди. Хожа ундан: «Пиёда келдингми, отдами?» деб сўрадилар. «Йўлнинг баъзи қисмида пиёда, баъзисида отда», деди у. Хожа: «Агар сенда бизнинг муҳаббатимиз бўлса, нега бизнинг олдимизга пиёда келмадинг?» дедилар. Дарвиш йиғлашга тушди. Ҳазрати Хожа дарҳол ўринларидан турдилар, Боғи Арслон тарафига юрдилар. У ерга етгач, богда катта жамоат йиғилди. Дарвишлар ва ҳожатмандлар тўпланишди. Ғоят ёқимли суҳбат бўларди. Иброҳим Ғадютий Ҳазрати Эшоннинг орқаларидан Боғи Арслонга келди. Ҳамон йиғлар ва ялинар эди. Унга дарвишларнинг раҳми келди. Ҳазрати Эшон ҳузурларига келишди. «Бу дарвишни кечиринг», деб илтимос қилишди. Хожа уни ўз олдиларига чақирдилар ва илтифот қилдилар. У ҳушини йўқотиб йиқилди ва қатъиян нафас олмасди. Одамлар ҳайратга тушдилар. Одамлар уни ўлди деб ишондилар. Бир ош нишириш вақтигача дарвиш шу

¹ Биз ҳаммамиз Аллоҳники ва ҳаммамиз унга қайтгувчилармиз (Қуръон ояти).

сифатда ётди. Шундан сўнг Ҳазрати Хожа муборак қўлларини унга тегиздилар ва бу сифатдан чиқардилар. Аммо туришга қуввати йўқ, изтироби кучли эди. Хожа дедилар: «Уни Ғадютга элтиш керак, у турган уйга дарвишлардан ҳеч ким кирмасин».

Уни Ғадютга олиб бордилар. Унинг яқинларидан бўлган бир солиҳа заифа бу воқеани эшитиб унинг олдига кирди. Ундаги сифат заифага уриб, беҳуш бўлиб йиқилди. Узоқ вақт шу ҳолда қолди. Ўзига келганда ҳам бу сифат ундан зойил бўлмаган эди, то бир йилгача бу ҳолат ўша заифада мавжуд эди. Ундаги ҳол ва кор кучайиб борди. Улуғлик белгиларини бу заифада мушоҳада қилиш мумкин эди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сираҳу-л-азиз, Бухорода бир манзилда эдилар. Ишқ мақоми ҳақида сўзлардилар. Улуғ бир ҳолат ҳозир бўлганларни ўз измига олган эди. Мен ҳам шу сифат билан суҳбатдан чиқдим. Қасри Орифонга бордим. Иттифоқо, менда бировга нисбатан муҳаббат алоқаси пайдо бўлган эди. Бир-биримизга яқинлашганимизда, у билан менинг орамизда бир қўл пайдо бўлди, яхшилаб қарасам, бу Ҳазрати Хожанинг қўллари ва енглари эди. Мен шу онда кўзларимни юмдим. Зудлик билан ўз манзилим томон кетдим. Шу пайт Шайх Шодини кўриб қолдим, у деди: «Ҳазрати Хожа мени орқангдан юбордилар, мен ҳозиргина етиб келдим. Хожа шундай деб юбордилар: «Яқинларинг сени яхшилаб эҳтиёт қилишсин, бу ишда қаттиқ жидду жаҳд кўрсатишсин. Агар мен сенинг олдингга келмасам эди, сендан бу сифат зойил бўлмас эди». Шайх Шоди буларни айтди-ю, кетди.

Мен бир ҳафтадан кейин Ҳазрати Хожага учрашдим. «Кўлимни кўрмасанг кўзингни юммас эдинг», дедилар. Шундай деб, ўша сифатни андак илтифот билан мендан зойил қилдилар».

Бир куни бу заиф, яъни мазкур валоят таъсирлари ва нурларини йиғиб тўпловчи (муаллиф) Бухорода эдим. Ҳазрати Хожамиз қаддасаллоҳу сираҳу-л-азизнинг дарвишлари суҳбатида шайхнинг муридга нисбатан кўрсатадиган шафқатлари ҳақида сўз кетди. Шунда Ҳазрати Хожамизнинг муридларидан бўлган бир азиз нақл қилиб, деди: «Мен турган жойдан то Бухорогача ўн икки фарсахли йўл эди. Бир куни дарвишлардан бирининг уйига боришга тўғри келиб қолди. Етиб борганимда ул дўст уйда йўқ экан. Унинг аҳли оиласига: «Менинг уствошимни

ювиш керак», дедим. Шу пайтда унинг хотинига нисбатан менда мойиллик пайдо бўлди. Бундан ўзимни сақлашга ҳеч илож тополмас эдим. Унга: «Уй эшигини бекит», дедим. У эшикни бекитишга тушган пайтда улов оёгининг товуши қулоғимга кирди. Тез келиб эшикнинг олдида тўхтади. «Фалон дарвиш уйда борми?» деб менинг номимни тилга олди. Мен қаттиқ хавфда эдим. Хотин жим туролмади, «Ҳа, уйда бор», деб жавоб қилди. Мен ваҳима билан уйдан чиқдим. Сўраган киши мени кўриб: «Ҳазрати Хожа сени йўқлаяптилар, ҳозиргина Бухородан келдилар, бу уларнинг уловидир. Келишлари биланоқ, уни қидириб топ, деб буюрдилар. Ҳозир кутиб турадиган вақт эмас, тур, бу уловга мин», деди.

Ўша азиз давом этиб деди: «Мен бир нарсадан ҳайратга тушдимки, мен билан Хожанинг оралари қанчалик масофа эди. Агар ўшанда Ҳазрати Эшоннинг шафқат ва илтифотлари менга етмаса эди, мен ҳалок бўлардим, шайтон мени ғорат қилган бўларди. Мен зудлик билан Ҳазрати Хожа ҳузурларига етиб бориб салом бердим. Одамлар орасида изҳор қилмадилар. Мен овқат тайёрлашга киришдим. Овқат тайёр бўлгач, ундан бир луқма тановул қилдилар. Ҳар лаҳза ҳайбат билан менга назар қилардилар. Халқ тарқалгач, менга: «Агар келмасам, ҳолинг нима бўларди?!» дедилар.

Уларнинг бу валоятларидан қаттиқ хижолат ва шармисор бўлдимки, бунинг асло чегараси йўқ эди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни бир боғда эдим. Тўсатдан, бир одам билан учрашишга тўғри келиб қолди. Менинг унга кўнглим тушиб қолди. Ўзимни бундан ёсло тиёлмадим. Бу ишга қасд қилиб, унга яқинлашдим. Ногоҳ, Ҳазрати Хожа қаддасаллоҳу сираҳу-л-азизни кўрдимки, олдимда ҳозир бўлдилар, муборак қўлларида ҳасса бор эди, ҳассани менга отмоқчи бўлдилар. Мен бу ҳолни кўриб, кўзларимни юмиб олдим, қўлларим билан юзларимни бекитдим. Бу ердан тезгина уйим томон жўнадим. Бир неча муддатгача бирор нарсага яхшилаб қаролмай юрдим. Мен турган жойдан та Бухорогача ўн кунлик йўл эди».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азизнинг бир гуруҳ дарвишлари билан бирга Қасри Орифонда эдик. Полиз учун жўяк тортардик. Мен бу аснода бир неча марта дедим: «Эшитишимча, хожагонлар хонадонидан бўлган дарвиш-

лардан бир киши бўлиб (Аллоҳ уларнинг арвоҳларини муқаддас қилсин), у кишининг муридлари ҳам бизга ўхшаб полиз жўягини тортаётган эканлар. Таом олиб келганларида ул зотнинг муридлари: «Агар зомча қовуни бўлса қандай яхши бўларди», дейишибди. Ул азиз дарҳол полизга кириб, бир неча зомчаларни узиб, дарвишларнинг-олдиларига қўйибдилар».

Нақл қилувчи давом этади: «Дарвишларга бу ҳақда гапириб турганимда Ҳазрати Хожа келиб қолдилар. «Нима ҳақда гапиряпсизлар?» деб сўрадилар. Мен жим туравердим. Дарвишлардан бири бу қиссани гапириб берди. Хожа табассум қилдилар. Бизни ишга машғул қилиб қўйиб, ўзлари муборак қўлларини узатиб, полиз еридан битта зомча қовунни олдилар, этакларига солиб, манзил сари равон бўлдилар. Овқат еб бўлинганига қарамасдан биз ҳам орқаларидан эргашиб боравердик. Дарвишлар менга қараб: «Зомча қовуннинг ҳиди келяпти», дердилар.

Ҳазрати Хожа уйга етиб келиб бизга: «Бу зомчани сизлар учун бир ердан келтирдик», дедилар.

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухорода мавлоно Ҳисомуддин Юсуф, қуддиса сирруҳу, манзилида эдилар. Шайх Шоди ҳам бу ерда эди. Бир киши келиб: «Шайх Шодига нисбатан даъвом бор», деди. Хожа: «Яхши, мана, уламо ҳам ҳозирдурлар, даъвонгни айт», дедилар. Ҳалиги киши: «Уни ҳоким олдига олиб бораман», деди. Хожа: «Биз сенинг даъвонгни шариат ҳокимидан яхшироқ сўраймиз, диққат билан текширамиз», дедилар. Даъвогар Ҳазрати Хожанинг сўзларини қабул қилмади. Хожа: «Шоди, у билан бор, у сени вилоят ҳокими олдига қандай олиб бориши шу соатдаёқ маълум бўлажак», дедилар.

Баъзи дарвишлар Шайх Шодига ҳамроҳ бўлдилар. Даъвогарнинг баъзи фарзандлари ҳам улар билан бирга жўнадилар. Ҳоким олдига етиб бормасларидан аввал уларнинг йўли Ҳаммоми Оҳанин (Пўлат ҳаммом) эшиги олдидан ўтди. Даъвогар ҳаммом сувига тойилиб кетди ва дўмбалоқ ошиб тушди. Бурнию оғзига сув кирди. Фарзандларига: «Мени тортиб олинглар!» деди. Одамлар уни ифлос сувдан зўрга тортиб олиб, ташқарига чиқаришди. У кўзларини очиб: «Шайх Шодига ҳеч кимнинг даъвоси йўқ, бу заҳм менга машойиҳларнинг тифидан етди» деди. У икки-уч калима айтар-айтмас ўша ондаёқ жон берди. Фарзандлари у билан машғул бўлдилар.

Дарвишлар Ҳазрати Хожа ҳузурига келдилар. Қиссани баён қилдилар. Хожа Шайх Шодига юзландилар ва табассум қилиб: «Оламда нима ишлар?» дедилар.

Хожа Юсуф ва ҳозир бўлган уламолар гуруҳи Ҳазрати Хожанинг: «У сени қандай олиб бориши шу соатдаёқ маълум бўлажак», деган нафаслари рост чиққанига таажжуб қилардилар ва бу ҳодиса ҳозир бўлганларнинг иншончини зиёда бўлишига сабаб бўлди».

ҲАЗРАТИ ХОЖА АЛОУДДИН АТТОР қуддиса сиррухудан нақл қилинишича, улар айтдилар: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сираҳу-л-азизнинг ёқимли йўллари шариятини маҳкам тутиш ва суннатга амал қилиш бўлгани учун, кўпинча уларнинг суҳбатлари уламолар билан эди. Ҳазрати Эшон даврида Бухоронинг пешқадам уламолари мавлоно Ҳисомуддин Хожа Юсуф Асильий ва мавлоно Ҳамидуддин Шоший раҳимаҳумуллоҳ эдилар. Улар Ҳазрати Хожа билан кўп ҳамсуҳбат бўлардилар.

Бир кун Ҳазрати Хожа бу фақирга ишора қилиб: «Бироз бодом ол, мавлоно Ҳамидуддин Шоший суҳбатини тошгани борамиз», дедилар. Ҳазрати Хожамиз билан мавлоно Ҳамидуддин учрашганларида, Хожамиз: «Биз сизни қидиришда, сиз бизни гапиришда», дедилар. Уларнинг бу сўзларидан бу суҳбатда бўлган донишмандларнинг ҳоли ўзгарди. Мавлоно Ҳамидуддин кўп тавозелар қилдилар. Ҳожа шундай эдики, учрашишдан аввал мавлоно Ҳамидуддин ўз дўстларига Ҳазрати Хожанинг яхши сифатларини зикр қилиш билан машғул эдилар.

Мавлоно Ҳамидуддин ва биродарлари бодомни ейишгач, Хожа Юсуф унинг пўчоғини тўшлаб покиза ерга кўмдилар. Мавлоно Ҳамидуддиннинг баъзи асҳоблари бунини инкор қилдилар. Мавлоно, уларни инкор қилманглар, сабр қилинглар, деб манъ этди.

Ҳазрати Хожамиз дедилар: «Мағиз пўстнинг химоятида бўлади. Агар пўстга нуқсон етса мағизга ҳам таъсир қилади. Агар шариятда нуқсон бўлса, тариқатга нуқсон юзланади». Мавлоно Ҳамидуддин кўп таҳсин қилдилар ва раҳмат айтдилар. Сўнг мункирлар гуруҳига қараб: «Адабсизлик атрофида айланмангларким, улар бунини сиз учун исбот қилиб бердилар. Ҳақ таъоло дўстларига адабсизлик қилиб бўлмайди». Ҳазрати Хожамиз: «Хожатонларнинг сўзиким, биз уламолардан бошоқ терувчилармиз, демак биз исбот қиламиз. Бир кун бир улуг киши биздан: «Бир қанча муддатдан буён биз сизлар билан мулоқотдамиз ва нега биз сизларнинг тариқаларингизни

қабул қилувчилардан эмасмиз?» деб савол қилди. Биз бузрукка: «Бизнинг тариқамиз суннатга амал қилишдир, Ҳазрати Расул саллолоҳу алайҳи васалламнинг суннати тасдиқ билан исбот қилганмиз, илм ва амалда уламоларга эргашамиз, улар Онҳазрат саллаллоҳу алайҳи васалламдан нимани нақл қилсалар, биз уларни амалда юзага чиқарамиз, аввалдан то шу замонгача бизнинг вазифамиз шудир», дедик».

БИР ФАРЗАНД нақл қилиб деди: «Бир куни Ҳазрати Хожа, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, Бухоро шаҳрида эшакка миниб кетиб борардилар. Иттифоқо, уларнинг йўли бир дарвишнинг эшиги олдига тушди. Хожа унинг яқинига келди. Дарвиш, эшакдан тушиш шарт эмас, деб илтимос қилди. Хожа: «Бизнинг кўнглимизда ҳам тушиш хаёли йўқ, илтимос ҳожат эмас», дедилар. Ҳалиги дарвиш дарғазаб бўлди ва Хожага носазо сўзларни кўп айтди. Хожа табассум қилдилар ва шодлик изҳор қилдилар. Ҳозир бўлганлар Ҳазрати Хожанинг илтифотларидан таажжуб қилдилар.

Иттифоқо, бошқа куни Ҳазрати Хожамиз бир гуруҳ дарвишлар билан Ҳуфин томонга бордилар. Уша дарвишга оғир касаллик юзланган эди. Унинг Ҳазрати Хожага нисбатан беадаблик қилганидан хабардор бўлган баъзи дарвишлар унинг олдига бордилар. «Касаллигининг сабаби Ҳазрати Хожага айтган сўзларингдир, бунинг давосини яна Ҳазрати Хожадан топасан», дедилар.

Ул дарвиш доимо Ҳазрати Хожани тилга олар эди. Бир куни мени чақириб: «Агар Ҳазрати Эшон тез келмасалар мен ҳалок бўламан», деди. Унинг олдидан чиққанидан кейин бироз замон ўтгач, муҳим иш билан бир ёққа кетаётиб Ҳазрати Хожага дуч келиб қолдим. Улар Ҳуфин томондан келаётган эканлар. Ҳазрати Хожага салом қилдим. «Ҳозир сен олдида бўлган дарвишнинг аҳволи қандай?» деб сўрадилар. Таажжуб қилдим ва дедим: «Ўлишга яқиндир, сизни кўриш умидида ётибди».

Хожа тезда уни кўргани жўнадилар. Мен ҳам уларнинг орқаларидан бордим. Дарвишдан ҳол сўрадилар ва дедилар: «Аш-шофий ҳуваллоҳу¹, яхши бўлиб қоласан, кўрқма, бу касаллик билан ўлмайсан!» Ҳазрати Эшон дуоларининг баракотидан дарвишда сиҳҳат белгилари намоён бўла бошлади. «Сизнинг хотирингизга озор етказдим, беадаблик қилдим, кечирсинлар», деб кўп узрлар айтди. Хожа:

¹ Шифокор бу — Аллоҳнинг ўзидир.

«Кўнглимиз ранжиган эди, аммо ҳозир кўнглимизда ғубор йўқ», дедилар.

Ҳазрати Хожа дарвишнинг олдидан чиқдилар. Шу онда дедилар: «Биз Расул саллоллоҳу алайҳи васалламнинг изларидан ва йўлларидан юрамиз, уларнинг муборак гишларини синдирдилар. «Аллоҳумма-ҳди қавмий, фаннаҳу ло яъламуна»¹ дедилар. Аммо машойихлар яланғочланган қиличдир, ўз халқини тиг билан урадилар, дейишади. Улар ўз хоҳишлари билан тиг урмайдилар. Ҳазрати Азизон алайҳи-р-рахма ва-л-ғуфрондан: «Фалон кишига машойихлар тиги тегибди, дейдилар, бу сўз қандай?» деб сўради. Улар жавоб бердилар: «Бу йўлда яланғоч тиг бор, халқ ўз-ўзини бу тигга уради».

БИР ДАРВИШ нақл қилиб деди: «Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, иккинчи марта Байт ул-Ҳарам (Макка)нинг зиёратига отланганларида ҳаж қилувчилар кирага туялар оладиган бўлишди. Хожа асҳобларга ишора қилиб: «Ҳар ким ўзи учун туя кира қилсин», дедилар. Охирида бир ориқ туя қолди, ҳаж қилувчилардан ҳеч ким уни қабул қилмади. Хожа: «Бу туяни биз қабул қиламиз», дедилар. Асҳоб безовта бўлиб, илтижо билан арз қилдиларки, бу туя кўп ориқ ва кучсиздир, Каъба йўли — оғир йўл». Хожа: «Мен албатта бу туяда бораман», дедилар.

Йўлга тушдилар. Бақувват туяларнинг кўпи йўлда қолиб кетди. Ҳазрати Хожамиз боришда ҳам, келишда ҳам шу туяда эдилар. Ҳазрати Хожа: «Шундай туяга минингларки, бу туяга сизнинг оғирлигингиз тушмасин, кўтариш қувватига риоя қилиш керак. Авлиёуллоҳлар шундай кишиларки, ташқи кўринишда уловга минган бўладилар, ботин томондан эса улов юкини ўзларига олган бўладилар. Чунончи, бу султон Абу Язид қаддасаллоҳу сиррахудан нақлдир».

Карвон аҳли Ҳазрати Хожанинг бу сифатларидан ҳайратландилар ва уларнинг комил валоятларини эътироф этдилар».

БИР ДОНИШМАНД нақл қилиб деди: «Бир сафарга отланган эдим. Хайрлашиш учун Ҳазрати Хожамиз, қаддасаллоҳу сирраҳу-л-азиз, ҳузурларига бордим. Менга дуойи ҳайр қилдилар. Уларнинг дуолари таъсирини ҳар доим ўзимда ҳис қилардим.

¹ Эй бор Худоё, қавмимни ҳақ йўлга йўлла, чунки улар (ҳақиқатни) билмайдилар.

Кеш вилоятида эканимда уларнинг вафот этганликлари ҳақида хабарни эшитдим. Менда ноумидлик ғалаба қилди. Икки марта талаби илм учун мадрасага кирдим. Шу кечаси Ҳазрати Эшонни тушимда кўрдим. «Ва мо Муҳаммадун илла Расул»¹ оятини ўқидилар. Орқасидан: «Афаан мота ав қутила инқалабтум ала аъқобикум. Ва қола Зайд ибну-л-Ҳориса: «Ад-дийну воҳидун»².

Уйқудан уйғондим. Ҳазрати Хожанинг ишоратларини тушундим. Билдимки, улар руҳоният орқали фақирларга иноят қиладилар ва бу ҳожатмандларга таважжуҳ қилиб турадилар. Аммо «Қола Зайд ибну-л-Ҳориса» нима учун айтилганини билолмадим. Яна тушимда кўрганимда дедилар: «Қола зайд ибну-л-Ҳориса: «Ад-дийну воҳидун». «Ҳазрати Хожанинг бу ишоратлари доим ёдимда эди. Бу туш Ҳазрати Хожанинг ҳақиқий далил (йўл бошловчи) эканлигига далил эди. Улар Ҳақ таъолонинг бандаларини тирикликда, ўлганларида ҳам роҳи рост (туғри йўл)га йўллаб турадилар. Айтган ва кўрсатганлари эса китобдан, суннатдан, саҳобаларнинг йўлларида, солиҳ салафларнинг одатидан эди. (Аллоҳ уларнинг барчасидан рози бўлсин, уларнинг баракотидан бизларга насиба ато қилсин, ўз қарам ва фазли билан уларнинг дўстларига айлантирсин).

Аллоҳ фазли билан бу китоб тугади.

Бу китоб талабаларнинг ҳақирроғи мулла Нишон ибн Муҳаммад Юсуф номи билан танилган мулла Аҳмад қўли ила ёзиб тугатилди (Аллоҳ уларнинг гуноҳларини кечирсин, айбларини ёпсин). Йили — 1328, муаззам шаъбон ойи, Бухородаги Калобод маҳаллласи.

Шуд ба авфиқи Худойи ло яном,
Ин китоба рўзи якшанба тамом.

Таржимаси:

Ҳаргиз бедор Аллоҳдан келди инъом —
Ушбу китоб якшанба куни бўлди тамом.

¹ Муҳаммад ким агар у пайғамбар бўлмаса?

² Бас, агар у вафот қилса ёки ўлдирилса, кетингизга қайтиб кетасизми? Зайд ибн Ҳориса айтади: «Дин (йўл) биттадир».

ЛУҒАТ

Авон	-- девон хизматчиси (кўплиги аъ- вина)
Ажзо	-- бўлаклар, қисмлар (бирликда жузе)
Алайҳи-р-рахма ва-р-ризвон	— Унга Аллоҳнинг раҳмати ва рози- лиги бўлсин
Алайҳис-салоту ва-с-салом	— Унга саловот ва саломлар бўлсин
Алойиқ	— кўнгилга хуш келувчи нарсалар- дан воз кечиш
Амри маъруф	— шариат қоидаларидан бири: яхши ишларга йўллаш
Амри наҳий	— манъ қилинган нарсалардан қай- тиш ҳақида юборилган буйруқ
Анфоси нафиса ёки қудсия	— улуғ валийлар айтган нафис ёки муқаддас сўзлар
Аттараллоҳу мар- қадаху	— Аллоҳ унинг қабрини муаттар қилсин
Ақрони султон	— султоннинг яқинлари
Аҳадият	— Аллоҳнинг ёлғизлик сифати
Аҳли байт	— Пайгамбар хонадонига мансуб ки- шилар
Абдуллоҳ	— Аллоҳга дўст кишилар
Байтуллоҳ	— Аллоҳ уйи, Каъбатуллоҳ
Байъат	— қўл бериш; кимнидир устоз ёки пир деб таниш
Беранг	— одоб, мулойим, вазмин
Бежанг	— ғалаён, қайсарлик
Бирён	— аввал сувда пишириб, кейин ёғда қовурилган ғушт
Боргоҳ	— сарой, подшоҳларнинг қабулхона- си
Ботин илми	— авлиёлик илми
Ботин эшиклари	— қалб кўзлари
Валоят	— авлиёлик

Варзаъ	— юган
Вуқуфи ададий	— муриднинг «до илоҳа иллаллоҳ» ни нафас олмай такрорлаши, бироқ уни тоқ адад (сонлар)да тўхтатиши керак, бу тасаввуфда юқоридаги ном билан аталади
Гурда	— 1) бел, 2) буйрак
Густоҳлик	— қўноллик, юзга чопарлик
Гўй	— от билан ўйналадиган чавгон ўйинидаги тўп
Даффоф	— бу эрда: чилдирмакаш
Жазаба	— ўзига тортиш, муриднинг Аллоҳ ишқи туфайли беҳудлик (экстаз) ҳолатига тушиши
— Жандапўш	— жулдур кийим
Жалла жалолуҳу	— унинг шаъну шавкати улуг бўлсин (бу ибора Аллоҳ номи тилга олинганда айтилади)
Жаҳр	— овоз чиқариб зикр қилиш
Зикри алония	— ошкора зикр, бунда мурид Аллоҳ исмини овоз чиқариб айтади. Яссавия ҳамда бошқа баъзи бир сулуқдагилар шунга амал қиладилар
Зикри хуфия	— яширин зикр, бунда мурид Аллоҳ исмини дилда, овоз чиқармай такрорлайди. Нақшбандия сулуқидагилар шунга амал қиладилар
Зоҳид	— дунёдан қўл ювган, тақводор ва парҳезгар киши
Илми ладунний	— Худо хузуридан келадиган илм. Худо ўз хузуридаги илмдан берадиган бўлса, одам устозсиз валий ёки олим даражасига ета олади
Муаззин	— сўфи, азон айтувчи
Инобат	— эшонга қўл бериш
Иршод	— тўғри йўл кўрсатиш
Истикбол қилмоқ	— кутиб олмоқ
Итоб қилмоқ	— танбеҳ бермоқ, таъна қилмоқ
Каррамаллоҳу	— Аллоҳ унинг юзини ёруғ қилсин
важҳаҳу	
Качкўл	— қаландарлар олдига осиб юрадиган идиш

Кафча	— чўмич; гажак бошли илон ҳам шундай аталади
Кибриё	— улуғлик; бу ерда Аллоҳнинг улуғлик сифати
Кибритй аҳмар	— қизил олтингугурт, бу ноёб маъдан иксир тайёрлашда ишлатилган
Кимўхт	— от ёки эшакнинг бел терисидан ошлаб тикилган этик
Мадорис	— мадрасалар
Майли хотир	— кўнгил мойиллиги
Маллоҳ	— кема хизматчиси, матрос
Манн	— ўлчов бирлиги, бир ботмонга тенг
Маъбуд	— Аллоҳ
Маҳрам	— сирдош
Марқад	— гўр, қабр
Мосиво	— Аллоҳдан ўзга нарса
Моҳи рамазон	— рўза оyi
Мубоҳ	— шариатда қилса бўладиган ишлар
Мушоҳада	— интилиш, уриниш
Мулоҳ	— мажнунтол
Муршид	— пир
Мутобаъат	— эргашиш
Муҳолиф	— қарши, хилоф иш тутувчи
Муҳоватта	— бу ерда: чодир
Муъонид	— қайсар, инкор этувчи
Нужум	— астрономия
Обид	— умрини ибодатга сарф қилган киши
Порсо	— сақланувчи; бу ерда: ўзини ёмон ишлардан сақловчи, художўй
Полҳанг	— юган
Разиаллоҳу анҳу	— Аллоҳ ундан рози бўлсин
Рамал	— қумга чизиб фол очиш
Риёзат	— сўфийларнинг Худога етишиш йўлидаги жисмоний ва руҳий меҳнатлари
Ризвонуллоҳу алайҳим ажмаъин	— уларнинг барчасига Аллоҳнинг розилиги бўлсин
Руста	— емиш тури
Саллаллоҳу алайҳи васаллам ва ало олиҳи ва асҳобиҳи ажмаъин	— Расулуллоҳга, унинг оиласи ва барча дўстларига саловот ва саломлар бўлсин
Сакра	— тутқаноқ

Саркаш	— қайсар
Саронарда	Подшоҳлар хиргоҳи (чодир)
Саққо	-- мешкобчи, мешкобда одамларга сув сотувчи ёки текинга улашувчи
Сақаф	— шифт
Саҳоба	— Расулulloҳнинг суҳбатдошлари ва дўстлари
Саҳобан киром	— азиз саҳобалар
Симоъ	-- ашула, оҳанг, шеърлар воситасида зикр қилиш
Сойим уд-дахр	— йил бўйи доимо рўзада юрадиган одам
Солук	— сулукка кирган киши, мас., нақшбандия сулукини қабул қилган киши
Сулук	— авлиёликдаги йўл, мас., нақшбандия сулуки
Суннати муаккада	— таъкидланган, бажарилиши керак бўлган суннат
Сурат масхи	— ярамас ҳайвонга айланиб қолган
Тааллуқот	муридни Аллоҳ йўлидан чалғитадиган ишлар
Табаъа тобиъин	— саҳобаларни кўрганлар тобиъин, тобиъинларни кўрганлар та-тобиъин дейилади
Таважжух	— юзланиш
Тажарруди куллий	— муриднинг дилни боғлайдиган барча нарсалардан кечини
Такбири таҳрима	— намозда «Аллоҳу акбар» деб қўлни қулоққа тегизиш
Тақя қилмоқ	— суянмоқ
Талқини зикр	— муридга зикр айтиш йўлини ўргатиш, бунда мурид Аллоҳнинг муқаддас исмини тилни қимирлатмасдан дил билан айтади
Тасарруф	— авлиёликда бирор кишига фикран таъсир ўтказиб, уни ўз измига солиш
Тариқат	— авлиёлик йўли
Татмоқ	— уграга ўхшаш таом
Тақво	— парҳезгарлик
Убудийят	— қуллик, бандалик

Файз	— тасаввуф истилоҳида бу сўз Аллоҳ ҳузуридан мурид қалбига оқиб келадиган нурни билдиради
Фано	— ўз-ўзини унутиш, ташқи оламдан тамом ажраш
Фарзи айн	— ҳар бир одам ўзи шахсан бажариши зарур бўлган фарзлар, бу фарзи кифоянинг акси бўлиб, иккинчисида бошқаларнинг бажаргани бошқалар учун кифоя қилади
Фарсанг ёки фарсах	— бир фарсанг 6—7 км, га тенг
Футух	— фатҳ, ғалаба
Харвор	— бир эшак кўтарадиган юк
Хилват	— ҳеч кимга билдирмай зикр қилиш
Хожаи Бузург	— Улуғ Хожа, Баҳоуддин Нақшбандни улуғловчи лақаб
Шикор	— ов
Шофия уламолари	— Имоми Шофий асос солган мазҳаб олимлари
Яздон	— Аллоҳ
Қаввол	— аслида ширин сўз; бу ерда сурнайчи
Қаддасаллоҳу арвоҳаҳум	— уларнинг руҳларини Аллоҳ муқаддас қилсин
Қаддасаллоҳу руҳаҳу-л-азиз	— Аллоҳ унинг руҳини муқаддас қилсин
Қудсий	— поклик, қудсий қалима: бу ерда муқаддас, пок сўз.
Қосид	— хабарчи, чопар
Қуддиса сирруҳу	— унинг сирлари муқаддас бўлсин
Қутб	— қавм ёки тоифа бошлиғи. Тасаввуф — истилоҳи бўйича бирор шаҳар ёки юрт аҳолисини маънавий ва руҳий томондан бошқариб, тарбия қилиб туриш вазифаси юклатилган валий
Ғул	— жинсий суҳбатдан сўнг бошдан-оёқ ювиниш
Ғайбат	— беҳуш бўлиш, ўзидан кетиш
Ҳазрати Иззат	— бу ерда Аллоҳ назарда тутилмоқда

- Ҳакими ала-л-ит-лоқ — мутлоқ ҳукм соҳиби, яъни Аллоҳ
- Ҳанафия уламола-ри — Имоми Аъзам — Абу Ҳанифа асос солган мазҳабдаги олимлар
- Ҳол ёки аҳвол — бу тасаввуфда истилоҳ бўлиб, авлиёлик илмини ва йўлини англатади, масалан, илми ҳол деганда авлиёлик илми тушунилади
- Эҳтисоб — дин қоидалари ва бошқа қонун-қоидаларни текшириш, ҳақиқатини аниқлаш

МУНДАРИЖА

ТАЌДИМА	3
<i>Хожа Баҳроуддин Нақшбанднинг ҳаёт йўллари</i> <i>Ҳазрат ҳақидаги рисолалар баёни</i>	5—18
МУЌАДДИМА	21
<i>Таваллуд топиллари ва Ҳазрати Хожани Бузург Қудисса</i> <i>сирруҳунинг силсилалари нисбати ҳақида.</i>	21—22
БИРИНЧИ МАҚСАД	23
<i>Ҳазрати Хожамиз Қуддиса Сирруҳунинг бошланғич</i> <i>ҳоллари баёнида</i>	23—54
ИККИНЧИ МАҚСАД	55
<i>Ҳазрати Хожамизнинг сулук йўли, дарвишлик сифати,</i> <i>аҳвол ва ахлоқлари баёнида ҳамда шариф мажлисда</i> <i>уларнинг муборак оғизларидан чиққан нозик сўзлар ва</i> <i>мўъжаз каломлар зикрида</i>	55—105
УЧИНЧИ МАҚСАД	106
<i>Вилоят денгизи мавж урган пайтда ҳар тил жойда</i> <i>зуҳурга келган қаромат ва ғайри табиий ҳолатлар</i> <i>баёнида</i>	106—200
ЛУҒАТ	201—216

Абул Мухсин Муҳаммад Боқир ибн Муҳаммад Али

БАҲОУДДИН БАЛОҒАРДОН

Наشريёт масъул муҳаррири *Абдували Қутбиддин*
Кичик муҳаррир *Ш. Аминова*
Мусаввир *Микоил ибн Исмоил*
Техн. муҳаррир *С. Собирова*
Мусахҳих *М. Набиева*

ИБ № 12

Босмаҳонага берилди 9.03.93. Босишга руҳсат этилди 25.05.93. Бичими 84×108¹/₃₂. Обыкновенно-новая гарнитурادا. Офсет босма усулида босилди. Шартли босма табағи 6,5. Нашр табақ 5,8. Буюртма 7521. Адади — 50000. Баҳоси келишилган нархда. Шартнома № 48—93.

«Езувчи» нашриёти, 700129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30- уй.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Ташполиграфкомбинати. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.